

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**AB'YE ÜYELİK SÜRECİNDE SIRP DIŞ
POLİTİKASINDA AB-RUSYA REKABETİNİN
ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

ELİF KARATAŞ

İZMİR-2021

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AB'YE ÜYELİK SÜRECİNDE SIRP DIŞ
POLİTİKASINDA AB-RUSYA REKABETİNİN
ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ELİF KARATAŞ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. SEDEF EYLEMER

İZMİR-2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘‘AB’ye Üyelik Sürecinde Sırp Dış Politikasında AB-Ruşya Rekabetinin Etkileri’’ adlı çalışmamın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlanıldığını eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21.06.2021

Elif KARATAş

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

AB'YE ÜYELİK SÜRECİNDE SIRP DIŞ POLİTİKASINDA

AB-RUSYA RAKBETİNİN ETKİLERİ

Elif KARATAŞ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Sırbistan Cumhuriyeti, uluslararası dinamiklerin yeniden şekillendirilmesinde küçük devletlerin giderek artan rolünü, önemini ve savunmacı konumunu tartışmak için dikkat çeken bir örnek teşkil etmektedir. Parlamentodaki ilk demokratik seçimlerden günümüze değin Sırbistan'ın değışken ve geçici dış politika stratejilerine ve önceliklerine sahip olduğu görülmektedir. Risk algısındaki farklılıklar, iç politik dinamiklerdeki değışiklikler, uluslararası ilişkilerdeki belirsizlikler ve eylemlerinin ve kararlarının arkasındaki güdüler Sırbistan'da çeşitli ve karmaşık dış politika stratejilerinin takip edilmesine yol açmaktadır.

Bu çalışmanın temelini oluşturan araştırma sorusu şu şekildedir: Küçük devlet statüsünde olan ve Avrupa Birliği (AB) ve Rusya gibi dış güçlerin etkisi altındaki Sırbistan'ın belli ve net bir dış politika stratejisi var mıdır? Bu bağlamda çalışmanın temel amacı iç politik dinamiklerin, tarihsel hafızanın, ulusal çıkarların, ulusal kimliğin ve boyutun küçük bir devletin dış politika inşa süreçlerine ne şekilde etki ettiğini ve hangi alanlarda devamlılığı ve değışimi beraberinde getirdiğini analiz etmektir.

Sırbistan, uluslararası sistemden kaynaklanan potansiyel fırsatları ve kısıtlamaları dikkate alarak kendi rolünü ve itibarını güçlendirmeye ve uluslararası ilişkilerde bir aktör olarak varlığını hissettirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla çeşitli uluslararası kuruluşlardaki varlığı, riskten korunma stratejisi ve dört sütunlu dış politika doktrini sayesinde kısmen bağımsız eylemde bulunma ve belli ölçüde

faaliyet gösterme fırsatına sahiptir. Belgrad'ın tüm siyasi ve diplomatik çabalarının arkasındaki itici güç: AB üyeliği yoluyla ekonomik kalkınmayı, modernleşmeyi, bölgesel istikrarı sağlamak ve askeri kapasitesini ve uluslararası statüsünü güçlendirmektir. Bu çalışma genel olarak Kosova sorununun, geleneksel müttefik Rusya ile yakın ilişkilerin, potansiyel Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) üyeliğinin, devam eden AB'ye katılım sürecinin ve değişen uluslararası konjonktürün çağdaş Sırp dış politikasının şekillenmesindeki rolünü incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Küçük Devlet, Dış Politika, Sırbistan, Kosova, Avrupa Birliği, Rusya

ABSTRACT

Master Thesis

THE EFFECTS OF EU-RUSSIA RIVALRY ON SERBIAN FOREIGN POLICY IN THE EU MEMBERSHIP PROCESS

Elif KARATAŞ

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of International Relations

The Republic of Serbia represents a remarkable case for discussing the increasingly prominent role, importance and defensive position of small states in reshaping international dynamics. From the first democratic election in the parliament to this day, Serbia seems to have flexible and temporary foreign policy strategies and priorities. Differences in perception of risk, changing conditions in domestic political dynamics, uncertainties in international relations and motives behind its actions and decisions lead to pursuing several and complicated foreign policy strategies in Serbia.

The basic research question of this study is: Does the Republic of Serbia, which is a small state and under the influence of foreign powers such as EU and Russia, have a certain and clear foreign policy strategy? Within this context the main purpose of this study is to analyze how domestic political dynamics, perceptions of leaders, historical memory, national interests, national identity and size affect the foreign policy-making processes of a small state and in which areas it brings continuity or change.

Considering potential opportunities and restrictions arising from the international system, Serbia has been trying to enhance its own role and reputation and make its presence felt as an actor in international relations. Accordingly, it has

opportunity to take partly independent action and engage in some degree of activity and thanks to presence within the various international organizations, hedging strategy and four-pillar foreign policy doctrine. Driving force behind all political and diplomatic efforts of Belgrade are achieving economic development, modernization, regional stability and strengthen its military capacity and international status through the EU membership. This study generally examines the effects of problem of Kosovo, close relations with Russia as a traditional ally, potential NATO membership, ongoing accession process to join the EU and changing international conjuncture in shaping contemporary Serbian foreign policy.

Keywords: Small State, Foreign Policy, Serbia, Kosovo, European Union, Russia

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE: KÜÇÜK DEVLETLER VE DIŞ POLİTİKA STRATEJİLERİ

1.1. KÜÇÜK DEVLET KAVRAMI	5
1.2. KÜÇÜK DEVLETLER LİTERATÜRÜ VE TEORİK PERSPEKTİFTEN KÜÇÜK DEVLETLER	8
1.2.1. Realizm/Neorealizm	9
1.2.2. Liberalizm/Neoliberalizm.....	14
1.2.3. İnşacılık	17
1.3. KÜÇÜK DEVLETLERDE DIŞ POLİTİKA	18
1.3.1. Küçük Devletlerin Dış Politika İnşasında Etkili Olan Unsurlar	18
1.3.1.1. Uluslararası Sistemin Yapısı.....	19
1.3.1.2. Devletin Gücü, Kapasitesi ve Kamuoyu Algısı	20
1.3.1.3. Liderin Rolü ve Bireysel Özellikleri.....	22
1.4. KÜÇÜK DEVLETLERİN DIŞ POLİTİKA STRATEJİLERİ.....	24

1.4.1. Peşine Takılma Stratejisi.....	28
1.4.2. Yumuşak Dengeleme Politikası.....	30
1.4.3. Tarafsızlık Politikası	31
1.4.4. Riskten Korunma Stratejisi	34

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE SIRP DIŞ POLİTİKASI

2.1. SIRP DIŞ POLİTİKASININ TARİHSEL ARKA PLANI.....	41
2.2. SIRP DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	49
2.2.1. İç Faktörler	50
2.2.1.1. Boyut, Kapasite ve Jeopolitik Konum	50
2.2.1.2. Ulusal Kimlik ve Tarihsel Hafıza	53
2.2.1.3. Demokratikleşme Süreci ve Avrupa-Atlantik Kurumlarıyla Yakınlaşma	56
2.2.1.4. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile İşbirliği .	65
2.2.1.5. Kosova Sorunu	73
2.2.1.6. NATO ile İlişkiler	81
2.2.2. Dış Faktörler	86
2.2.2.1. AB'nin Batı Balkanlar Politikası ve Etki Araçları.....	86
2.2.2.2. Rusya'nın Batı Balkanlar Politikası ve Etki Araçları.....	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB'YE ÜYELİK SÜRECİNDE SIRP DIŞ POLİTİKASI

3.1. TOMİSLAV NİKOLİĆ DÖNEMİ SIRP DIŞ POLİTİKASI (2012-2017). 135	
3.1.1. Sırbistan-Kosova Normalleşme Süreci: Brüksel Anlaşması	138
3.1.2. Ukrayna Krizi: Sırbistan'ın AGİT Dönem Başkanlığı.....	161

3.1.3. AB'nin Mülteci Krizi ile Mücadelesinde Sırbistan'ın Rolü	175
3.2. ALEKSANDAR VUCİC DÖNEMİ SIRP DIŞ POLİTİKASI (2017-2020)	180
3.2.1. Toprak/Sınır Değişimi Teklifi ve İç Diyalog Süreci.....	184
3.2.2. Askeri Modernizasyon ve Silahlanma Programı	195
3.2.3. Avrasya Ekonomik Birliği ile Serbest Ticaret Anlaşması İmzalanması	202
3.2.4. Ekonomik Normalleşme Anlaşması	210
SONUÇ	219
KAYNAKÇA	229

TABLÖLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik 1: Riskten Korunma Davranışı.....	39
---	----

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEB	Avrasya Ekonomik Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	Avrupa Topluluğu
BIT	İkili Yatırım Anlaşması
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu
BREXIT	Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılması
BTI	Bertelsmann Stiftung Transformation Index
CAATSA	Amerika Birleşik Devletleri'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası
CARDS	Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı
CEFTA	Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması
DOS	Sırbistan Demokratik Muhalefeti
DS	Demokrat Parti
DSS	Sırbistan Demokrat Partisi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EACEA	European Education and Culture Executive Agency
EULEX	Avrupa Birliği Kosova'da Hukukun Üstünlüğünü Koruma Misyonu
EYUCM	Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
FTA	Serbest Ticaret Anlaşması

GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
INTERPOL	Uluslararası Polis Komisyonu
IPA	Katılım Öncesi Yardım Aracı
KFOR	NATO'nun Kosova Barış Gücü
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
MINUSCA	Birleşmiş Milletler Orta Afrika Cumhuriyeti Barış Gücü
MINUSTAH	Haiti'deki Birleşmiş Milletler İstikrar Misyonu
MONUSCO	Birleşmiş Milletler Demokratik Kongo Cumhuriyeti Misyonu
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NIS	Sırbistan Petrol Endüstrisi
SAA	İstikrar ve Ortaklık Anlaşması
SFOR	Bosna-Hersek İstikrar Gücü
SNS	Sırp İlerleme Partisi
SPS	Sırbistan Sosyalist Partisi
SRS	Sırp Radikal Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNFICYP	Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü
UNFIL	Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Görev Gücü
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu
UNMIL	Birleşmiş Milletler Liberya Misyonu
UNOCI	Birleşmiş Milletler Fildişi Sahili Barışı Koruma Misyonu
UNTSO	Birleşmiş Milletler Orta Doğu Ateşkes Denetim Örgütü
WB	World Bank

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın her aşamasında akademik katkıları ve eleştirileriyle bana yol gösteren, motivasyon desteği ve anlayışlı tavrı ile beni teşvik eden başta değerli danışmanım Doç. Dr. Sedef Eylemer olmak üzere, doğrudan veya dolaylı olarak bu çalışmaya katkıda bulunan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Eğitim hayatımın ilk gününden itibaren maddi ve manevi desteğini koşulsuz bir şekilde sunan, her türlü fedakârlıkta bulunan, bu uzun ve yorucu süreçte de beni cesaretlendiren aileme ve özellikle annem Nedime Kaçan'a teşekkürü borç bilirim.

Elif KARATAŞ

İzmir-2021

GİRİŞ

Tarih boyunca dünyanın en sorunlu bölgelerinden biri olagelmesi dolayısıyla kötü bir üne sahip olan ve ‘Avrupa’nın kaynayan kazanı’ olarak adlandırılan bölgede yer alan Sırbistan, Avrupa’nın istikrarı ve güvenliği için kilit konumda ve kritik öneme sahip bir ülkedir. Yugoslavya’nın dağılmasını takiben yaşanan iç savaş ve etnik çatışmalar, Batı Balkanların güvenlik tehdidi olarak algılanmasına yol açmış ve bölgeyi dış güçlerin müdahalesine açık hale getirmiştir. 1991-1995 yılları arasında yaşanan Srebrenitsa katliamı, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da yapılan en büyük katliam olarak tarihe geçmiştir. Katliamın soykırım olarak kabul edilmesiyle Sırbistan, işlediği savaş suçlarının ve insanlığa karşı suçların bedelini uluslararası toplum tarafından dışlanarak ödemiştir. Milosevic rejiminin devrilmesinin ardından yönetime gelen ve Tito Yugoslavya’sının gücüne özlem duyan hükümetler, Sırbistan’ın itibarını artırmak ve ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için ülkenin yönünü hızla Batı’ya çevirmiş ve böylece Sırbistan’ın Avrupa-Atlantik kurumları ile yakın ilişkiler geliştirme süreci başlamıştır.

Modern, kalkınmış ve Avrupalı bir Sırbistan inşa etme vizyonu doğrultusunda 2008 yılında AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. 2012 yılında Sırbistan’a aday ülke statüsü verilmiş ve yönetime gelen hükümetler AB’ye tam üyeliği, stratejik ve öncelikli dış politika hedefi olarak benimsemiştir. Avrupa-Atlantik bütünleşmesinin bir diğer ayağını, NATO ile geliştirilen yakın ilişkiler oluşturmaktadır. Etnik savaşta Sırbistan’ı bombalayarak ülkenin askeri, ekonomik ve sivil altyapısına ciddi ölçüde zarar vermesi sebebiyle düşman olarak görülen NATO ile Barış için Ortaklık Programı kapsamında geliştirilen askeri ve teknik işbirliği, bu kuruma yönelik süregelen politikadaki radikal değişimin anlaşılması bakımından son derece önemlidir.

Bununla birlikte, Sırbistan’ın Avrupalılaşıma sürecini zorlaştıran yerel, AB ve Rusya kaynaklı birtakım engeller bulunmaktadır. Ekonomik kriz, mülteci krizi ve Brexit’in artırdığı güç boşluğu ve artarak hissedilen genişleme yorgunluğu, mevcut şartlar altında AB üyeliğinin gerçekleşmesinin ne ölçüde mümkün olduğunun

Belgrad tarafından sorgulanmasına yol açmıştır. Tam üyeliğin ön şartı olarak dayatılan Kosova ile normalleşme sürecinde, taraflar arasındaki diyalogun dönemsel olarak kesintiye uğraması ve karşılıklı olarak yaşanan krizler de katılım müzakerelerinde ilerleme kaydedilememesine yol açmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, Rusya'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi platformu aracılığıyla Kosova meselesine müdahil olması ve Sırbistan'a verdiği siyasi destek, AB tarafından endişeyle karşılanmaktadır. Rusya ve AB arasında çekişmeye yol açan en önemli meselelerden biri olan Ukrayna krizine karşı Sırbistan'ın arada kalmışlığı, Rusya ile siyasi ve askeri olarak geliştirilen işbirliği ve yakın etkileşim halinde olması müzakere sürecini baltalayan kritik hususlardandır.

Kosova ile yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle zaten çıkmaza giren üyelik sürecinde maksimum siyasi ve ekonomik fayda sağlamak isteyen Sırbistan, çareyi Doğu ile Batı bloğunu yani Rusya ve AB'yi birbirine karşı kullanarak aralarındaki güç mücadelesinden yararlanmakta ve AB üyelik perspektifini içselleştirmekten ziyade araçsallaştırmakta bulmuştur. Sırbistan'ın izlediği dış politika, rasyonel ve duygusal unsurların dış politika yönelimi ve siyasi liderlerin bağımsız dış politika yapma kabiliyeti üzerindeki belirleyici gücünü yansıtmaktadır. Rusya ile ilişkileri, Kosova sorunu, Batı şüpheciligi, iç politik sorunlar, devlet kurumlarının zayıflığı, ekonomik kalkınma ve demokratik uygulamalara ilişkin sorunlar ve askeri modernizasyon programı Sırbistan'ın Avrupa bütünleşmesini sekteye uğrattıyor olsa da tam üyelik müzakereleri halen devam etmektedir.

Bu tezin çıkış noktası, Uluslararası İlişkiler literatüründe Sırp dış politikasını küçük devlet kavramı ve küçük devletlerin izlediği dış politika stratejileri bağlamında analiz eden yeterli sayıda çalışma bulunmayışıdır. Literatür taramasında, küçük devletlerin izlediği dış politika stratejilerinin analizine yönelik ilginin genel itibarıyla Güneydoğu Asya ve Uzak Doğu ülkelerinin Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Çin ile ilişkiler üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Chung (2004), Medeiros (2005), Goh (2005), Roy (2007), Foot (2006), Ciorciari (2007), See (2009), Chinwanno (2009), De Castro (2009), Matsuda (2012), Lee (2017), Chen ve Yang (2013), Vidra (2013), Jackson (2014), Lim ve Cooper (2015), Hoo (2016), Korolev (2016), Boon (2016), Murphy (2017), Kuik (2008; 2016), Vidal ve Pelegrin (2017), Koga (2018) gibi bilim insanlarının vaka çalışmaları bu çıkarımı doğrular

niteliktedir. Dolayısıyla küçük devletler açısından riskten korunma stratejisinin bir dış politika tercihi olarak uygulanabilirliğini, sürdürülebilirliğini, avantajlarını ve sınırlılıklarını, Sırbistan'ın izlediği dış politika özelinde ele alarak literatürün ihmal edilmiş kısmına katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

AB, ABD, Çin ve Rusya Sırp dış politikasını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen dış aktörlerdir. Özellikle son zamanlarda ABD ve Çin'in bölgeye yönelik yoğunluk kazanan faaliyetleri, Sırp dış politikasını etkilemenin yanı sıra AB ve Rusya arasındaki rekabeti de artırmaktadır. Bu tezde özellikle 2012-2020 yılları arasındaki Sırp dış politikasına odaklanılacaktır. Çünkü Sırbistan'ın aday ülke statüsü kazandığı dönemden itibaren Sırp dış politikasında AB'nin etkisi daha doğrudan ve yoğun hale gelirken, AB-Rusya rekabeti de daha belirgin hale gelmiştir. Söz konusu yıllar arasındaki resmi dış politika, geleneksel ve çağdaş politika ve söylem analizleri üzerinden değerlendirilmiştir. Süreç içerisinde Belgrad'ın dış politika tercihlerindeki değişimi ortaya koymak amacıyla karar vericilere ait röportaj metinlerinin, siyasi demeçlerin, söyleşilerin, katıldıkları programlarla ilgili görsel ve yazılı materyallerin, uzman görüşlerinin yanı sıra Sırp İlerleme Partisi'nin parti programı da incelenmiştir. Sırbistan ile ilgili haberlere ulaşmak için siyasi dergiler, makaleler, internet siteleri ve günlük yerel ve uluslararası gazetelerin de içinde bulunduğu elektronik basın arşivinden faydalanılmıştır. Çalışmada kullanılan kaynakların dili İngilizce olup, Sırpça ve Rusça yazılan kaynakların da İngilizce versiyonları kullanılmıştır. Ayrıca, Sırbistan Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve AB'ye ait resmi internet sitelerine erişim sağlanmıştır. Öte yandan konuya ilişkin literatürdeki kitaplar, makaleler, tez çalışmaları gibi ikincil kaynaklar taranmıştır. Uluslararası örgütlerin, resmi kurumların bildirimleri, raporları, istatistikî verileri ve güvenilirliği genel kabul görmüş anketlerinden faydalanılmıştır.

Üç bölümden oluşan tez çalışmasının ilk bölümü, göreceliliği dolayısıyla küçük devlet kavramının teorik olarak ele alınmasına ve küçük devletlerin dış politika davranışlarına ilişkin kapsamlı bir literatür taramasına ayrılmıştır. Öncelikle, nicel ve nitel kıstaslara göre tanımlanan küçük devletlere ilişkin farklı yaklaşımlara yer verilmiştir. Ardından uluslararası sistemin ve büyük güçlerin eylemlerinin küçük devletlerin dış politik tercihlerdeki rolü ile bölgesel ve küresel güvenlik tehditlerine karşı küçük devletlerin konumu, farklı bakış açılarına da yer verilerek tartışılmıştır.

Son olarak, küçük devletlerin izlediği dış politika stratejileri çerçevesinde riskten korunma stratejisi ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Sırp dış politikasını etkileyen faktörler sistem, devlet/iç siyasi dinamikler ve birey/lider düzeyinde analiz edilmiştir. Batı Balkanların dış güç konumundaki AB ve Rusya açısından önemine değinilmiş, tarihsel arka plan referans alınarak her iki aktörün Sırbistan'a yönelik politikaları, Sırbistan'ın NATO ile ilişkilerinin niteliği, Kosova sorununa yaklaşımı, tarihi travmalarından kaynaklanan Batı şüpheciliği, geleneksel kurban ve mağduriyet algısı aktarılmıştır. Çağdaş Sırp kimliğinde Doğu ve Batı algısı göz önünde bulundurularak Avrupa ailesinin içinde yer almanın Sırbistan için önemi vurgulanmıştır.

Üçüncü bölümde, Sırp dış politikası Tomislav Nikolic (2012-2017) ve Aleksandar Vucic'in (2017-günümüz) devlet başkanlığı altında iki döneme ayrılarak analiz edilmiştir. Bu süreçte, Sırp dış politikasını etkileyen gerek bölgesel ve iç politik olaylar gerekse küresel nitelikli ve büyük güçler arasında çekişmelere yol açan meseleler incelenmiştir. Sırbistan'ın AB, Rusya, NATO ve Kosova ile ilişkilerinin ana hatları ve kırılma noktaları yaşanan siyasi olaylara atıf yapılarak ele alınmıştır.

Sonuç kısmında ise dış güçlerin rekabetine sahne olan bir coğrafyada bulunan Sırbistan'ın, büyük güçlerin niyetlerinin ve eylemlerinin öngörülemezliği karşısında ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye, güç, güvenlik ve ekonomik açıklarını gidermeye, iç ve dış baskıların üstesinden gelmeye yönelik izlediği dış politikanın ne ölçüde başarılı olduğu ve bunu etkileyen unsurlar tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE: KÜÇÜK DEVLETLER VE DIŞ POLİTİKA STRATEJİLERİ

Küçük devlet teriminin kavramsallaştırılmasında nicel, nitel ve algısal parametrelerin referans alınması sonucu ortaya çıkan göreceli yaklaşımlar nedeniyle, literatürde küçük devlet terimine ilişkin genel kabul görmüş tek bir tanım bulunmamaktadır. Uluslararası İlişkiler teorileri doğrultusunda küçük devletler literatürüne katkı sağlayan araştırmacılar, savundukları teori çerçevesinde küçük devlet tanımı yapmış ve küçük devletlerin dış politika davranışlarına yönelik farklı bakış açıları geliştirmişlerdir. Bu bölümde, kapsamlı bir literatür taraması üzerinden realizm, liberalizm ve inşacılık teorilerinin küçük devlet kavramını ne şekilde ele aldığına ve yapılan sınıflandırmada kullanılan parametrelere yer verilecektir. Ardından, küçük devletlerin dış politika inşasında etkili olan unsurlar ele alınacaktır. Bu bağlamda, uluslararası sistemin yapısının, devletin gücünün ve kapasitesinin, kamuoyu algısının ve liderin rolü ve bireysel özelliklerinin küçük devletlerin dış politika yapım süreçlerini ne ölçüde etkilediği araştırılacaktır. Son olarak, küçük devletlerin izlediği dış politika stratejilerinden peşine takılma stratejisi, yumuşak dengeleme ve tarafsızlık politikası ile birlikte bunların sentezi olan riskten korunma stratejisi tanımlanacaktır.

1.1. KÜÇÜK DEVLET KAVRAMI

Uluslararası İlişkiler’de küçük devlet tanımı niceliksel, niteliksel ve algısal yaklaşımlar temel alınarak çeşitli şekillerde yapılmıştır. Niceliksel yaklaşım, nüfus, yüzölçümü ve Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) gibi somut veriler açısından büyüklük değişkenine odaklanmıştır. Vital (1967: 8), küçük devleti 10-30 milyonluk yerleşik nüfusa sahip devlet olarak tanımlamıştır. Barston (1971: 41), 10-15 milyonluk nüfusa sahip ve gayrisafi yurtiçi hasılası yıllık 10 milyar Dolar’ın altında kalan devletleri bu kategoriye dahil etmiştir. Luc-Vellut (1967: 254) ise GSYİH’si

yıllık 2-10 milyar Dolar olan devletleri küçük devlet olarak nitelendirmiştir. Benzer şekilde yüzölçümüne ilişkin farklı açıklamaların yapılması, uluslararası sistemdeki güç kapasitesini (structural power) ve diğer aktörlerle olan güç ilişkilerini (relational power) temel alan niteliksel yaklaşımın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Niteliksel olarak, küçük devletler, uluslararası düzende herhangi bir değişiklik yapamayacak kadar sınırlı bir güce sahip olan aktörler olarak tarif edilmiş ve diğer devletlerle kurdukları asimetrik ilişkinin zayıf parçası olarak nitelendirilmişlerdir. Bu açıdan küçük devletler, küresel veya bölgesel ölçekte siyasi iradesini empoze edemeyen veya tek başına güç siyaseti uygulayarak ulusal çıkarlarını koruyamayan aktörler olarak görülmüştür (Vaicekauskaite, 2017: 7-8). Goetschel (1998: 14-15), küçük devletlerin büyük güçlerin davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda değiştirecek etkiden yoksun olduğunu ve kendisinden daha güçlü bir aktörün etkisine girmemek için direnç gösterme kapasitesinin son derece sınırlı olduğunu belirtir. Vital'e göre (1967: 118-119) bir devletin gücü, büyük güçlerin dayattığı davranış şeklini benimseme veya dışarıdan gelen baskılara karşı koyma kapasitesi ile orantılıdır. Mouritzen ve Wivel (2005: 4), genel geçer bir küçük devlet tanımının mümkün olmadığını ve boyutun yalnızca ilişki olarak değerlendirilebileceğini ileri sürmüştür. Nitekim, bir devletin farklı aktörlerle eş zamanlı olarak geliştirdiği ilişkilerde zayıf veya güçlü olan taraf pozisyonunda bulunması mümkündür.

Algısal nitelik, devletin ulusal kapasitesi, yetenekleri ve uluslararası sistemdeki yerine ilişkin karar vericilerin veya diğer devletlerin algısını ifade etmektedir. Neumann ve Gstöhl'ün (2006: 7-8) yanı sıra Kotchikian (2008: 21) da küçüklüğün nicilikle, zayıflığın ise nitelikle ilgili olduğunu öne sürmüştür. Rothstein'a göre (1968: 29) küçük devlet, öz kaynaklarıyla güvenliğini sağlayamayan ve dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehdit durumunda öncelikle büyük güçlere güvenen aktördür. Güvenlik açığını gidermek ve bağımsızlığını sürdürmek amacıyla daha güçlü devletlerle ikili veya çok taraflı anlaşmalar yapmak zorundadır. Hey'e göre (2003: 3), bir devletin halkının, liderinin ve kurumlarının o devletin uluslararası ilişkilerdeki konumuna ve rolüne yönelik algısı küçük bir devlet olduğunu yansıtıyorsa, söz konusu devletin küçük devlet olarak kabul edilmesi gerekir. Keohane (2006: 59) de sistem üzerinde hiçbir zaman hissedilir bir etkisi olmayacak devletleri küçük devlet olarak isimlendirmiştir. Jaquet'e göre (1971: 58) ise küçük

devlet, bölgesel ve küresel ölçekte siyasi iradesini dayatabilecek veya güç politikaları uygulayarak ulusal çıkarlarını koruyabilecek potansiyelde olmayan bir devlettir. Başka bir deyişle küçük devlet, ulusal çıkarlarını kendi dış politika araçlarıyla savunamayan siyasi aktördür. Kullanılan kıstasların ve buna paralel olarak yapılan tanımların küçük devletlere ilişkin gerçekliği tam olarak yansıtmadığını ifade eden Thorhallsson (2006: 8), bir devletin boyutunu belirlemeye yönelik sabit büyüklük, egemenlik büyüklüğü, siyasi büyüklük, ekonomik büyüklük, algısal büyüklük ve tercih boyutu olmak üzere 6 kategoriden oluşan bir şablon oluşturmuştur. Bu şablonda yer alan sabit büyüklük; nüfus büyüklüğünü ve toprak büyüklüğünü yani yüzölçümünü ifade eder. Egemenlik büyüklüğü, devletin kendi toprakları üzerindeki egemenliğini sürdürme ve onu yetkin bir şekilde kullanma yeteneğini ifade eder. Siyasi büyüklük ise, devletin askeri ve idari yeteneklerini, dış politikada uzlaşmayı sağlama yeteneğini ve çeşitli sorunların üstesinden gelmek için gereken iç uyuma sahip olma yeteneğini ifade eder. Ekonomik büyüklük, devletin GSYİH'sinin büyüklüğünü ve kalkınma durumunu ifade eder. Algısal büyüklük ise liderlerin, siyasi seçkinlerin, grupların ve halkın kendi devletleri hakkındaki algılarına ve siyasi söylemlerine atıfta bulunur. Ayrıca dış aktörlerin algısını da kapsar. Sonucu faktör olan tercih boyutu, söz konusu devletin siyasi seçkinlerinin önceliklerinin, fikirlerinin ve emellerinin niteliği ve kapsamıyla ilgilidir.

Devletlerin sınıflandırılması ve küçük devlet tanımına ilişkin niceliksel, niteliksel ve algısal yaklaşımları kapsayan daha geniş kıstasların dikkate alındığı bütüncül yaklaşımlar da mevcuttur. Örneğin Hey, küçük devletlerin performanslarının ve güvenliklerinin uluslararası sistemin yapısına, büyük güçler arasındaki ilişkilerin niteliğine, uluslararası normlara, diğer aktörlerle ilişkilerine ve nicel ve nitel kapasiteleri ile kabiliyetlerine bağlı olduğunu ileri sürmüştür (2003: 5). Öte yandan küçük devlet kavramına ilişkin çeşitli yaklaşımlar ve tanımlamalar, Uluslararası İlişkiler teorileri altında da sınıflandırılmıştır. Realist geleneğe bağlı ilk nesil, coğrafi ve demografik büyüklüğe ve GSYİH'ye dayalı nicel bir tanım benimsemiştir. Neoliberal geleneğe mensup ikinci nesil, devletin uluslararası sistemdeki rolüne ve etkisine odaklanan nitel bir bakış açısı geliştirmiştir. İnşacılıktan etkilenen üçüncü nesil, küçük devlet tanımını 'küçüklüğün' devletin kendisini nasıl algıladığıyla ilgili olduğunu iddia eden bir yaklaşım çerçevesinde

şekillendirmiştir. Güç ilişkisini dikkate alan bir tanım benimseyen dördüncü nesil ise devletin sahip olduğu güçten ziyade uyguladığı gücü dikkate almıştır. Bu doğrultuda dördüncü nesil, söz konusu devletin diğer devletlerin davranışlarını şekillendirme yeteneği ve kendi davranışlarının diğerleri tarafından etkilenmesini önleme kapasitesi üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Bir başka ifadeyle, bir devletin diğer devletleri etkilerken özerkliğini koruyabilme kapasitesini baz almıştır (Rickli, 2008: 308-309).

1.2. KÜÇÜK DEVLETLER LİTERATÜRÜ VE TEORİK PERSPEKTİFTEN KÜÇÜK DEVLETLER

Küçük devlet literatürünün kökeni, sömürgelerin bağımsızlığına kavuşma sürecine ve Soğuk Savaş'a dayanır. 1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın ve 1989'da Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası koşullar küçük devletler için elverişli hale gelmiştir. Bu dönemde literatürün odak noktası, küçük devletlerin kapasite eksikliği, savunmasızlığı ve güvenliği olmuştur. Küçük devletlerin zafiyetlerini ve kırılganlıklarını temel alan varsayımlar ön plana çıkmıştır (Neumann ve Gstöhl, 2004: 4-7). 1970'lere kadar uluslararası siyasi mozağin büyük bir kısmını oluşturan küçük devletler, sınırlı kaynakları ve kapasiteleri nedeniyle uluslararası politikanın etkisiz aktörleri olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle küçük devletlerin dünya siyasetindeki konumu ihmal edilmiş ve dış politika davranışları yalnızca güvenlik boyutu bakımından değerlendirilmiştir (Baehr, 1975: 461; Amstrup, 1976: 165). 1980'lerden itibaren karşılıklı ekonomik bağımlılığın yaygınlaşmasıyla küçük devletler literatüründe dönüm noktası yaşanmıştır. Gücün maddi boyutunun yanı sıra kurumsal bağlamda büyük ve küçük devletler arasındaki ekonomik ilişkiler karşılaştırılmalı olarak analiz edilmiştir. Ayrıca, küçük devletlerin bölgesel ve uluslararası kurumlardaki etkileri de mercek altına alınmıştır (Neumann ve Gstöhl, 2004: 12). Küçük devletlere ilişkin literatürdeki bir başka dönüm noktası, 1990'larda yaşanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde komünist rejimlerin fesholması, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Yugoslavya'daki federal yapıların parçalanması sonucu küçük devletlerin sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Yaşanan gelişmeler, küçük devletlerin ve büyük güçlerin ilişkilerini yeniden tanımladıkları yeni bir ortam

yaratmıştır. Uluslararası arenadaki sayılarının, görünürlüklerinin ve önemlerinin artmasına paralel olarak, küçük devletlerin uluslararası alandaki rolü giderek daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Küçük devletler sosyal olarak yapılandırılmış, kimliklerinin yanı sıra yerel ve ulus-üstü yapısal faktörlere göre incelenmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren algı ve imaj gibi yeni değişkenler, küçük devletlerin tanımlanmasında kullanılan mevcut kriterlere eklenmiş ve araştırmacıların odak noktası küçük devletin sahip olduğu güçten, uyguladığı güce kaymıştır. Böylece, küçük devletlere ilişkin tartışmalarda esnek ve yenilikçi söylemler yerini almaya başlamıştır (Enriquez, 1999: 30-32).

Küçük devletlerin özellikleri ve standartları arasındaki benzerliğe rağmen uluslararası konjonktürün, dış politika hedeflerinin, ulusal çıkarlarının ve bunları gerçekleştirmek için kullandıkları araçların farklılığı, dış politikalarının farklılaşmasına neden olmuştur. Küçük devletlerin dış politika analizleriyle ilgilenen bazı araştırmacılar ve teorisyenler, ana akım Uluslararası İlişkiler teorileri doğrultusunda küçük devletleri farklı bakış açıları ve yaklaşımlarla ele alarak değişen uluslararası sistemde küçük devletlerin rolüne, büyük güçler arasındaki ilişkileri nasıl yönettiklerine ve sergilemesi beklenen davranışlara ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Bu bölümde sırasıyla realizm/neorealizm, liberalizm/neoliberalizm ve inşacılık teorilerinin küçük devlet kavramına ve küçük devletlerin dış politika tercihlerine yönelik hipotezlerine yer verilecektir.

1.2.1. Realizm/Neorealizm

Realizme göre, uluslararası politikanın temel aktörü devlettir. Çıkar, realist teorinin temel unsurudur ve devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda hareket ettiği kabul edilir. Devletler genel itibariyle güvenlik, hayatta kalma, egemenliğini sürdürme ve anarşik uluslararası sistemi kontrol etmeyi kapsayan ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için güç arayışı içindedir. Aktörlerin güç mücadelesine sahne olan uluslararası politika, çatışmalar ve savaşlarla doludur. Bu nedenle uluslararası sistem, hiyerarşik değil kaotik ve anarşik bir yapıdadır. Esas itibariyle güce sahip olma arayışındaki insan doğası, uluslararası çatışmaların temel nedenidir (Rosenau, 1966: 47-48). Bu anarşik sistemde siyasi varlığını sürdürmek, her devletin öncelikli

hedefidir. Bir devletin kendi kendine yetebilmesi, güvenliğini sağlamasının ve hayatta kalabilmesinin en iyi yoludur (Fearon, 1998: 299).

Realist teoride güç, askeri ve ekonomik kapasite gibi ölçülebilir maddi unsurlar üzerinden değerlendirilir. Realistler, küçük devletleri uluslararası sistemin zayıf, etkisiz ve savunmasız aktörleri olarak kabul etmekte ve yeterli maddi güce (özellikle askeri güç) sahip olmadıkları için küçük devletlerin küresel ölçekte ve bağımsız bir dış politika formüle edemeyeceklerini öne sürmektedir (Knudsen, 2002: 187; Hey, 2003: 5; Effral ve Bencovitch, 1992: 1-2). Bu bağlamda küçük devletler, uluslararası ilişkilerin öznesi değil nesnesi konumunda olan aktörlerdir. Küçük devletlerin hareket özgürlüğü büyük güçlerin toleransına, aralarındaki ilişkilerin niteliğine ve güç dengesinin doğasına dayanır (Vital, 1971: 8-9; Keohane, 1969: 299; Knudsen, 2002: 184-187). Vayrynen (1971: 38) de küçük devletlerin anarşik ve rekabetçi uluslararası sistemin şekillendirilmesi ve işleyişinin değiştirilmesinde sınırlı bir etkiye sahip olduklarını savunur. Yeterli askeri güce sahip olan ve oyun kurucu pozisyonundaki büyük güçler etkili bir dış politika geliştirebilirken, küçük devletler onlara eşdeğer bir aktör olmadıkları için bu denli etkin bir dış politika geliştirme kabiliyeti ve kapasitesinden yoksundurlar. Bu nedenle realizm, küçük devletler için en iyi dış politika davranışının büyük güçlere uydu devletler olmaktan geçtiğini savunur. Öte yandan, neorealist teoride kandırılma veya zorlanma korkusu ve karşılıklı güvensizlik nedeniyle devletler arasında işbirliği geliştirilmesinin zor olduğu öngörülür (Waltz, 1979: 184-185).

Realistler, büyük güçler arasındaki rekabette küçük devletlerin piyon konumunda olduğunu iddia eder. Onlara göre yalnızca stratejik olarak önemli konumdaki küçük devletler, büyük güçlerin taleplerine karşı direnç gösterebilir ve bu da onların manevra alanını belli ölçüde genişletebilir. Stratejik önemi olmayan küçük devletler ise daha dar bir manevra alanına sahip olacağı için büyük güçlerin taleplerine boyun eğmeye meyillidir ve onların iyi niyetine ve merhametine daha fazla bağımlıdır. Uluslararası sistemdeki güçlü aktörlerin aksine çok sayıda küçük devletin kaderi, sistemin güç yapısına ve bölgesel güç ilişkilerindeki dalgalanmalara bağlı olarak seyreder. Uluslararası sistemde güç dağılımındaki değişikliklerin küçük devletlerin kabiliyetlerini ve hareket özgürlüklerini etkilemesi söz konusudur (Inbar, 1977: 155).

Knudsen (2002: 184-185), küçük devletlerin yaşam döngülerinin doğrudan büyük güçlerin yaşam döngüleriyle ilişkili olduğunu savunur. Büyük gücün etki alanının genişlemesinin sistemin diğer güçlü aktörleri arasındaki gerilimin tırmanmasına ve komşu küçük devletlere yönelik baskının artmasına neden olduğunu, büyük bir gücün düşüşünün veya gücün diğer tarafa kaymasının ise tarafını seçmesi hususunda küçük devletlere yapılan dayatmanın şiddetini artırdığını belirtir. Buna paralel olarak Handel (2016: 5), uluslararası sistemdeki küçük devletlerin güvenlik/tehlike ve etkinlik/pasiflik döngülerinin olduğunu ve bunun büyük güçlerin yükselişi ve düşüşüyle belirlendiğini savunur. Handel'e (2016: 149-150) göre, küçük devletlerin dış ve güvenlik politikaları doğrudan ve sadece sistemik unsurlardan etkilenmektedir. Güç dağılımı ve tehdit dengesi gibi sistemik-dış faktörlerin küçük devletlerin dış politikalarını şekillendirdiğini varsayan neorealist yaklaşım, iç faktörlerin etkisini göz ardı etmiştir. Dahası, küçük devletlerin dış politikalarında yapılan düzenlemelerin yalnızca mevcut dış politikayı uluslararası sistemin yapısal değişikliklerine uyumlu hale getirmeye yönelik olduğunu savunmaktadır. Ancak Elman (1995: 217), sistemik unsurların yanı sıra iç politik meselelerin de küçük devletlerin dış politikasının bir kaynağı olduğuna işaret etmiştir.

Realistler buna ek olarak, uluslararası hukukun ve kuruluşların devletin davranışlarını pasifleştirerek onu dizginleyebileceğinden ve anlaşmalara saygı göstermesini sağlayabileceğinden şüphelidir çünkü devletler, temel çıkarlarına uymadıkça normlara uyum sağlamaz ve bağlılık göstermezler. Küreselleşme ve karşılıklı ekonomik bağımlılık, devletlerin çekincelerini ve güvensizliğini azaltmayacağı gibi güçlerini artırması hususunda onları teşvik edici olacaktır. Sonuç itibarıyla realistler, sistemdeki güç rekabetinin ve istikrarsızlığın daha da artacağı görüşündedir (Mearsheimer, 2010: 387). Bazı araştırmacılar uluslararası güç mücadelesinin beraberinde getirdiği güvenlik ikileminin özellikle kandırılmayı göze alamayan ve dış politika hatalarının sonuçlarını telafi edemeyecek küçük devletlerin işgallere karşı savunmasızlığının, onları sistemik koşullara daha fazla uyum sağlamaya teşvik ettiğini ve iç baskılara daha az duyarlı hale getirdiğini savunmaktadır (Jervis, 1978: 172-173; Snyder, 1991: 20; Schweller, 1992: 267).

Askeri kapasiteleri, diplomatik kabiliyetleri ve ekonomik güçleri büyük güçlerle baş edebilecek düzeyde olmadığı için küçük devletler, dışarıdan gelebilecek her türlü baskı, müdahale ve işgale karşı savunmasızdırlar. Dolayısıyla, küçük devletler yetersiz kapasiteleri nedeniyle diğer aktörlere kıyasla daha fazla güvenlik ihtiyacına sahiptirler (Vital, 1967: 87). Waltz'a (Aktaran Thorallsson, 2018: 23) göre realist dünyada hareket alanlarının sınırlı olmasına rağmen küçük devletler, ittifak kurarak diğer devletlerle işbirliği yapabilirler. Bu şekilde büyük güçlerin çıkarlarına hizmet eden küçük devletler, büyük güçlerin sunduğu koruma sayesinde hayatta kalırlar, belli ölçüde ihtiyaçlarını karşılayarak zafiyetlerini en aza indirgerler ve refah düzeylerini artırır.

Waltz ve Modelsky tarafından ortaya atılan neo-realizm, uluslararası siyaseti yorumlamak için uluslararası sistemdeki kaos unsuruna odaklanmaktadır. Kaos, devletleri güç kaynaklarını artırmaya zorlar. Neorealizm, uluslararası sistemin dayattığı güçlü baskı karşısında devletlerin davranışlarının, iç politik özelliklerine bakılmaksızın benzer olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle devletlerin dış politik davranışlarının yorumlanması, göreceli gücünü ve bu gücün dış politika davranışına nasıl dönüştürüleceğini analiz etmeye dayanır. Neorealizme göre kaotik uluslararası sistemdeki devletlerin göreceli statüsü ve maddi yetenekleri, dış politika davranışlarını anlamlandırabilmek için yararlı bir perspektif sunmaktadır. Neoklasik realizm ise devletlerin dış politika davranışlarının açıklanmasında iç ve dış belirleyicileri birleştirmiştir. İlâveten neoklasik realizm, devletin yeteneklerinin, uluslararası sistem hiyerarşisindeki statüsünü belirlediğini öne sürmektedir. Bununla birlikte uluslararası sistemin baskılarının, iç faktörlerle ilgili değişkenlerin de dahil olduğu karmaşık bir süreç yoluyla devletin dış politikasını etkilediğini, iç ve dış faktörlerin birlikte ele alınması gerektiğini savunmaktadır (Rose, 1998: 146-153).

Realistler, anarşinin sonuçlarının büyük güçlerden ziyade küçük devletler tarafından daha yoğun hissedildiğini öne sürer. Bu bağlamda Waltz (1979: 194-195), sınırlı manevra kabiliyetine sahip ve sistemik baskı altındaki zayıf devletlerin genel itibarıyla tehlikeli bir sürece maruz kaldığını ifade eder. Handel'a (2016: 3) göre uluslararası sistem küçük devletlere, karar verme süreçlerinde seçim için daha az alan bırakır ve hatta bazı dış politika tercihlerini dayatır. Dolayısıyla küçük devletlerin dış politikası, esas itibarıyla büyük güçlerin dış politikaları tarafından

yönetilir. Vayrynen (1997: 43) de büyük güçlerin uluslararası ilişkilerin sınırlarını belirlediğine ve fakat bu kısıtlamalar içinde küçük devletlerin farklı tercihlerde bulunma özgürlüğünün bulunduğuna işaret eder. Benzer bir şekilde Barston (1973: 19), büyük güçlere kıyasla daha az hata yapma payına sahip olan küçük devletlerin muhtemel riskleri ve dış politika başarısızlıklarını en aza indirebilmeleri için dış ilişkilerini dikkatli bir şekilde ve özenle yönetmelerinin önemine değinir. Realistler, yapısal bir değişikliğin küçük devletin gücünün artmasına veya azalmasına yol açabileceğini varsayar. Bu durum, komşu devletlerde de güç değişikliğine ve buna paralel olarak dış tehdidin artmasına veya azalmasına sebep olabilir. Küresel uluslararası sistemin kutupluluğu değişebilir ve buna bağlı olarak küresel veya bölgesel hegemonya değişiklikleri söz konusu olabilir. Tüm bunlar küçük devletlerin dış politika değişikliğine gitmesine yol açar. Küçük devletlerin, rekabetin uyumlu harmanlandığı çok kutuplu küresel bir sistemde elde edilebilecek maksimum özerkliğe sahip olacağı varsayılır (Liska, 1968: 44).

Neorealist yaklaşımlar, küçük devletlerin büyük güçler arasındaki güç dengesindeki yapısal değişiklikleri eşitlemek için karakteristik olarak dengeleyici eylemlerde bulunduğunu öne sürmektedir. Bu çerçevede küçük devlet siyasi olarak kutuplardan birine hizalanabilir, büyük bir gücün uydusu olabilir veya büyük güçler arasında simetrik olarak konumlanabilir (Mouritzen, 1994: 158). Küçük devletler, sistemdeki varlıklarını sürdürebilmek için çelişkili iki pozisyonu aynı anda benimseyebilmektedir. Küçük devletler bir yandan aktörler arasındaki güç dağılımının sürekli değişim halinde olduğu anarşik uluslararası sistemde, rasyonel eylem olarak kabul edilen güç dengesi politikası izler. Diğer yandan, büyük güçler arasındaki güç dengesinde meydana gelen orantısızlığı eşitlemek için güçlü devletin yanında yer alma stratejisi izler. Küçük devletlerin benimsediği çelişkili dış politika davranışları, şekillendiremedikleri güç dengesindeki dalgalanmalara yönelik uyum arayışının doğal bir sonucudur (Browning, 2006: 671). Sonuç olarak, küçük devletlerin dış politika davranışlarını realist ve neorealist teoriler doğrultusunda analiz eden araştırmacılar, küçük devletleri uluslararası sistemin nesnesi konumunda olan edilgen aktörler olarak tanımlamışlardır. Onlara göre güç dengesindeki dalgalanmalardan ve uluslararası sistemin yapısal değişikliklerinden etkilenen küçük devletler, hayatta

kalabilmek için dış politikalarını uyumlu hale getirmekte ve fakat bu değişikliklerin gidişatını etkileyememektedirler.

1.2.2. Liberalizm/Neoliberalizm

Liberalizm, uluslararası politikayı yalnızca güç rekabetinden ibaret görmez. Realizmde olduğu gibi devletlerin davranışlarının ardındaki motivasyonu, güç arayışıyla sınırlandırmaz. Devletler arasındaki anlaşmazlıkların güç mücadelesinden ziyade çıkar çatışmasından meydana geldiğini savunur. Anarşik bir uluslararası sistemde bile boyutları fark etmeksizin devletler arasındaki işbirliğinin mümkün olduğunu varsayar. Bununla ilintili olarak, anarşinin yol açtığı belirsizliklerin ve korkuların en aza indirgenmesi için demokrasi, karşılıklı bağımlılık, serbest ticaret, uluslararası kurumlar, prensipler ve rejimlerin önemini vurgular. Karşılıklı bağımlılığın artması, devletler arasında uyuma ve düzene dayalı bir işbirliği tesis edilmesini elzem hale getirmekte ve uluslararası kurumlar ve kurallar bu fonksiyonu yerine getirmektedir. Herhangi bir kuruma mensup olan bir aktörün kendi çıkarlarına yönelik politikalar üretmesi, kurumun bünyesinde bulunan diğer aktörlerin de hedeflerine ulaşmasını kolaylaştıracaktır çünkü kurumsal yapılarda kolektif çıkarlar söz konusudur. Karşılıklı çıkarların varlığı, kurumsal işbirliğini sağlayacak temel unsur olarak kabul edilir (Keohane, 1984: 6).

Bu bağlamda liberal bir perspektifte; uluslararası anlaşmalar ve rejimler, devletler arasında işbirliğini teşvik eden düzeni sürdürme amacına hizmet eder (O'Brien ve Williams, 2007: 20). Liberalizm bu yolla, liberal değerleri benimseyen demokratik devletler arasında hem işbirliğinin hem de barışın tesis edilebileceğini ve daha da önemlisi bunların sürdürülebileceğini öne sürer (Haggard, 1991: 46; Mingst, 2008: 63). Öte yandan kurumsal bağlar, getirdikleri kısıtlamalarla özellikle büyük güçleri dizginler. Bu nedenle uluslararası kurumlar büyük güçlere karşı dezavantajlı durumdaki küçük devletler için ideal yapılardır.

Liberalilere göre küçük devletler, kapasite yetersizliği ve güvenlik açıkları nedeniyle büyük güçleri harekete geçirmeye zorlayıcı etkiden yoksun oldukları için çatışmadan kaçınırlar. Nihayetinde, küçük devletler dış politika amaçlarına ulaşmak

için barışçıl ekonomik, siyasi ve diplomatik araçları tercih etmeye meyillidirler (Papadakis ve Starr, 1991: 420-423). Küçük devletlerin çok taraflı örgütlere katılma motivasyonu, güvenlik ihtiyacından ve askeri, ekonomik, siyasi ve kurumsal kapasitelerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Uluslararası kuruluşlar, üyelerinin kolektif güvenliği tesis etmekte ve yaşadıkları anlaşmazlıklara barışçıl ve uzlaşmaya dayalı çözümler getirmektedirler. Liberaller, küçük devletlerin askeri ittifaklara katılımının realist teorideki güç arayışı güdüsünden ziyade çok taraflı kurumların daha fazla kolektif ve ulusal güvenlik garantisi sunmasıyla ilişkili olduğunu iddia ederler (Mowle, 2003: 568-569). Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi ulus-üstü kurumların bir parçası olmak, küçük devletlere ekonomik ve siyasi bütünleşmede aktif rol oynama, bölgesel büyük güçlerin politikalarını etkileme ve kendi güvenliklerine ilişkin endişelerini dile getirme fırsatı sağlar. Ayrıca, uluslararası siyasette gösterdiği etkinliğe paralel olarak küçük devletlere prestij kazandırır. Böylece küçük devletler, uluslararası arenada sadece savunmasız piyonlar değil, aynı zamanda sonuçları bir düzeye kadar etkileyebilen ve diğer aktörlerle ikili ya da çok taraflı anlaşmalar yapan aktif birimler haline gelirler (Haughton, 2010: 5).

Liberalizme göre uluslararası kurumlar, küçük devletlerin manevra kabiliyetlerini ve etki alanlarını genişletmelerine hizmet eden platformlardır. Küçük devletler, küresel ve bölgesel örgütler aracılığıyla maliyetlerini kendi başlarına üstlenemeyecekleri veya üstlenmekten kaçındıkları sorumlulukları da büyük devletlere yüklerler (Wivel, 2005: 295). Benzer şekilde uluslararası kurumların dönem başkanlıkları ve sekreterlikleri, küçük devletlere diğer devletlerin eylemlerine ve tercihlerine ilişkin bilgi vermenin yanı sıra birer etki alanı olarak da hizmet etmektedir. Uluslararası kurumlar, devletler arasındaki işbirliğini kolaylaştırmalarının yanı sıra uluslararası sistemdeki rekabeti ve çatışmayı da azaltmaktadırlar. Ayrıca kurumsallaşmış uluslararası örgütler, mağdur edilmiş küçük devletlerin haklarını arayacağı bir platform olarak diplomatik maliyetlerini düşürmektedir. Sürdürülebilirlikten yoksun olsa da uluslararası kurumların çalışmalarına ve dönem başkanlıklarına katılmak, küçük devletlere bölgesel sınırlarının, boyutlarının ve kapasitelerinin ötesine geçen faaliyetlerde bulunma fırsatı sunar. Ancak, küçük devletler gündemi belirleme hususunda uluslararası

siyasette daha güçlü aktörlerin hegemonyasının ötesine geçmelerine yol açacak ölçüde bağımsız eylemde bulunamaz ve inisiyatif alamazlar (Browning, 2006: 672; Keohane, 1969: 296; Steinberg, 2002: 340-341).

Soğuk Savaş sonrası dönemde, özerkliğini korumak ile bölgesel ve uluslararası kurumlara entegre olmak arasındaki dengeyi korumak küçük devletler için kritik bir mesele olmuştur. Goetschel'e (1998: 18-19) göre küçük devletler iki unsurdan oluşan bir güvenlik ikilemi yaşarlar; etki ve özerklik. Küçük devletler bir yandan bölgesel ve uluslararası düzeyde etkilerini artırmaya çalışırken, diğer yandan özerkliklerini de korumaya çalışırlar. Küçük devletler mevcut şartlar doğrultusunda ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye, mevcudiyetlerini muhafaza etmeye ve zafiyetlerini gidermeye yönelik pasif, tarafsız veya aktif bir katılım politikası tercih etmektedirler.

Liberalizm, uluslararası siyasetin işleyişinde özellikle küçük devletler açısından normların önemine de dikkat çekmektedir. Uluslararası normların, prensiplerin ve kuralların işlevi, küçük devletlerin güvenlik açıklarını, kırılganlıklarını ve diğer aktörlerle mevcut güç asimetrisini en aza indirmektedir. Normların büyük güçleri sınırlandırıcı etkisi, küçük devletlerin uluslararası kurumların önde gelen destekçileri haline gelmesine yol açar (Goetschel, 1998: 23-26). Büyük güçlere kıyasla daha ciddi dış tehditlerle karşı karşıya kalan küçük devletler için kurallara ve normlara dayalı bir düzen daha fazla istikrar anlamına gelmektedir. Devletlerin eşitliği prensibi, küçük devletlerin üyesi oldukları uluslararası kurumlarda taleplerini ve görüşlerini iletebilmeleri için söz hakkı verir, bu doğrultuda küçük devletler kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için daha güçlü devletleri manipüle ederler (Handel, 2016: 257).

Liberallere göre iç politika, dış politikanın doğal bir uzantısıdır ve bunlar birbirinden bağımsız olarak ele alınamaz. Bu çerçevede, uluslararası aktörler kadar yerel aktörlerin ve iç politik koşulların da devletlerin dış politika davranışları üzerinde etkisi olduğu kabul edilir. Realizmin aksine liberalizm, devletlerin yanı sıra bireylerin, çok uluslu şirketlerin ve diğer devlet dışı unsurların da birer aktör olarak devletin dış politik tercihlerini şekillendirdiğini iddia eder (Moravcsik, 1997: 518). Esas itibarıyla liberalizm küçük devletlerin mevcut jeopolitik konumlarından, değişen uluslararası sistemin sunduğu fırsatlardan ve kazandıkları prestijden

yararlanarak sahip oldukları etkiyi artırmalarının mümkün olduğu yönünde iyimser bir perspektif sunar.

1.2.3. İnşacılık

İnşacılık, uluslararası ilişkileri yapı ve aktör unsurları üzerinden sosyal açıdan ele alan bir teoridir. Ortak kimlikler, değerler, algılar ve siyasi seçkinlerin görüşleri yapıyı oluşturur. Birbirlerini etkileyen ve sosyal yapıyla bütünüyle etkileşim halinde olan birimler ise aktör olarak ifade edilir. İnşacılara göre devletler, anarşik uluslararası sistemin ve kaos ortamının beraberinde getirdiği tehlikelere kendi kimliklerine ve diğer aktörlere ilişkin algılarına göre çeşitli şekillerde cevap verebilirler. İnşacılıkta anarşi, sistemin doğal hali olarak kabul edilmez ve devletlerin sebep olduğu geçici bir durum olarak değerlendirilir, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin eylemlerine bağlı olarak anarşi durumunun işbirliğine dönüşebileceği varsayılır (Wendt, 1999: 109).

Uluslararası sistemde devletlerin, diğer aktörlerle rol ilişkilerini kimlikleri, algıları ve çıkarları üzerinden inşa ettikleri varsayılır. Devlet çıkarları kimlikle ilişkilendirilir ve bu açıdan kimliğin etkisi yadsınamaz boyuttur. Devletlerin ve devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemdeki ilişkilerinin nasıl seyredeceği (dostluk, düşmanlık, çatışma ve rekabet odaklı), kimlikten yola çıkılarak oluşturulan ‘ben’ ve ‘öteki’ sınıflandırmasıyla ilintili olarak inşa edilmiş dış politika algısına paralel olarak belirlenir. Tarihsel süreçler, tecrübeler, mitler, semboller ve ulusal değerler kolektif hafızayı, kolektif hafıza da nihai olarak devlet kimliğini inşa eder (Wendt, 1999: 224-225). Tarihsel hafıza, ideoloji, kültürel birikim ve siyasi yapı devlet kimliğinin inşasında ve dolayısıyla iç ve dış politika karar alma süreçlerinde rol oynayan ve devletin tercihlerini ve eylemlerini şekillendiren faktörlerdir. Ayrıca kimlik, aktörlerin sergilemesi muhtemel eylemlerin öngörülmesini kolaylaştırır. Böylece uluslararası sistem ve toplumdaki belirsizlikler azaltılarak, istikrara ve düzene dayalı bir ortam meydana gelir (Hopf, 1998: 174-175). Gücün ne şekilde kullanılacağı, çıkarların nasıl belirleneceği, savaş veya barış durumunun sürdürülüp sürdürülmeyeceği, aktörlerin fikirlerine ve kimliklerine bağlı olarak zaman içerisinde pek çok kez değişebilir (Wendt, 1994: 385). İnşacılar, dış politikadaki değişikliğin

veya sürekliliğin aktörlere dayandığını ve dış politika pratiklerinin de tarihsel süreç içerisinde yeniden şekillendiğini iddia ederler (Onuf, 1989: 64).

İnşacılığa göre küçük devletler, halkın desteğini kazanmak amacıyla kolektif kültür, ulusal kimlik ve normlarla uyumlu bir dış politika izlemeyi tercih ederler. Bu uyum, dış politika karar alma süreçlerinin işleyebilmesi ve alınan kararların hayata geçirilebilmesi için şarttır. İnşacılar, maddi kaynakların yetersizliğine ve boyutun küçüklüğüne odaklanmaktan ziyade bunların yol açtığı zorluklarla veya fırsatlarla ilgilenirler. Aynı boyuta sahip küçük devletlerin kimlik, algı ve çıkar farklılıkları nedeniyle birbirlerinden oldukça farklı dış politikalar izlediklerini öne sürerler. Öte yandan inşacılıkta boyut, bir devletin çıkarlarını gerçekleştirmesinde engelleyici bir etmen olarak görülmez (Goetschel, 2013: 262). Bu nedenle inşacı yaklaşıma göre, kaynak ve kapasite yoksunluğu pasiflikle ilişkilendirilmemeli ve boyut dezavantaj olarak görülmemelidir. Finlandiya örneğini veren Browning (2006: 673), boyutun kimi zaman kısıtlayıcı kimi zaman ise etkiyi ve manevra alanını artırıcı bir unsur olduğunun altını çizmektedir.

1.3. KÜÇÜK DEVLETLERDE DIŞ POLİTİKA

1.3.1. Küçük Devletlerin Dış Politika İnşasında Etkili Olan Unsurlar

Hey (2003: 186), küçük devletlerin dış politika davranışlarını analiz etmeye yönelik iç ve dış faktörleri birlikte ele alan bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu çerçevede sistemik, devlet merkezli ve bireysel analiz düzeyleri üzerinden kapsamlı ve bütüncül bir değerlendirme yapılması gerektiğini öne sürmüştür. Sistemik düzey, uluslararası ve bölgesel unsurların yani uluslararası sistemin küçük devletlerin dış ve güvenlik politikaları üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Devlet merkezli analiz düzeyi, refah ve kalkınma seviyesi, ulusal kültür, toplumsal yapı ve kurumsal yapı gibi iç faktörleri temel alan bir yaklaşım sergiler. Bireysel düzey ise liderlerin ve dış politika yapım sürecinde rol oynayan siyasi seçkinlerin görüşlerinin, kabiliyetlerinin ve kişiliklerinin dış politikaya olan etkilerini inceler. Genel olarak bir devletin dış politika gündemi ve kararları, uluslararası çevrenin durumuna, devletin ulusal çıkarlarına, hedeflerine ve karar vericilerin algı ve kabiliyetlerine göre inşa edilmektedir. Bu bölümde,

bahsedilen analiz düzeylerinin küçük devletlerin dış politika davranışlarını şekillendirmedeki rolü ele alınacaktır.

1.3.1.1. Uluslararası Sistemin Yapısı

Bir devletin dış politika davranışı, kendi gücüne ve kapasitesine yönelik kısıtlamalara ve dış aktörlerin kendisine yönelik eylemlerine veya emellerine bir cevap olarak görülmektedir. Sistemik baskılar, uluslararası politikanın dinamiklerine uyumlu davranması beklenen küçük devletlerin gelecekteki eylemlerini şekillendirmektedir. Devletlerin dış politika davranışları, uluslararası baskılardan, kısıtlamalardan, küresel güç dengesindeki değişikliklerden ve jeopolitik/jeostratejik unsurlardan etkilenmektedir. Küçük devletlerin büyük güçlere coğrafi yakınlığı ve buldukları bölgenin stratejik cazibesi de birer etken olarak kabul edilmektedir. Buna karşılık devletin mevcut riskleri mümkün olduğunca azaltmaya ve güvenlik seviyesini en üst düzeye çıkarmaya yönelik bir dış politika stratejisi izleyerek bu koşullara rasyonel bir şekilde tepki vereceği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, çok kutuplu bir uluslararası sistemin küçük devletlere ittifaklar arasında daha fazla manevra yapma fırsatı sunacağı varsayılmaktadır. Ayrıca büyük güçlerin politikaları, küçük devletlerin kendi stratejik hesaplamaları üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir. Büyük güç/yükselen güç, küçük devleti cezalandırabileceği gibi ona fırsat penceresi de sunabilir (Waltz, 1979: 71).

Küçük devletin boyutunun avantajını kullanarak sistemin beraberinde getirdiği fırsatları değerlendirmeye ve rakip güçlerin mücadelesinden faydalanmaya yönelik bir dış politika izlemesi muhtemeldir. Küçük devletler, kırılganlıklarının üstesinden gelebilmek ve varlıklarını sürdürebilmek için konjonktüre uyarlanmış bir dış politika takip ederler. Lake'e (2009: 10) göre küçük devletler hiyerarşik ilişkiden yararlanmak amacıyla kendilerini büyük güce bağımlı, sadık ve itaat eden aktör haline getirmektedirler. Böylece güvenlik seviyeleri artırılmış, toprak bütünlükleri pekiştirilmiş, potansiyel uyuşmazlık riskleri azaltılmış olacak ve uluslararası davranış standartları belirlenecektir.

1.3.1.2. Devletin Gücü, Kapasitesi ve Kamuoyu Algısı

Askeri yetenekler ve ekonomik kapasite gibi geleneksel maddi güç kaynakları, küçük devletlerin uluslararası arenada karşılaştıkları zorlukları ve sınırlılıklarını belirleyen faktörlerdir. Öte yandan devletlerin uluslararası arenadaki davranışlarını açıklamada etkileşim içinde olan 3 katman bulunmaktadır. İlk katman; kimliği ve uluslararası yapıda yaşanan gelişmelere paralel olarak sürekli değişen ulusal ve uluslararası boyutunu içermektedir. Başka bir ifadeyle kimlik, bir devletin küçük bir devlet veya süper güç olması, demokratik veya otoriter bir rejime sahip olması, kapitalist veya sosyalist nitelikte olmasıyla ilişkilidir. Tüm bu faktörler, bir devletin uluslararası arenada başka bir aktöre angaje olmaya karar verme sebebine ve ulusal ve uluslararası emellerine dair temel bir açıklama oluşturur. İkinci katman; sosyal etkileşimle ilgili rol kimliği çerçevesinde ben/öteki arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Bu doğrultuda küçük devletin diğer aktörler tarafından güvenilir ya da istikrar bozucu bir aktör olarak mı görüldüğü ve diğer aktörlerle olan ilişkisinin ortaklık/dostluk ilkelerinden, çatışma/rekabet temellerinden hangisine dayandığı dikkate alınmaktadır. Bu, farklı aktörler arasındaki ilişkinin izlenen dış politika ve stratejileri ne şekilde etkilediğini açıklamak için yol gösterici olması bakımından önemlidir. Uluslararası toplumun beklentileri, bir aktörün algılanan imajını ve eylem kapasitesini şekillendirmesinde etkilidir. Üçüncü ve son katman, küçük devletlerin rolünün veya misyonunun amacını ve onu nasıl meşrulaştırdığını açıklayan ulusal anlatılarla ilgilidir. Meydana gelen değişiklikler, söz konusu aktörün dış politik eylemlerine ve söylemlerine yansımaktadır. Bu katmanların yanı sıra devlet kurumları, iç politika, kamuoyu algısı, siyasi gelenekler ve kültürel miras da dış politika yapım sürecinde büyük ölçüde etkili olmaktadır (Noreen, 2016: 5-7).

Kamuoyunun dış politika karar alma süreçleri ve karar vericileri üzerinde yönlendirici bir etkisi vardır. Bu etki, dış politika yapım süreçlerine farklı şekillerde yansımaktadır. Kamuoyu dış politika kararları ve karar vericilerine sınırlamalar getirmekte ve bu durumun sebep olduğu baskı, dış politikayla ilgili kritik kararların alınacağı zamanlarda ve seçim dönemlerinde daha yoğun hissedilmektedir. Sonuç

olarak, karar alıcılar politikalarını kamuoyunu hesaba katarak şekillendirmektedirler. Öte yandan kamuoyu, dış politika kararlarının alımında rol alan tüm kadronun söylem ve ideoloji bakımından birbiriyle uyumlu olmasını gerekli kılar. Politika oluşturma ve onu uygulama aşamasında sürecin sabote edilmemesi ve işlerliğinin sağlanabilmesi için istikrar, güven ve uyum elzemdir (Russett ve Starr, 1992: 224-225). Kamuoyu algısı, belli sınırlar dahilinde devletin politik çıkarlarının ve hedeflerinin öncelik sırasında değişikliğe gitmesine yol açarak yönetimde bulunan karar alıcıların politikalarını ve tercihlerini değiştirmesine neden olabilir (Risse-Kappen, 1991: 482).

Realist ve liberal yaklaşımların dış politika süreçlerinde kamuoyunun rolüne ilişkin farklı görüşleri vardır. Realizm, kamuoyunun duygusal, yanlış bilgilendirilmiş, irrasyonel ve tutarsız bir yapıda olduğunu, bu nedenle üst düzey siyasi liderler ve medya tarafından kolayca manipüle edilebileceğini ileri sürer. Kamuoyu algısı ile medya sürekli etkileşim halindedir. Propaganda ve manipülasyon aracı olarak kullanılan medya, kamuoyu algısını doğrudan veya dolaylı olarak şekillendirmektedir. Siyasi seçkinler medyayı, izledikleri politikalar doğrultusunda aldıkları kararları meşrulaştırmak ve halkın desteğini kazanmak için araç olarak kullanırlar. Diğer yandan kamuoyu algısının sözcülüğünü yapan bir medyanın, siyasi seçkinlerin bir politikayı benimsemesine ve başka bir politikayı izlemekten vazgeçmesine sebep olması da mümkündür. Realistler, siyasi seçkinlerin dış politikayı ulusal çıkar odaklı inşa ettiğini ve kamuoyunun öznel görüşlerini dikkate almadıklarını iddia ederler. Politika yapıcılar rasyonel tercihlerde bulunurlar ve bu, en iyi sonucu getirecek seçim olarak kabul edilir. Çünkü onlara göre siyasi seçkinler, devlet için neyin daha mantıklı, gerekli ve uygun olduğuna karar verebilecek kapasitededir. Sonuç olarak, realizmde siyasi seçkinler ya kamuoyunu kendi politikalarını desteklemeye yönlendirir ya da tamamen görmezden gelir (Lippmann, 1995: 20). Liberal yaklaşım ise tutarlı, istikrarlı ve mantıklı bir şekilde yapılandırılmış olması dolayısıyla dış politika karar alma sürecinde siyasi seçkinlerin, kamuoyu görüşünü dikkate aldığını savunur. Halkın iradesine karşı sorumluluk hisseden siyasi seçkinler, görev bilinciyle ve onay derecelerini artırmak

için kamuoyu görüşünü de dış politika yapım süreçlerine dahil ederler (Knecht, 2010: 139).

1.3.1.3. Liderin Rolü ve Bireysel Özellikleri

Devletin siyasi seçkinlerinin vizyonları, devletin kimliği ve hedefleriyle ilgili görüşleri, o devletin dış politika yöneliminin belirlenmesine katkı sağlayan faktörlerdir. Siyasi seçkinlerin devletin kimliğine ilişkin görüşleri, dış politikada karşılaşılan tehdidin veya zorluğun nasıl algılanacağını, devletin ulusal çıkarlarının nasıl tanımlanacağını, devletin hangi aktör veya blok ile özdeşleştirileceğini ve geliştirilecek işbirliğinin sınırlarının belirlenmesinde kritik öneme sahip etkenlerdir. Lider, uluslararası sistemden gelen baskı, tehdit ve destek gibi dış unsurları, kendi ideolojisi, algısı ve hedefleriyle sentezleyerek dış politika stratejisi geliştirir. Liderin yönettiği devleti bir demokratik, otoriter veya totaliter bir rejim, büyük güç, imparatorluk, medeniyet taşıyıcısı veya kurban olarak görmesi diğer aktörlere ilişkin algıyı ve devletin dış politika amaçlarını da inşa etmektedir (Weldes, 1996: 282-283).

Başarılı bir liderin sahip olduğu her türlü kaynağı hedefleri ve amaçları doğrultusunda etkin bir şekilde kullanabilmesi, özellikle dış politikada kritik bir problemle karşılaştığında devleti ve halkı adına ciddi kararlar alabilecek kararlılığa sahip olması, soğukkanlı kalabilmesi, rasyonel düşünebilmesi ve aldığı kararların sorumluluğunu da üstlenebilmesi beklenir (Hermann vd., 2001: 84). Liderlik tarzını belirlemede kullanılan çeşitli kıstaslar vardır. Bunlar; kişinin olanları etkileyebileceği veya kontrol edebileceği inancı, kitleleri yönlendirebilme yeteneği, güç ve etki ihtiyacı, analiz edebilme yeteneği, özgüven, mevcut problemi çözme veya bir şeyi başarma sürecinde başkalarının fikirlerine hoşgörülü yaklaşabilme ve hassasiyetlerine özen gösterebilmesi, başkalarına karşı güvensizliği, şüpheciliği ve önyargısıdır. Tüm bunlar, siyasi liderin ulusal veya uluslararası çevredeki kısıtlamalara nasıl tepki verdiğini, bilgiyi nasıl işlediğini ve onu harekete geçmeye neyin motive ettiğini değerlendirmeye yönelik ipucu verir. Başka bir deyişle bu nitelikler, söz konusu liderin profilinin yüksek veya düşük olduğunu gösteren kıstaslardır ve o lidere meydan okuyan, boyun eğen, fırsatçı, faydacı, nüfuzlu,

uzlaştırıcı, yönlendirici ve karizmatik lider olma niteliğini kazandırır (Hermann, 2002: 9). Öte yandan liderler, bürokratik kurumlar ve siyasi danışmanlar gibi diğer karar vericilerle temasa geçerek de dış politikaya ilişkin karar almaktadırlar. Ancak, liderin dış politikadaki merkezi rolü yine de göz ardı edilemez. Haas'a (2005: 219) göre büyük güç statüsündeki ülkelerin liderleri, karşılıklı ulusal çıkarlara fayda sağlama eğiliminde olacağı için hedef ülkede ideolojik müttefikin iktidara gelmesine tüm siyasi, ekonomik ve diplomatik araçları kullanarak yardımcı olacaktır.

Küçük devletlerin insan kaynaklarının eksikliği ve devletin kurumsal yapısının zayıflığı, dış politika karar verme sürecini ulusal liderlerin ellerine bırakmaktadır. Bu durumda dış politika başarısı, dış politika becerisi ve diplomatik yetkinlikten ziyade kişilik, yetenek, siyasi yönelim ve hatta rejimin sürdürülmesi meselesi haline gelmektedir. Başarılı bir lider, devlet için güç kaynağıdır. Söz konusu liderin, almış olduğu kararlar ve yapmış olduğu tercihler sayesinde yönettiği devletin tarihine ve kaderine yön vermesi ve o devlete prestij kazandırması mümkündür. Yetersizliğinin, hırslarının ve korkularının kurbanı olan zayıf bir liderin ise, devletin konumunu daha da zayıflatması olasıdır. Bu bağlamda küçük bir devleti ayrıcalıklı kılan şey, o devletin liderliğidir. Rasyonel tercihler yapan başarılı bir lidere sahip küçük devletin, boyutunu aşan bir dış politika izleyebilmesi mümkündür (Kouskouvelis, 2015: 93). Barston'a (1973: 25) göre Tito, Nasır, Nyerere, Nehru ve Makarios vakalarında¹, küçük bir devletin liderinin kişiliğinin yani karizmatik liderliğin, o

¹ Yugoslavya'nın lideri Tito, Soğuk Savaş koşullarında ülkesinin siyasi varlığını sürdürmeye, bütünlüğünü korumaya, Batı ve Sovyet tehdidine karşı bağımsızlığını korumaya yönelik bir dış politika izlemiştir. Soğuk Savaş'ın iki bloğu Sovyetler Birliği'ni ve ABD'yi dengelemeyi hedefleyen yatıştırıcı dış politika stratejileri sayesinde ülkesinin ekonomik, siyasi ve kültürel kalkınmasını gerçekleştirmiştir. Mısır'ın lideri Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi onu Arap dünyasının lideri konumuna getirmiş ve fakat Mısır'ın ise İsrail, İngiltere ve Fransa'nın saldırılarına maruz kalmasına yol açmıştır. Tehdit olarak gördüğü İsrail'e karşı silahlanmak için sırasıyla ABD'yi ve Sovyetler Birliği'ni kullanmıştır. Mısır'ın ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayarak modern bir devlet olmasına öncelik veren Nasır, her iki bloktan da fayda sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin bölgeye girmemesi için ABD öncülüğünde tesis edilen Bağdat Paktı'na katılmayan Nasır, bağımsız ve tarafsız bir dış politika izlemiştir. Anglosakson emperyalizminin Orta Doğu'yu egemenliği altına alma girişimlerine karşı Sovyetler Birliği'ne yanaşmak ve daha sol bir politika izlemek zorunda kalmıştır. Nyerere, Afrika'nın Batı'nın siyasi, ekonomik ve sosyal her türlü bağından kurtulması ve bağımsızlığına kavuşması için ve Hindistan'ın lider Nehru ise ülkesinin İngiltere'ye karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinde pasifist ve eternasyonalist bir dış politika izlemiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin lideri Makarios ise adanın 1960'larda İngiliz

devletin uluslararası itibarına yapabileceği katkı görülmektedir. Özellikle Tito çoğu kez rekabet eden ülkelerin birbirlerine yönelik güdülerini analiz ederek ülkesinin resmi tarafsızlığını, gücünün ve boyutunun ötesinde bir nüfuza sahip olmak amacıyla kullanmış ve bunda son derece başarılı olmuştur.

1.4. KÜÇÜK DEVLETLERİN DIŞ POLİTİKA STRATEJİLERİ

Büyük güçlerin baskın olduğu uluslararası siyasette, küçük devletlerin sürekli değişen jeopolitik ortama nasıl adapte oldukları, kendilerini nasıl konumlandıkları ve ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik hangi dış politika stratejilerinden faydalandıkları merak konusu olagelmıştır. Küçük devletler, tarih boyunca ittifakların etkin kullanımı yoluyla ulusal güvenliklerini ve çıkarlarını korumaya, bölgesel avantajlar elde etmeye ve dış politika maliyetlerini en aza indirmeye çalışmıştır. Ayrıca, maruz kalacakları risklerden korunmaya yönelik çeşitli önlemler alırlar. Örneğin, bağımlılığı azaltmak için ticaret ve yatırım bağlantılarını farklılaştırarak ekonomik çeşitlendirme yoluna giderler. Baskın olan güçle karşı karşıya gelmenin jeopolitik risklerini en alt seviyeye indirmek için askeri olmayan araçları kullanarak, taraflar arasında etki bakımından dengeyi bulmaya çalışırlar (Rothstein 1968: 122).

Esas itibariyle küçük devletlerin izlediği dış politika, büyük güçlerin kendilerine uygulayacağı baskıya karşı koymayı, toprak bütünlüklerini muhafaza etmeyi, bağımsızlıklarını sürdürmeyi ve ulusal çıkarların gerçekleştirilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Küçük devletler sınırlı askeri, bürokratik, ekonomik ve idari kaynakları nedeniyle ulusal çıkarlarını belli dış politika alanlarıyla sınırlandırma eğilimindedir. Bu dış politika alanları, stratejik açıdan önemli olmasının yanı sıra

yönetiminden bağımsızlığını kazanmasından önceki ve sonraki kriz zamanlarında üçüncü dünya ülkeleriyle ittifak ilişkilerine girmiş ve her ikş blok ile dengeli ilişkiler tesis etmeyi amaçlayan bir dış politika izlemiştir. Soğuk Savaş döneminde izlediği başarılı politika ve stratejiler dolayısıyla öne çıkan karizmatik liderler Tito, Nehru, Nyerere, Nasır ve Makarios dönemin konjonktüründe kendi ülkeleri açısından maksimum düzeyde fayda sağlamıştır. Bağlantısızlar Hareketi'ne katılan bu liderler, aktif bir dış politika izleyerek uluslararası tanınma arayışına girmiş, ülkelerinin bağımsızlığını korumuş ve dış politikada ulusal çıkarları doğrultusunda çeşitli kazanımlar elde etmiştir.

kendi iç politik, ekonomik ve sosyal gelişimlerini doğrudan etkileyecek derecede önemli konulardır (East, 1973: 564).

Jazbec'e (2010: 66) göre küçük devletlerin öncelikli amacı bağımsızlığını ve güvenliğini garanti altına almak, ardından ekonomik çıkarlarını korumak ve devam ettirmektedir. Bu bakımdan diplomasi, küçük bir devletin dış politikasını icra edebilmesi ve uluslararası siyasette aktif bir şekilde etkinlik gösterebilmesi için elzem bir araçtır. Başka bir ifadeyle, güvenliği ve kazancı maksimize etmek, küçük devletlerin dış politika tercihlerinin temel dayanaklarıdır. Küçük devlet kazançlarını en üst seviyeye çıkarmak amacıyla izlediği uyumlu politikalar doğrultusunda büyük/yükselen güçle yakın ilişkiler geliştirmeye çalışırken, eş zamanlı olarak mevcut veya olası riskleri en alt seviyeye indirebilmek için büyük/yükselen güçten yeterli ölçüde uzaklaşarak eylemini dengeler.

Sonuç olarak, küçük devlet hiçbir zaman herhangi bir güce tam anlamıyla uyum sağlamaz. Bunun yerine, kazanımlarını muhafaza etmeye yönelik sınırlı bir ortaklık geliştirir ve böylece beklenmedik bir durum geliştiğinde kendisine geri dönüş pozisyonu için manevra alanı bırakmış olur. Bazı durumlarda küçük devlet ile büyük/yükselen güç arasındaki ilişkiler, küçük devletin daha az memnun kalacağı şekilde seyredebilmektedir. Örneğin küçük devlete koruma ve maddi destek taahhüt eden büyük güç, karşılığında küçük devletin çeşitli uluslararası meselelerde eylem ve karar alma özgürlüğünü kısmen elinden alarak kendisine tabi olmasını talep edebilir. Taraflar arasında yükümlülük, gönüllülük ve zorlama şeklinde gelişen asimetrik nitelikli bir ilişki söz konusudur. Bu bağlamda belirsiz bir pozisyonda kalmayı tercih etmesi, küçük devlete taraflar arasındaki tercihlerinde geçiş yapmasını kolaylaştırıcı bir konum sağlamaktadır (Handel, 2016: 132).

Zorlayıcı güçten yoksun olmalarına rağmen bazı küçük devletler, diğer aktörler için arz ettikleri önem dolayısıyla çekici güce ve stratejik öneme sahiptirler. Buna bağlı olarak bu devletler, coğrafi konumlarını dış politika başarılarını artıracak şekilde kullanmaktadırlar. Keohane'e (2006: 62) göre coğrafi konum, küçük devletlerin dış politikalarından diğer aktörlere karşı kullanabileceği etkili bir silahtır. Özellikle tampon devlet pozisyonunda olmak, her ne kadar risk unsuru içeriyor olsa da savunmasız küçük devletler için hayat sigortası da sunabilir. Ülkelerini, bulunduğu konum nedeniyle bölgesel bir rol oynayabilecek durumda gören küçük

devlet liderlerinin varlığı, bu tespiti doğrular niteliktedir. Kritik bir jeostratejik konumda bulunan küçük devletin, yükselen gücün geleceğinde, aktörler arasındaki güç dağılımında ve uluslararası politikada etki alanlarının belirlenmesinde dolaylı da olsa etkisi vardır. Büyük güçlerden birinin, küçük devletin topraklarının kendi çıkarları için stratejik açıdan önem teşkil ettiği algısına sahip olması, pazarlık durumunda küçük devletin elini güçlendirecektir (Barston, 1973: 22). Bu nedenle genel itibariyle büyük güçler, küçük ve zayıf devletleri ele geçirmeye veya kontrol altına almaya çalışmaktadırlar. Büyük güçlerden biri savaş ve çatışma durumunda, rekabet veya savunma amacıyla potansiyel rakibinin siyasi, askeri ve ekonomik avantajlar elde etmesini engellemek için jeostratejik olarak kilit pozisyonda olan küçük devlete yönelik faaliyetlerini ve baskılarını artıran politikalar izlemektedir. Dolayısıyla, küçük devletlerin büyük güçler arasındaki rekabette basamak olarak kullanılması söz konusudur (Alford, 1984: 377).

Küçük devletlerin istikrar ve daha fazla güvenlik sağlamak, dış politika hedeflerine ulaşmak ve diğer aktörler üzerindeki etkilerini artırmak için kullandıkları çeşitli stratejiler vardır. Keohane'a (1971:161) göre büyük gücün rakibine mesaj vermek için araç olarak kullandığı küçük devletin etkisi, güç rekabetine ilişkin denkleme kendisini bir değişken olarak dikkate almalarını sağlayacak kadar büyüktür. Bu bağlamda, küçük devlet bazen sadık bir müttefik rolü oynamayı tercih ederek kendisini bölgedeki tek güvenilir devlet olarak sunar. Öte yandan, büyük güçlerin izlediği dış politikadan memnuniyetsizliğinin bir sonucu olarak bağımlılığını azaltma ve sadık bir müttefik rolü arasında denge kurmaya dayalı karma bir strateji izleyebilir. Küçük devletlerin bürokratik kurumlar, lobi faaliyetleri ve kamuoyunu manipüle etme yoluyla büyük gücün karar alma mekanizmalarına erişim sağlaması da mümkündür.

Rostoks (2010: 99), sistemdeki gerilim ve belirsizliğin küçük güçler için faydalı olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre küçük devletler, iki büyük güç arasındaki gerilimi ve krizi kullanarak çıkarlarını güvence altına almayı başarır. Küçük devlet pazarlık kabiliyetini artırmak için iki rakip gücün çatışan çıkarlarını kendi lehine kullanır. Zayıf güç durumundaki küçük devlet, bölgesel veya uluslararası sistemde yer alan aktörleri kendi menfaatlerine yakınlık ve aykırılık derecesine göre konumlandırmaya yönelik bir dış politika tercih etmektedir. Bu

bakımdan, büyük güç çatışmasına sahne olan küçük devletlerin, rakip güce olan yakınlığı, diplomatik açıdan da avantajlı bir durum yaratmaktadır. Uluslararası sisteme değişiklik getirmek isteyen büyük güçler imajlarının önemli olduğunu bilirler ve küçük devletlerin katılımı olmadan gerçekleştirilen değişimin daha az meşru görüleceğinin farkındadırlar. Dahl (1977: 198), küçük devletlerin stratejik çevrelerine egemen olan aktörler arasındaki güç dağılımındaki değişikliğin hem coğrafi hem de mecazi anlamda ortada kalmış ve sıkışmış pozisyondaki küçük devletin ani veya kademeli özerklik kaybına veya manevra alanının genişlemesine yol açabileceğini iddia etmektedir.

Küçük devletler bölgedeki diğer küçük devletlerle rekabet etmeye, büyük güçlerin nezdinde saygınlık kazanmaya ve uluslararası politikadaki statülerini güçlendirmeye yönelik dış politika stratejileri de takip edebilirler. Bu bağlamda etkin bir stratejinin 3 temel unsuru vardır. Birincisi, küçük devletin mevcut bir sorunu çözmek için kendi çıkarlarına da hizmet edecek bir çözüm önerisi sunarak müzakerelerin seyrini lehine etkileyebilmesidir. İkincisi, küçük devletin kırmızı çizgi olarak adlandırdığı kritik öneme sahip konular dışında müzakereye ve uzlaşmaya istekli olduğu yönünde izlenim bırakmasıdır. Üçüncüsü ise, küçük devlet büyük güçler arasındaki anlaşmazlıklarda kendini tarafsız bir arabulucu olarak konumlandırarak nüfuzunu ve güvenilirliğini artırabilmesidir (Bueger ve Wivel, 2018: 6).

Uluslararası siyasette görünürlüğünü artırmak, ulusal çıkarlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek isteyen bir küçük devlet, işbirliği yoluyla büyük güçlerle etkileşime geçebilir ve yakın ilişkiler tesis edebilir. Büyük güçler küçük devletler aracılığıyla hedeflerine ulaşmaya çalışırken, küçük devletler itaat etmeleri karşılığında askeri teçhizat veya finansmanla ödüllendirilirler. Bu işbirliği onlara, diğer aktörlerin davranışlarını doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkileme fırsatı sunmasının yanı sıra kendisine yöneltilen baskılara direnme becerisi de kazandırır. Bununla birlikte küçük devlet, riskten korunma stratejisi geliştirerek potansiyel tehditlere karşı denge kurabilir veya askeri ve siyasi olarak tarafsız kalmayı tercih edebilir. Ancak, küçük devletler daha çok kendilerini egemen devletlere tabi kılma eğilimindedir ve bu nedenle ya tehdit edici güce angaje olmak (bandwagoning) ya da güçlü aktörü dengelemek (balancing) için ittifaklara katılırlar (Vaicekauskaite, 2017: 10-12).

Joenniemi (1998: 61-62), küçük devletlerin izledikleri rasyonel politikalar ölçüsünde başarılı olabileceklerini öne sürmektedir. Ona göre, küçük ama başarılı bir devlet; sınırlı kaynaklarını etkin bir şekilde kullanabilen, sistemin kendisine sunduğu fırsatları değerlendiren, her türlü olasılığı hesaplayıp kendisine buna uygun manevra alanı yaratan, kendi çıkarlarını önceleyen ikili veya çok taraflı işbirliği geliştiren ve davranışları ile sisteme belli ölçüde etkide bulunabilen siyasi aktördür. Bu nitelikteki küçük devletler, rasyonel stratejiler üretir ve uygular.

Genel olarak küçük devletlerin dış politikada sergilediği karakteristik davranışlar; küresel meselelere düşük düzeyli katılım, uluslararası kurumların bünyesine dahil olma, uluslararası hukukun, normların ve prensiplerin savunucusu olma, yakın coğrafya ile sınırlandırılmış bölgesel bir dış politika izleme, sert güç (askeri) yerine yumuşak güç (ekonomi, siyaset ve diplomasi) unsurlarına yönelme, kriz durumlarında askeri ve siyasi tarafsızlık politikası izleme, büyük güçlerle ittifak ilişkisi tesis etme, büyük güçlerle doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınma ve çeşitli politika alanlarında büyük güçlerle ikili veya çok taraflı işbirliği geliştirme şeklindedir. Genel itibariyle küçük devletler, bölgesel güç olma eğilimindedir (Handel, 2016: 53). Bu bölümde, küçük devlet statüsündeki Sırbistan'ın dış politikasında izlediği peşine takılma stratejisinin, yumuşak dengeleme politikasının, tarafsızlık politikasının ve riskten korunma stratejisinin tanımına, içeriğine ve kapsamına yer verilecektir.

1.4.1. Peşine Takılma Stratejisi

Uluslararası İlişkiler 'de ilk olarak 1942 yılında Quincy Wright (1942: 136) tarafından kullanılan peşine takılma stratejisi, küçük devletler tarafından tercih edilmesi sebebiyle “mazlum politikası” (underdog policy) olarak nitelendirilmiştir. Wright, peşine takılma stratejisini küçük ve zayıf devletlerin, güçlü olanların safında yer alması şeklinde tanımlamıştır. Waltz'a (1979: 126) göre peşine takılma stratejisi, hegemonya kurabilecek kaynak ve kapasiteye sahip büyük güçle ittifak kurulması ve işbirliği yapılması anlamına gelmektedir. Walt ise küçük devletlerin bir tür yatıştırma biçimi olarak peşine takılma stratejisini tercih ettiğini öne sürmektedir. Ona göre küçük devlet, tehdit olarak algılanan gücün olası saldırısından korunmak ve onu

yatıştırmak amacıyla bu dış politika davranışını benimsemektedir. Böylece küçük devlet hem kendi güvenliğini garanti altına almakta hem de ulusal çıkarları ve dış politika hedeflerine ulaşmaya yönelik fayda sağlamaktadır. Walt (1978: 21-22) açısından peşine takılma stratejisi, dengeleme stratejisinin başarısız olması halinde veya uygulanamayacağı durumlarda başvurulan bir stratejidir. Öte yandan Schweller (1994: 79), kk bir devletin ödül kazanma ve menfaat elde etmeye yönelik yani çıkar dengesi doğrultusunda da peşine takılma stratejisi izleyebileceğini ifade etmektedir.

Kk devletler dışarıdan ve içeriden gelen tehditlere karşı ittifak arayışına girerler. Genel itibariyle belirsizlik ve korku, uluslararası sistemde dış tehditlere karşı güvenliğini garantiye alma amacıyla diğerlerine kıyasla kendi pozisyonunu geliştirmeye çalışan kk devletleri harekete geçirmekte ve büyük bir güçle ittifak kurma arayışına yöneltmektedir (Rosecrance, 2002: 141-143). Walt (1987: 25-31), özellikle tehdit edici gücün kk devlete coğrafi olarak yakın olması ve ittifak kuracağı eşdeğer büyüklükte bir devlet olmaması durumunda kk devletlerin peşine takılma stratejisi izleme olasılığının artacağını vurgulamıştır. Öte yandan peşine takılma stratejisi, i sorunlarla baş etmeye yönelik güçlü bir müttefik arayışı olarak da tercih edilmektedir. Kk devletlerde, hükümeti ve siyasi liderleri dışarıya karşı zayıf ve kırılğan durumda bırakacak meşruiyet krizleri ve muhalefet tarafından itibarsızlaştırma girişimleri gibi siyasi liderlerin kariyerlerini ve güvenilirliklerini hedef alan i tehditlerin üstesinden gelebilmek için güçlü bir müttefike duyulan ihtiyaç artmaktadır. Böyle durumlarda kk devletlerdeki siyasi seçkinler kendi iktidarlarını sağlamlaştırmak amacıyla ülkelerinin dış politikasını, ideolojik veya kültürel olarak kendilerine yakın duran veya kaynak ve kapasite bakımından kendisinden üstün dış güçlere hizalamaktadır (Larson, 1991: 103; Harknett, 1997: 112-113).

Walt'a (1992: 450-451) göre, peşine takılma stratejisinde taraflar arasında asimetrik bir ilişki ve etkileşim söz konusudur. Kk devletin, büyük güce kendi açısından kritik öneme sahip konularda taviz vermesi veya karar alma bağımsızlığından kısmen de olsa feragat etmesi gerekebilir. Bu nedenle kk devlet, mümkün olduğunca sınırlı askeri, ekonomik, diplomatik ve siyasi bağlılık göstermek isteyecektir (Schroeder, 1994: 117).

1.4.2. Yumuşak Dengeleme Politikası

Yumuşak dengeleme, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından meydana gelen yeni güç ilişkilerini özellikle ABD'nin dengelenmesi meselesi üzerinden ele alan realist teoriye ait bir kavramdır. Yumuşak dengeleme her ne kadar tek kutuplu uluslararası sisteme ait bir kavram olarak kabul edilmişse de karşılıklı bağımlılığın ve bütünleşmenin yoğun olarak hissedildiği günümüz çok kutuplu uluslararası sisteminde de geçerliliğini korumaktadır. Pape'e (2005: 9-10) göre yumuşak dengeleme, küçük devletin doğrudan meydan okumaksızın askeri olmayan dış politika araçlarını kullanarak ve başka bir güçle tesis edilen işbirliği sayesinde güçlü aktörün kendisine yönelik tehdit niteliği taşıyan tek taraflı politik faaliyetlerini sekteye uğratmasına ve manevra kabiliyetini sınırlandırmasına dayanır. Askeri kapasitenin sınırlı artırımı, tarafsızlık statüsünün ilanı ve uluslararası kurumların, ekonomik ve diplomatik araçların kullanılması gibi yükselen gücü baskılamaya yönelik birbiriyle koordineli girişimlerin tamamını kapsamaktadır. Devletler arasındaki ekonomik bağımlılığın ve güç farkının fazla olması, yumuşak dengeleme stratejisinin benimsenme ihtimalini artırmaktadır. Sert dengelemenin daha maliyetli, dezavantajlı ve yıkıcı olabileceği durumlarda başvurulmuş bir stratejidir.

Paul (2005: 59), yumuşak dengeleme stratejisinin izlenebilmesi için birtakım unsurların gerekliliğine dikkat çekmektedir. Ona göre, baskın/egemen bir gücün varlığı ve bu gücün dış politika eylemlerinin zayıf devletler açısından tehdit ve endişe yaratması gerekmektedir. Ayrıca, baskın gücün uluslararası politikada güvenlik, ekonomi ve diğer alanlarda yaşanan sorunlara çözüm üretme kabiliyetinin ve kapasitesinin bulunması şarttır. Son olarak, baskın gücün küçük devletin yumuşak dengelemeye yönelik faaliyetlerine sert bir şekilde misilleme yapmayacağına dair bir öngörü olmalıdır. Esas itibarıyla gayri resmi ittifak olan stratejik ortaklık da bir çeşit yumuşak dengeleme yöntemidir. Böylece söz konusu ülke, resmi olarak askeri bir ittifaka girmeden periyodik olarak gerçekleştirilen toplantılara, ortak tatbikatlara ve diğer faaliyetlere katılma fırsatı kazanır (Paul, 2018: 34-35).

Yumuşak dengeleme, zayıf devletin gelecekte daha makul sonuçlar elde etmek umuduyla baskın gücün mevcut politikalarına karşı çıkmasına dayanır. Bu stratejinin arkasındaki temel faktör, ortak tehdit anlayışıdır. Bu tehditler baskın gücün askeri, ekonomik, siyasi veya kültürel mevcudiyetinden veya bir kurumdaki etkisinden ve baskı gücünden dolayı da meydana gelebilir. Zayıf devletin, baskın gücü kışkırtmadan kendi dış politika hedeflerini ve önceliklerini takip etmesine izin veren düşük maliyetli ve düşük riskli bir stratejidir. Küçük devletin güvenliğinin veya ekonomik ya da siyasi çıkarlarının doğrudan veya dolaylı olarak tehlikeye girmesi halinde başvurduğu bir stratejidir. Zayıf devletin, tehdit algısına göre davranış değişikliğine gitmesi söz konusudur. Bu bakımdan yumuşak dengeleme, zayıf devletlerin dış politikasında süreklilik arz etmeyen stratejik bir tercihtir (Pape, 2005: 29-30).

1.4.3. Tarafsızlık Politikası

Uluslararası İlişkiler’de askeri tarafsızlık, savaş ve çatışma durumunda savaşa dahil olmamak, barış durumunda ise askeri ittifaklara katılmamak olarak açıklanmaktadır. Tarafsızlığın temel dayanağı, deniz ve kara savaşına ilişkin düzenlenmiş 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleridir. Uluslararası hukuka göre tarafsızlık, devletin çıkarlarına ve mevcut uluslararası düzene uygun farklı politikalar izlemesine açık bir şekilde izin veren bir durumdur. Tarafsızlık politikası, herhangi bir çatışmaya veya savaşa karışmayacağını ve taraflara yardım etmeyeceğini ilan eden devlet için yasal olarak bağlayıcıdır ve bir dizi yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir. Tarafsızlık statüsü kazanan devlet, çatışma halindeki devletlere askeri ve ekonomik yardımda bulunmamakla, savunma için gereken miktarı aşacak kadar yüksek düzeyde silahlanmaya gitmemekle, topraklarının ve üslerinin askeri faaliyetler için kullanılmasına izin vermemekle, askeri, ekonomik ve siyasi ittifaklara/bloklara katılmamakla, kitle imha silahlarını kullanmamakla, evrensel değerlere bağlı kalmakla, tüm devletlerle eşit ilişkiler geliştirmekle ve uluslararası insani yardım kuruluşlarıyla yakın işbirliği içinde olmakla yükümlüdür (Simpson, 2008: 119-120). Tarafsız devletlerin emelleri, tarafları savaştan uzaklaştırmak ve düşmanlıklarını sona erdirmektir. Bu bağlamda Georg Cohn, ‘neo-tarafsızlık’ kavramını ileri sürmüş ve bu kavramı, tarafsız devletlerce çeşitli yaptırımların

uygulanması sonucu savaşı devletlerin uluslararası ilişkilerden diskalifiye edilmesi şeklinde tanımlamıştır (Aktaran Goetschel, 1999: 123). Goetschel (1999: 122), uluslararası sistemin dönüşümü nedeniyle tarafsız devletlerin askeri bir çatışmaya katılmalarına ilişkin rollerinin ve hukuki açıdan tarafsızlığın önemini yitirdiğini iddia etmektedir. Bu durumu, uluslararası ilişkilerde savaş ve barış arasındaki ayrımın belirsizleşmesiyle ilişkilendirmektedir.

Tarafsızlık, geçici veya kalıcı nitelikli olabilir. Geçici tarafsızlık, bir devletin savaş durumunda kendi iradesi ile bunu değiştirme hakkını saklı tutarak seçtiği ve ilan ettiği bir tür dış politikadır. Geçici tarafsızlık, olası bir savaş senaryosuna bağlıdır. Devlet, bu dış politika stratejisini benimserken, barış zamanında yaptığı bazı anlaşmalarla tarafsızlığını ilan edebileceği gibi savaş sırasında savaş halindeki devletlere de tarafsızlığını ilan edebilir. Bu politika süreli veya süresiz olarak kullanılabilir ve barış zamanında diğer devletler için herhangi bir hak veya yükümlülük içermeyebilir (Seeger, 2014: 251). Kalıcı tarafsızlık ise barış zamanında tutarlı bir bağlantısızlık politikası olarak tanımlanmakta ve savaş zamanında tarafsızlığa zemin hazırlamayı amaçlamaktadır. Bu tür bir tarafsızlık, önce devletin kendisi tarafından ilan edilir ve bu statünün korunması için tarafsızlığın resmi olarak karşılıklı anlaşmalarla diğer ülkeler tarafından kabul edilmesi gerekir. Geçici tarafsızlıktan farklı olarak kalıcı tarafsızlık, diğer ülkelerden herhangi bir onay almaksızın tek taraflı olarak ilan edilebilecek bir politika değildir. Ayrıca, tarafsız ülkenin tek taraflı deklarasyonlarla değiştirebileceği ve sadece savaş sırasında benimsenecek bir politika değildir. Kalıcı tarafsızlık, tarafsız ülkelerin belirli uluslararası düzenlemelere ve kurallara uymayı kabul ettiği ve belirli anlaşmaların imzalandığı bir dış politika tercihidir. Kalıcı tarafsızlık politikasından vazgeçmek isteyen ülke, diğer ülkelerin de onayını almak zorundadır. Kalıcı tarafsızlık, barış zamanında bile hem tarafsız devlete hem de diğer devletlere yönelik çeşitli haklar ve yükümlülükler yaratmaktadır (Subedi, 1993: 242).

Realist bir perspektifle zayıf devletler açısından tarafsızlık, onların siyasi bağımsızlıklarını güvenceye alan yasal bir araçtır. Küçük devletler çatışmalara aktif olarak katılmamaya karar vererek, her iki taraf için de tehdit oluşturmadıklarını tüm dünyaya göstererek, kendi toprak bütünlüklerini, egemenliklerini ve bağımsızlıklarını

korumayı umarlar. Öte yandan savaş veya çatışma durumunda üçüncü taraf olarak adlandırılan tarafsız devletlerin, kendi askeri güç projeksiyonlarından vazgeçmelerinden ve uluslararası ilişkilerde güç kullanımını sınırlandırmaya yönelik taahhütlerden kaynaklanan idealist bir yanı da vardır. Tarafsız devletlerin, hakemlik ve arabuluculuk yapmak, uluslararası konferanslara ve müzakerelere ev sahipliği yapmak gibi sınırlı rolleri bulunmaktadır. Uluslararası örgütlerde yer alan tarafsız devletler, uzlaşmaya teşvik edici ve çatışan taraflar arasında köprü kurucu olarak rol oynamaktadırlar. Tarafsız devletler, kolektif barışın geliştirilmesine verdikleri destek sayesinde kendi dış ve güvenlik politikası kimliklerini inşa etmişlerdir. Dolayısıyla tarafsızlık, bir topluluğun imajını ve davranış kalıplarını etkileyerek mensubu olduğu ülkenin politik kimliğine de yön verici etkiye sahiptir. Goetschel'e (1999: 120-121) göre, çatışmanın yaygın olduğu bir uluslararası ortamda belirlenmiş normlar doğrultusunda tarafsızlığını ilan etmiş devletlerin askeri ve siyasi olarak ilgisiz ve mesafeli bir duruşu söz konusudur.

Büyük güçlere tehdit oluşturmayacaklarına ilişkin niyetlerini belli eden küçük devletler, tarafsızlık politikasını uluslararası sistemde artan gerilimi yönetmenin ve sınırlandırmanın bir aracı olarak da kullanmaktadırlar. Ayrıca küçük devletler, iç ve dış yatıştırma gibi siyasi amaçlar için de tarafsızlık politikasını tercih etmektedirler (Simpson, 2008: 126). Rickli (2008: 314-315), askeri tarafsızlık politikası benimseyen küçük devletlerin kolektif güvenlik çerçevesinde gerçekleştirilen uluslararası barışı koruma operasyonlarında yer alarak güvenilir bir aktör izlenimi bıraktıklarını ifade etmiştir. Tarafsızlık politikası sayesinde küçük devletlerin hem özerkliklerini korumasının hem de kolektif güvenlik işbirliği doğrultusunda kurulmuş askeri ittifaklarda aktif bir şekilde rol almalarının mümkün olduğunun altını çizer. İsveç ve Finlandiya'nın tarafsızlığına değinen Rickli, her iki devletin de pragmatist bir yaklaşımla ulusal çıkarlarıyla uyumlu olan AB üyeliğini benimserken, tarihsel mirasları dolayısıyla NATO üyeliğini tercih etmediklerini ifade etmiştir.

Önceleri Avrupa'nın güvenliğine ilişkin tartışmaların önemli bir bileşeni olan tarafsızlık, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle fiilen resmi güvenlik söyleminden kaybolmuştur. Zaman içinde tarafsız devletler, hızla ve olabildiğince normal olmayı amaçlayan politikalar izlemeye yönelmişlerdir. Bu bağlamda Avusturya, İsveç ve

Finlandiya gibi devletler eş zamanlı olarak AB'ye katılım müzakerelerine başlamış ve Barış için Ortaklık girişimine katılarak NATO ile işbirliğini güçlendirmişlerdir. Ancak, bu devletler yine de tarafsızlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir (Goetschel, 1999: 115). Goetschel'e göre askeri bir ittifak olması sebebiyle NATO üyeliği, tarafsızlıkla bağdaşmamaktadır. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana İttifak, kolektif savunma dışında çeşitli faaliyetler geliştirmiştir. Üye olmayan devletlerle, Barış için Ortaklık girişimi ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi aracılığıyla kurumsallaşmış ilişkiler yürütmektedir. Ayrıca, eylemsel (operational) ve siyasi yeteneklerini üye devletlerin sınırları dışında sergilemek ve kolektif savunma dışında başka amaçlar geliştirmek için çeşitli yapılar ve mekanizmalar üzerinden de faaliyet göstermektedir. Yeni stratejik konseptinde, kriz yönetiminde NATO'nun artan rolü de vurgulanmaktadır. Bu yeni yönelimiyle NATO, kolektif savunmanın dışında tüm Avrupa'ya ilişkin güvenlik sorunlarıyla giderek daha fazla ilgileneceğinin sinyalini vermektedir. Goetschel'e göre tarafsız devletlerin NATO faaliyetlerine daha fazla katılımının iki anlamı vardır. Birincisi, NATO'nun askeri bir ittifaktan daha fazlasına dönüşme arzusunun desteklediklerini yansıtır. İkincisi, NATO'nun gelecekte Avrupa güvenliğindeki rolünü tartışmak için bu devletlerin meşruiyetini güçlendirir. Tarafsız devletlerin, değişen NATO'ya yönelik politikalarının niteliği üzerine tartışan Goetschel, tarafsız devletlerin NATO'nun hangi yönde ilerlediğini ve ne tür bir işbirliğinin ittifakın başkalaşmasını tetikleyebileceğini bilmeleri gerektiğinin altını çizmektedir (1999: 128-129).

1.4.4. Riskten Korunma Stratejisi

Esas itibariyle yatırım ve finans alanında öne çıkan riskten korunma terimi, risklerin azaltılması ve bir dizi araçla dalgalanmaların önlenmesi için kullanılmaktadır. Bununla birlikte, son dönemlerde terimin Uluslararası İlişkiler alanında kullanımı giderek artmaktadır. Goh (2005: 8), Güneydoğu Asya ve Uzak Doğu'da bulunan küçük devletler tarafından benimsenen riskten korunma stratejisinin üç temel aşaması olduğunu vurgulamaktadır. İlk olarak, ABD'yi Çin'in etkisine karşı koyması için ikna etme ihtiyacına yönelik dolaylı veya yumuşak bir dengeleme gerçekleştirilir. İkincisi, Çin ile çeşitli seviyelerde ilişkiler geliştirilir ve üçüncüsü, bölgesel istikrarı sağlamak için dış politik ilişkilerde bölgesel güçlere de

yer verilir. Bölgedeki küçük devletlerin Çin-ABD ilişkilerine yönelik dış politikalarını (Medeiros, 2005; Foot, 2006) ve Güneydoğu Asya'nın yükselen gücü Çin ile ilişkilerini analiz eden riskten korunma stratejisiyle ilgili çalışmalar, büyük ölçüde Asya-Pasifik'e odaklanmıştır (Chung, 2004; Lee, 2012; Goh, 2005; Kuik, 2016). Başka bir ifadeyle, daha çok Güneydoğu Asya ülkelerinin dış politikaları bu bağlamda ele alınmaktadır. Bununla birlikte, Avrupa, Avrasya, Doğu ve Güney Asya, Basra Körfezi ve diğer bölgelerde bulunan devletlerin dış politika davranışlarını incelemek için de birtakım çalışmalar yapılmıştır (Toje, 2010; Tessman, 2012; Guzansky, 2015; Hoo, 2016; Korolev, 2016; Koga, 2018).

Literatürde, kavramın farklı yönleriyle ele alındığı çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Branger ve Schlag (2004) riskten korunma stratejisini, küçük devletlerin karşılaşabilecekleri tehdit ve kısıtlamalarla başa çıkmalarına yardımcı olan ve muhtemel zararlarını en aza indirmek için alınan önlemlerin bütünü olarak ele almaktadır. Goh (2005: viii) ise küçük devletlerin dengeleme, tarafsızlık veya peşine takılma stratejilerinden hangisini benimseyeceğine karar veremediği zamanlarda veya beklenmedik bir durumla karşılaşmamak için takip ettiği bir dizi strateji olarak tanımlamaktadır. Ona göre küçük devletlerin bir tarafın aleyhine diğer tarafı seçmek zorunda kalmasını engelleyen, büyük güçlere tam anlamıyla bağlı kalmasının önüne geçen ve tehdit edici tarafla doğrudan yüzleşmekten kaçınmasını sağlayan bir ara pozisyonudur. Sonuç olarak, 'tüm yumurtaları aynı sepete koymama' varsayımı üzerinden ele alınan bir dış politika stratejisidir. Riskten korunma stratejisi özü itibariyle zayıf olanın lüksüdür ve küçük devlet açısından bir sigortadır.

Kuik'e (2008: 167) göre riskten korunma kavramı yüksek belirsizlik ve risk durumunda küçük bir devletin karşılıklı etkiler yaratan çoklu politika seçeneklerini takip ederek riskleri dengelemeye çalıştığı bir dış politika davranışıdır. Bu bakımdan riskten korunma, en iyisini hedefleyen, en kötüsüne hazırlayan bir dış politika stratejisidir. Çelişkili eylemlerin amacı, ilişkilerin iyi seyretmesi durumunda farklı güçlerden olabildiğince çok getiri elde etmek ve aynı zamanda en kötü senaryolarda ortaya çıkabilecek uzun vadeli riskleri dengelemektir. Bu yönüyle, ön alıcı bir davranıştır. Bu tür riskler yanlış seçim yapma, tuzağa düşme, dışlanma ve terk edilme tehlikesine karşılık gelen maliyetlerin sorumluluğunu içerir. Stratejik riskten

korunma, zorunlu bir orta pozisyon olarak da ifade edilmektedir (Kuik, 2016: 505-506).

Boon (2016: 4-5), Tessman (2012: 167-169), Lim ve Cooper (2015: 709) açısından riskten korunma, küçük devletin yükselen güçle veya büyük güçle doğrudan karşı karşıya gelmesinin veya ona aşırı bağımlı hale gelmesinin önüne geçmek amacıyla işbirliği ve çatışma davranışlarının bir arada kullanıldığı karma bir stratejidir. Roy (2007: 306), potansiyel bir bölgesel hegemonla karşı karşıya kaldıklarında devletlerin dört seçeneği olduğunu savunur: dengeleme, peşine takılma, angajman veya riskten korunma. Devletler, yükselen bir gücün gerçek gücü hakkında yüksek derecede belirsizlik durumunda riskten korunma stratejisi izlerler. Bu nedenle riskten korunma, gelecekteki herhangi bir güvenlik tehdidi olasılığına karşı birden fazla stratejik seçeneği açık tutmayı gerektiren genel bir stratejidir.

Riskten korunma stratejisinin küçük devlet açısından işlevi, güvenliği garanti altına almak, kayıpları azaltmak ve kazancı en üst seviyeye taşımaktır. Savaş her durumda maliyetlidir ve rasyonel olan küçük devletler mümkün olduğunca çatışmanın maliyetinden kaçınmayı tercih ederler. İki büyük güçle karşı karşıya olan küçük devlet için en uygun güvenlik stratejisi, daha tehditkâr olan büyük güçle makul derecede iyi ilişkiler sürdürürken, en az tehdit oluşturan büyük güçle çeşitli alanlarda ittifak kurmaktır. Küçük devlet hem ekonomik ve siyasi olarak tehdit edici büyük güçle işbirliği tesis eder hem de daha dostane büyük güçle güvenlik bağlarını sürdürerek mevcut veya potansiyel riskleri yönetmeye çalışır. Bu yolla küçük devlet, askeri, ekonomik ve diplomatik kapasitesini ve kabiliyetlerini artırmış olur. Bu noktada küçük devletlerin, olası bir kriz durumunda anlaşmazlığa müdahale edip etmeyeceklerine ve eğer edeceklerse de hangi tarafın yanında olacaklarına karar vermeleri gerekir. Burada kritik düzeyde önem teşkil eden nokta, küçük devletlerin ne olursa olsun kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleridir (Lim ve Cooper, 2015: 702-703).

Dış politikasını büyük güçle uyumlu hale getirmek isteyen küçük devlet bunu iki şekilde gerçekleştirebilir. Birincisi; politikalarını büyük güçle koordine eder ve gerektiğinde siyasi tavizler verir. İkincisi, rakip büyük güçler arasında çatışma

yaşanması durumunda, taraflardan birini destekleme niyetini çeşitli kanalları kullanarak açık bir şekilde ifade eder. Bu doğrultuda, kamuya açık beyanlar, siyasi ve diplomatik destek, rakip gücün politikalarına yönelik eleştiriler, askeri teçhizat yardımı, rutin askeri ve teknik eğitim, ortak tatbikatlar ve muharebe operasyonları, kalıcı veya geçici askeri üslerin inşası, askeri birliklerin konuşlandırılması, karşılıklı savunma ve erişim anlaşmalarının imzalanması gibi faaliyetlerle güvenlik bağları güçlendirilir. Böylece, gerektiği durumda tarafların derin işbirliğine gidebileceğine ilişkin rakip güce sinyal verilir. Faydalarının yanı sıra büyük güçle uyumlu politikalar izlemenin küçük devletler açısından maliyetleri de vardır. Kapasite ve yeteneklerin artırılması yoluyla savunmanın güçlendirilmesi ve caydırıcılık söz konusuysen, küçük devletin bağımsız politikalar izleme hususundaki özerkliğinin kısmen veya tamamen elinden alınması ve manevra alanının sınırlandırılması söz konusudur. Bununla birlikte küçük devletin tarafları kışkırtıcı bir şekilde hareket etmesi ve tuzağa düşüp muhalif büyük gücün hedefi haline gelmesi, güvenlik ve itibar kaybına neden olacaktır. Küçük devletin taraflara verdiği destek alenileştiği ölçüde, riskten korunma stratejisinin faydaları ve maliyetleri de artacaktır (Lim ve Cooper, 2015: 702-704).

Riskten korunma stratejisinin kendi içinde bazı dinamikleri vardır. Birincisi; angajman, karşılıklı bağımlılık, bağlayıcılık ve uyum politikalarıyla büyük/yükselen güçle askeri, diplomatik, ekonomik, siyasi ve kurumsal ilişkiler geliştirilmesini teşvik etmektir. İkincisi; elverişli bir güç dengesini sürdürmek, çatışan güçler arasında taraf tutmamak ve belirsiz bir ortamda istikrarı bozucu davranışları engellemektir ve bu, karmaşık dengeleme ve yumuşak dengeleme politikaları ile gerçekleştirilir (Lim ve Cooper, 2015: 699-700). İlk olarak, riskten korunma yapısal belirsizliğe dayanmaktadır. Büyük güçler arasındaki güç dağılımı değişken ve rekabetin nasıl gelişeceği veya olası tehditlerin kaynağı belirsiz olduğunda küçük devletler riskten korunma stratejisini tercih etmektedirler (Jackson, 2014: 4-5). İkinci olarak riskten korunma, küçük devletlerin davranışlarındaki göreceli eşitlik ve eş zamanlılık ilkesiyle ilişkilidir. Küçük devletler tek bir güce aşırı bağımlılıktan kaçınmak için farklı büyük güçlerle çift yönlü ve orantılı bir ilişki yürütürler (Jackson, 2014: 333-335). Üçüncü olarak riskten korunma; katılım, işbirliği, direnme

ve dengeleme davranışlarının sentezi olan önleme politikalarından meydana gelen ve çıkar maksimizasyonu ile dolaylı yumuşak dengeleme şeklini alabilen bir stratejidir. Riskten korunma stratejisi yoluyla hangi tarafın safında yer alacağına ilişkin öngörülemez ve belirsiz bir duruş sergileyen küçük devlet, dış politikasını büyük güçlerden birinin güvenlik çıkarlarını tam anlamıyla destekleyecek şekilde uyumlu hale getirmekten kaçınır (Ciorciari, 2007: 11; Lim ve Cooper, 2015: 709).

Küçük devletler için riskten korunmanın uygulanabilirliği, büyük güçler arasındaki rekabetin yoğunluğuna ve küçük devlete uyguladıkları baskıya bağlıdır. Büyük güçler yoğun bir şekilde rekabet ettiklerinde, küçük devletin riskten korunma stratejisi izleyebilmesi için gerekli manevra alanı daralır, rekabetin yoğunluğu azaldığında ise genişler. Bir devletin riskten korunma stratejisini benimsemesinin ne ölçüde elverişli olduğu uluslararası koşullar, durumsal hesaplamalar ve bölgesel veya devlet düzeyindeki değişkenler tarafından belirlenir. Örneğin büyük güçlerin küçük devletin bulunduğu jeopolitik çevreye olan ilgisi, küçük devletin ekonomik kalkınma ihtiyaçları, devlet yapısının özellikleri, liderlerin algıları, bürokrasi ve diğer iç politika faktörleri gibi unsurlar dikkate alınmaktadır. Sistemik baskıların yanı sıra dengeleme ve peşine takılma stratejilerinin tek başına uygulanmasının zorlukları, riskten korunma stratejisini diğerlerine kıyasla üstün kılmaktadır. Medeiros'a (2005: 145) göre bölgesel ve küresel dinamizme göre manevralarını sürekli değiştiren ve ulusal çıkarlarını gerçekleştirmenin peşinde olan küçük devletler, esnek bir dış politika stratejisine ihtiyaç duyarlar. Riskten korunma stratejisi, dengeli bir askeri ve ekonomik işbirliği, diplomatik katılım ve uyumlu iç politikalarla birlikte yapılandırıldığında küçük devletin büyük güçten pek çok şekilde faydalanmasına yardımcı olmaktadır.

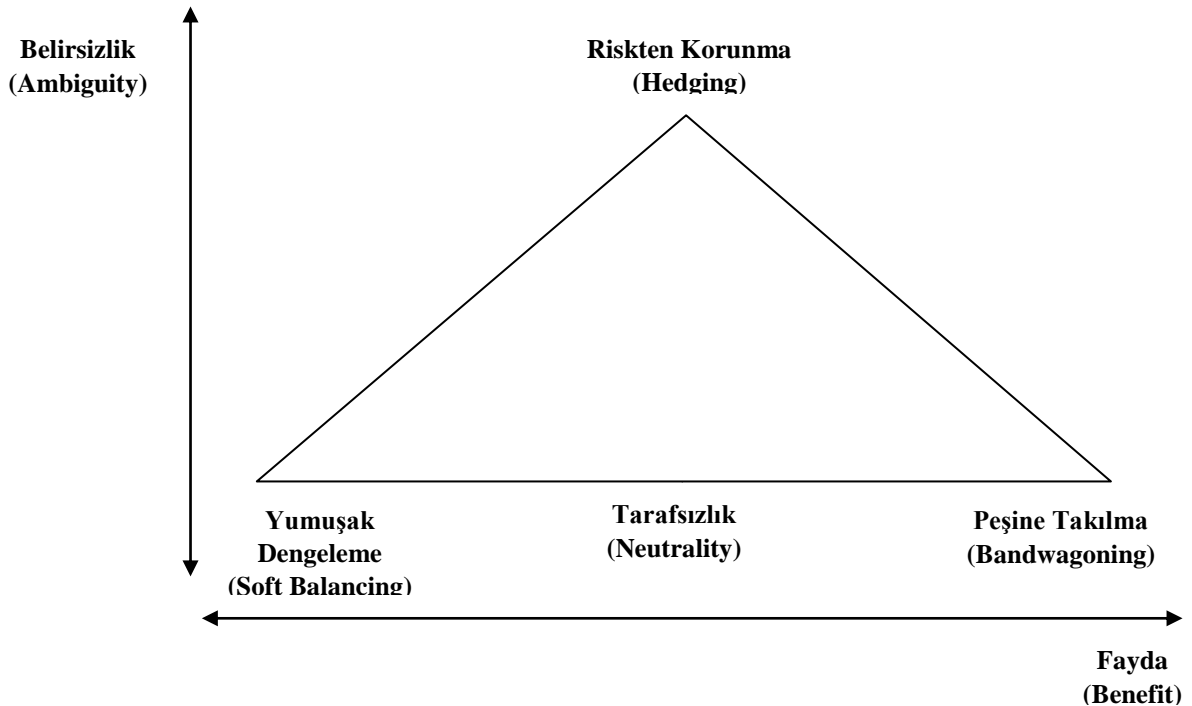
Küçük devletlerin tercih ettikleri stratejilere ve dış politika araçları doğrultusunda riskten korunma davranışı, yumuşak ya da sert nitelikli olabilir. Hornung (2014: 99) açısından yumuşak bir riskten korunma, diplomatik ve ekonomik bağların teşvik edilmesi de dahil olmak üzere yükselen güçle işbirliğini hedefleyen politikalar izlemeyi içermektedir. Sert korunma ise, küçük devletin askeri kapasitesinin artırılmasını ve savunma yeteneklerinin güçlendirilmesini öngörür. Ayrıca, tehdit edici güçle ittifak kurulması dahil olmak üzere doğası gereği

dengelemeye daha yakın bir dizi strateji benimsenmesini içermektedir. Riskten korunma stratejisi küçük devletler tarafından sadece saldırıya uğramaktan kaçınmak amacıyla kendini en güçlü müttefike hizalamak için değil, aynı zamanda en güçlü devletlerle ittifak yaparak kazanç sağlamanın ve ödül elde etmenin bir yolu olarak da kullanılmıştır.

Riskten korunma stratejisinin istenmeyen bir sonucu, yönelim bozukluğu nedeniyle dış politikasını konumlandırılmamış ve eylem-söylem uyumsuzluğu nedeniyle taraflara karışık sinyaller gönderen bir devlet imajı bırakma olasılığının bulunmasıdır. Bu durumda rakip konumundaki büyük güçler, hedef ülke üzerindeki askeri, diplomatik, ekonomik ve siyasi baskılarını artırma yoluna gideceklerdir (Koga, 2018: 638).

Özetle riskten korunma, uluslararası politikadaki stratejik belirsizliklerle başa çıkmak için bir yandan angajman ve entegrasyon, diğer yandan ise realist bir dengeleme ve güvenliği sağlamaya yönelik dış politika araçlarının kullanılabilirdiği, gelecekte güvenlik tehditleriyle karşılaşılması durumunda rekabet unsurlarını içeren stratejilerin tercih edilebileceği ve ikili işbirliğini ilerletmeye yardımcı olan karma bir stratejidir.

Grafik 1: Riskten Korunma Davranışı

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE SIRP DIŞ POLİTİKASI

Uluslararası sistemin yapısı, jeopolitik güç mücadeleleri ve güvenlik tehditleri gibi dış faktörlerin yanı sıra kapasite, boyut, çıkarlar, değerler, ideolojiler, tarihi miras ve stratejik hedefler gibi iç faktörler de bir devletin dış politika yönelimini şekillendirmektedir. Başarılı bir dış politikanın anahtarı, dış politika önceliklerinin ülkenin jeopolitik konumu, boyutu, topraklarının büyüklüğü, nüfusu, ekonomik potansiyeli, askeri kapasitesi, güvenlik riskleri, tarihi mirası, kamuoyu algısı ve dönemin uluslararası konjonktürü doğrultusunda rasyonel bir şekilde değerlendirilmesini temel alan bir yaklaşımda saklıdır (Schweller, 1996: 108). Sırbistan'ın dış politikası, ardılı olduğu ve kendisini varisi olarak gördüğü Yugoslavya'nın dış politika doktrininden izler taşımaktadır. Bu bölümde, tarihsel bir perspektif ışığında Sırbistan'ın dış politikasını şekillendiren iç ve dış faktörler analiz edilecektir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası konjonktür çerçevesinde Yugoslavya'nın siyasi varlığını sürdürmeye yönelik izlediği dış politika stratejileri ile mevcut Sırp dış politikasının hedeflerine ulaşmak için izlediği dış politika stratejileri arasında paralellik kurulmasına yönelik, her iki devlet tarafından kullanılan benzer dış politika retoriği ve stratejilerine genel bir bakış sağlanacaktır. Bu bağlamda, öncelikle Soğuk Savaş döneminde Yugoslavya'nın izlediği dış politika ele alınacak, Yugoslavya'nın parçalanmasının ardından kurulan Sırbistan'ın demokratikleşme süreci doğrultusunda Batı ve Rusya ile askeri, siyasi, ekonomik, diplomatik ve kurumsal ilişkileri incelenecektir. Ardından, AB ve Rusya açısından Batı Balkanların stratejik ve jeopolitik önemi, bu iki aktörün Sırbistan özelinde bölgeye yönelik yaklaşımları farklı boyutlarıyla ele alınacak ve kullandığı dış politika araçları değerlendirilecektir.

2.1. SIRP DIŞ POLİTİKASININ TARİHSEL ARKA PLANI

Yıllarca ‘Batı’nın doğusu’, ‘Doğu’nun batısı’, ‘Güneydoğu Avrupa’ ve ‘Batı Balkanlar’ gibi çeşitli ifadelerle tarif edilen ve Soğuk Savaş döneminde iki blok arasında sıkışıp kalmış bir tampon bölge pozisyonundaki Balkanlar, coğrafi olarak Avrupa’nın bir parçası olsa da kültürel ve tarihi miras bakımından Sovyetler Birliği’nin izlerini taşımaktadır. Coğrafi konumları, Batı Balkan ülkelerinin Batı ile Doğu blokları arasında, Batı medeniyeti ile Doğu medeniyeti arasında, Katoliklik ile Ortodoksluk arasında ve kapitalizm ile komünizm arasında sıkışıp kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, Batı Balkanlar yüzyıllar boyunca ‘medeniyetler arasında bir köprü’ olarak görülmüş ve fakat sahip olduğu kötü ün nedeniyle ‘Avrupa’nın ötekisi’, ‘barut fıçısı’ ve ‘kaynayan kazan’ olarak adlandırılmıştır (Krstic, 2011: 28-29). Enerji geçiş yolları üzerinde bulunan Batı Balkanlar, gelişmiş Avrupa ülkelerini Kafkasya, Hazar havzası, Orta Doğu ve Akdeniz’e bağlayan jeostratejik konumu dolayısıyla bu ülkelerin enerji güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Öte yandan AB ve Rusya’nın çatışan güvenlik, ekonomik ve siyasi çıkarları bölgenin güvenliğine ve istikrarına yönelik yeni tehditlerin ortaya çıkmasına yol açma potansiyeline sahiptir. Jeopolitik ve jeostratejik konumu dolayısıyla tarihin her döneminde büyük güçlerin mücadele alanı olan Batı Balkanlar, Brzezinski’nin (2005: 175-176) ifadesiyle etnik çatışmaların yaşandığı süreçte barbarlar coğrafyasına dönüşmüş ve bölgesel güç rekabetiyle özdeşleşmiştir. Avrupa açısından ise bölge, jeopolitik üstünlük kazanma mücadelesinin potansiyel ödülünü temsil etmektedir. Oral Sander (1989: 189) de bölge üzerinde egemenlik kuran bir dış aktörün, batıda Avrupa’yı, doğuda ise Rusya’yı tehdit edecek güce sahip olacağını ileri sürerek, bölgenin jeopolitik önemine dikkat çekmiştir. Batı Balkanlar, Soğuk Savaş döneminde rakip güçlerin nüfuz yarışına girdiği, etki kapasitelerini test ettiği ve kendi politik ve sosyo-ekonomik sistemlerini uyarlamaya çalıştığı jeopolitik bir oyun alanı haline gelmiştir. Bu coğrafyada baskın güç konumuna gelmeyi hedefleyen Batı ve Doğu blokları jeopolitik, ekonomik ve güvenlik çıkarları doğrultusunda bölge ülkelerini kendi saflarına çekmek amacıyla çeşitli araçlar kullanarak dış politika faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Sırbistan, 1945'ten 1991'e kadar farklı isimlerle var olan Yugoslavya'nın bir parçasıdır. Altı devlet (Sırbistan, Makedonya, Slovenya, Hırvatistan, Karadağ ve Bosna-Hersek) 'kardeşlik ve birlik' fikriyle Sosyalist Yugoslavya Federal Cumhuriyeti çatısı altında birleştirilmiş ve Josip Broz Tito tarafından yönetilmiştir. Tito'nun karizmatik liderliği, Yugoslavya'nın uzun yıllar bütünlüğünü korumasının en önemli unsurlarından biri olmuştur. Soğuk Savaş'ın beraberinde getirdiği gelişmeler ve rakip iki blok arasındaki güç mücadelesi, Tito'ya yeni dış politika seçenekleri sunmuştur. Soğuk Savaş'ın tarafları Avrupa'yı etki alanları doğrultusunda ayırmaya başlamış ve Yugoslavya paylaşamadıkları bir alan olarak kalmıştır. Doğu ve Batı blokları stratejik nedenlerden dolayı Yugoslavya'yı etkisi altına almak istemiş ve rekabetin seyrinin ülkesinin dış politik yönelimine bağlı olduğunu fark eden Tito, kendisini ve dolayısıyla ülkesini avantajlı bir pozisyonda bulmuştur (Calic, 2019: 186). 1948'de Tito'nun Yugoslav Komünist liderliğinin, Stalin'in Sovyet liderliği ile ideolojik bir çatışma yaşaması sonucu Yugoslavya, Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en sadık müttefiki olmaktan çıkmış ve rakibi durumuna gelmiştir. Sovyet-Yugoslav çatışmasının esas nedeni, Tito'nun Balkanlardaki planları ve sosyalist kampın hiyerarşik örgütlenmesine ilişkin vizyonu hakkında Moskova ile yaşadığı uyuşmazlıktır. O zamana kadar Yugoslavya, kendisini Sovyetler Birliği'nin en sadık müttefiki olarak görmüş ve önemli uluslararası meselelerde Moskova'nın pozisyonunu desteklemiştir. Buna karşılık, ülkenin kalkınması ve dış politika hedeflerini gerçekleştirmesi açısından Sovyetler Birliği'nin desteğine güvenmiştir. Ancak görüş ayrılıkları nedeniyle yaşanan kriz aşılamayınca, Yugoslavya Komünist Partisi sapkın bir parti olarak damgalanmış ve Doğu Avrupa'daki sosyalist devletlerin Marshall Planı'na karşı oluşturduğu bir örgüt olan Kominform'dan ihraç edilmiştir (Perovic, 2007: 35-40). Sonraki süreçte Sovyetlerin uyguladığı ekonomik yaptırımlar ve Doğu'dan gelebilecek bir askeri saldırı tehdidi nedeniyle Tito, resmi olarak ittifak taahhüdünde bulunmadan Batı'dan yardım istemiştir. 1948'de Stalin ile yaşanan yol ayrımından sonra ülkenin siyasi varlığını sürdürme ve herhangi bir Sovyet tehdidine karşı bağımsızlığını koruma zorunluluğu, dış politikada Yugoslav tarzının doğmasına yol açmıştır. Bu noktadan sonra Yugoslavya'nın dış politika seçenekleri, büyük ölçüde bloklar arasındaki pozisyonuna bağlı hale gelmiştir (Perovci, 2011: 131).

1950'lerden itibaren ABD'deki Truman yönetiminin, olası bir Sovyet tehdidine karşı ekonomik yardımı ve silah sevkiyatlarını da içeren Tito'yu ayakta tutma politikası, öncelikle Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği'nden kopuşunun Kremlin'e verdiği zararı sürdürmeyi amaçlamıştır (Central Intelligence Agency United States of America, 1952: 2-4; Lees, 1997: 105-106). İlaveten ABD, Tito'nun Doğu Avrupa'daki etkisini artırmaya ve Yugoslavya'yı NATO'ya katılması için ikna etmeye çalışmıştır. Yugoslavya, bu tarihten itibaren dış politika değişikliğine gitmiştir. Tito, Batı'nın ekonomik ve askeri yardımını memnuniyetle karşılamış ancak NATO'ya katılım konusunda kendisine yapılan baskıya direnmiş ve anti-komünist bir örgüt olduğu gerekçesiyle üyeliği kesin bir dille reddetmiştir. Olası bir Sovyet saldırısına karşı güvenlik arayışında olan Tito, 28 Şubat 1953 tarihinde NATO ülkeleri Türkiye ve Yunanistan ile bölgesel işbirliğini öngören Ankara Paketi'ni (Dostluk ve Yardım Anlaşması) imzalayarak güvenliğini garanti altına almıştır. Yugoslavya bu anlaşma sayesinde komünist bir ülke olmasına rağmen NATO ile dolaylı bir şekilde bağlantı kurmuş, istediği türden güvenlik desteğini elde etmiş ve bunu yaparken, Batı ile büyük ölçüde kendi şartlarına göre ilişki kurmayı başarmıştır. Bu bağlamda Tito, yalnızca ülkesinin çıkarlarına uygun olduğunu düşündüğü tavizler vermiştir (Perovci, 2011: 140).

1953'te Stalin'in ölümünün ardından Moskova, süregelen düşmanlığa son vererek ilişkileri iyileştirmek için Yugoslavya'ya yönelik dış politikasını gözden geçirme kararı almış ve aynı yılın haziran ayında hükümetler arasında diplomatik ilişkiler yeniden kurulmuştur. Moskova'nın niyetinden emin olamayan Yugoslavya, bir yandan Sovyetlere karşı 'bekle ve gör' taktiği uygulamış ve diğer yandan Batı ile yakın ilişkilerini sürdürmüştür. 9 Ağustos 1954 tarihinde Tito, Ankara Paketi'ni askeri bir ittifaka dönüştürmüş ve üyelerden herhangi birine yönelik bir saldırının, hepsine yönelik bir saldırı olarak değerlendirileceğine dair resmi bir güvenlik garantisi gerektiren Balkan Paketi'ni imzalamayı kabul etmiştir. Esas itibariyle Balkan Paketi, Sovyetler Birliği'nin Balkanlardaki etkisinin yaratacağı tehlikeye karşı caydırıcı bir mekanizma olarak tasarlanmıştır. Ancak Moskova'nın Belgrad'a karşı dostane bir tavır almasıyla değişen uluslararası durumun ışığında Tito, Balkan Paketi'nin üye ülkelerin bağımsızlığını korumak ve revizyonist devletlerin güvenlik tehdidi teşkil eden saldırgan davranışlarını önlemek için katıldığı ideolojik nitelikte olmayan bir

ittifak olduğunu ifade etmiş ve aynı zamanda NATO'ya karşı bir örgütlenme olmadığını da vurgulamıştır. Tito açısından Balkan Paktı, Doğu ile Batı bloğu arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi durumunda Yugoslavya'nın geri adım atabilmesi için manevra alanı sağlayan bir araç olarak düşünülmüştür (Perovci, 2011: 141-142).

1955'te Kruşçev'in resmi ziyaretindeki tüm ikna çabalarına rağmen Yugoslavya, dış politikasını yeniden Sovyetler Birliği'ne hizalamak yerine kendi ulusal komünizmini takip etmiş ve böylece, Avrupa'da resmi olarak Moskova'ya bağlı olmayan ilk sosyalist ülke olmuştur. Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkilere Doğu ve Batı bloklarından oluşan iki kutuplu sistemin egemen olması ve bloklar arası rekabetin giderek belirgin hale gelmesi, Yugoslavya'nın her ikisiyle de eş zamanlı işbirliği yapmasını sağlayacak bir strateji izlemesini zorunlu kılmıştır. 1950'lerin ortalarından itibaren Tito, 'Bağlantısızlar Hareketi' adı verilen bir oluşum aracılığıyla üçüncü dünya ülkeleri ile ittifak kurmaya yönelik aktif bir politika izleyerek uluslararası tanınma arayışına girmiştir. Bağlantısızlar Hareketi, resmi olarak 1961'de büyük ölçüde Tito'nun inisiyatifiyle Belgrad'da kurulmuştur. Hareket, genel barışı ve istikrarı sürdürmek amacıyla ülkelerin kendi kaderlerini tayin etme hakkına saygı duyulmasına, karşılıklı ekonomik yardımlaşmaya ve dünya siyasetine ilişkin tarafsız tutumlarına dayanmaktadır. BM Anlaşması'nı kabul eden Hareket, ulusal egemenliğin ve bütünlüğün muhafaza edilmesini savunmanın yanı sıra dünya genelindeki çatışmaları ortadan kaldırmak için sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı kampanyalar da düzenlemiştir. Dolayısıyla, Hareket'in en önemli doktrinleri tarafsızlık, barış içinde bir arada yaşamak ve devletlerin iç işlerine müdahale etmekten kaçınmaktır (Belgrade Declaration of Non-Aligned Countries, 1961: 8-10). Tito, uluslararası konjonktür nedeniyle Yugoslavya'nın ekonomik, siyasi ve kültürel kalkınmasının barışçıl bir şekilde gerçekleştirilmesinin önemini vurgulamıştır. Çünkü o dönemde Tito'nun en büyük endişesi, Sovyetler Birliği ile ABD arasında çıkması muhtemel bir savaşı önlemektir. Bu bağlamda Yugoslavya açısından bağlantısızlığın hedefleri; ulusal bağımsızlığın güçlendirilmesi, dünya barışının korunması, uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilerin dönüşümü ve demokratikleştirilmesi yoluyla sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması ve birlikte yaşama ilkelerinin geliştirilmesidir (Krstic, 2011: 25).

Uluslararası ilişkilerde ‘Yugoslav tarzı’ olarak ele alınan barış içinde birlikte yaşama politikasına resmi olarak katılan her ülke, kendi sosyalist gelişimini sürdürme hakkına sahip olmuş ve sonuç olarak komünist sistem, Sovyet sistemiyle daha az benzerlik taşıyacak şekilde dönüşüme uğramıştır. Siyasi açıdan Yugoslav sosyalizmi, kapitalist Batı ile komünist Doğu arasında denge kurma ve bunu sürdürme kabiliyetine dayanan özgün bir sistem olarak tasvir edilmiş ve ‘Tito modeli’ olarak adlandırılmıştır. Tito’nun dünya liderleriyle yaptığı resmi görüşmeler, dünya basınının ilgi odağı olmuş ve Yugoslavya’nın küresel siyasette kritik öneme sahip olduğu yönünde izlenim bıraktığı birer gösteri olarak sunulmuştur. Tito’nun dönemselsel olarak çelişkili dış politika söylemleri ve davranışlarının hem Moskova hem de Washington için rahatsız edici olmasının yanı sıra Yugoslav Dışişleri Bakanlığı’nın politikasıyla bile çeliştiği zamanlar olmuştur. Ancak, Yugoslav dış politikası iki açıdan dikkate değer ölçüde sabittir; birincisi, Yugoslavya Soğuk Savaş’ın büyük bölümünde Batı ile dostane ilişkiler sürdürmesine ve yakın ekonomik bağlara sahip olmasına rağmen, ekonomik çıkarlar için asla siyasi taviz vermemiştir. Örneğin, Yugoslav liderliği 1950’lerin başında Sovyet askeri tehdidinin tırmandığı bir dönemde bile NATO’ya üye olmayı reddetmiştir. İkincisi Tito, Yugoslav komünist sisteminin kademeli olarak dönüştürülmesine izin vermiş ancak komünizm ideolojisini asla terk etmemiştir. Bu nedenle, uluslararası meselelerde sık sık Moskova ile koordinasyon içinde hareket etmiş fakat yine de Sovyetler Birliği ile resmi bir ittifaka girmekten kaçınmıştır. Yugoslavya bu süreçte hem üçüncü dünya ülkeleri ile iyi ilişkilerini sürdürmüş hem de Batı Avrupa ile yakın ekonomik işbirliği geliştirmeyi başarmıştır (Perovci, 2011: 132). Tito, Avusturya veya Finlandiya gibi pasif bir askeri tarafsızlığı benimsemek yerine, üçüncü dünyadaki bağlantısız ülkelerle ittifak arayışına yönelik bir strateji izlemiştir. Böyle bir tarafsızlığın, uluslararası ilişkileri yürütürken ülkesine özgür bir platform sunacağını ve her iki bloğu dengelemeye yönelik politikasının ötesine geçmek için gerekli kaynakları sağlayacağını ummuştur. Bağlantısızlık politikasının, tarafsızlığı ve dolayısıyla pasifliği içermediğini, ülkeleri kolektif barışa götürmeyi amaçlayan aktif ve yapıcı bir politika olduğunu ifade etmiştir. ‘Üçüncü Yol’ olarak da adlandırılan Bağlantısızlık Hareketi ile Tito, iki kamptan herhangi birine katılmaksızın her iki

bloktan da fayda sağlamanın mümkün olduğunu tüm dünyaya göstermiştir (Perovci, 2011: 147-149).

Soğuk Savaş döneminde izlediği başarılı politika ve stratejiler dolayısıyla öne çıkan bir siyasi figür olan Tito cesur, kararlı ve kitleleri peşinden sürükleyen karizmatik lider olarak tasvir edilmiştir. Tüm bu nitelikler, Yugoslavya'nın dış politika davranışlarının karakteristiklerini oluşturmuştur. Batı açısından Tito, Stalin'e ve Sovyetler Birliği'ne kafa tutmuş cesur bir lider ve Doğu açısından ise İkinci Dünya Savaşı'nın kahramanı, devrimci bir komünisttir. Tito'nun iktidarı süresince siyasi çizgisi, Yugoslavya'nın manevra alanını korumayı amaçlamıştır. Tito, Yugoslavya'nın iç ve dış politik hedeflerini gerçekleştirebilmesi için Sovyetler Birliği ile ittifak kurmayı gerekli görmüştür ancak bu, İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinden kısa bir süre sonra Yugoslavya'nın Balkan bölgesindeki nüfuzunu artırmayı hedefleyen dış politika gündemini takip etmesini engellememiştir. Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği'nin uydusu haline gelmesini engellemek amacıyla Tito'yu destekleyen Batı, aynı zamanda dolaylı olarak komünizmin Yugoslavya tarafından uyarlanmış versiyonu olan Tito modelini (Titoizm) de desteklemiştir. Yugoslavya'nın güvenliğinin hem Batı hem de Doğu tarafından garanti altına alınması, Tito'nun diplomatik çabalarını başka alanlarda yoğunlaştırmasını sağlamıştır. Tito bir yandan Doğu ve Batı blokları arasında başarılı bir denge politikası izlerken, diğer yandan Bağlantısızlık Hareketi'ni güçlendirmiş ve hareketin liderliğini üstlenmiştir (Perovci, 2011: 133).

Tito, iktidarı boyunca bağlantısızlık politikasının ilkelerini sürdürmüş ancak bir süre sonra ülkenin Bağlantısızlar Hareketi'ndeki rolü azalmaya başlayınca, denge politikasına geri dönmüştür. 7 Nisan 1963 tarihinde Tito Kennedy'ye yazdığı bir mektupta, Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği ile yaklaşmasının ABD'ye karşı olmadığını açıklamıştır çünkü Yugoslavya hiçbir zaman yalnızca bir ülkeyle dış ilişkiler kurma niyetinde olmamış, aksine çok yönlü bir dış politika izlemiştir. Esas itibarıyla ülke ideolojik olarak Doğu'ya, ekonomik ve toplumsal olarak belirgin bir şekilde Batı'ya yönelmiştir. Tito, Avrupa'da olası bir Doğu-Batı çatışması gerçekleşmesi durumunda taraflardan hangisine yakın duracağına dair resmi bir taahhütte bulunmaktan kaçınmıştır (Perovci, 2011: 152). Soğuk Savaş döneminde Tito, Moskova ile yakın ilişkiler kurmanın yanı sıra sosyalist bloğun belirli üyeleri

arasında Yugoslavya için daha büyük bir rol elde etmeyi de hedeflemiştir. Bu, Tito'nun iki temel dış politika hedefiyle de örtüşmektedir; Yugoslavya ve Sovyetler Birliği arasında bir tür 'tampon bölge' olarak bağımsız sosyalist devletlerden oluşan bir kuşak oluşturmak ve Yugoslavya'yı bölgesel güç konumuna getirmek. Tito, prensipte sosyalist devletler arasında (özellikle Sovyet-Yugoslav ilişkilerinde) eşitlikçi ilişkilerden yanayken, ülkesinin Balkan komşuları (özellikle Arnavutluk ve Bulgaristan) karşısında hegemonik bir role sahip olmasına karşı çıkmamaktadır. Bu doğrultuda, Tito ile Arnavut ve Bulgar liderler 'Balkan Birliği' fikrini tasarlamıştır. Fikir, Balkan ülkeleri arasında Avrupa sahnesinde yeni bir gücü temsil edecek komünist ilkelere dayalı bir federal birliğin kurulmasını öngörmektedir. Tito, Yugoslavya'yı bu yeni siyasi bloğun lideri olarak konumlandırmak istemiş ancak Stalin'le yaşadığı anlaşmazlık, bu fikrin hayata geçirilmesine fırsat vermemiştir. Yine de Yugoslavya, Bağlantısızlık Hareketi doğrultusunda her iki blok tarafından da Güneydoğu Avrupa'nın lideri olarak görülmüştür. Tito, Moskova ile ilişkilerin normalleşmesine sıcak bakmış ancak alternatif dış politika seçeneklerini de açık tutacak kadar ihtiyatlı ve pragmatik davranmıştır. Örneğin Tito, Moskova'daki görüşmesi sırasında Kruşçev'e Yugoslavya'nın Batı'nın ekonomik yardımını kabul etmeyi bırakacağına dair güvence vermiş ancak yine de Batı ülkelerinden yeni krediler sağlamaya ve mal tedarikine ilişkin yardım talep etmeye devam etmiştir. Tito, Yugoslav ekonomisinin ayakta durmasının ağırlıklı olarak Batı kredilerine ve yardımlarına bağlılığı dolayısıyla Batı bloğu ile dostane ilişkiler sürdürmüştür. Yugoslavya'ya yönelik bir Sovyet tehdidinin ortadan kalkması durumunda ve ABD'nin askeri yardımının Yugoslavya'nın bağımsız bir güç ve güvenilir bir aktör olarak hareket etmesine engel olacağı gerekçesiyle Tito, ABD silahlarını satın almaya devam edeceğini fakat askeri yardım almayı sürdürmeyeceğini ilan etmiştir (Perovci, 2011: 144-145). Öte yandan 1970'lerin sonunda, Avrupa Topluluğu (AT) ile işbirliğine ilişkin ilk belgeleri imzalamasının ardından Yugoslavya, AT'ye katılacak ilk Doğu Avrupa ülkesi olarak görülmüştür (Jovic, 2001: 111).

Yugoslavya'nın bağlantısızlığı 'ne Doğu ne Batı' mantığından ziyade, 'hem Doğu hem de Batı' mantığına dayalı bir stratejidir ve Yugoslav toplumunun tüm ekonomik, politik, sosyal ve kültürel farklılıklarının üstesinden gelmesine, Yugoslavya'nın her iki bloğa da eşit mesafeli olmayı amaçlayan yeni dış politika

doktrinini oluşturmasına katkıda bulunmuştur. Yugoslavya, izlediği bağlantısızlık politikası sayesinde orta/ara pozisyonda kalarak Batı ve Doğu blokları arasındaki siyasi bölünmeden kaçmayı başarmış ve aynı zamanda uluslararası itibar ve özgün bir dış politika kimliği kazanmıştır. Doğu-Batı rekabetinin giderek sertleştiği Soğuk Savaş atmosferinde Tito, Yugoslavya'nın güçlü, sağlam ve bir arada kalması gerektiğini ileri sürerek bu pozisyonun önemini vurgulamıştır. Soğuk Savaş sırasında totaliter ve komünist olarak etiketlenen Doğu'nun, demokratik ve kapitalist olarak görülen Batı'dan daha da uzaklaştığı bir süreçte Yugoslavya, jeopolitik konumunu her iki taraftan da fayda sağlamak için dış politika aracı olarak kullanmıştır (Krstic, 2011: 27). Yugoslavya'nın orta güç statüsü Bağlantısızlar Hareketi'ndeki rolünde, AGİT ve BM gibi uluslararası kuruluşlardaki faaliyetlerinde ve çift kutuplu uluslararası sistemdeki becerikli manevra kabiliyetinde gözlemlenmiştir (Greenberg, 2011: 89). Tito, kişisel kabiliyetleri ve çabalarıyla her iki kutuptan da dış borç ve kredi alabilmek için uygun ortamı yaratmış ve ülkesindeki iç siyaseti istikrara kavuşturmak için mevcut konjonktürden faydalanmıştır. Örneğin, Sovyet Bloğundan ayrılması karşılığında ABD'den yardım alacağını taahhüt eden gizli bir anlaşma imzalamıştır. Pragmatik bir Marksist olan Tito açasından, kapitalist ülkelerle işbirliği yapmanın önünde herhangi bir ideolojik engel bulunmadığı görölmektedir. Tito'nun iktidarı boyunca amacı, ülkesinin iki blok arasında bir kukla devlet durumuna gelmesine engel olmak, herhangi birinin uydusu olmasını önlemek ve ülkesine tüm dünya nezdinde saygın bir statü kazandırmaktır. İzlediği dış politika doğrultusunda Yugoslavya'da diğer bölge ülkelerine kıyasla daha özgürlükçü bir siyasal yapı ve liberal ekonomi egemen olmuş, etnik ve dinsel farklılıklara rağmen devletin sosyal ve siyasal bütünlüğu muhafaza edilmiştir (Boeckh, 2014: 18-19).

1980 yılında Tito'nun ölümünün ardından patlak veren ekonomik, siyasi ve toplumsal krizin yol açağı iç karışıklıklar, Yugoslavya'yı parçalanma sürecine götürmüştür. Buna paralel olarak, küresel güç dengesinde de birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. 1989'da Berlin duvarının yıkılışının ardından komünizm çökmüş, Sovyetler Birliği dağılmış, Soğuk Savaş dönemi sona ermiş ve Doğu Avrupa'daki yönetimlerin demokratikleşme süreci başlamıştır. Bu dönemde Yugoslavya'nın dış politikası, söz konusu ulusal ve uluslararası gelişmelere paralel olarak şekillenmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Yugoslavya'nın diplomatik gücünün zayıflamasına ve

jeopolitik konumunun öneminin azalmasına yol açmıştır. 1987’de Milosevic’in yönetime gelmesini takiben etnik çatışmalar şiddetlenmiş ve dış borcun artmasıyla ekonomik kriz derinleşmiştir. Böyle bir dönemde Milosevic’in Hırvatistan’da ve Bosna-Hersek’te yaşayan ve Büyük Sırbistan’ı oluşturma hayali olan Sırpıları desteklemesi, Bosna ve Kosova savaşlarını kaçınılmaz hale getirmiştir (Krstic, 2011: 23).

Yaşanan etnik savaşlar, BM’nin ekonomik yaptırımları ve NATO müdahalesi, ülkenin ekonomik ve askeri gücünün azalmasına neden olmuştur. 1990-1995 döneminde uluslararası ilişkilerden tecrit edilmesi, Yugoslavya’nın bir parçası olan Sırbistan’ın itibarını kaybetmesine neden olmuştur. Milliyetçilik fikrini benimseyen federasyonların özerklik isteği sonucu, Sırbistan ve Karadağ dışındaki cumhuriyetlerin bağımsızlığına kavuşmasıyla Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti kanlı bir şekilde dağılmıştır. Başkenti Belgrad olan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Sırbistan ve Karadağ’dan oluşan), 1992-2003 yılları arasında siyasi varlığını sürdürmüş, 2003’te devletin resmi adı Sırbistan-Karadağ Devlet Birliği olarak değiştirilmiş ve 2006’da Karadağ’ın bağımsızlığını ilan etmesiyle bu devletin ömrü kısa süreli olmuştur (Krstic, 2011: 24).

2.2. SIRP DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Sırbistan’ın dış politikası bölgesel hedefler, ulusal çıkarlar, tarihsel olaylar, kültürel faktörler, iç politik dinamikler, boyutu dolayısıyla maruz kaldığı uluslararası politik kısıtlamalar ve kamuoyu algısı gibi unsurların etkisi doğrultusunda şekillendirilmektedir. Bu bölümde, Sırbistan’ın dış politika kimliğinin inşasında rol oynayan; Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin yıkılmasını takiben patlak veren iç savaşlar, NATO müdahalesi, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ile işbirliği, Milosevic rejiminin devrilmesiyle başlayan demokratikleşme süreci, Kosova sorunu, Sırp İlerleme Partisi’nin (SNS) kurulması, AB ile kurumsal ilişkiler geliştirilmesi, Sırbistan’ın aday ülke statüsü kazanması ve tüm bunların dönemin iç ve dış politikasına yansımaları ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Ardından AB’nin bölgeye ilişkin dış politik çıkarları, genişleme perspektifi, kullandığı dış politika araçları ve Sırbistan ile kurumsal ilişkileri aktarılacaktır. Son

olarak, Rusya'nın bölgeye ilişkin dış politik çıkarları, etki araçları, tarihsel olarak Sırbistan ile yakın ilişkileri ve süregelen ilişkilerin boyutları ele alınacaktır. Başka bir ifadeyle, 1990-2013 dönemindeki ulusal ve uluslararası gelişmelerin Sırbistan'ın kolektif hafızasına ve dış politika yönelimine etkisi incelenecektir.

2.2.1. İç Faktörler

2.2.1.1. Boyut, Kapasite ve Jeopolitik Konum

Resmi adıyla Sırbistan Cumhuriyeti, Orta ve Güneydoğu Avrupa'nın kesiştiği noktada, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan Pan-Avrupa koridorunda bulunan ve denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Başkenti Belgrad olan Sırbistan'ın (Kosova ve Metohiya hariç) yüzölçümü 77.474 km²'dir. 2020 yılı itibariyle Sırbistan, 7 milyonu aşkın nüfusa sahiptir ve en büyük etnik grup Sırlardan (%83,3) oluşmaktadır. Halkın %84,6'sı Ortodoks, %5'i Katolik ve %3'ü Müslüman'dır. Sırbistan'ın Voyvodina adında 1 özerk bölgesi ve Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk, Karadağ, Bosna Hersek ve Hırvatistan ile sınırı bulunmaktadır (Nations Online, Serbia; EACEA, 2019: Serbia). Sırbistan köklü geçmişi, stratejik konumu, nüfusu, askeri kapasitesi ve ekonomik potansiyeli ile Batı Balkanların en büyük devletidir ancak askeri, ekonomik ve siyasi kapasitesi dolayısıyla 'küçük devlet' kategorisine girmektedir. Batı Balkanlar bölgesi, jeopolitik ve jeostratejik konumu dolayısıyla tarih boyunca dış aktörlerin yakından ilgilendiği dinamik bir alan olagelmiştir. Coğrafi konumu gereği Sırbistan, tarihin akışını şekillendiren olayların ve süreçlerin hem öznesi hem de nesnesi olmuştur. Bu bağlamda, Sırbistan'ın bölgesel ve kıtasal güvenliğin sürdürülebilmesi bakımından kritik öneme sahip olduğu genel kabul görmektedir. Özellikle petrol ve doğalgazın Rusya'dan Avrupa kıtasına aktarılmasını sağlayan enerji geçiş yolları üzerinde yer alması, Sırbistan'ı AB ve Rusya açısından kritik öneme sahip bir ülke pozisyonuna getirmiştir (Vukonjanski ve Sekulovic, 2019: 1177). Sırbistan'ın ilk demokratik Başbakanı Zoran Djindjic (2001-2003), 10 Ekim 2002 tarihinde İsviçre'nin Zürih kentindeki Churchill Sempozyumu'nda yaptığı konuşmada AB'nin bölgeye yönelik dış politika hedeflerini gerçekleştirmesi bakımından Sırbistan'ın vazgeçilmez bir ortak olduğunu ifade etmiştir (EWB Archives, 2016):

“Balkanların istikrarsızlığı kaçınılmaz olarak Avrupa’nın istikrarını da etkileyecektir. Bu bir tehdit değil... Soru, bu önemli bölgedeki uyum ve bütünleşme eksikliğinin nasıl aşılanacağıdır? Cevap, 1945’te Avrupa’ya verilene benzer. Bizi ileriye götüren büyük bir fikre ve vizyona ihtiyacımız var... İnsanların çoğu için kimlikle ve ruhla ilgili... Avrupa entegrasyonu fikrini büyük bir fikir olarak görüyorum ve eğer başarısız olursa, Balkanlar’a karanlık günler gelecek... Mesajım şudur... Avrupa’dan gelen pozitif enerjiye ihtiyacımız var. Bu enerji maddi şeylere indirgenemez...”

Sırbistan’ın AB yanlısı Sırp siyasi partileri AB entegrasyonunu savunurken, seçmenleri ikna etmek için modernleşme ve ekonomik kalkınma doğrultusunda ülkeye sağlayacağı katkıyı öne sürmüş ve coğrafi yakınlığı, değerler sistemini, ortak tarihi ve Sırbistan ile Birliğin ortak kaderini vurgulamıştır.

1990’larda Batı Balkanlarda yaşanan iç savaşlar, NATO müdahalesi, ambargolar ve uluslararası yaptırımlar Sırbistan’ın sosyal, ekonomik ve siyasi altyapısını tahrip etmiştir. Bu dönemden itibaren Sırbistan’da yoksulluk, yolsuzluk, organize suçlar, işsizlik, kamu borcu, dış borç, enflasyon ve cari açık artmış, yaşam standartları gerilemiştir. O dönemden beri Sırbistan, Avrupa’nın gelir eşitsizliği en yüksek ülkeleri arasında yer almaktadır ve İnsani Gelişmişlik Endeksi’ne göre, 189 ülke arasında 64. sıradadır (UNDP, 2020: 2). Sırbistan, Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) sınıflandırmasına göre düşük ekonomik performansı nedeniyle gelişmekte olan ülkeler arasında yer almaktadır (IMF, 2021). Dünya Bankası (WB) verilerine göre 2019 yılı itibariyle Sırbistan’ın GSYİH’si, 51.475 milyar Dolar’dır (WB, 2019). Sırbistan cari fiyatlara göre, 2020 yılı itibariyle 195 ülke arasında dünyanın 83. büyük ekonomisidir. Ayrıca 7 milyonu aşkın nüfusu ile orta ölçekli bir pazar olan Sırbistan, Batı Balkanlar’ın en büyük 3. pazarıdır (The World Factbook, 2020). Sırbistan’ın dış ticari faaliyetleri, henüz üyesi olmasa da Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuralları ve AB düzenlemeleri ile uyumlu hale getirilmiştir. Dış ticaretin büyük bir kısmı, ikili serbest ticaret anlaşmaları yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bunların en önemlileri; İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (CEFTA) ve Rusya ile yapılan ikili anlaşmalardır. Sırbistan’ın önde gelen ticaret ortakları, toplam ticaretin neredeyse %80’ini oluşturan AB ve CEFTA ülkeleridir. Diğer önemli ticaret ortakları ise Rusya ve Çin’dir (BTI, 2018: 19). 2020

yılında Sırbistan, ürünlerini AB'ye (%64,9) ve diğer Avrupa ülkelerine (%26,2) ihraç etmiştir. Sırbistan ürünlerin %58,5'ini AB'den, %12,5'ini Çin'den ve %6'sını Rusya'dan ithal etmiştir (European Commission, 2021). 2019 yılı itibariyle 31.290 milyar Dolar ithalat ve 26.180 milyar Dolar ihracat yapmıştır (WB, 2019a ve 2019b).

Sırbistan'ın demokrasisi kusurlu, ekonomik dönüşümü sınırlı ve yönetim endeksi orta derecedir. Ülkede medya bağımsızlığı ve çoğulculuk ciddi bir şekilde azalmış, denge ve denetim sisteminin etkinliği sorgulanır hale gelmiştir. Yürütme organının yasama süreçlerine müdahalesi nedeniyle üzerinde siyasi baskı bulunan yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı tehlike altındadır. Dolayısıyla yargı, yolsuzluktan ve adam kayırmacılıktan etkilenmektedir (BTI, 2020: 12). Sırbistan'daki parti sistemi fazlasıyla parçalanmış, orta derecede kutuplaşmış ve çoğunlukla siyasi sahnede uzun süredir aktif olan bireyler tarafından yönetilmektedir. Mevcut siyasi sistem, ulusal düzeyde, il düzeyinde ve yerel yönetim birimlerinin çoğunda hüküm süren tek bir siyasi partinin egemenliğiyle karakterize edilmektedir (BTI, 2020: 16). Sırbistan, bir parlamenter demokrasidir ancak iktidar partisi SNS bağımsız medyaya, siyasi muhalefete ve sivil toplum örgütlerine baskı uygulayarak, siyasi hakları ve sivil özgürlükleri süreklilik arz eden bir şekilde ihlal etmektedir. Öte yandan, devlet kurumlarının yönetiminin kişiselleştirilmesi ve siyasallaştırılması endişelere yol açmış ve demokratik gerilemeyi beraberinde getirmiştir. Cumhurbaşkanı, anayasa kapsamındaki sınırlı yürütme yetkisine rağmen hükümette baskın figür olarak yer almış ve de facto bir başkanlık sistemi yaratmıştır. Anayasa ile güvence altına alınmış basın özgürlüğü ihlal edilmekte, siyasilerden ve siyasi bağlantıları olan medya sahiplerinden gazetecilere doğrudan baskı, tehdit ve yüksek oranda sansür uygulanmaktadır. Muhafif gazetecilerden karalama kampanyalarına ve şiddete maruz kalanlar, tutuklananlar ve hatta öldürülenler olmuştur. Buna paralel olarak, Reporters Without Borders tarafından yayınlanan raporda basın özgürlüğünün 'endişe verici' seviyede olduğu ifade edilmiştir (Euractiv, 2020).

Sırbistan'ın güvenlik politikasının tanımlandığı ve ulusal çıkarlarının sıralandığı Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi 2009 yılında yürürlüğü girmiştir. Belgenin amacı; ülkenin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü, ekonomik kalkınmayı, sosyal istikrarı, demokrasinin gelişimini, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygıyı korumak, dış politikada Avrupa yönelimini sürdürmek,

uluslararası ilişkilerde ve bölgede önde gelen aktörlerle mevcut işbirliğini ilerletmektedir. Ulusal Güvenlik Stratejisi, Sırbistan'ın genel demokratik değerlere ve uluslararası hukuka bağlılığını teyit etmekte ve Sırbistan'ın uluslararası kuruluşların yanı sıra bölgesel yapılar içinde ulusal, bölgesel ve küresel güvenliğin geliştirilmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunma istekliliğini vurgulamaktadır (National Security Strategy of the Republic of Serbia, 2009: 3). 2021 yılı itibariyle Sırbistan, 1.14 milyar Dolar'lık savunma bütçesiyle 139 ülke arasından 71.sırada ve Batı Balkan ülkeleri arasında 1.sırada yer almaktadır (Global Fire Power, 2021). Sırbistan BM'nin UNIFIL, UNOCI (Lübnan-Obala Slonovace), MONUSCO (Demokratik Kongo Cumhuriyeti), UNMIL (Liberya), UNFICYP (Kıbrıs), UNTSO (Orta Doğu), MINUSCA (Orta Afrika Cumhuriyeti) ve MINUSTAH (Haiti) gibi barışı koruma misyonlarına katılmıştır (Ministry of Defence Republic of Serbia, 2021). Ayrıca askeri tarafsızlık politikasına rağmen Barış İçin Ortaklık Programı kapsamında NATO ile işbirliği geliştirmektedir. Öte yandan Sırbistan'ın faaliyet gösterdiği diğer platformlar ve üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar; DTÖ, BM, Avrupa Konseyi, Uluslararası Para Fonu, AGİT, Avrupa Serbest Ticaret Birliği, Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci, Bölgesel İşbirliği Konseyi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, Dünya Bankası'dır. Sırbistan, 2003 yılında AB tarafından gerçekleştirilen Selanik Zirvesi'nde potansiyel aday ülke ilan edilmiştir. 2009 yılında üyelik başvurusunda bulunan Sırbistan'a, 2012 yılında Birlik tarafından aday ülke statüsü verilmiştir. Sırbistan'ın tam üyeliğe ilişkin katılım müzakereleri, 2014 yılında başlatılmıştır ve halen devam etmektedir (European Commission, 2020).

2.2.1.2. Ulusal Kimlik ve Tarihsel Hafıza

Sırbistan'ın temel siyasi tutumları, geçmişten devraldığı tarihsel mirasa ve bu mirasın günümüze yansıyan boyutlarına ilişkin kolektif hafızasına dayanmaktadır. Siyasallaştırılmış tarihsel hafıza, Sırbistan'ın AB ve Rusya'ya ilişkin algısını ve bu iki aktöre karşı izlenen dış politika stratejilerini şekillendirmektedir. Ülkenin siyasi seçkinleri, iktidarlarını sağlamlaştırmak, dış politikanın rotasını belirlemek ve siyasi girişimlerini meşrulaştırmak amacıyla ulusal kimlikten ve tarihsel anlatılardan faydalanmaktadır. Rusya'nın geleneksel müttefik olduğuna ilişkin dış politika

söylemi, Sırbistan ile Rusya arasında süregelen tarihsel dostluğa dayanmaktadır (Konitzer, 2010: 7).

Sırp Devrimi sırasında Balkanlar'daki Rus müdahalesi, 1877-1878 Türk-Rus savaşı ve 20.yüzyılın başlarında patlak veren Balkan savaşlarında Sırp'ların özerklik, bağımsızlık ve topraklar kazanımlarıyla aynı zamana denk gelmiştir. Diplomatik olarak, Rus İmparatorluğu Osmanlı yönetimi altındaki Ortodoks halkın koruyucusu duruşunu sürdürmüş çeşitli anlaşmalar (1826 Akkerman Sözleşmesi ve 1829 Edirne Barışı) yoluyla Sırbistan'ın siyasi varlığının sağlamlaşmasına yardım etmiştir. Ancak tarih boyunca Rusya'nın Sırbistan'a verdiği destek esas itibariyle, Sırbistan'ı korumaktan ziyade kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik olmuştur. Örneğin Rusya, Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlılar ve Habsburglar karşısında avantaj sağlamaya yönelik müdahalesini, Ortodoks ve Slav Sırlara yardım etme adı altında meşrulaştırmıştır. Ulusal çıkarlarını ilerletme veya daha fazla maliyet gerektiren durumlar arasında seçim yapmak zorunda kalan Rus İmparatorluğu, korumaya yemin ettiği Ortodoks ve Slav halklarını genellikle feda etmiştir. Dolayısıyla, Rusya ile etkileşimin gözlemlenebilir sonuçlarının Sırbistan'a açıkça fayda sağlaması veya zarar vermesi durumunda bile Rus liderlerin niyetleri, Sırbistan açısından yoruma açıktır. Öte yandan Doğu ve Batı arasındaki tarihsel ekonomik eşitsizlik, Sırp ekonomisinin büyük kısmının Batı'yla bağlantılı hale gelmesine yol açmıştır. Aralarındaki güç asimetrisi, Sırbistan açısından Rusya'nın Batı'ya karşı siyasi ve ekonomik bakımdan tatmin edici bir alternatif olma olasılığını azaltmaktadır. Bu nedenle kolektif hafızada Doğu, Batı'ya kıyasla daha düşük bir uygarlık düzeyi olarak resmedilmiştir (Konitzer, 2011: 108-110).

1990'larda Sırp siyasi kimliği, Sırp çıkarlarını savunma hususunda milliyetçi bir seferberlik yoluyla derin bir etnikleştirmeye maruz kalmıştır. Sırp siyasi seçkinlerinin milliyetçi söylemleri, Sırbistan'ın kendisine boyun eğdirmek veya onu yok etmek isteyen dış güçlerin (Kosovalı Arnavutlar, Slovenler, Hırvatlar, ABD, AB ve NATO) komplolarının kurbanı olduğu fikrini desteklemiştir. Bu tarihten itibaren Sırbistan'ın kolektif hafızasında ABD ve NATO 'düşman', AB 'öteki' ve Rusya ise 'geleneksel müttefik/kadim dost' olarak inşa edilmiştir. Siyasilerin yanı sıra Sırp Ortodoks Kilisesi de bu dışlayıcı Sırp kimliğinin önemli bir savunucusu olmuştur. Kilise, belirgin bir şekilde Batı ve Avrupa karşıtı duruşa sahiptir ve AB'yi sıklıkla

‘Almanya ve Vatikan tarafından desteklenen yeniden canlandırılmış bir Habsburg Katolik İmparatorluğu’ olarak tasvir etmektedir. 1990’lardan beri Sırbistan’daki anlatı, tarih boyunca düşmanları tarafından mağdur edilmiş, onlardan kaçan veya korunmaya çalışan insanların hikayesi şeklindedir. Bu anlatı, Milosevic’in ve yıkıcı politikalarının kamuoyu tarafından onaylanmasını sağlamıştır çünkü iç savaş zamanı Eski Yugoslavya’daki Sırp olmayan kesim ve Batı tarafından Sırların yok edilmesine karşı savunmacı bir duruş olarak betimlenmiştir (Subotic ve Igritunovic, 2019: 187-190).

1999’da NATO’nun Sırbistan’a müdahalesi, Sırların mağduriyet hissini daha da artırmıştır. Kendilerini bölgenin baskın gücü olarak gören Sırlar, Milosevic rejiminin işlediği savaş suçlarının ahlaki, hukuki ve siyasi sorumluluğunu üstlenmedikleri gibi savaş suçlularını kahraman ilan etmişler ve onları EYUCM’ye teslim etmemek için uzun süre direnmişlerdir. NATO bombardımanının sosyal, siyasi ve ekonomik yansımaları olan acı hatıraları, AB’nin siyasi koşulluluk aracılığıyla uyguladığı yaptırım, ambargo, uluslararası tecrit ve Kosova’nın bağımsızlığının tanınmasına ilişkin baskısı, Sırbistan’ın Batı’ya şüpheyile yaklaşmasına yol açmıştır. Aşırı milliyetçi siyasi seçkinler, AB üyeliğini Sırp tarihine ihanet olarak görmüştür. Ayrıca tarihsel kin, kurban psikolojisi, aşağılanma ve mağduriyet duygusunun beraberinde getirdiği revizyonist bir tutumla Batı’ya karşı intikamcı (rövanşist) bir dış politikayı desteklemiştir (Subotic, 2011: 320-323).

ABD, 1995’te Bosna’daki Sırp güçlerine ve ardından 1999’da Sırbistan’a askeri müdahalede bulunmakla, AB ise Hırvatistan ve Bosna’nın bağımsızlığını tanımakla suçlanmış ve Sırlar arasında yaygın görüşe göre bu gelişmeler savaşı hızlandırmıştır. Buna paralel olarak Sırp hükümeti, Rusya’yı Sırbistan’ın en yakın müttefiki ilan etmiş ve yeniden yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Milosevic sonrası Sırbistan’da egemen siyasi anlatı; Milosevic’in savaş zamanı stratejilerinin Hırvatistan, Bosna ve Kosova’da büyük acılara ve büyük kayıplara neden olduğu için değil, ekonomik, siyasi ve diplomatik olarak Sırbistan’ı harap ettiği ve bölgesel hakimiyet özlemine kavuşturmadığı için yanlış ve yıkıcı bulunduğu şeklindedir. Demokrasiye geçiş sürecinde bile halk, Sırların savaş suçları işlediğine inanmayı büyük ölçüde reddetmekte, Milosevic’i suçlu bulmamakta ve hatta diğer ulusları ve etnik grupları savaşı başlatmakla suçlamaktadır. Bu stratejinin amacı, o dönemde

işlenen savaş suçlarından kaynaklanan ‘haydut devlet’ imajını düzeltmek ve Sırbistan’ı uluslararası toplum nezdinde haklı çıkarmaktır.

Bu strateji, geçiş sürecinde Sırbistan’ın cumhurbaşkanı seçilen Kostunica’nın ilk konuşmasına da şu ifadelerle yansımıştır: *“Bizi bombalayanlar yanlış yaptılar. Sebep oldukları zararı ve bize karşı işlenen suçları unutamayız; Sırplar bu suçları unuturlarsa kimliklerini kaybedecekler.”* (Subotic, 2011: 321). Böyle bir açıklama, Sırbistan’ın ve dolayısıyla Sırp halkının kendilerine karşı işlenen ve asla kendileri tarafından işlenmeyen suçların mağdurları olduklarına dair inancın net bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. O dönem Sırbistan’da AB; demokrasi, özgürlük ve medeniyet getiren bir aktör olarak değil, bölgeyi kendi değerlerine göre şekillendirmek isteyen zorba ve kibirli bir güç olarak anlaşılmıştır. AB, tarihi travmalar ve önyargılar dolayısıyla kolektif hafızada, Kosova’yı Sırpların elinden alarak onları cezalandırmayı ve aşağılamayı amaçlayan bir aktör olarak inşa edilmiştir (Subotic, 2011: 323-325).

Ancak siyasi seçkinler Sırbistan’ın dış politika vizyonunu belirlerken rasyonel bir değerlendirme yapmak zorunda kalmıştır çünkü İkinci Dünya Savaşı’ndan en güçlü Balkan ülkesi olarak çıkan Yugoslavya’nın ardılı Sırbistan, kanlı iç savaş sürecinin sonunda Balkanların en fakir ülkesi haline gelmiştir. Sırbistan için asıl sorunun ekonomik durum ve yeniden yapılanmayla ilişkili olduğunu tespit eden siyasi seçkinler NATO bombardımanının, ekonomik ve askeri yaptırımların yol açtığı tahribattan kurtulmanın yolunu Avrupa’ya dönüşte görmüş ve geçiş süreciyle birlikte modern, itibarını geri kazanmış, demokratik ve Avrupalı bir Sırbistan inşa etme vizyonunu hayata geçirmeye yönelik adımlar atmıştır (Cavoski, 2015: 277).

2.2.1.3. Demokratikleşme Süreci ve Avrupa-Atlantik Kurumlarıyla Yakınlaşma

Sırbistan’da ilk demokratik seçimler 9 Aralık 1990 tarihinde baskı, adaletsiz seçim koşulları ve siyasi özgürlüklerin kısıtlılığının söz konusu olduğu bir siyasi iklimde yapılmıştır. Oyların çoğunluğunu, Milosevic liderliğindeki Sırbistan Sosyalist Partisi (SPS) almıştır. Yugoslavya’nın parçalanması sonucu ortak pazarın

dağılması ve iç savaşlar nedeniyle BM'nin ithalat ve ihracat ambargolarının takip ettiği ekonomik yaptırımlar, ekonomik krizi derinleştirmiştir. 1996 seçimlerinde Milosevic yenilgiye uğramış ve seçim sonuçlarının iptal edilmesi için seçim komisyonlarına ve mahkeme üyelerine baskı uygulamıştır. Ancak ülke çapındaki protestolar ve uluslararası toplumun tepkisi, Milosevic'in çabalarını sonuçsuz bırakmıştır. Milosevic halk desteğini kaybetmesine rağmen pes etmemiş ve Eylül 2000'de yapılacak seçimlerde cumhurbaşkanının doğrudan seçilmesini sağlamak amacıyla anayasa değişikliğine gitme girişiminde bulunmuştur ancak bu, açıkça reddedilmiştir. Buna karşılık, büyük muhalefet partileri seçim öncesi Sırbistan Demokratik Muhalefeti (Democratic Opposition of Serbia/DOS) koalisyonunu kurmuş ve Sırbistan Demokrat Partisi (DSS) lideri Vojislav Kostunica'yı ortak cumhurbaşkanı adayı ilan etmiştir. Sırbistan Demokratik Muhalefeti ve Kostunica 24 Eylül 2000 tarihinde yapılan seçimlerde başarılı olmuş ve 12 yıl süren Milosevic rejimi sona ermiştir. Böylece, Sırbistan'ın demokratikleşme ve AB entegrasyonu sürecine giden yol açılmıştır. Derin ekonomik kriz, toplumsal gerginlik ve iç savaşın getirdiği zorluklar dolayısıyla tüm partiler ulusal çıkar ortak paydasında buluşmuş ve demokratikleşme süreci bir süreliğine rafa kaldırılmıştır. İç savaş sürecinin sona ermesiyle, Sırbistan'ın uluslararası izolasyondan kurtarılması ve Avrupa-Atlantik kurumlarına entegre edilmesi süreci başlatılmıştır (Bandovic ve Vujacic, 2014: 47-50).

Başbakan Zoran Djindjic'in suikasta kurban gitmesinin ardından Zoran Zivkovic, Sırbistan Başbakanı ve Demokrat Parti'nin (DS) Genel Başkanı olarak seçilmiştir. 2003 yılına gelindiğine ise Zoran Zivkovic'in yerini Boris Tadic almıştır. 2004 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Avrupa konusunda esas itibariyle farklı görüşlere sahip iki parti yer almıştır. Birincisi; Avrupa'yı, Sırbistan'ı aşığılayan ve savaş kahramanlarının peşine düşen bir düşman olarak gören koyu milliyetçi bir parti olan Sırp Radikal Partisi (SRS)'dir. İkincisi ise Sırbistan'ın Avrupa'ya geri dönmesini isteyen AB yanlısı bir parti olarak kampanya yürüten DS'dir. DS, 2008'e kadar AB üyeliğini bir dış politika seçeneği olarak benimsemese de Avrupa ile bütünleşme fikrine sıcak bakmıştır. Haziran 2004'teki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde DS adayı Boris Tadic (%53), SRS'nin adayı Tomislav Nikolic'i (%46) mağlup ederek cumhurbaşkanı olmuş ve Kostunica'nın Başbakan olduğu yeni bir

hükümet kurmuştur. Tadic ve DS, 2008’de seçimleri tekrar kazanmış ve 2004’ten itibaren 8 yıl boyunca Sırbistan hükümetini kurmuştur. Cumhurbaşkanlığının ilk dönemine denk gelen Kasım 2005’te, AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması’nın imzalanmasına ilişkin müzakerelerin başlatılmasına onay vermiş ve sürecin parçası olan Ticaret ve Ticaretle İlgili Konulara İlişkin Geçici Ortaklık Anlaşması’nı Nisan 2008’de imzalamıştır. Avrupa Parlamentosu, Sırbistan ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması’nı 19 Ocak 2001 tarihinde onaylamış ve anlaşma 1 Eylül 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir (National Assembly of the Republic of Serbia, <http://www.parlament.gov.rs>).

Hükümeti, DS ve SPS tarafından desteklenen yeni Başbakan Vojislav Kostunica kurmuştur. Kostunica hükümeti çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. İlk olarak Batı tarafından desteklenen EYUCM, Eski Yugoslavya’daki iç savaflara karışmış savaş suçlularının 2008’e kadar tutuklanması ve iade edilmesi talebiyle hükümete güçlü bir baskı uygulamıştır. Öte yandan, Mart 2007’de Kosova’nın gelecekteki statüsü hakkındaki rapor (Ahtisaari Planı) hükümete sunulmuştur. Sırbistan’ın söz konusu raporu reddetmesine rağmen aynı yılın sonbaharında Viyana’da, Belgrad ile Priştine arasında müzakereler yapılmış ancak sonuç alınamamıştır. 7 Kasım 2007 tarihinde Sırbistan’ın AB üyeliği için aday ülke statüsünün kazanılmasına yönelik bir adım olan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması’nı imzalaması, iktidar koalisyonunda derin bölünmelere yol açmıştır. Özellikle dönemin Başbakanı Kostunica, anlaşmanın imzalanmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Kostunica, Cumhurbaşkanı Boris Tadic ve Başbakan Yardımcısı Bozidar Delic’in imzaladığı İstikrar ve Ortaklık Anlaşması’nın, Sırbistan’ın Kosova’nın bağımsızlığına onay vermesi anlamına geldiğini ve AB’nin Sırbistan’ı parçalamaya yönelik projesinin bir parçası olduğunu ima etmiştir (B92, 2008).

2008’in Ocak ayında, Kosova bağımsızlığını ilan etmiştir. Kostunica hükümetinin istifasının ardından Mayıs 2008’de, olağanüstü genel seçimler yapılmıştır. Mayıs 2008’deki genel seçimlerinde en fazla oy oranını (%38,42), ‘Avrupalı Sırbistan İçin’ sloganıyla seçimlere katılan AB yanlısı Tadic liderliğindeki DS kazanmıştır. Avrupa entegrasyonu konusu, Sırbistan’ın 2008 cumhurbaşkanlığı seçimlerine damga vurmuştur. Tadic, ‘Avrupa’yı Birlikte Kazanalım’ sloganıyla AB üyeliğine ilişkin tavrını açıkça ortaya koymuştur. Seçimlerin ikinci turunda Tadic,

SRS'nin adayı Tomislav Nikolic ile karşı karşıya gelmiştir. Nikolic, arka planda Sırbistan'ın siyasi baskı yoluyla Kosova'nın bağımsızlığını tanımasını sağlamak amaçlanıyorsa Birliğe katılımın değersiz bir çaba olduğunu ileri sürmüştür. AB üyeliğine şüpheli yaklaşan ve şartlı destek veren Nikolic, eş zamanlı olarak Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesini savunmuştur (Reuters, 2008).

Adayların oy oranları ikinci turda da birbirine yakın olunca (Nikolic, %47,97; Tadic, %50,31), AB entegrasyonunu sürdürme konusunda referanduma gidilmiş, Tadic ve DS kazanmıştır. Tadic'in zaferi konusunda uluslararası toplumdan, (özellikle AB'den) genellikle olumlu tepkiler gelmiştir. Dönemin AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana, seçim sonuçlarını Sırp halkının çoğunluğunun Avrupa bütünleşmesini sürdürmek istediğinin bir işareti olarak kabul ettiğini vurgulayarak memnuniyetini dile getirmiştir. Dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso ise seçim sonuçlarını, Sırbistan'da demokrasinin ve Avrupa değerlerinin zaferi şeklinde yorumlamıştır. Ona göre Sırbistan, modern ve demokratik bir toplum olmanın sorumluluklarını üstlenme kabiliyetini göstermiştir. Tadic'in zaferi, az bir farkla Rusya yerine Batı'ya yönelmeyi tercih eden Sırbistan ve AB arasında verimli bir ortaklığın başlangıcı olarak yorumlanmıştır. Bosna savaşında işledikleri savaş suçlarından aranan Radovan Karadzic ve Ratko Mladic'in tutuklanıp EYUCM'ye iade edilmeden müzakerelerin başlatılmayacağını açıkça belirten AB'nin baskıları sonucu, Sırp tarihinde birer kahraman olarak görülen savaş suçlularının Mahkeme'ye teslim edilmesi ile Sırbistan, AB yolundaki kararlılığını kanıtlamıştır (Reuters, 2008).

2008-2012 döneminde iktidar koalisyonuna liderlik eden DS siyasi arenada baskın bir rol oynamış ve Cumhurbaşkanı Tadic, Sırbistan'ın en etkili siyasetçisi olmuştur. Tadic'in ve DS'nin izlediği siyasetin son başarısı; Şubat 2012'de başta Almanya olmak üzere diğer AB ülkelerinin Belgrad'ın Kosova konusundaki tutumuna ilişkin çekincelerine rağmen Avrupa Konseyi'nin, Sırbistan'ın üyelik başvurusunu kabul etme kararı olmuştur (Simic, 2013: 3-5). Bu dönemde Sırbistan, AB üyeliğine hazır olduğunu göstermek için 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren AB ile Geçici Ticaret Anlaşması'nı tek taraflı olarak uygulamaya başlamıştır. Belgrad'ın EYUCM ile işbirliğine ilişkin çabalarına ikna olan AB, Geçici Ticaret Anlaşması'nı 8 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe koyma kararı almış ve ayrıca bu tarihten itibaren

Sırp vatandaşlarının Schengen bölgesinde vizesiz seyahat etmesine izin verilmiştir. Mayıs 2011’de Mladic’in tutuklanmasıyla birlikte Sırbistan’ın İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, 30 Haziran 2011 tarihinde onaylanmıştır (Stojanovic, 2013: 67-68).

Ancak bu aşamaya gelene kadar, iç siyasette birtakım krizler yaşanmış ve hatta gürültülü ilerleyen süreç Sırp siyasi sahnesine yeni bir parti kazandırmıştır. İlk olarak DSS-DS koalisyon hükümeti, EYUCM ile işbirliğini ve AB reformlarını sürdürmeye istekli olduğunu belirtmiş ve buna karşılık AB, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması ile ilgili kesintiye uğrayan müzakereleri yeniden başlatmayı teklif etmiştir. Devam eden süreçte AB’nin Sırbistan’a siyasi koşulluluk uyarınca Kosova’yı tanınması yönünde yaptığı baskı, iki partiyi birlikte çalışamayacak duruma getirmiştir. Yeni hükümetin küçük ortağı, Ivica Dacic liderliğindeki SPS ve büyük ortağı SRS, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması’nın onaylanması konusunda bölünmüştür. Anlaşmanın onaylanmasını savunan grubun önde gelen isimleri Tomislav Nikolic ve Aleksandar Vucic SRS’den ayrılarak SNS’yi kurmaya karar vermiştir. SRS’deki azınlık kesim katı ve radikal milliyetçi bir tutumu sürdürürken, parti üyelerinin çoğunluğu reformist, ılımlı milliyetçi ve Avrupa yanlısı kanatla aynı çizgide kalmış ve SNS’yi kurmuştur. Partinin genel başkanı Nikolic ve genel başkan yardımcısı ise Vucic olmuştur (Bandovic ve Vujacic, 2014: 54-55).

SNS’nin kurulması, AB entegrasyonu sürecinin doğrudan bir sonucudur. Kosova meselesine ve EYUCM’ye ilişkin ılımlı milliyetçi söylemleri, esnek pozisyonu ve benimsediği neo-liberal politikalar ile SNS, seçmenlere otoriter geçmişinden uzaklaştığını ve Avrupa çizgisinde seyrettiğini ifade etmiştir. Dönemin politik rüzgarını doğru okuyan Nikolic ve Vucic, AB üyeliğine destek veren seçmenlerin oylarını kazanmaya ve fakat bunu yaparken milliyetçi tabanı da kaybetmemeye yönelik bir strateji izlemiştir. 2008’den sonra, Sırbistan’ın AB üyeliğine destek vermeyen hiçbir siyasi parti cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanamamıştır. Tadic’in DS’si tarafından yönetilen Avrupa yanlısı hükümetin bir parçası olan SPS, 2010’da Avrupa konusundaki tavrını radikal ve ideolojik olarak değiştirmiş ve bu değişikliği bu sözlerle ifade etmiştir (Bandovic ve Vujacic, 2014: 61):

‘‘Sırbistan’ın Avrupa yanlısı dış politikası, ¼lkemizin ortak tarihi, medeniyeti, değerleri, gelenekleri ve ekonomik ¼ıkarları paylaştığı ¼ye devletlerle yakın bağlarına dayanmaktadır... Sırbistan’ın Avrupa Birliği’ne katılım m¼zakerelerini destekliyor ve onaylıyoruz.’’

SPS tarafından 2012’de SNS ile oluşturulan ve Dacic’in Başbakan olduğu Sırp h¼k¼metinin politikaları, partinin ‘U d¼n¼ř¼n¼’ doğrulamaktadır. 2012’de, koyu bir milliyetçi olan Nikolic bile kendisini ve yeni partisini AB entegrasyonunu amaçlayan reform yanlısı milliyetçiler olarak tanıttığında cumhurbaşkanlığı se¼imlerini kazanmıştır. İlerlemeciler, ilk etapta Tadic’in Demokratları kadar kararlı bir şekilde Avrupa yanlısı olmamakla birlikte, zamanla parti kimliğinin Avrupa yanlısı ılımlı milliyetçi hale gelmesine yol a¼an reformlar yapmıştır. Mayıs 2012 genel se¼imlerinde SNS, SRS’ye karşı zafer kazanmış ve SPS ile koalisyon h¼k¼meti kurmuştur. Ivica Dacic (SPS) Başbakan, Vucic (SNS) ise Yolsuzluk ve Suçlardan Sorumlu Başbakan Yardımcısı olmuştur. AB, Avrupa entegrasyonu hedefi ve diyalog s¼reci çerçevesinde Kosova ile imzalanmış anlaşmaların uygulanmasını s¼rd¼rmeye devam ettiği s¼rece h¼k¼metin yapısının önemli olmadığını ifade etmiş ve bu defa, doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir partiyi desteklememiştir. Yeni h¼k¼met, Priştine ile diyalog s¼recine katılmayı kabul eden, bu konuda belli ölç¼de ilerleme kaydeden ve fakat uygulama aşamasında direnç göstermesi nedeniyle başarısız olan Tadic önc¼l¼ęündeki h¼k¼metin aksine Kosova konusunda AB’ye teslim olmuştur. Öte yandan, 4 s¼tunlu dış politika doktrini çerçevesinde AB’nin yanı sıra ABD, Çin ve Rusya gibi büyük güçlerle de yakın ilişkiler geliştirmiştir (Stratulat, 2014: 54-55).

Mayıs 2012’deki cumhurbaşkanlığı se¼imlerini kazanan Nikolic, yalnızca kendisine ve partisine oy verenlerin değil b¼t¼n Sırp vatandaşlarının cumhurbaşkanı olmak istediğini açıklamış ve ardından SNS Genel Başkanlığı’ndan istifa ederek koltuğunu Vucic’e devretmiştir. Nikolic ve SNS, teknik nitelikteki Belgrad-Priştine m¼zakerelerini (ABD ve AB’nin desteğiyle) siyasi aşamaya getirmiştir. Böylece 2012 yılının sonlarında d¼nemin AB Dışışleri ve G¼venlik Politikası Y¼ksek Temsilcisi Catherine Ashton’ın arabuluculuğunda, Sırbistan Başbakanı Ivica Dacic ile Kosova Başbakanı Hashim Thaci arasındaki m¼zakereler Br¼ksel’de başlamıştır (Simic, 2013: 7).

İktidardaki SNS'nin bazı üyelerinin çekincelerine rağmen Vucic, Sırbistan'ın refahı ve kalkınması için AB ile bütünleşmenin tek yol olduğunu vurgulamıştır. 8.000 kadar Bosnalı Müslüman erkeğin ve çocuğunun Sırp milliyetçi birlikleri tarafından öldürüldüğü 1995 yılındaki Srebrenitsa katliamını takip eden günlerde Vucic, öldürülen her 1 Sırp için 100 Müslüman'ın öldürüleceğine dair uyarısıyla açık bir şekilde soykırımı savunmuştur. Katliamın üzerinden 7-8 yıl geçmesine rağmen Sırp savaş suçlularına destek vermeye devam etmiş ve hatta gururla, şahsi konutunun EYUCM zanlısı Ratko Mladic için her zaman güvenli bir yer olacağını ilan etmiştir. Bununla yetinmeyen Vucic, eski Bosnalı Sırp lider Radovan Karadzic'in tutuklanmasını protesto etmek için bir dizi dayanışma mitingi düzenlemiştir. Bir zamanlar soykırımı meşrulaştıran ve savaş suçlularını kahraman olarak gören Vucic SNS'ye geçmesinin ardından, aşırı milliyetçi kimliğinden sıyrılmış, önceki söylemleri için özür dilemiş ve uzlaştırıcı açıklamalar yapmaya başlamıştır. Samimiyetinin bir ifadesi olarak Kosova, Arnavutluk ve Hırvatistan liderlerini ziyaret etmiş ve makamında ağırlamıştır. 1990'larda Milosevic rejiminin Enformasyon Bakanı olan Vucic, zaman içinde Sırbistan'ı Avrupa'nın bir parçası yapmayı hedef edinmiş bir bürokrat haline gelmiştir. Bu açıdan Kosova sorunu ve Avrupa entegrasyonu ile ilgili siyasi görüşleri, eski SNS lideri Nikolic'in görüşlerine kıyasla daha esnek olmasıyla dikkat çekmektedir (Balkanist, 2015).

Sırbistan Başbakanı Vucic, 2008'de Cumhurbaşkanı Tadic tarafından AB entegrasyonunu ve Rusya ile yakın ilişkileri sürdürmek için başlatılan iki taraflı dış politikayı sürdürmüştür. Ocak 2014'te Sırbistan, AB katılım müzakerelerine başlamış ve hükümet, üyelik kriterlerini 5 yıl içinde karşılamak için gerekli reformları uygulamaya koymaya yönelik planını açıklamıştır. Buna karşılık Rusya'nın Belgrad Büyükelçisi Aleksandr Chepurin, AB entegrasyonunun Sırbistan'ın geleneksel müttefiki Rusya ile uzun vadeli yakın ilişkilerine zarar vermeyecek şekilde sürdürülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Nikolic ve Başbakan Vucic, her fırsatta AB üyeliğinin Sırbistan'ın önceliği olduğunu, ancak geleneksel müttefiki Rusya ile işbirliğinin sürdürüleceğini belirtmiştir (Szpala, 2014: 6-7).

2012'den itibaren SNS-SPS koalisyonu, AB yanlısı politikaları doğrultusunda Sırbistan'ın dış politikasına rasyonel yaklaşım getirmiştir. SNS, AB üyeliğini

Sırbistan'ın izolasyonuna son vermenin, olumsuz imajından kurtulmasının ve yeni bir gelecek inşa etmesinin bir yolu olarak meşrulaştırmış ve araçsallaştırmıştır. SNS-SPS koalisyon hükümeti döneminde Kosova ile imzalanan entegre sınır yönetimi, telekomünikasyon ve enerji anlaşmaları uygulanmaya başlanmıştır. Atılan en önemli ve cesur adım, ikinci kademe diplomatlar tarafından yürütülen teknik müzakerelerin, başbakanların dahil edilmesiyle birlikte siyasi nitelik kazanması olmuştur. Böylece, Kosova hükümeti örtülü bir şekilde de olsa Sırbistan tarafından tanınmıştır. 15 maddelik 'Sırbistan ve Kosova Arasındaki İlişkilerin Normalleşmesini Düzenleyen İlkeler Üzerine İlk Anlaşma'nın (Brüksel Anlaşması) 19 Nisan 2013 tarihinde imzalanması, 2011 yılının Mayıs ayında başlayan diyalog sürecinde tarihi bir adım olarak nitelendirilmiştir (Stratulat, 2014: 60).

Sırbistan'ın 2000 sonrası dış politikası, Milosevic rejiminin politikalarından ayrılmak için Avrupa entegrasyonunun kullanılması, uluslararası topluma yeniden katılma hedefinin benimsenmesi ve yeni bir kimlik arayışı etrafında şekillenmiştir. Sırbistan, demokratik değişikliklerin ardından eski rejimin politikalarından vazgeçmiş ve dış politikasını yeniden belirlemek zorunda kalmıştır. Belgrad, dış politikada Sırbistan'ı askeri, diplomatik, ekonomik ve sosyal açıdan daha ileriye götüreceği beklentisiyle yeni bir rota çizmiş ve AB üyeliğini, uzun vadeli stratejik hedef haline getirmiştir. 2000'li yılların başında İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin başlangıcı, Sırp kamuoyunun daha iyi ve daha parlak bir geleceğe ilişkin umutlarını artırmıştır. O zamanlar Sırp için AB, barışçıl ve müreffeh devletler topluluğunu sembolize etmiş ve Birliğe üye olmak, ekonomik darboğaz nedeniyle sıkıntılar yaşayan Sırbistan'a son derece cazip gelmiştir (Stratulat, 2014: 65).

Yönetime gelen siyasi yetkililer, ülkenin BM'ye, Avrupa Konseyi'ne ve NATO'nun Barış için Ortaklık Programı'na katılma isteğini ve AB üyeliğine ilişkin niyetlerini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Sırbistan, 2000'de BM'ye ve 2003'te Avrupa Konseyi'ne katılmıştır. Sırbistan, resmi olarak NATO üyesi olma arzusu olmamasına ve Kosova sorunuyla ilgili bir parlamento kararında askeri tarafsızlığını belirsiz bir dille ilan etmesine rağmen Kasım 2006'da NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı'na kabul edilmiştir. Milosevic sonrası dönemde Tadic liderliğindeki hükümet (2008-2012) ve Nikolic hükümeti, AB entegrasyonu hedefine gerçek bir bağlılık göstermiştir. Kostunica öncülüğündeki 2 hükümet (2004-2007 ve 2007-

2008) ise siyasi koşulluluk nedeniyle Sırbistan'ın AB üyeliği hedefinden vazgeçmiştir. Sırbistan'ın Avrupa'ya stratejik ve politik olarak yeniden yönelimi, ilk demokratik Başbakan Zoran Djindjic ve halefi Zoran Zivkovic'in liderliğindeki hükümetlere ait olmasına rağmen sembolik kalmıştır. Söylem bazında Avrupa entegrasyonuna adanmışlığıyla öne çıkan Tadic hükümeti, EYUCM ile işbirliği yapmak ve Kosova sorununun çözümüne ilişkin girişimlerde bulunmak için gerekli yetkiye sahip olmasına rağmen vaatlerini gerçekleştirmeyi başaramamıştır. Tadic yönetiminin Kosova sorunundaki stratejisi, esas itibariyle Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası alanda tanınmasını önlemek için geniş çaplı bir diplomatik mücadele başlatmak olmuştur (Stratulat, 2014: 65-66).

AB entegrasyonunu savunan kesim coğrafi yakınlığı, değerler sistemini, paylaşılan tarihi, gelenekleri ve kaderi de vurgulamıştır. AB entegrasyonunun bir barış ve istikrar projesi olduğunu iddia eden SPS, AB'nin Batı Balkanlar genişlemesini şöyle anlatmaktadır: *“Modern tarihin en büyük barış projesi olan AB coğrafi, tarihsel, siyasi ve her şeyden önce paylaşılan değerler ve kültür açısından ayrılmaz parçası olan Balkan bölgesi olmadan tamamlanmış sayılamaz.”*. Dışişleri Bakanı Dacic, Sırbistan'ın bölgede istikrar sağlayıcı bir güç olduğunu savunmakta ve Sırp liderliğinin bu taahhüde bağlılığını belirtmektedir. SNS, Sırbistan'ın AB üyeliği hedefini yalnızca maddi boyutu nedeniyle değil, aynı zamanda değerler sistemi nedeniyle de desteklediğini öne sürerek meşrulaştırmaktadır. Sırbistan'ın yaşam kalitelerini iyileştirmeleri için zihniyet ve alışkanlıklarda bir değişikliğe gidilmesinin gerekliliğini ileri sürmektedir. Bu dönemde Sırbistan'ın uluslararası örgütlere üyeliği, demokratikleşme çabalarını güçlendiren siyasi ve ekonomik reformları sürdürmesinin anahtarı olmuştur (Diplomatic Portal, 2017). Sırbistan'a aday ülke statüsü verilmesinin ardından Vucic, 2013'te Avrupa Günü vesilesiyle Danas gazetesinde yayınlanan başyazısında şunları yazmıştır (East West Bridge, 2013):

“Avrupa'ya ve Batı'ya karşı tutumumuzdaki değişikliğin... daha başarılı, modern ve daha güçlü bir Sırbistan'ın yaratılmasını temsil ettiğine inanıyorum; ücretler, emekli maaşları, ekonomik büyüme ve siyasi istikrar düzeyinde bölgede gerçek bir lider olabilecek Sırbistan... Avrupalı devletlerden bahsetmeye gerek yok, her açıdan yakın komşularımızın bile gerisinde kalıyoruz.”

Dönemin Cumhurbaşkanı Tadic ise Sırbistan'ın artık yabancı yatırımlar için güvenli bir ülke olduğunu öne sürmüştür. Tadic, Sırbistan'ın AB üyeliğini öncelikle ekonomik nedenlerle desteklemektedir. Genel olarak bakıldığında, Avrupa entegrasyonu fikrini daha yeni benimseyen Sırp partileri (SNS ve SPS), Sırbistan'ın AB üyeliğini öncelikle ekonomik nedenlerle onaylamaktadır. Öte yandan AB karşıtı partiler ise (DSS ve SRS), Avrupa şüpheciliğini Kosova'nın bağımsızlığı ve üyeliğin Sırbistan'ın ulusal egemenliği üzerindeki sonuçlarıyla ilişkilendirmektedir. SRS lideri Seselj, Sırbistan'ın geleneksel düşmanları NATO ve AB'ye katılımına yol açan tüm girişimlere aktif olarak karşı çıkmayı sürdürmeleri konusunda parti üyelerine açık talimatlar vermiştir (Bandovic ve Vujacic: 58-59).

2000'li yılların başında İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin başlangıcı, Sırp halkının daha iyi ve daha parlak bir geleceğe yönelik umutlarını artırmıştır. Ancak, zaman içerisinde AB'ye katılım hedefi, seçim kampanyaları sırasında giderek daha belirsiz ve politik hale gelmiştir. AB'nin Sırbistan'a karşı koşulluluğunun sert çizgisi ve ülkenin üyelik şartlarını yerine getirmede gösterdiği yavaş ilerleme, kamuoyunda entegrasyon süreciyle ilgili hayal kırıklığı yaratmış ve yıllar içinde AB'ye verilen halk desteğinde düşüşe yol açmıştır. 2012'de Belgrad-Priştine görüşmeleri bağlamında, AB'ye verilen halk desteği ilk kez %50'nin altına düşmüştür. Sırp siyasetçiler ise, reform gereklilikleri, şahsi hataları ve başarısızlıkları dolayısıyla Brüksel'i suçlamak suretiyle kendilerini aklamak amacıyla AB kartını oynamaktan çekinmemiştir. Sırbistan'da halkın büyük bir kısmı, tüm teknik kriterleri yerine getirirse bile ülkenin Birliği tam üyeliğinin mümkün olmayacağına inanmakta ve uzun süredir devam eden entegrasyon süreci, halk desteğinin giderek azalmasına yol açmaktadır (Bandovic ve Vujacic, 2014: 62).

2.2.1.4. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile İşbirliği

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin dağılma sürecinde Mart 1992'de Bosnalı Sırp tarafından boykot edilen bir referandumda, Bosnalı vatandaşların %60'ından fazlası bağımsızlık için oy kullanmıştır. Nisan 1992'de Bosnalı Sırp, Yugoslav Halk Ordusu ve Sırp devletinin desteğiyle isyan etmiştir. Kısa süre sonra Bosnalı Hırvatlar, Bosna hükümetinin otoritesini reddetmiş ve Hırvatistan'ın da desteğiyle kendi cumhuriyetlerini ilan etmiştir. Buna bağlı olarak Bosnalı Sırp ile Hırvatlar

arasında çıkan çatışma, tüm etnik kökenlerden sivillerin korkunç suçların kurbanı olduğu üç taraflı kanlı bir çatışmaya dönüşmüştür. Nisan 1992’de başlayıp, Kasım 1995’e kadar süren iç savaş sonucunda 100.000’den fazla insanın öldürüldüğü ve nüfusun yarısından fazlasına tekabül eden 2 milyon insanın evlerini terk etmek zorunda kaldığı tahmin edilmektedir. Çatışma süresince binlerce Bosnalı kadına sistematik olarak tecavüz edilmiştir. Savaşın en büyük vahşeti 1995 yazında, BM tarafından güvenli bölge ilan edilmiş bir Bosna kasabası olan Srebrenitsa’nın Bosnalı Sırp komutan Ratko Mladic liderliğindeki güçlerin saldırısına uğraması sonucu meydana gelmiştir. Temmuz ayının başlarında 8.000’den fazla Bosnalı Müslüman erkek ve çocuk, Sırp güçleri tarafından katledilmiştir. Sırp yetkililer bir yandan ısrarla Sırbistan’ın Hırvatistan ve Bosna’daki savaşlara karışmadığını iddia etmiş ve diğer yandan ise bu ülkelerdeki isyancı Sırp birliklerine destek vermiştir (Ljubojevic, 2017: 2-4).

1995’te imzalanan Dayton Barış Anlaşması, iç savaşları sona erdirmiştir. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin dağılma sürecinde yaşanan ve 4 yıl boyunca (1991-1995) devam eden silahlı iç çatışmalar, savaş suçlularını yargılayacak ad hoc nitelikli bir mahkemenin kurulmasını tetiklemiştir. EYUCM, 1991’den bu yana eski Yugoslavya topraklarında işlenen savaş suçlarına, uluslararası insani hukukun ihlaline, uluslararası barışın ve güvenliğin tehdit edilmesine cevaben 25 Mayıs 1993 tarihinde BM Güvenlik Konseyi’nin 827 sayılı kararı doğrultusunda kurulmuştur. Mahkeme, bireyleri 4 kategoride yargılama yetkisine sahiptir; 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlalleri, savaş kanunlarının veya teamüllerinin ihlali, soykırım ve insanlığa karşı suçlar. Yugoslavya’nın dağılma süreci, 1991’de Hırvatistan’da ve 1992’de Bosna-Hersek’te silahlı çatışmanın patlak vermesiyle sonuçlanmıştır. Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek’in bağımsızlık ilanından sonra Sırbistan ve Karadağ, Nisan 1992’de Federal Yugoslavya Cumhuriyeti’ni kurmuştur. Hırvatistan’daki etnik savaş sırasında radikalleşen milliyetçilik nedeniyle insanlığa karşı suç, cinsel saldırı, etnik temizlik, kitlesel zulümler ve savaş suçu kapsamına giren olaylar yaşanmıştır. Suçlar, etnik heterojenliğin olduğu bölgelerde Sırp olmayanlara karşı işlenmiştir (Ljubojevic, 2017: 2-4).

Yugoslavya'nın dağılmasının ardından kurulan devletler, 1995'te imzaladıkları Dayton Anlaşması doğrultusunda EYUCM ile tam işbirliğini kabul etmekle yükümlü tutulmuştur. 1996'da EYUCM, Yugoslav makamlarıyla iletişime geçmiş ve Belgrad'da bir ofis açılması için hükümetle mutabakat imzalamıştır. Birkaç suçlunun Lahey'e iade edilmesi hususunda kısa süreli bir işbirliği söz konusu olsa da Kosova krizinin ortaya çıkmasıyla Belgrad'ın EYUCM ile ilişkileri hızla kötüleşmiştir. 5 Ekim 2000 tarihinde Milosevic rejiminin devrilmesi, Yugoslavya ile EYUCM arasında somut bir işbirliğinin kurulması için gerekli koşulları yaratmıştır. Ancak bu işbirliği öncelikle yoğun uluslararası baskının zorunlu bir sonucu olarak gerçekleşmiş ve birçok durumda yerel paydaşların (siyasi partiler) yüksek siyasi maliyet ödemek zorunda kalmasına neden olmuştur. EYUCM konusunun siyasi gündemde artan önemi, 2001'de Milosevic'in tutuklanmasıyla başlamış ve Sırp siyasetinin kutuplaşmasına sebep olmuştur. 2002'de, Sırp parlamentosu EYUCM ile işbirliğine ilişkin bir yasayı ve ertesi yıl da savaş suçlarıyla ilgili başka bir yasayı kabul etmiştir. Bu yasalar Sırbistan'ın şüphelileri bulma, arşiv ve adli materyalleri teslim etme ve olası tanıklar veya mağdurlar hakkında bilgi sağlama dahil olmak üzere EYUCM'nin çeşitli taleplerine yanıt vermesini sağlamıştır. Yine söz konusu yasalar doğrultusunda savaş suçları konusunda soruşturma, kovuşturma ve yargılama görevi olan önemli kurumlar kurulmuştur (Ljubojevic, 2017: 6-7).

AB, EYUCM ile işbirliğini Batı Balkan ülkelerine yönelik genişleme politikasının önemli bir koşulu olarak dayatmış ve katılım müzakerelerinin başlamasını EYUCM ile tam işbirliğine bağlı hale getirmiştir. AB, koşulluluk politikası üzerinden neredeyse tüm Sırp savaş suçlularının tutuklanmasını ve iade edilmesini sağlamıştır. Sırp devleti, iç savaşları tetikleyen söylem ve eylemlerini inkar etmiş ve bununla ilgili sorumluluk almaktan kaçınmıştır. Milosevic rejimi, AB ile ve dolayısıyla EYUCM ile işbirliğinin bazıları için uluslararası bir mahkemede cezai sorumluluk anlamına geleceğini anlamış, siyasi güç kaybı yaşamamak ve potansiyel bir yasal kovuşturmadan kaçınmak için işbirliğini kabul etmeyi reddetmiştir (Ljubojevic, 2017: 6-7).

2000 yılından sonra üyelik vaadiyle AB yanlısı bir hükümetin iktidara gelmesi, EYUCM ile tam işbirliğinin sağlanması için yeterli olmamıştır. Milosevic'e bağlı kadrolarla dolu miras alınan kurumsal yapılar ve koalisyon partilerinin EYUCM

politikaları konusunda yaşadığı anlaşmazlıklar, EYUCM ile işbirliğini zorlaştırmıştır. Koalisyonun önde gelen iki partisi, Djindjic'in DS'si ve Kostunica'nın DSS'si olmuştur. 2000'deki seçimlerin sonucunda Djindjic Başbakan, Kostunica ise Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ülkenin yeniden inşası ve ekonomik kalkınması için gerekli mali imkanların sağlanması açısından önemli olması sebebiyle yeni hükümet, Sırbistan'ın tüm uluslararası kurumlarla yeniden bütünleştirilmesini önermiştir. Başlangıçta Batı'nın 'sopa ve havuç' yaklaşımı, Djindjic ve Zoran Zivkovic'in kabinelerini, 2001'de Milosevic'in de içinde olduğu birkaç zanlıyı tutuklamaya ve EYUCM'ye iade etmeye zorlamıştır. Ancak başka bir ülkede yargılanmak üzere eski bir cumhurbaşkanının Sırlara karşı önyargılı olduğu ileri sürülen ve meşruiyeti sorgulanan Lahey'e teslim edilmesi yani AB şartının yerine getirilmesi, birçok siyasi parti ve kamuoyu tarafından ulusal bir aşığılama olarak görülmüştür. Ayrıca aşırı sağcı milliyetçi partiler bu durumu, siyasi rekabette avantaj sağlamak amacıyla kullanmıştır. Öte yandan bu durumun, yıllar geçtikçe azalmaya başlayan Sırbistan'ın AB entegrasyonuna yönelik kamuoyu desteği üzerinde olumsuz etkileri olmuştur (Bandovic ve Vujacic, 2014: 51-52).

Bu dönemde EYUCM ile işbirliği meselesi, bazı çevreler tarafından AB'yi Sırbistan'a karşı haksız ve adaletsiz bir yaklaşım benimsemesi üzerinden eleştirmenin dolaylı bir yolu olarak araçsallaştırılmıştır. Örneğin, DSS ve lideri Kostunica, 2001-2003 döneminde EYUCM ile işbirliğinin öncelikli bir konu olmadığını savunmuş ve bunu Djindjic hükümetine saldırmak için kullanmıştır. Bununla birlikte Kostunica, EYUCM'nin Sırları rencide etmek için siyasi bir araç olarak kullanıldığını öne sürmüştür. Ayrıca, Sırp uyrukluların yabancı yetkililere iade edilmesini yasaklayan yasal ve anayasal engelleri öne sürerek Sırbistan'ın AB şartına uyumunu engellemeye çalışmıştır. Söz konusu dönemdeki kırılğan durum nedeniyle, Avrupa yanlısı olmasıyla Djindjic bile Kostunica'nın EYUCM ile işbirliği yapma ve şüphelileri iade etme konusundaki isteksizliği hakkında kimsenin kendisinden destekleyici yorumlar yapmasını beklememesi gerektiğini ifade etmiştir (Bandovic ve Vujacic, 2014: 51-52).

23 Mart 2001 tarihinde AB'nin baskıları sonuç vermeye başlamış ve Bosnalı bir Sırp olan Milomir Stakic, Yugoslav makamları tarafından tutuklanan ilk şüpheli olarak Lahey'e teslim edilmiştir. AB'nin ağır baskıları ve EYUCM ile tam işbirliği

geliştirilmesi uyarısından sonra ABD Kongresi'nin dış yardım vaadi sonucu Yugoslav hükümeti, Milosevic'in 1 Şubat 2001 tarihinde tutuklanmasını emretmiştir. Tutuklamanın ardından Batılı ülkeler, Uluslararası Bağışçılar Konferansı'nda Yugoslavya'ya 900 milyon Sterlin yardımda bulunacaklarını açıklamıştır. Bunun üzerine, dönemin Yugoslavya Başbakanı Zoran Djindjic, Milosevic'in kendi adına veya Sırp halkı adına Lahey'e teslim edilmesini kabul etmeyeceğini ifade etmiş ve bunun, Sırp onurunun ayaklar altına alınması anlamına geleceğini öne sürerek istifa etmiştir. Kostunica ise konuyla ilgili kendisine bilgi verilmediğini, Milosevic'in kaçırıldığını iddia etmiş ve söz konusu demokratik olmayan karar nedeniyle hükümetten istifa edeceğini açıklamıştır. Nitekim Ağustos ayında Kostunica, partisini koalisyondan çekmiştir (Bandovic ve Vujacic, 2014: 53-54).

2003 yılının Mart ayında, bağımsız bir devletin vatandaşlarını iade edemeyeceğini öne sürerek suçluların iadesine karşı çıkan, yasal ve resmi bir çerçeve olmaksızın EYUCM ile işbirliğini reddeden kesimin gerçekleştirdiği protesto gösterilerinde, Sırbistan Başbakanı Djindjic suikasta uğramıştır. Zaman içerisinde Başbakan Kostunica'nın iki kabinesi de mevcut söylemlerini terk ederek, kaçakların gönüllü teslimiyetine dayanan farklı bir strateji benimsemiştir. Bu bakımdan DSS ve Kostunica vakası, bir partinin AB koşulluluğuna yaklaşımının zamanla daha ılımlı ve işbirlikçi bir hale gelebileceğini göstermektedir. Benzer şekilde, Ivica Dacic'in SPS'sinin savaş suçlularının iadesine yönelik şiddetli muhalefeti yıllar içinde değişime uğramış ve parti, 2004'te ilk Kostunica kabinesine azınlık desteği sağladığında gönüllü teslimiyete göz yumarak EYUCM ile işbirliği konusundaki katı söylemini kısmen değiştirmiştir. 2008'de SPS iktidarda ve Dacic de İçişleri Bakanı görevindeyken parti, EYUCM ile işbirliğini Sırbistan'ın uluslararası yükümlülükleri çerçevesinde konumlandırmıştır. Sonuç olarak, siyasi partilerin çoğu tarafından zanlıların tutuklanması ve iadesi konusunda, kaçakların gönüllü olarak teslim edilmesi (2009'da Radovan Karadzic ve 2011'de Ratko Mladic) Sırbistan açısından en iyi seçenek olarak kabul edilmiştir (Bandovic ve Vujacic, 2014: 53-54).

Söylem ve politika değişikliğine giden Sırbistan hükümeti, EYUCM ile işbirliği içinde hareket etmek istediğini ve Milosevic'in mahkemeye iade edildiğini doğrulamıştır. Batı tarafından desteklenen EYUCM, Sırbistan'daki yerel siyasi aktörler üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. AB koşulluluğu, EYUCM'nin

yaptırım gücünü artırmış ve mevcut rejim tarafından dikkate alınmasına katkıda bulunmuştur (Ljubojevic, 2017: 12). EYUCM ile işbirliğinin reddedilmesinin, ekonomik iyileşme için hayati önem taşıyan borcun yeniden taksitlendirilmesini, finansal destekleme anlaşmalarını, uluslararası ekonomik ve finans kuruluşlarına tam üyeliği tehlikeye atabileceği ihtimalini göz önünde bulunduran Djindjic, iç ve dış politik kaygılar nedeniyle pragmatik davranmayı tercih etmiştir.

Genel itibariyle EYUCM, tüm yaptırım gücünü Sırp zanlılar için kullanmakla ve Hırvatlar, Arnavutlar ve Boşnaklar üzerinde ise çok az baskı oluşturmakla suçlanmıştır. EYUCM'nin en büyük savunucularından biri olan Hollanda Dışişleri Bakanı Van Aartsen, Kostunica'nın hükümetini istikrara kavuşturmak için zamana ve fırsata ihtiyacı olduğunu belirtmiş ve Sırbistan'a fazla baskı yapılmamasını önermiştir. EYUCM'yi Sırp karşıtı olmakla ve ABD tarafından kötüye kullanılmakla suçlayan Kostunica, 2004'te Başbakan olduktan sonra EYUCM'nin taleplerinin adil olmadığını ve bunları karşılamamanın vatana ihanet anlamına geleceğini savunmuştur. Bunun üzerine 23 Ocak 2004 tarihinde EYUCM, kamuoyuna uyarı mesajı vermiştir. Söz konusu mesajda EYUCM, Kostunica ile uzlaşmanın mümkün olmadığını, Sırbistan'ın uluslararası topluma geri dönüşünün yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olduğunu ve bu nedenle Kostunica'nın ve Sırp halkının fikrini değiştirmek zorunda olduğunu vurgulamıştır. Ardından Kostunica, EYUCM ile ilgili ilk politika değişikliğine gitmiştir. Kişisel ideolojisi, Batı'nın koşulları ve halkın talepleri arasında sıkışıp kalmış Kostunica'nın söylemlerindeki değişim, EYUCM'yi Sırp karşıtı olarak görmeye devam ettiğini ancak işbirliği yapmamanın katlanılamayacak kadar maliyetli olduğunu göstermektedir.

Süreç boyunca EYUCM konusunda kamuoyunda fikir ayrılığı yaratanlar; bir tarafta Başbakan Kostunica, diğer tarafta Dışişleri Bakanı Vuk Draskovic ile Cumhurbaşkanı Tadic olmuştur. Draskovic, savaş suçlularının iadesinin yalnızca AB üyeliği için bir şart değil, aynı zamanda Sırp için bir onur meselesi olduğunu ileri sürmüştür. Cumhurbaşkanı Tadic, uluslararası kuruluşlarla işbirliği ve AB'ye katılımın yabancı yatırımlar ve iyi yaşam standartları için vazgeçilmez bir ön koşul olduğunu söyleyerek daha rasyonel bir duruş sergilemiştir. Bu dönemde AB, Sırbistan'ın EYUCM ile işbirliği yapacak siyasi iradeye sahip olması halinde katılım sürecinin daha hızlı ilerleyeceğini ilan ederek, Sırp siyasi seçkinlerinin ve

kamuoyunun kararını değiştirmeye çalışmıştır. Sonuç olarak ilk açıklamalarında EYUCM ile işbirliğinin bir öncelik olmadığını ifade eden Kostunica, bunun Sırbistan için bir öncelik olacağını ilan etmek zorunda kalmıştır. Uluslararası yardımların partisinin iktidarda kalması için bir gereklilik olduğunu fark eden Kostunica, EYUCM'ye karşı çıkmanın hem kendisi hem de ülkesi için mantıklı olmadığını zamanla anlamıştır. Bu değişikliğin en önemli nedenleri; AB'nin Sırbistan için ekonomik açıdan hayati önem taşıyan İstikrar ve İşbirliği Anlaşması'nı imzalamayı reddetmesi, NATO'nun Sırbistan'ın Barış için Ortaklık Programı'na katılmasına izin vermeyi reddetmesi ve Bush yönetiminin Sırbistan'a yapılan yardımı durdurma kararı olmuştur (Ljubojevic, 2017: 20-22).

Sırp'ların genel tavrı bir ölçüde değişmiş olsa da Kostunica'nın EYUCM ve AB konusundaki değişken politikalarının, kaçınılmaz bir şekilde iç politikaya ilişkin bedelleri de olmuştur. 2000'deki parlamento seçimlerinde aşırı milliyetçi SRS'nin oy oranı %9 iken, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bu oran %45'e yükselmiştir. Ancak seçimlerin galibi, %53 oranında oyla Avrupa yanlısı ve reformcu Tadic olmuştur (Ljubojevic, 2017: 23). Stratejik olarak Avrupalılaştan Sırbistan, AB koşulluluğunun etkilerini iç ve dış politikada çok güçlü bir şekilde hissetmiştir. EYUCM ile ilgili koşulluluğun, Sırp kamuoyunda meşru bulunmadığı durumda bile AB, Belgrad'ı Sırbistan'ın dış politika çıkarlarını ve stratejilerini yeniden formüle etmek zorunda bırakmıştır. Sonuç olarak AB, Sırbistan açısından dönüştürücü bir etkiye sahip olmaya ve tüm ekonomik ve siyasi zayıflıklarına rağmen çekim merkezi olmaya devam etmiştir.

2005'te Bosnalı Müslüman 6 gencin Srebrenitsa'da Akrepler adlı Sırp paramiliter birim tarafından infazını gösteren bir kasetin yayınlanması, Sırp halkını sarsmış ve sivil toplum örgütleri, Sırp parlamentosundan Srebrenitsa soykırımını kabul eden kararı onaylamasını talep etmiştir. Ayrıca söz konusu görüntüler, Milosevic'in duruşmasında kanıt olarak da kullanılmıştır. 2007'de Uluslararası Adalet Divanı (UAD), doğrudan sorumluluğu olmadığı gerekçesiyle Sırbistan'ı Srebrenitsa soykırımına müdahil olmaktan kurtarmış ancak Sırbistan'ın, soykırımı önlemeyerek ve failleri adalete teslim etmeyerek Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ni ihlal ettiğine karar vermiştir. 2010'da Sırp parlamentosu, birçok tartışmanın ardından Srebrenitsa Deklarasyonu'nu kabul

etmesine karşın, Srebrenitsa'da Bosnalı nüfusa karşı işlenen suçları soykırım olarak kabul etmek yerine sadece ağır bir şekilde kınamıştır (Ljubojevic, 2017: 24).

2003-2008 döneminde, Kostunica liderliğindeki her iki hükümet de AB entegrasyonu yanlısı olmuştur. Ancak EYUCM'ye gönüllü bir şekilde teslim olmayı teşvik etmiştir. AB teşviklerinin ve İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'na ilişkin müzakerelerinin başlamasına rağmen, hükümet EYUCM ile işbirliği ve AB entegrasyonu konusunda ihtiyatlı bir tutum sergilemiştir. AB'nin ödülleriyle rağmen (aday ülke statüsü ile yakın ve doğrudan kurumsal ilişkilerin tesis edilmesi ve finansal yardım), uyum sürecinin çoğunlukla yerel faktörlere, özellikle de AB yanlısı siyasi seçkinlerin harekete geçme, güç kazanma ve iktidarı sürdürme gücüne bağlı olduğu görülmüştür. Öte yandan, toplumun algısını ve siyasi seçkinleri yönlendiren Rusya gibi dış güçlerin faaliyetleri de sürecin ilerlemesinde rol oynamıştır.

Büyük ölçüde Eski Yugoslavya'dan miras alınan kurumsal yapılara bağlı olan devlet kapasitesi, genellikle yerel aktörlerin AB koşullarına uyumunu kısıtlamıştır. Entegrasyona kendini adanmış yeni bir hükümetin, EYUCM ile işbirliğinin yanı sıra Sırbistan ile AB arasındaki kurumsal ilişkilerin ilerletilmesi için ne kadar gerekli olduğu görülmüştür. 2008'den sonra Sırbistan'ın hem AB entegrasyonu hem de EYUCM ile işbirliği hususunda çıkmaza girdiği bir dönemde, DS liderliğindeki hükümet koalisyonu iktidara gelmiştir. Yeni hükümet, yeni bir işbirliği dönemi başlatarak AB entegrasyonunu ve EYUCM ile işbirliğini alternatif olmayan bir politika olarak teşvik etmiştir.

Sırbistan'ın AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalayıp AB üyeliğinin sonraki aşamalarına geçebilmesi için EYUCM ile işbirliğinin tamamlanması beklenmiştir. Sırbistan'ın EYUCM ile işbirliğine ilişkin özel koşul, Nisan 1997'de Güneydoğu Avrupa ülkeleriyle ilişkiler için tutarlı bir strateji geliştirmeyi amaçlayan Konsey kararında AB tarafından belirlenmiştir. Genel koşullar şunları içermektedir; mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin dönüşü, savaş suçlarının adaletle teslim edilmesinde EYUCM ile işbirliği, demokratik reformlara inanılır bir bağlılık ve genel kabul görmüş insan ve azınlık hakları standartlarına uygunluk. Konsey sonuçları, Sırbistan'ın Bosnalı Sırp savaş suçularını EYUCM'ye çıkarması için Bosna hükümetine baskı uygulamak zorunda olduğunu özellikle vurgulamıştır. EYUCM ile işbirliği, Sırbistan'ın AB ile katılım anlaşmaları imzalamasının en önemli şartı haline

getirilmiştir. Bu koşul, Bölgesel Yaklaşım (1997) ve İstikrar ve Ortaklık Süreci (1999) dahil olmak üzere Batı Balkanlar'a yönelik birbirini izleyen tüm AB politikalarında ve yaklaşımlarında onaylanmıştır (Stojanovic, 2013: 54-55).

Sırbistan'ın, AB üyeliği için Aralık 2009'da başvurmasına rağmen Komisyon, Ekim 2010'da Sırbistan ile ilgili görüşlerin hazırlanmaya başlanması için talimat vermiştir. Bu gecikme, EYUCM ile işbirliğinin tam olarak sağlanamamasına karşın ülkenin AB kurumsal yapıları içinde daha fazla ilerleyip ilerleyemeyeceği konusunda AB üyeleri arasında çıkan anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır. Konsey, aday ülke statüsünün EYUCM ile işbirliğine bağlı olacağını özellikle belirtmiştir. Son zanlının 2011'in ortasında tutuklanmasıyla EYUCM ile işbirliğinin tamamlanmasının ardından Komisyon, Sırbistan'ın aday ülke olmaya hazır olduğuna dair bir görüş yayınlamıştır (Stojanovic, 2013: 54-55).

AB üyeliği teşviki ve Birliğin Sırbistan'ın EYUCM ile işbirliği yapma gerekliliği konusundaki kararlı tavrının, ülkenin bu koşulu yerine getirmesi ve Birliğe doğru ilerlemesi açısından çok önemli olduğu açıktır. Sırbistan'ın direnç göstermesi nedeniyle entegrasyon süreci ikinci kez durdurulmuş ve bu, Ratko Mladic'in Mayıs 2011'de tutuklanıp Lahey'e teslim edilmesine kadar sürdürülmüştür. AB'nin sert koşulluluğu, bu şartı yerine getirmeleri için Sırp hükümetleri üzerinde büyük baskı oluşturmuştur. Birincisi, 2007 Mayıs-Haziran döneminde gerçekleşmiş ve Konsey, Sırbistan ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması konulu müzakereleri askıya almıştır. Ardından Nisan 2008'de Konsey, Sırbistan ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın onaylanmasını ülkenin EYUCM ile tam işbirliğine bağlı kılmıştır (Bandovic ve Vujacic, 2014: 54).

2.2.1.5. Kosova Sorunu

Kosova sorununun günümüz Sırp dış politikasındaki yerinin, Sırp'ların bu konudaki hassasiyetlerinin ve süregelen diplomatik mücadelelerinin kavranabilmesi için Kosova'nın Sırp'lar açısından öneminden ve sürecin tarihsel gelişiminden bahsetmek gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nin 14.yüzyıldaki ilerlemesinden bu yana Sırp'lar, Hristiyan Avrupa'nın Müslümanlara ve Habsburg emperyalizmine karşı

siperi olarak tasvir edilmiştir. Kosova'ya ilişkin çağdaş Sırp anlatıları, Doğu ile Batı medeniyeti ve İslam ile Hristiyan alemi arasındaki fay hattını vurgulamaktadır. Bu mit, 1980'lerin sonunda ve 1990'larda Milosevic tarafından rejimi ve etnik savaflara yol açan politikaları meşrulaştırmak için siyasi bir araç olarak kullanılmıştır. 1982'de Sırp Ortodoks Kilisesi, 21 din adamı tarafından imzalanan bildiride Kosova ile ilgili endişelerini dile getirmiştir. Bu, sosyalist Yugoslavya'da uzun zamandır kontrol altında tutulan Kosova anlatılarının yeniden canlandırılmasının ve Sırp milliyetçiliğinin radikalleştirilmesinin ilk işareti olmuştur (Saggu, 2019: 11-12).

Bildiri üzerinden yapılan çağrıda Kosova, Sırbistan'ın ulusal geleneklerinin beşiği olarak nitelenmiştir. Kosova'da yaşayan Sırp'ların korunması gerektiği, aksi takdirde Sırp'lara yönelik zamana yayılmış ve iyi planlanmış bir soykırım yapılacağı ileri sürülmüştür. 1985'te yayımlanan başka bir bildiri ile din adamları, Sırp ulusal bilincini uyandırmak için Kosova'da Arnavut şovenizminin durdurulması, Sırp halkının ve tarihinin korunması çağrısında bulunmuştur. Bu dönemden itibaren Kosova anlatıları, köklü dini ve ulusal temellere dayandırılmaya başlanmıştır: *“Kosova ve Metohiya, Sırp halkının kutsal topraklarıdır. Kudüs'ün Yahudi halkı için anlamı ne ise, Sırp'lar için Kosova'nunki de odur. Dahası, Kudüs gibi Kosova da sadece bir coğrafya ya da demografi meselesi değildir. Bu, bir kimlik sorunudur.”*. Sırp Ortodoks Kilisesi'nin yayımladığı bildiride Kosova, Kudüs ile özdeşleştirilmiş ve Sırp'ların kaderi Yahudilerinkiyle eşdeğer tutulmuştur. Söz konusu bildiride sadece Türkler veya Müslüman Arnavutlar değil, Anglikan-Amerikan topluluklar ve NATO destekli bir müdahale de Sırp'lara yönelik birer tehdit olarak görülmüştür. Ayrıca Kosova, ciddi anlamda korunmaya muhtaç kutsal bir şehir (Sırp'ların Kudüs'ü), Sırbistan'ın vazgeçilmez bir parçası, ulusal kimliğinin, kültürünün ve tarihinin yapıtaşı olarak tasvir edilmiştir (Saggu, 2019: 12-13).

Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf devletlerinin zaferinin ardından ve 1918'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Kosova, bir Sırp tarafından yönetilen Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın (Yugoslavya Krallığı) bir parçası haline gelmiştir. Savaşın galiplerinden biri ve çatışma öncesinde de kendi devletine sahip tek millet olan Sırp'lar, yeni kurulan ülkeye egemen olma hakkına sahip olduklarını iddia etmiş ve bu durum, diğer milletlerin tepkisini çekmiştir. Yine de Sırp'lar, bölgedeki Arnavut çoğunluğun etkisini azaltmak amacıyla kendi

halklarını Kosova'ya yerleştirmeye yönelik geniş çaplı bir girişim başlatmıştır. 1929'da Kral Aleksandr diktatörlüğünü ilan etmiş ve ülkeyi Yugoslavya olarak yeniden adlandırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Yugoslavya'nın pek çok bölgesi İtalya ve Almanya tarafından işgal edilmiştir. 1945'te Tito yönetimindeki hükümet, Kosova'nın mevcut sınırlarını tanımış ve onu, 6 cumhuriyeti bünyesinde barındıran Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin en büyük cumhuriyeti olan Sırbistan'ın iki özerk vilayetinden biri durumuna getirmiştir. Tito zamanla Kosova'daki Arnavutlara baskı uygulamaya dayanan politikasını, onlarla uzlaşma doğrultusunda değiştirmiştir. Ancak süreç, bazı Arnavutlar açısından yeterince hızlı ilerlememiştir. 1968 yılında Arnavut protestocular gerçekleştirdikleri gösterilerde Kosova'ya, Sırbistan ile eşit statüde olması için Yugoslavya içinde bir cumhuriyet statüsü verilmesi çağrısında bulunmuştur. Gösteriler hızla şiddet eylemlerine dönüşmüş, polis ve ordu protestocuları bastırmak için göreve çağrılmış ve çok sayıda can kaybı yaşanmıştır. Ardından 1974'te Yugoslavya'da yeni bir anayasanın kabul edilmesiyle Kosovalı Arnavutlara ilişkin bazı değişiklikler yürürlüğe girmiştir. 1966'dan beri Yugoslavya'da Kosovalı Arnavutların haklarını genişletmeye yönelik çabalarını sınırlandıran anayasa yürürlükte kaldırılmış ve yeni anayasa ile Kosova'ya birçok bakımdan fiili cumhuriyet statüsü verilmiş ve böylece Kosova, Yugoslavya federasyonu içinde Sırbistan ile eşit statüde sayılmıştır. Ancak bununla yetinmeyen Kosovalı Arnavutlar, Sırbistan'dan ayrılmayı ve Yugoslavya'da tamamen bağımsız bir cumhuriyet haline gelmeyi talep etmiştir. Bu dönemde Arnavutlar arasında milliyetçilik yükselirken, Kosova'daki Sırp azınlığın Kosova'nın Arnavutlaşmasına karşı kızgınlığı artmıştır. Kosova'dan Sırbistan'a Sırp göçü başlamış ve Sırp lar, Arnavutların etnik açıdan saf bir Kosova yaratmak amacıyla kendilerini bölgeden çıkarmak için ayrımcılık yaptığını, sindirme politikası izlediğini ve şiddete başvurduğunu iddia etmiştir. Arnavutlar ise Sırp ların bölgenin kötü giden ekonomik durumundan ve yönetimin Sırp azınlıktan Arnavut çoğunluğa geçmesinden rahatsız olduğu için bölgeden ayrıldığını öne sürerek suçlamaları reddetmiştir (Woehrel, 1999: 3-4).

1980'de Tito'nun ölümünün ardından, yüksek düzeyde ademi merkeziyetçi siyasi sistem yavaş yavaş çökmeye başlamış ve Yugoslavya'daki siyasi seçkinler

arasında giderek şiddetlenen iktidar mücadeleleri patlak vermiştir. 1981’de, Priştine Üniversitesi’nde Arnavutların maruz kaldığı kötü koşullara tepki olarak başlayan ve Kosova için cumhuriyet statüsü çağrısında bulunan öğrenci protestoları ayaklanmaya dönüşerek, eyaletin geneline yayılmıştır. Mevcut yönetime karşı çıkan ayaklanmaların şiddeti Sırpların, Arnavutların Yugoslavya’dan ayrılmak istediği yönündeki korkularını artırmış ve eyalet üzerinde geçmişteki Sırp hâkimiyetinin yeniden kurulmasına ilişkin çağrıda bulunmalarına yol açmıştır (Woehrel, 1999: 3-4).

1987 yılına gelindiğinde Sırp lider Milosevic, Kosova meselesini iktidara gelmek için bir sıçrama tahtası olarak kullanmış, Sırpı destekleyen ve Sırpların Arnavutlara karşı kızgınlığını artıran bir konuşma yapmıştır. Kosova’nın kontrolünü ele geçirmek için harekete geçen Milosevic, 1990’da Kosova’nın özerkliğini, parlamentosunu ve hükümetini ortadan kaldıran ilave tedbirleri onaylamıştır. Hükümet, polis teşkilatı, işletmeler, medya kuruluşları, eğitim kurumları ve hastanelerdeki 100.000’den fazla Arnavut kovulmuş ve yerlerine Sırp lar getirilmiştir. Bu durum Milosevic’in aldığı tedbirleri onaylamayan ve radikalleşmiş milliyetçi politikalarının bir sonraki kurbanı olabileceklerinden korkan Slovenya ve Hırvatistan gibi diğer cumhuriyetlerde tedirginliğe yol açmıştır. Kosovalılar tedbirlere direnç göstermiş ancak alınan sert tedbirlerin üstesinden gelememiştir. Haziran 1991’de Slovenya ve Hırvatistan, Yugoslavya’dan ayrılmıştır. Sonuç olarak Milosevic’in Kosova’ya yönelik izlediği politika, milliyetçiliğin ve dolayısıyla Yugoslavya’nın dağılmasıyla sonuçlanan Bosna ve Kosova iç savaşların fitilini ateşlemiştir. Kargaşayı fırsat bilen Sırp lar, ülkenin üçte birini ele geçirmek için Yugoslav ordusuna katılmıştır. Yugoslavya bünyesinde özerkliğin artık geçerli bir seçenek olmadığını fark eden Arnavutlar, Eylül ayında Kosova için bağımsızlık referandumu düzenlemiştir. Bağımsızlık ezici bir farkla onaylanmış ve Kosova parlamentosu 19 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir (Woehrel, 1999: 4-5).

ABD ve AT, Nisan 1992’de Bosna-Hersek’in bağımsızlığını tanıdıktan sonra Bosnalı Sırp lar ve Yugoslav ordusuna ait birlikler, Bosna topraklarının büyük bir bölümünü ele geçirmiş ve Sırp olmayanları sınır dışı etmiştir. 1995’te imzalanan Dayton Barış Anlaşması Bosna’daki savaşa son vermiş ve Sırbistan-Karadağ’a yönelik uluslararası yaptırımlar kaldırılmıştır. Kosova için uluslararası destek arama

politikasının başarısız olması sonucu bazı Kosovalılar şiddete yönelmiş ve 1996'da Kosova Kurtuluş Ordusu çatısı altında Sırlara karşı faaliyet göstermiştir. Buna karşılık Sırp ordusu, Arnavut köylerine ve Kosova Kurtuluş Ordusu birliklerine saldırı düzenlemiştir. 23 Eylül 1998 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, Sırların Kosova'dan çekilmesini ve mültecilerin evlerine dönme hakkını talep eden 1199 sayılı kararı onaylamak için oylamaya gitmiş ancak Federal Yugoslavya Cumhuriyeti bunu dikkate almamış ve şiddet uygulamaya devam etmiştir (Woehrel, 1999: 5-6).

Batılı diplomatlar, Sırp birliklerinin Kosovalı halkın yaşadığı köylerden çıkması ve çatışmanın durdurulması için Milosevic'i ikna etmek amacıyla Belgrad'a gitmiş ancak başarılı olamamıştır. Milosevic'in direnişi sonucu 24 Mart 1999 günü, NATO harekâtı başlamıştır. Operasyon, alan dışı nitelikte olmasına rağmen insani müdahale gerekçesi çerçevesinde meşrulaştırılmıştır. NATO'nun bombalama kampanyası 78 gün boyunca devam etmiş ve ağır tahribat sonucu Milosevic, tüm Sırp birliklerini Kosova'dan çıkarmayı kabul etmiştir. NATO askerlerinin ve BM barış gücünün (KFOR) eyalete girmesiyle birlikte Kosova Kurtuluş Ordusu da silahlarını bırakmıştır. BM hem BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) hem de KFOR'u oluşturan 1244 sayılı kararı kabul etmiştir. Sırbistan, NATO'nun ve Rus arabulucuların Kosova'nın BM idaresi altına alınacağına ve Yugoslavya'nın egemenliğini koruyacağına dair güvence vermesinin ardından ateşkese onay vermiştir.

Kosova'nın BM'ye emanet edildiği 1244/99 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı, etnik gruplar arası şiddet nedeniyle parçalanmış Sırbistan'ın güney eyaleti için demokrasi, çok kültürlü toplum ve özyönetim kurulması çağrısında bulunmuştur. Savaşın ardından taraflar arasında Kosova'nın gelecekteki statüsü konusunda 18 ay süren ve BM tarafından desteklenen görüşmelerin sonunda, BM tarafından atanan arabulucu Martti Ahtisaari Kosova'nın denetimli bağımsızlığı için bir plan hazırlamıştır. Ancak plan, Belgradlı yetkililer ve Kosovalı Sırlar tarafından sürdürülemez olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Öte yandan Ahtisaari planı, BM Güvenlik Konseyi'nden de onay alamamış ve bu nedenle yasal olarak uygulanamamıştır. Ekim 2006'da Sırbistan'da, Kosova'nın Sırp toprakların ayrılmaz bir parçası olduğunu onaylayan referanduma rağmen Kosova'nın bağımsızlık kazanmayı hedefleyen girişimleri hız kazanmıştır. Kosova'nın gelecekteki statüsüne

ilişkin aylarca süren müzakerelerde uzlaşmaya varılamamış ve Kosova, 17 Şubat 2008 tarihinde tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir (Batakovic, 2008: 263-268).

ABD'nin ve AB üyelerinin çoğu, durumu 'Kosova halkının kendi kaderini tayin hakkı' olarak değerlendirmiş ve Kosova'nın bağımsızlığını tanımıştır. Fakat Sırbistan, Rusya ve Çin böyle bir kararın yasadışı olduğunu savunmuş ve bağımsızlığı tanımayı reddetmiştir. Sırbistan'ın ardından süreci en ağır dille eleştiren ikinci ülke olan Rusya, tek taraflı bağımsızlık ilanının BM Kurucu Sözleşmesi ile uluslararası hukuka aykırı olduğunu ileri sürmüş, BM Güvenlik Konseyi oylamasında Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasına ilişkin kararı veto etmiş ve Kosova'yı destekleyen Batı'yı, Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne saygı göstermemekle suçlamıştır. Ayrıca böyle bir kararın onaylanmasının, dünyanın farklı bölgelerindeki ayrılıkçı hareketlere emsal teşkil ederek yeni çatışmaları tetikleyeceğini ve istikrarsızlığa yol açacağını ifade etmiştir. Belgrad'daki yetkililer, Kosova hükümetiyle UNMIK ve AB'nin Kosova'da Hukukun Üstünlüğü Misyonu (EULEX)² arabuluculuğunda temas kurmayı kabul etmiş ancak doğrudan Kosova Cumhuriyeti ile görüşmeyi reddetmiştir (Batakovic, 2008: 269-272).

Kosova'nın tarihi sürecinin ve manevi öneminin Sırbistan'da iç politik yansımaları da olmuştur. Farklı ideolojileri dolayısıyla pek çok konuda birbirinden ayrışan siyasi partiler, Kosova konusunda esas itibariyle ortak bir tutum sergilemiştir. 2008'de Sırbistan'da önce cumhurbaşkanlığı seçimi ve ardından erken genel seçim yapılmıştır. Seçimlerde öne çıkan meseleler, Kosova'nın geleceği ve Sırbistan'ın Brüksel veya Moskova arasındaki dış politika yönelimi olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, SRS'nin milliyetçi lideri Nikolic ve DS'nin reformist lideri Tadic yarışmıştır. AB ile herhangi bir anlaşmanın Sırbistan'ın Kosova konusundaki pozisyonunu zayıflatacağını iddia eden Nikolic, alternatif olarak Rusya ile ilişkileri güçlendirme sözü vermiştir. Tadic seçim sırasında ve sonrasında, 'hem AB hem de Kosova' sloganı çerçevesinde bir politika izlemiştir. Bu amaçla, Sırbistan'ın hem

² Avrupa Birliği'nin Kosova'da Hukukun Üstünlüğünü Koruma Misyonu olan EULEX, Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamındaki en büyük sivil misyon olarak 2008 yılında başlatılmıştır. Temel amacı; polis, yargı ve gümrük idaresi olmak üzere hukukun üstünlüğü alanında Kosova makamlarına yardımcı olmaktır (European Union External Action Website, 2021).

toprak bütünlüğünü korumayı hem de AB üyeliği istediğini belirtmiş ve ülkesinin Kosova'daki haklarının ancak Avrupa entegrasyonu yoluyla savunulabileceğini öne sürmüştür (DW, 2008). Tadic, bütün çabalarını Kosova ve Metohiya'nın ayrılmaz bir parçası olduğu Sırbistan topraklarının bütünlüğünü korumak için sarf edeceğine söz vermiş ve 1912'den beri Sırbistan'ın bir parçası Kosova için şunları söylemiştir: *“Kosova, milletimin kimliğinin yattığı ve kültürümüzün köklerinin olduğu yerdir... Kosova, Sırp tarihinin temelidir ve bu yüzden vazgeçemeyiz.”*. DSS, Kosova'nın bağımsızlığını Avrupalılaşıma ile ilişkilendirmiştir (Subotic, 2011: 325-326):

“Sırbistan'ın Avrupa yönelimi çok basit bir nedenden dolayı sorgulanmalıdır. Sırbistan'da kim, Kosova'nın bağımsızlığından yana olan herhangi birinin dostane niyetleri olduğuna inanır? Sırlar için 'Kosova'yı bırakın, önünüzde Avrupa geleceği' gibi tavsiyeler kötü bir teklif olduğu için değil, son gelişmelerin ardından hiç kimse Avrupa'nın samimiyetine ve iyi niyetine inanmadığı için kabul edilemez.”

Sırbistan Başbakan Yardımcısı Bozidar Djelic ise daha da net bir duruş sergilemiştir: *“Biri bizi İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nı onaylamak ve Kosova'yı korumak arasında bir seçim yapmaya zorlarsa, Kosova'yı seçeriz.”* (Subotic, 2011: 325-326). Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından hükümeti yöneten DS-DSS koalisyonu, mevcut şartlar altında AB üyeliğine devam edip etmeme konusunda yaşanan anlaşmazlık nedeniyle çökmüştür. AB üyelerinin çoğunluğu Kosova'nın bağımsızlığını kabul ettikten sonra DSS, Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine öncelik veren Avrupa karşıtı bir tavır almıştır. DSS ve diğer milliyetçi partiler Kosova sorununu, Sırbistan'ın AB üyeliği hedefiyle ilişkilendirmiş ve bu nedenle, AB üyeliğinin askıya alınması çağrısında bulunmuştur. İktidar koalisyonundaki reformist partiler ise her şeye rağmen Sırbistan'ın AB yönelimini sürdürmeye devam etmiştir (National Democratic Institute, 2008: 1-4).

2008 genel seçimlerinde, Başbakan Kostunica ve milliyetçi DSS'si, AB'yi Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne fiili bir tehdit olarak ilan etmiş ve seçim kampanyasını 'ya Kosova ya da AB entegrasyonu' sloganı üzerinden AB üyeliğine karşı çıkmak üzerine geliştirmiştir. AB entegrasyonunu ve Kosova müzakerelerini birbirinden bağımsız 2 süreç olarak görmeyen Tadic, ilerleyen zamanlarda AB'nin

Sırbistan'ın Kosova'yı tanınmasını üyeliğin ön koşulu olarak dayatacağını ileri sürmüştür (National Democratic Institute, 2008: 1-4). Başka bir milliyetçi parti olan SRS de Avrupa karşıtı söylemini sürdürmüş ve hatta lideri Nikolic, AB'yi 'şeytan' olarak tarif etmiştir. Seçim sonuçları hükümeti Avrupa yoluna götürse de hem DS hem de SPS kampanya sırasında 'hem Avrupa hem de Kosova' stratejisi için mücadele etmeye devam edeceklerini savunmuştur. Sırbistan'ın dış politikası bu iki hedef doğrultusunda inşa edilmiş ancak çelişki yaşanması durumunda, parti liderlerin söylemleri doğrultusunda AB üyeliğinin baskın geleceği anlaşılmıştır. Böyle bir yaklaşım, hükümeti oluşturan koalisyon partilerinin iç meselelerle ilgili ılımlı bir milliyetçi söylemi sürdürmesine izin vermiş ve uluslararası topluma yönelik işbirlikçi yaklaşım, Sırbistan'ın dış politikasında önemli bir değişiklik olduğu algısını yaratmıştır. Bu değişim, üç büyük politika değişikliğine işaret etmektedir; Sırp hükümetinin Kosova kurumlarına katılanlara yaptırım uygulamaktan vazgeçme kararı, Kosova'ya tahsis edilen fonların azaltılması ve Kosova'nın temsilcileriyle doğrudan müzakerelerin kabulü (Spasojevic, 2016: 116-118).

Yeni hükümet (Cvetkovic hükümeti), AB ve Kosova meselelerinin birbirinden bağımsız olduğunu iddia etse de AB ile müzakereleri yeniden başlatmasına paralel olarak, Kosovalı temsilcilerle birlikte AB liderliğindeki bir müzakere sürecine katılmıştır. Yeni dönemde, Sırbistan'ın itirazına karşın UAD'nin Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası hukuk açısından yasa dışı olmadığına karar vermesi ve Sırbistan'ın durumu yavaş yavaş kabul etmeye başlaması dolayısıyla Kosova ile Sırbistan arasındaki ilişkilerde belli ölçüde ilerleme kaydedilmiştir. AB'nin baskısı altında, Sırp yetkililer Mart 2011'de Kosova hükümetinin temsilcileriyle görüşmelere başlamıştır. Diyalogun birincil amacı, taraflar arasında güveni tesis etmek, Sırp-Kosovalı Arnavut ilişkilerinde gündelik sorunları çözüme kavuşturmak ve Batı Balkanlar'daki gerilimi azaltmaktır. Mart 2011-Şubat 2012 döneminde yürütülen müzakereler, kamu kayıtlarına ilişkin anlaşma, dolaşım özgürlüğü, diplomaların karşılıklı tanınması, malların serbest dolaşımı ve Kosova'nın bölgesel forumlara katılımını kapsayan bir dizi anlaşmanın (Teknik Anlaşma) imzalanmasıyla sonuçlanmıştır (Spasojevic, 2016: 118-119). Sırbistan-Kosova diyalogunda, 2012 yılından sonra yaşanan gelişmeler üçüncü bölümde incelenecektir.

2.2.1.6. NATO ile İlişkiler

Sırbistan, 2007 yılına kadar resmi olarak askeri tarafsızlık politikası izlememiştir. Orta Çağ'da Sırp, Bizans İmparatorluğu'na direnmek ve onu dengelemek için askeri ittifaklar kurmuştur. 1912'de Sırbistan Krallığı, Osmanlı Devleti'ne karşı kurulan Balkan Birliği'ne katılmıştır. Yugoslavya Krallığı, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Macar, Habsburg ve Bulgar tehlikesine karşı kurulan bir savunma paktı olan Küçük Antant'a üye olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Bağılantısızlar Hareketi'nin kurucuları arasında olan Yugoslavya, 1953'te Türkiye ve Yunanistan ile Balkan Paktı'nı imzalamış ve böylece, dolaylı olarak NATO ile bağlantı kurmuştur. Ekim 2000'den sonraki yıllarda, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin resmi dış politika önceliği Avrupa-Atlantik entegrasyonu olmuş ve buna karşı çıkan muhalefet partileri Rusya ile daha yakın ilişkiler tesis edilmesini savunmuş ancak yine de askeri tarafsızlık politikası izlenmesine ilişkin öneride bulunmamıştır. 2006 yılına kadar ülkenin dış politika gündeminde olmayan askeri tarafsızlığı, 2007 yılında Sırbistan'ın resmi politikasına dönüştüren gelişme, Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin müzakerelerin seyri olmuştur (Ejdus, 2014: 47-48).

1999'da NATO'nun Sırp kuvvetleri ile Arnavut gerilla savaşçıları arasındaki iç savaşa müdahale etmesinin ardından Sırp kuvvetleri, bölgenin yönetimini NATO ve BM'ye devrederek Kosova'dan çekilmiştir. 2006 yılında, Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin müzakereler, BM Özel Temsilcisi Genel Sekreteri Martti Ahtisaari'nin himayesinde Viyana'da başlamıştır. Taraflar, Şubat 2007'de Sırbistan'da yapılan parlamento seçimlerinden yalnızca birkaç gün sonra hala bir anlaşmaya varamayınca Ahtisaari, Kosova için denetimli bağımsızlık öneren planını sunmuştur. Cumhurbaşkanı Tadic ve Başbakan Kostunica'nın planı reddetmesine rağmen Batı ülkeleri, Kosova'nın bağımsızlığının kaçınılmaz olduğuna dair giderek daha açık mesajlar vermeye devam etmiştir. Belgrad'ın muhalefeti ve Rusya'nın vetosu nedeniyle Ahtisaari planının BM Güvenlik Konseyi'nden geçemeyeceğini anlayan Batı, Kosova'nın tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmesinde karar kılmıştır. Bu süreçte Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü savunmada tutarlı olmaya çalışan ama aynı zamanda Batı ile ilişkilerinde pragmatik bir yaklaşım benimseyen Cumhurbaşkanı

Tadic'in aksine, Başbakan Kostunica yeni durumun Sırbistan açısından çok daha dramatik olduğunu ileri sürmüştür (Ejdus, 2014: 49).

Kısa bir süre sonra, bu gelişmelere bir yanıt olarak, DSS bünyesinde askeri tarafsızlık politikası şekillenmeye başlamıştır. 15 Eylül 2007 tarihinde yapılan genel kurul toplantısında, Başbakan Kostunica siyasi ve ahlaki bir soru sormuştur: *“Sırbistan’ın önce kendisini bombalayan ve ardından BM Güvenlik Konseyi’ni atlatarak Kosova’ya asker gönderen bir askeri ittifaka katılması ve Sırbistan’ın ayrılmaz bir parçasının BM tarafından tanınan tek taraflı bağımsızlığını görmezden gelmesi nasıl mümkün olabilir?”* (Ejdus, 2014: 50). Aynı toplantıda parti, Sırbistan’ın NATO üyeliğine açıkça karşı çıkan bir programı ve 1 ay sonra da Askeri Tarafsızlık Bildirgesi’ni kabul etmiştir. Belgede Kosova, Sırbistan’ın bir parçası olarak tanımlanmıştır. Alınan kararda askeri tarafsızlığın Sırbistan’ın ulusal egemenliğini, bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumasının en iyi ve en güvenilir yolu olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda askeri tarafsızlığın, diğer ülkelerle kolektif güvenliğe yönelik işbirliği olasılığını dışlamadığı ve fakat Sırbistan’ın söz konusu tarafsızlıktan vazgeçmesi durumunda kendi çıkarına olmayan savaşlara katılmak zorunda kalacağı, bağımsızlığını ve güvenliğini tehlikeye atacağı belirtilmiştir. Böylece iktidar partilerinden biri olan DSS, eski dış politika yönelimini resmen terk etmiş ve askeri tarafsızlığın devlet düzeyinde benimsenmesini sağlamaya yönelik ilk adımı atmıştır (Ejdus, 2014: 49).

Aralık ayının sonlarında, çoğunluğunu Kostunica’ya yakın isimlerin oluşturduğu Kosova müzakere heyeti, ulusal bütünlüğün ve egemenliğin korunmasına ilişkin askeri tarafsızlık politikasını öneren karar taslağını parlamentoya sunmuştur. 26 Aralık 2007 tarihinde Parlamento, 1999’da Sırbistan’ın yasadışı bir şekilde bombalanmasında ve Kosova sorununda NATO’nun rolünü gerekçe göstermiş ve nihai kararın alınacağı olası bir referandum yapılana kadar mevcut askeri ittifaklara karşı Sırbistan’ın askeri tarafsızlık kararını kabul etmiştir. Ancak askeri tarafsızlık daha sonraki bir tarihte kabul edilen stratejik belgelerin hiçbirinde detaylandırılmamıştır. Bu nedenle Sırbistan’ın Ulusal Güvenlik Stratejisi (2009) ve Savunma Stratejisi (2009) askeri tarafsızlıkla ilgili tek bir cümle içermemektedir. Söz konusu politika değişikliği, 20 Ocak’ta yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin öncesinde gündeme gelmiştir. Dolayısıyla Tadic, cumhurbaşkanlığı

seçimlerinin ikinci turunda rakibi Nikolic'e karşı koalisyon ortağı Kostunica'nın desteğini beklediği için askeri tarafsızlık maddesinin eklenmesini kabul etmiştir (Ejdus, 2014: 49-52).

Mayıs 2008'deki seçimlerde askeri tarafsızlığı destekleyen SPS, DS liderliğindeki yeni hükümete katılmış, Kostunica ve DSS ise muhalefet konumuna gelmiştir. Yeni Başbakan Mirko Zvetkoviç'in hükümeti, görev süresince askeri tarafsızlıktan ve NATO üyeliğinden bahsetmemiştir. Kostunica'nın travma/kurban siyasetinin parçası olan mağduriyet anlatıları nedeniyle Sırp vatandaşları arasında NATO'nun popüler olmadığı farkında olan Zvetkoviç hükümeti, seçime yönelik kaygıları nedeniyle bu konuyla ilgili konuşmaktan kaçınmıştır. Temel stratejik konulara ilişkin net bir duruş sergileme hususundaki eksikliği, Haziran 2012'de görev süresinin sonuna kadar Zvetkoviç hükümetinin güvenlik politikasının bir özelliği olarak kalmıştır. Zvetkoviç hükümetinin askeri tarafsızlık politikasını onaylamaktan veya revize etmekten kaçınması NATO karşıtlarının, İttifak'ın geçmişte Sırbistan'ı mağdur eden düşman bir örgüt olduğu yönündeki anlatılarını geliştirmesine fırsat vermiştir. Ocak 2010'da sağ kanattan Kostunica'ya yakın isimler, Sırbistan'ın NATO üyeliği konusunda referandum çağrısı yapan bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride, Sırbistan'ın tarih boyunca hiçbir zaman Doğu ya da Batı merkezli herhangi bir askeri ittifakın üyesi olmadığı ve geleneklerine sadık kalması gerektiği vurgulanarak NATO karşıtı propaganda yapılmıştır. Söz konusu belge askeri tarafsızlık, rasyonel bir siyasi seçimden ziyade Sırp ulusal kimliğinin tarihsel bir parçası olarak sunulmuştur. Sırbistan açısından NATO üyeliğinin söz konusu olmadığı bilincinde olan Kostunica, askeri tarafsızlığı destekleyen halkın, partisi DSS'yi de destekleyeceği varsayımıyla propaganda faaliyetlerini sürdürmüş ancak sonuç beklediği gibi olmamıştır. Mayıs 2012'de yapılan cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinde Tadic ve DS'nin yenilgisinden sonra, SNS adayı Nikolic yeni cumhurbaşkanı olmuş ve hükümeti, askeri tarafsızlık politikasını onaylayan partiler oluşturmuştur. SNS askeri tarafsızlığın, olası bir NATO-Rusya çatışmasında Sırbistan'ın taraf seçmek zorunda kalmamasını ve kendini koruyabilmesini sağlayacak en makul seçenek olduğunu savunmuştur (Ejdus, 2014: 53-55).

1999'daki askeri müdahalenin sonrasında İttifak ile mevcut ilişkilerin normalleşmesine yönelik ilk işaret, 2002 yılında Yugoslavya'nın NATO

Parlamenteerler Meclisi'nde gözlemci statüsü kazanması olmuştur. Buna ek olarak, Yugoslavya ile NATO arasında hava transit rotalarına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Haziran 2003'te ise Yugoslavya resmi olarak NATO'nun Barış için Ortaklık Programı'na katılmak istemiştir (Radoman, 2012: 8). Sırbistan'ın askeri tarafsızlığı, NATO'nun Barış için Ortaklık Programı'na katılımı için herhangi bir engel teşkil etmemiştir. Sırbistan, 29 Kasım 2006 tarihinde Riga'da yapılan NATO zirvesinde Bosna Hersek ve Karadağ ile birlikte Barış İçin Ortaklık Programı'na katılmaya davet edilmiştir. Sırp hükümetinin kararı doğrultusunda, Cumhurbaşkanı Tadic Çerçeve Belge'yi 14 Aralık 2006 tarihinde Brüksel'de imzalayarak Sırbistan'ı Barış İçin Ortaklık Programı'nın resmi katılımcısı yapmıştır. Sırbistan, sunum belgesinde; küresel, bölgesel ve ulusal ölçekte güvenliği tesis etmek için NATO üyeleri ve diğer ortak ülkelerle işbirliğini ve ortak eylemi teşvik etmeye, bölgede istikrarlı ve kalıcı bir barış için sorumluluk üstlenmeye, diyalog ve işbirliği yoluyla iyi komşuluk ilişkileri geliştirmeye, tüm sorunların barışçıl bir şekilde çözülmesini sağlamaya, BM'nin barışı koruma operasyonlarına katılmaya ve silahlı kuvvetlerin NATO üye devletleriyle birlikte çalışmasını sağlamaya hazır ve kararlı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Sırbistan, karşılıklı çıkarlar doğrultusunda NATO ile yoğun işbirliğini öngören Bireysel Ortaklık Eylem Planı da dahil olmak üzere Barış için Ortaklık Programı'nın neredeyse tüm mekanizmalarına katılma isteğinin altını çizmiştir. Sunum belgesi, Sırbistan'ın NATO üyeliğine yönelik Barış için Ortaklık Programı'nın bir mekanizması olan Üyelik Eylem Planı'na katılımını dışlamaktadır (Partnership for Peace Presentation Document, 2007: 2-3).

1 Ekim 2008 tarihinde Sırbistan, Brüksel'deki NATO karargâhında Sırbistan Cumhuriyeti Misyonu'nun açılması için bir ön koşul olan Bilgi Güvenliği Anlaşması'nı imzalamıştır. 2009-2012 döneminde Sırbistan, 3 adet bireysel ortaklık programı uygulamış ve Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nın sunum belgesi Temmuz 2011'de kabul edilmiştir. Bu süreçte Sırp ordusu, NATO standartlarına göre tamamen profesyonelleştirilmiştir. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda, askeri tarafsızlığın İttifak ile işbirliği geliştirilmesi bakımından engel teşkil etmediği bir kez daha görülmektedir. Tam tersine NATO, 2006'da kurulan Sırbistan-NATO Savunma Reform Grubu aracılığıyla sağladığı finansal ve teknik destek sayesinde Sırbistan'daki askeri reformların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca

Sırbistan, Doğu Avrupa ülkeleri ile eski Sovyetler Birliği ülkelerinin ittifaka üye olmadan NATO ülkeleriyle yakın ilişkiler tesis etmesi için oluşturulmuş bir forum olan Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne de katılmıştır (Ministry of Defence Republic of Serbia, Partnership for Peace).

Askeri tarafsızlık politikası Sırbistan'ın AB ile ilişkilerinde de herhangi bir aksaklığa yol açmamıştır. 2012 baharında AB, Sırbistan'ın Avrupa Savunma Ajansı ile üyelik müzakerelerini başlatmış ve Sırp Silahlı Kuvvetleri, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası misyonuna ilk katkısını yapmıştır. Ayrıca Sırbistan, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında AB ile 2 önemli anlaşma imzalamıştır: 26 Mayıs 2011 tarihinde Gizli Bilgilerin Değişimi ve Korunması için Güvenlik Prosedürleri Anlaşması ve 23 Haziran 2011 tarihinde Sırbistan Cumhuriyeti'nin AB Kriz Yönetimi Operasyonlarına Katılımına Yönelik Çerçeve Oluşturulmasına İlişkin Anlaşma. Ancak DSS, NATO'nun AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikasında kilit bir rol oynadığını ve askeri tarafsızlığın AB entegrasyonu nedeniyle tehlikeye girdiğini ileri sürmüştür. Ayrıca bir Sırp'ın profesyonel veya paralı asker olarak yabancı ülkelerin çıkarları uğruna ölmesine karşı çıkan DSS, bunun ancak askeri tarafsızlığın sürdürülmesiyle engellenebileceğini savunmuştur. NATO üyeliğini savunanlar ise askeri tarafsızlığın yalnızca gelişmiş ülkeler tarafından karşılanabilecek maliyetini yani ekonomik bedelini vurgulamıştır. Ayrıca, komünizm sonrası demokrasiye geçiş dönemindeki tüm ülkelerin önce NATO'ya sonra da AB'ye katıldığını gerekçe göstererek, askeri tarafsızlığın Sırbistan'ın Avrupa entegrasyonuna engel teşkil edebileceğini ileri sürmüştür. Ancak, AB yetkilileri birçok kez AB ve NATO üyeliklerinin resmi olarak birbirinden bağımsız iki süreç olduğunu ve Sırbistan'ın birine üye olmak için diğerine katılma yükümlülüğü olmadığını belirtmiştir (Ejdus, 2014: 58-62).

Genel itibariye, 1999'daki askeri müdahale Sırbistan'ın güvenlik politikasını iki şekilde etkilemiştir. Birincisi, Sırbistan dikkate alması ve uyum sağlaması gereken yeni bir küresel güvenlik gündemiyle karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu askeri müdahale, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden 10 yıl sonra meydana gelmesine rağmen Sırbistan, Avrupa'da ve dünyanın geri kalanında meydana gelen değişikliklere uyum sağlayamamıştır. Bunun temel nedeni, Yugoslavya'nın Hırvatistan ve Bosna Hersek'teki etnik savaşlarla ve

ardından Kosova'daki krizle karşı karşıya kalmasıdır. Orta ve Doğu Avrupa'daki eski Varşova Paktı üyeleri, 1989'da Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın dağılmasının hemen ardından AB ve NATO üyeliğini dış politika gündemlerinin tartışılmaz birer önceliği olarak kabul etmiştir. Yugoslavya ise demokratikleşme, yeni bir kurumsal yapının tesis edilmesi ve ekonomik iyileşme gibi demokrasiye geçiş sürecindeki sorunların yanı sıra ulusal kimlik sorunlarıyla uğraşmaktan küresel güvenlik sisteminin dönüşümünün gerisinde kalmıştır (Radoman, 2012: 10-12).

Bu süreçte uluslararası toplumdan dışlanan Sırbistan, bölgesel ve küresel güvenliğe katkıda bulunma kapasitesi ve istekliliği göstermesi halinde uluslararası imajının ve itibarının da güçleneceğini varsaymıştır. Sırbistan'ın askeri tarafsızlığını ilan etmesi, bir yönüyle Kosova üzerindeki egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak için sürdürdüğü hukuki ve diplomatik mücadelesine destek vermesini beklediği ve BM Güvenlik Konseyi'nde veto gücü olan Rusya'ya yönelik bir dostluk mesajı anlamına da gelmektedir. Sırbistan, tıpkı AB gibi NATO'dan da somut faydaların yanı sıra Avrupa kimliğinin doğrulanmasını beklenmektedir. Başka bir ifadeyle, Sırp siyasi liderleri Sırbistan-NATO ilişkilerinden bahsederken bölgesel ve küresel anlamda aidiyet ve uygunluk söylemini kullanmaktadır (Radoman, 2012: 9). Sırbistan, Batı Balkanlar'da AB üyeliğini hedeflemesine rağmen NATO'ya üye olmak istemeyen tek ülkedir. Ek olarak, 2007'de askeri tarafsızlığını ilan etmesine ve AB üyeliği hedefine rağmen Moskova ile askeri açıdan da yakın ilişkiler geliştirmeye devam etmektedir.

2.2.2. Dış Faktörler

2.2.2.1. AB'nin Batı Balkanlar Politikası ve Etki Araçları

Batı Balkanlar genişlemesinin AB için yaratacağı muhtemel kazanımlar; kalıcı güvenlik ve istikrar, coğrafi konumun sağladığı çeşitli fırsatlar, ekonomik kazanımlar ve göç konularına odaklanmaktadır. 2006 yılı genişleme strateji belgesinde, Batı Balkanlarda uzun vadeli istikrarın, ekonomik kalkınmanın ve uzlaşmanın sağlanabilmesi bakımından bölgesel işbirliğinin önemini koruduğunun altı çizilmekte

ve bunun ekonomik büyüme, istikrar ve güvenlik açısından AB için belirgin kazanımlar sağlayacağı ifade edilmektedir (European Commision, 2006: 8).

2.2.2.1.1. Dış Güvenlik Boyutu

Eski Yugoslavya'da çıkan etnik çatışma ve savaşlar, Avrupa'nın geri kalanına yayılma tehlikesi ve yol açtığı göç dalgasından dolayı ciddi bir güvenlik meselesi haline dönüşmüş ve Batı Balkanlar bölgesinin bir güvenlik tehdidi olarak algılanmasına yol açmıştır. AB, Batı Balkanlar'da olası bir iç savaşın mülteci akımına, silah ve insan kaçakçılığı gibi yasadışı faaliyetlere yol açacağını ve dolayısıyla kendi istikrarını da tehlikeye atacağını tecrübe etmiştir. Bu dönemde Batı, Doğu'nun kendisini tehdit etmesini engelleyen bir tampon bölge olarak gördüğü Yugoslavya'yı ekonomik ve siyasi olarak desteklemiştir (Jovic, 2001: 110). Avrupa ülkelerinin bir kısmı bu savaşları toprak bütünlüğünün korunması ilkesi çerçevesinde ele alırken, diğer kısmı ise her milletin kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde değerlendirmiştir. Savaşların uluslararası hukuka uygunluğu veya aykırılığı hususunda da AB ülkeleri arasında görüş ayrılıkları yaşanmıştır. İlk etapta toprak bütünlüğünü savunan Avrupa ülkelerinin çoğu, sonraları kendi kaderini tayin hakkına dayanan politikalar izlemiştir (Almond, 1994: 31-32).

Yugoslavya'da patlak veren çatışmaları sona erdirmek için başvurulacak araçlar ve stratejiler hususunda da fikir birliğine varamayan AB, katliamların önüne geçememesi sebebiyle itibar kaybetmiştir. 1990'larda Yugoslavya savaşlarında genel itibariyle pasif kalmış ve dolayısıyla sorunun çözümünde belirleyici aktör olamamıştır. Hem BM ile birlikte hem de tek başına çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmasına rağmen kalıcı ateşkesin ve barışın sağlanmasında etkili olamamıştır. Bosna ve Kosova'da yaşanan savaş ve insanlık suçları karşısında BM, AGİT ve AB'nin etkili kararlar alamaması, AB'nin askeri kapasitesinin sınırlılığı ve savaşların ABD öncülüğündeki NATO tarafından sert güç kullanılarak sonlandırılması, özellikle AB'nin yeterliliğine yönelik eleştirileri beraberinde getirmiştir. Süreç, AB'nin yakın çevresinde meydana gelen siyasi ve askeri çatışmaları durdurma kapasitesinden yoksun olduğunu gözler önüne sermiştir. Ayrıca AB'nin kendisine en yakın coğrafya olan Batı Balkanlarda bile etkili bir politika izleyememesi, küresel ölçekte bir aktör olamayacağını ve uluslararası toplum tarafından dikkate

alınmayacağını göstermiştir. Batı'da, Kosova savaşını tetikleyen Milosevic yönetimine karşı alınacak önlemler hususunda da ayrışma yaşanmıştır. Şubat 2000'de dönemin Dış İlişkiler'den sorumlu AB Komisyonu üyesi Chris Patten, AB üyelerinin Milosevic'e karşı alınacak ciddi ve operasyonel önlemler konusunda uzlaştıklarını açıklamıştır. Bazı AB yetkilileri ise Sırbistan'ı izole etmenin zararlı bir strateji olduğunu ve Sırbistan ile ikili ilişkilerin tesis edilmesine ağırlık verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Braniff, 2011: 68).

Kosova'nın bağımsızlığı meselesi de AB dış politikasında üye ülkelerin birlikte davranmayı başaramadığı konulardan biri olmuştur. AB üyesi ülkelerin 5'i (Yunanistan, Güney Kıbrıs, Slovakya, Romanya ve İspanya) Kosova'nın bağımsızlığını tanımamıştır. 1999'da NATO birlikleri, çoklu etnik yapıyı koruma vaadiyle Kosova'ya girmiş ancak başarılı olamamıştır. Kosova'nın bağımsızlığından günümüze değin Kosova'daki Sırp azınlık varlığını, Arnavut çoğunluktan izole bir şekilde sürdürmektedir. İki toplumun birlikte yaşadığı birkaç bölgede meydana gelen gerilimler genellikle şiddetli çatışmalara dönüşmüştür. Kosova'nın fiilen etnik aidiyetlere göre bölünmesinin ardındaki neden hem Kosovalı Sırp'ların Kosova kurumlarıyla ilişki kurmayı reddetmesine hem de Arnavut çoğunluğun Sırp toplumuna karşı derinleşmiş düşmanlığına dayanmaktadır (Papadimitriou ve Petrov, 2013: 133).

Batı Balkanlardaki demokratik gerileme, sosyo-ekonomik sorunlar ve kanlı etnik çatışmaların getirisi donmuş çatışma niteliğindeki ikili anlaşmazlıklar ve süregelen uzlaşma süreci, bölgesel istikrarı ve işbirliğini tehdit etmektedir (Rotta, 2008: 62-67). Dolayısıyla bölgenin demokratikleştirilmesinden ziyade, tekrar radikalleşerek savaş alanı haline gelmemesi, AB'nin öncelikli hedefi olmuştur. Bu bağlamda norm transferinin dışında AB dış politikasının ve üyelik perspektifinin temel hedefleri; potansiyel çatışmaların önlenmesi, arabuluculuk yoluyla tarafların uzlaştırılması, barışın inşa edilmesi ve korunması, çatışma sonrası bölgenin istikrarlı hale getirilmesi ve kriz yönetiminin sağlanmasıdır. Bu doğrultuda AB, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında BM ile işbirliği geliştirerek Batı Balkanlar, Afrika, Güney Kafkasya, Asya ve Ortadoğu'da ortak güvenlik ve sınır ötesi acil müdahale ilkeleri doğrultusunda düzenlediği askeri ve sivil operasyonlarda bu türden misyonlar üstlenmiştir (European Union External Action Service, 2019).

AB'nin Batı Balkanlar'a yönelmesinde temel olarak iki unsur etkili olmuştur. Birincisi, Avrupa bütünleşmesinin tüm kıtayı içine alacak şekilde doğal sınırlarına ulaşarak tamamlanmasıdır. AB fakir, geri kalmış ve başta terörizm olmak üzere çeşitli yasadışı faaliyetler için elverişli olan Batı Balkanları, kıtanın tümü için güvenlik tehdidi olarak görmektedir. Bu bağlamda Birliğin Batı Balkanlara yönelik politikaları, esas itibariyle kendi üyelerinin ekonomik, siyasi ve fiziki güvenliğini güçlendirme amacına hizmet etmektedir. İkincisi, AB'nin küresel aktörlük iddiası doğrultusunda kapasitesini kanıtlamasına ve uluslararası toplumun güvenini kazanmasına ilişkin hedefidir. Buna paralel olarak AB, Batı Balkanlardaki anlaşmazlıkların çözüm sürecine öncülük etmeye ve kalıcı barışı sağlamaya yönelik arabuluculuk faaliyetleri gerçekleştirme misyonu üstlenmiştir. Rusya, Çin, ABD (NATO) ve AB'nin nüfuz için rekabet ettiği Batı Balkanlar, hem AB'nin küresel aktörlüğünü sergilemesi hem de Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının etkinliğinin test edilmesi bakımından elverişli bir alan olmuştur. Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde AB'nin genişleme politikası, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamında ele alınmış ve küresel aktör olma iddiasıyla ilişkilendirilmiştir (Grabbe, 2014: 53-54). Öte yandan coğrafi yakınlık, kültürel kimlik ve ekonomik bağlar, Batı Balkanlarda güvenliğin ve istikrarın tesis edilmesini Avrupa entegrasyonu açısından gerekli kılmaktadır. Batı Balkanlar Avrupa'nın arka bahçesini temsil etmekte ve bu nedenle AB, bölgeyi yönetme sorumluluğunu üstlenmektedir (Triantaphyllou, 2002: 65).

Bütünleşmiş, özgür ve barış içinde bir Avrupa vizyonu, Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olan Batı Balkanlar bölgesini ve genişleme sürecini kapsayan AB gündeminin temel fikri olmuştur. Değişen jeopolitik ve güvenlik ortamı ışığında ortaya çıkan yeni zorluklar ve problemler, bölgesel ve küresel dinamikleri etkilemektedir. Yugoslavya'nın dağılması ve ardından patlak veren etnik savaşlar, tarihsel olarak barut fiçisi olarak bilinen bölgeyi pasifleştirmek için bir dönüşümün gerekliliğini ortaya koymuştur. Dayton Anlaşmalarının imzalanması, Batı Balkanları esas itibariyle birbiriyle bağlantılı dönüştürücü süreçlerin odak noktası durumuna getirmiştir. Demokratikleşme ve ekonomik liberalleşme doğrultusunda topyekûn dönüşüme odaklanan uluslararası müdahalenin ardından bölgenin Batı ile entegrasyon süreci başlamıştır. Bu doğrultuda tasarlanan İstikrar ve Ortaklık

politikası kapsamında AB'nin bölge ülkeleriyle imzaladığı anlaşmalar, bölgesel ölçekte güvenliği ve istikrarı teşvik etmenin yanı sıra bölge ülkelerinin Avrupa'ya yakınlaştırılması hususunda ilerleme kaydedilmesine katkıda bulunmuştur (Juvan ve Grizold, 2017: 242). Komünizm sonrası genişleme sürecinde AB'nin amacı, büyüyen ekonomilere ve güçlü devlet kapasitesine sahip iyi işleyen demokrasilerden oluşan bir tampon bölge oluşturmaktır ve bu, güvenlik, demokratik geçiş ve ekonomik entegrasyon için bir ön koşuldur. Böylece, Birliğin hem bölgesel konularda daha etkili ve aktif bir pozisyona sahip olacağı hem de bölgesel ya da küresel tehditlere müdahale edilmesi hususunda avantaj kazanacağı ileri sürülmüştür (Presidency Conclusions, 2006: 17).

Avrupa'nın istikrar ve güvenliğindeki en zayıf halka olan Batı Balkanlarda farklı din ve etnik kökenden halkların varlığı, devlet bütünlüğünü (Bosna ve Kuzey Makedonya) zorlaştırmakta ve barışın dayanıklılığına (Kosova ve Bosna) ilişkin endişeleri de gündeme getirmektedir. Bu doğrultuda AB, Batı Balkanların güvenlik tüketicisi rolünden sıyrılıp bir güvenlik sağlayıcısı statüsüne gelmesini ve bölge genelinde kalıcı barışı, refahı ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaya yönelik girişimlerde bulunma kararı almıştır. Uzun bir savaş ve çatışma geçmişinden sonra kalıcı barışın tesis edilmesi, Batı Balkanların iç ve dış ilişkileri açısından yol gösterici bir ilkedir. Bu nedenle Batı Balkanların barışı koruma misyonlarına ve operasyonlarına katılımı, uluslararası barışı ve güvenliği koruma sorumluluğunu üstlenme yükümlülüğü doğrultusunda gereklidir. Batı Balkan ülkelerinin AB'ye katılım hedeflerinin bir parçası olarak AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası misyonlarına katılımı, ulusal çıkarların sorun yaratmadığı bir kriz yönetimi rolü aracılığıyla bölge ülkelerinin uluslararası profilini iyileştirmesine katkıda bulunmakta ve tanınırlığını artırmaktadır. Öte yandan, mevcut güvenlik tehditlerini önlemek ve bunlarla mücadele etmek için bu tür bir katılım ve uluslararası işbirliği, Batı Balkanları AB entegrasyonu hedefine yaklaştırmaktadır (Emini ve Marku, 2018: 11).

AB açısından bakıldığında barışı koruma misyonları geçmişine sahip olan Batı Balkanların deneyim, bilgi paylaşımı ve askeri kapasitesi doğrultusunda Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına katılımı, AB'nin kriz yöneticisi rolünü güçlendirmekte, aynı zamanda barışçıl ve güvenli bir Avrupa'nın oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Batı Balkan ülkeleriyle bu tür bir ortaklık sayesinde

geliştirilen işbirliği, zaman içerisinde teknik ve stratejik boyuttan siyasi boyuta taşınmaktadır. Batı Balkanların AB'nin öncülüğündeki güvenlik mekanizmalarına katılımı, AB'nin barış ve istikrarı temel uluslararası değerleri olarak kabul eden ve güvenliği sağlamak isteyen tüm devletlere karşı adil olduğunu da kanıtlamaktadır. Batı Balkanlardaki güvenlik sorunları AB tarafından listelenmiş ve potansiyel krize etkili bir şekilde yanıt verebilmek için bölgenin güvenlik kapasitesinin artırılması ihtiyacı vurgulanmıştır. Batı Balkan ülkelerinin güvenlik alanındaki işbirliği, AB'nin bir güvenlik sağlayıcısı olarak rolünü artıracaktır. Böylece hem bölge güvenlik alanında AB'nin vazgeçilmez bir ortağı haline gelecek hem de kriz yönetimi hususunda AB'ye ekstra kaynak sağlayacaktır (Emini ve Marku, 2018: 11-12).

AB'nin 2003'te kabul ettiği Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesinde Avrupa ülkelerinin anlaşmazlıklarla barışçıl bir şekilde başa çıkma ve ilgili kurumlarla işbirliği yapma hususunda kararlı olduğu belirtilmiştir. Bu süreçte, hukukun üstünlüğünün ve demokrasinin aşamalı olarak yayıldığı ve böylece otoriter rejimlerin güvenli, istikrarlı ve dinamik demokrasilere dönüştüğü ifade edilmiştir. Bu gelişmeler sayesinde, birleşik ve barışçıl bir kıta vizyonunun gerçekleştirileceği öne sürülmüştür. Belgeye göre, Avrupa güvenlik tehditleri ve zorluklarıyla karşı karşıyadır. Bu nedenle Avrupa'nın, küresel güvenliğin sorumluluğunu paylaşmaya ve daha iyi bir dünya inşa etmeye hazır olması gerektiği vurgulanmıştır. Güvenlik, kalkınmanın ön koşulu olarak belirtilmiş ve çatışmanın sosyal altyapıya zarar vereceğine, yabancı yatırımları ve diğer ekonomik faaliyetleri imkansız hale getireceğine değinilmiştir. Terörizmin, Avrupa güvenliğini tehdit ettiği ve sınır ötesi uyuşturucu, kadın, yasadışı göçmen ve silah kaçakçılığı faaliyetlerinin büyük bir bölümüyle bağlantılı olduğu ileri sürülmüştür. Terörizmin yanı sıra bölgesel çatışmalar, kitle imha silahlarının yayılması, organize suçlar ve devletlerin yıkılması yeni güvenlik tehditleri olarak sıralanmıştır (Council of European Union, 2003: 3-5).

Birliğin dış politikasının tutarlılığı ve güvenilirliği için savaş ve çatışmaların patlak verdiği bölgelerde kriz yönetiminin, barışın ve istikrarın sağlanması önem taşımaktadır. Güvenlik stratejisi belgesine göre küresel tehditlerin olduğu uluslararası düzende, güvenliğin ve refahın sağlanması çok taraflı ilişkiler geliştirilmesine yani uluslararası işbirliğine bağlıdır. Güçlü bir uluslararası toplumun, iyi işleyen uluslararası kurumların ve kurallara dayalı bir uluslararası düzenin geliştirilmesi,

Birliğin temel hedefi olarak ilan edilmiştir. Uluslararası örgütleri, rejimleri ve anlaşmaları uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlerle mücadelede etkili hale getirmeye yönelik faaliyetlerde bulunulacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda siyasi, diplomatik, askeri, sivil, ekonomik ve kalkınma faaliyetlerinin araç olarak kullanılacağı belirtilmiştir. Sonuç olarak, ‘güvenli Avrupa’ idealinin barışın, güvenliğin, kalkınmanın ve iyi yönetişimin tesis edilmesine dayandığı vurgulanmıştır (Council of European Union, 2003: 10-11).

AB’nin Batı Balkan ülkelerini Avrupa değerlerini temel alarak yeniden inşa etme hedefinde, süregelen siyasi ve etnik çatışmaların da rolü vardır. AB, ABD, BM, NATO ve Rusya’nın katılımıyla Kosova’da yaşanan bölgesel çatışma uluslararası nitelik kazanmıştır. Bu süreçte Sovyetler Birliği’nin dağılmasının jeopolitik ölçekte yarattığı güç boşluğunu fırsata çeviren AB, Eski Yugoslavya’yı parçalayan etnik çatışmalarda arabuluculuk yapmak için çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmuş, NATO’dan askeri misyonları ve BM’den sivil rolleri devraldıktan sonra Batı Balkanlar’da barışın inşası sürecini desteklemekle meşgul olan bir uluslararası aktör kimliğine bürünmüştür. Silahlı çatışmaların ardından bölgeye hitap etmek için özel olarak tasarlanmış genişleme araçlarının yanı sıra, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası şemsiyesi altında bulunan bir dizi askeri ve sivil araç geliştirmiştir. AB, Kosova’da bir ülke inşa etmeye girişmiş ve devlet kurma faaliyetleri, başta sivil idare ve güvenlik konularında önemli roller üstlenen BM ve NATO başta olmak üzere diğer uluslararası örgütler ve kurumlarla paylaşılmıştır. Kosova’daki AB katılımının kapsamı ve yoğunluğu, katılım öncesi araçları ve çatışma önlemeye yönelik araçları koordine etme becerisini yansıtmaktadır. Rusya’nın Sırbistan’da giderek artan etkisi, AB’nin bölgeye yeniden yönelmesinde ve bir süredir ihmal ettiği Batı Balkanların entegrasyon sürecinde etkin bir şekilde varlık göstermeye başlamasında etkili olmuştur. Güçlü ve etkili sınırlar tesis etme gerekliliği, Birliğin aday ülkelerden istikrarı ve güvenliği sağlamayı amaçlayan reformları uygulamasını talep etmesi için rasyonel bir nedendir. Birliğin amacına tam olarak ulaşabilmesi için bölgenin siyasi ve ekonomik liberalleşme aşamasından da geçmesi gerekmektedir (Dannreuther, 2006, 167). Batı Balkanlar açısından Avrupalılaşıma, Balkanizasyon’un alternatifidir (Anastasakis, 2005: 80).

2.2.2.1.2. Normatif Boyutu: Koşulluluk

Soğuk Savaş sonrası dönemde liberal demokrasi, Avrupa'nın meşruiyet standardı olarak vurgulanmış ve AB'nin uluslararası rolü, Ian Manners (2009: 2-3) tarafından geliştirilen normatif güç kavramıyla açıklanmıştır. Normatif güç kavramı esas itibariyle AB'nin yasal ve siyasi standartlarını, fikirlerini, söylemlerini yayma ve buna uygun araçların kullanımıyla uluslararası ortamı şekillendirme yeteneğine atıfta bulunmaktadır. Manners'ın 'Normatif Güç Avrupa' kavramı, AB'nin uluslararası ilişkilerdeki gücünün askeri yeteneklerine veya ekonomik kapasitesine dayanmadığı ve Avrupa bütünleşmesi projesinin altında yatan fikirlerin, standartların ve değerlerin öneminden kaynaklandığı varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Manners, AB'nin sivil ya da askeri bir güç oluşturmadığının altını çizmiş ve bunun yerine, Avrupa projesinin kurucu ilkeler üzerine inşa edilmiş normatif bir gücün özelliklerine sahip olduğunu ileri sürmüştür.

Bu doğrultuda Manners (2002: 239-249), Avrupa entegrasyonu sırasında geliştirilen ve AB'ye üyelik kriterlerinin bir parçasını oluşturan bildirilere ve anlaşmalara dahil edilen temel değerleri tanımlamıştır. Bunlar; barış, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, sosyal gelişim, ayrımcılık yapmama, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetişimdir. Manners'a göre bu normlar, Birliğin yönetişim sistemi için düzenleyicidir ve özgün bir kimliğe sahip olmasının vazgeçilmez unsurlarıdır. Normatif Güç Avrupa kimliği, bu temel değerlerin AB'nin dış ve katılım politikasının belkemiği olduğunu vurgulamaktadır. Normatif sistem Avrupa entegrasyonunda kullanılan tüm yasal, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel normların yanı sıra BM Şartı, Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Nihai Senedi (Helsinki Nihai Senedi), Paris Şartı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer belgelerde yer alan normları içermektedir.

AB'nin normatif kimliği, Avrupa entegrasyonunun norm ve standartlarını kullanarak uluslararası çevreyi şekillendirme kabiliyetine dönüşmektedir. Bu tür bir güç, AB'nin dış çevre üzerindeki cazibesiyle ilgilidir. Üçüncü tarafların Avrupa değerlerini çekici ve ikna edici kabul etmesiyle, karşılıklı ilişkiler kurumsallaşmakta ve işbirliğini sağlamaya yönelik siyasi diyalog kurulmaktadır. Bu süreçte Avrupa normlarının ve değerlerinin transferi için en önemli kanal, üçüncü taraflarla siyasi

diyalogdur ve bu diyalog ortaklık anlaşmaları, Avrupa Komşuluk Politikası veya stratejik ortaklıklar şeklinde ve katılımcılarının sosyalleşme süreci ile birlikte kurumsallaştırılmaktadır. Normatif aktör tarafından uygulanan stratejinin etkinliği, uygulandığı ülkelerde Avrupa modelinin (ideolojik/normatif standartların) aktarılma derecesinin bir göstergesidir. Avrupa normlarının nüfuz etmesi, aday ülkelerin davranışlarda değişikliğe yol açmakta ve böylece AB'nin dönüştürücü gücü etkin bir şekilde kullanılmaktadır (Manners, 2002: 250-252).

Manners'ın argümanı, normatif gücün AB'nin uluslararası siyasetin dinamikleri üzerindeki dönüştürücü etkisinin bir sonucu olarak anlaşılması gerektiğine işaret etmektedir (Bickerton, 2011: 26). Öte yandan normatif güç kavramı, AB'nin dünya siyasetindeki aktörlüğü ve kapasitesiyle de ilişkilidir. Manners, normatif gücün iki yönünü birbirinden ayırmaktadır: normatif olmak ve normatif bir şekilde hareket etmek. Normatif olmak, AB'nin doğasından kaynaklanmakta veya hükümetler arası ve uluslararası yönetişimi sentezleyen melez yönetiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Normatif bir şekilde hareket etmek ise etik olana uygun bir şekilde davranmaya işaret etmektedir. Bu bağlamda normatif gücün etkinliği, diğer aktörlerin AB'nin kendileri için uygun gördüğü rolü kabul etme derecesine bağlı olarak değerlendirilmektedir (Aktaran Whitman, 2011: 14-15).

AB, küresel düzeyde oyun kurucu aktör olmaya yönelik iddiasını güçlendirecek normatif araçlara ağırlık vermektedir. Kopenhag kriterleri doğrultusunda gerçekleştirilen genişleme politikası, Avrupa değerlerinin aday ve potansiyel aday ülkelere empoze edilmesini sağlayan bir dış politika aracıdır (Mjoset, 1997: 1). Başka bir ifadeyle, Kopenhag kriterleri AB'nin 'değerler Avrupası' yaratma misyonunun en büyük kanıtıdır (Diez, 2005: 630). Entegrasyon süreci, AB'nin sosyal ve ekonomik dinamiklerinin, kimliğinin, siyasi yapısının, değerlerinin, ilkelerinin ve kamu politikalarının sentezlendiği bir aşamadır. Bu süreçte AB, nihai hedefi Birliğin kurumsal yapısının bir parçası haline gelmek olan aday ve potansiyel aday ülkelerin demokratikleşme, ekonomik liberalleşme, kalkınma ve modernleşme süreçlerini kapsayan bir modeli temsil etmektedir. Bu doğrultuda, Avrupa'ya ait değerlerin, prensiplerin ve kimliğin hedef ülkenin yerel kimliğine, politik ve ekonomik yapılarına nüfuz etmesi sağlanır. Böylece, katılım

süreci hedef ülkede kültürel değişime, yeni kimliklerin oluşumuna, politika değişikliğine, ekonominin, siyasetin ve toplumun dönüşmesine yol açar (Demetropoulou, 2002: 89). Bu bağlamda entegrasyon perspektifinin görevi, Birliğin güvenlik ve ekonomik çıkarlarını gerçekleştirmekten ziyade demokratik gelişmeyi ve siyasi istikrarı garanti altına almak için gerekli normları oluşturmak ve uygulamaktır. Dolayısıyla, entegrasyon sürecinde Avrupa normlarını ve kurallarını teşvik etmek yüksek önceliğe sahiptir (Bjorkdahl, 2005: 257).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından AB, Doğu Avrupa ve Batı Balkan ülkelerine üyelik perspektifi yoluyla Avrupa'ya geri dönme fırsatı tanımıştır. Böylece AB üyeliği, söz konusu ülkeler tarafından hem somut kazançlar elde etmenin hem de modern ve uygar bir ulus olmanın anahtarı olarak cazibeli hale getirilmiştir (Grabbe, 2006: 53). AB açısından ise genişleme politikası, Birliğin Avrupa normlarını ve değerlerini meşru bir şekilde ihraç etmesine hizmet etmektedir. Aday ülkelerin Avrupa normlarına ve değerlerine uyumlu hale gelmesini sağlamak için AB'nin elindeki en önemli dış politika aracı, 2007'de Brüksel Zirvesi'nde resmileştirilmiş olan koşulluluktur. Hedef ülkeyi ödül yoluyla teşvik etmeye ve yaptırım yoluyla caydırmaya dayanan bir mekanizmanın kullanıldığı ve 'havuç-sopa stratejisi' olarak da bilinen koşulluluk; emredici aktörün AB, itaat edenin ise aday ülke olduğu ve taraflar arasında asimetrik ilişkiye dayanan siyasi bir araçtır. Bu yönüyle koşulluluk, uygulayıcı pozisyonundaki AB'ye yaptırım gücü kazandırmaktadır. Koşulluluk aracılığıyla AB, aday ülkelerin iç ve dış politika yapım süreçlerini etkilemekte, ekonomik, siyasi, sosyal ve kurumsal yapılarına nüfuz etmekte ve kendi standartları doğrultusunda aday ülkeleri dönüştürmektedir. Koşulluluk mekanizmasının üyelik başvurusu yapan bir ülkeye sunduğu ilk ödül, aday ülke statüsü vermek ve sonrasında katılım müzakerelerini başlatmaktır. Sonraki aşamada ise aday ülke mali yardım, ticari imtiyazlar ve siyasi fırsatlarla desteklenmektedir. Koşulluluğun içeriği müktesebatın kapsamına, ilgili politika alanına ve aday ülkeye göre değişmektedir. Koşulluluk, resmi ve gayri resmi olmak üzere 2 kategoriye ayrılmaktadır. Resmi koşulluluk, Kopenhag kriterlerinde ve müktesebatın yasal çerçevesinde ortaya konan kamuya açıklanmış önkoşulları içermektedir. Gayri resmi koşulluluk ise, genişleme sürecinde aday ülkelerle etkileşim sırasında Komisyon tarafından uygulanan baskıları, yayınlanan bildirimleri

ve verilen tavsiyeleri içermektedir. Sonuç olarak genişleme politikası, demokratik koşulluluk ve müktesebat koşulluluğu üzerinden yürütülmektedir (Gateva, 2015: 23-25).

AB terminolojisinde ‘havuç’ pozitif koşulluluğa, ‘sopa’ ise negatif koşulluluğa karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır. Pozitif koşullulukta, yükümlülüklerini yerine getirmesi karşılığında aday ülke ortaklık anlaşmaları, ticaret anlaşmaları, katılım anlaşmaları ve bunların beraberinde getirdiği tek pazara erişim ve mali yardım gibi teşviklerle ödüllendirilmektedir. Negatif koşullulukta ise aday ülke, yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirmemesi durumunda faydaların sona erdirilmesi, diplomatik baskı, müzakerelerin askıya alınması, prestij kaybı, aleni bir şekilde kınanma, ticari yaptırım uygulanması yoluyla cezalandırılmaktadır (Schimmelfennig, 2013: 18-19).

Bu süreçte AB üye devletlerinin ekonomik entegrasyonu, barışçıl ilişkileri ve yakın siyasi bağları, aday ülkelerin taklit etmesi için bir model işlevi görmektedir (Pace, 2007: 1045). Buradaki kilit nokta, AB genişlemesinin yalnızca coğrafi sınırların çizilmesiyle ilgili olmadığı ve aynı zamanda AB normlarının, değerlerinin, kurallarının ve düzenlemelerinin aktarılması ve yayılması yoluyla Avrupa’da bir AB düzeni oluşturmak veya empoze etmekle ilgili olduğudur. AB’nin aday veya üye ülkelerin iç politikaları, siyasi süreçleri ve kurumlarının üzerinde büyük bir etkisi vardır (Haukkala, 2011: 47). Dolayısıyla Batı Balkanlardaki Avrupa entegrasyonu süreci yapısal dönüşüm, modernizasyon ve çeşitli alanlarda gelişmiş Avrupa modellerine uyum ve daha yüksek güvenlik ve refah seviyeleri anlamına gelmektedir (Vesnic-Allujevic, 2012, 23). Koşulluluk mekanizmasının Batı Balkanlar üzerindeki en önemli etkilerinden biri, bir süredir bölgenin çatışmasızlık sürecine girmiş olmasıdır. AB, bu sürecin devamlılığını sağlamak ve süregelen anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak için koşulluluk mekanizmasını kullanmaktadır. Sırbistan ve Kosova arasındaki diyalog süreci, koşulluluk mekanizmasının ne ölçüde etkili olduğunu gösteren bir örnektir (Peskin ve Boduszynski, 2013: 203).

2.2.2.1.3. Ekonomik Boyutu

AB, yaklaşık 453 milyonluk tüketici kapasitesi ve 16,4 trilyon Euro GSYİH ile dünyanın en büyük ekonomileri ve ticaret aktörleri arasında yer almaktadır (EU Official Website, 2020). 2019 yılı verilerine göre Çin ve ABD'nin ardından AB, dünyanın en büyük üçüncü ekonomisidir. Küresel ticaretin %15'ine karşılık gelen AB, dünyanın en büyük ithalatçısı ve ihracatçısı pozisyonundadır (Eurostat, 2021). AB entegrasyonunun ekonomik boyutu, aday ülkelerde dengeli ekonomik büyümenin ve fiyat istikrarına dayalı sürdürülebilir kalkınmanın, istihdamın, işleyen ve rekabetçi bir piyasa ekonomisinin tesis edilmesini amaçlamaktadır. Bu yönüyle AB malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin özgürce hareket etmesini sağlayan devasa bir tek pazardır. Üyeleri arasında serbest ticaretin gerçekleştirilmesi, AB'nin kurucu ilkelerinden biridir ve bu, tek pazar sayesinde mümkün olmaktadır (EU Official Website, 2021). Dolayısıyla, Birliğe üye olmayan ülkeleri genişleme veya komşuluk politikalarına katılmaya motive eden şey, Avrupa'nın bir parçası olmaya yönelik idealist bir arzudan ziyade öncelikle AB üyeliğinin muazzam ekonomik faydalarından yararlanma arzusudur. Dünyanın en çok ihracat yapan 9 ülkesinden 4'ü AB üyesidir: Almanya, Fransa, İtalya ve Hollanda (Moravcsik, 2010: 93).

Ekonomik entegrasyon, AB entegrasyonunun en etkili boyutu ve itici gücüdür. Ekonomik entegrasyon sürecinde AB, üçüncü ülkelere yönelik hem zorlama hem de teşvik tekniklerini bir arada kullanmaktadır. Teşvikler; az gelişmiş ülkelere verilen tercihli ticaret anlaşmalarını (karşılıklı ve tek taraflı) içermektedir. Tercihli ticari ilişkiler, üçüncü ülkelerin düşük tarifeler veya kota artışları yoluyla dünyanın en müreffeh pazarlarından biri olan Avrupa tek pazarına erişimini kolaylaştırır, AB ile kurumsallaşmış ekonomik ve politik işbirliği geliştirmesini sağlar. Zorlayıcı ve caydırıcı arasında ekonomik ambargo (ihracat yasağı), boykot (ithalat yasağı), tarife artışları, kota indirimleri, ticari anlaşmaların askıya alınması, koruma önlemlerinin sıkı bir şekilde uygulanması gibi önlemler yer almaktadır (Smith, 2003: 57-60). 1990'lardan günümüze kadar, AB ile üçüncü ülkeler arasında imzalanan neredeyse tüm ikili ticaret, işbirliği ve ortaklık anlaşmaları demokratik ilkelere ve insan haklarına saygıyı şart koşan bir 'temel unsur' maddesi içermektedir. Ekonomik entegrasyon, bu yönüyle kalkınma politikası ile yakından bağlantılıdır. Dolayısıyla AB, ekonomik entegrasyon sürecinde üçüncü ülke hükümetlerini demokrasiyi ve

insan haklarını destekleyen ve koruyan politikalar izlemeye ikna etmek için de koşulluluğu kullanmaktadır (Smith, 1997: 6).

Ticaretin barışçıl ve üretken bir toplumun refahını ve gücünü artıracığı ve birbiriyle ekonomik temaslar kuran ülkelerin savaşa girme ihtimalinin daha düşük olacağı varsayımı, bölgesel ekonomik işbirliğinin temelini oluşturmaktadır. Bu varsayımına göre, ekonomik karşılıklı bağımlılığın devletler açısından barışı savaştan daha cazip kılacağı öngörülmektedir. Avrupa’da bu yaklaşımın başarılı iki örneği vardır: birincisi, İkinci Dünya Savaşı sonrası uzlaşma süreci ve ikincisi ise Fransa ile Almanya’nın ekonomik entegrasyonudur. 1940’ların sonlarından başlayarak bir asırdan kısa bir süre içinde üç yıkıcı savaşa giren Fransa ve Almanya, başlangıçta Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile başlayan ve halen devam eden bir ekonomik entegrasyonun parçası haline gelmiştir. Bu dönemde iki ülke arasında savaş ihtimali söz konusu bile olmamıştır. Bu algı, Brüksel’de, Berlin’de ve diğer Avrupa başkentlerinde Batı Balkanlarda bölgesel işbirliğinin tesis edilmesine ilişkin çeşitli inisiyatiflerin geliştirilmesinin çıkış noktası olmuştur (Weiss, 2020: 12-14). AB, Bölgesel Yaklaşım ve İstikrar ve Ortaklık Süreci doğrultusunda bölgeye yönelmiştir. Ekonomik entegrasyon, Batı Balkanlar’ın AB’ye katılım sürecinin önemli bir parçasıdır ve AB üyeleri arasında serbest ticaret bölgesinin, gümrük birliğinin, ortak pazarın ve ekonomik birliğin tesis edilmesine dayanmaktadır. Ekonomik kriterler, özellikle son dönemlerde yaşanan mali ve ekonomik krizin beraberinde getirdiği sorunlar nedeniyle Birliğin en çok dikkat ettiği kriterler arasında yer almaktadır. Batı Balkan ülkelerinin ekonomik entegrasyon açısından ele almaları gereken başlıca konular arasında yüksek işsizlik oranları, bütçe açıkları, ticari dengesizlikler, zayıf rekabet gücü ve yüksek borç seviyeleri gibi konular yer almaktadır. Bölgenin ekonomik entegrasyonunun bir diğer önemli yönü, Batı Balkanlardaki enerji güvenliğidir. Bu, talebi karşılayacak kadar enerjinin temin edilmesi, ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanması ve enerji arzının kesintisiz olması için ön koşulların oluşturulması anlamına gelmektedir. Bölgede artan talebi karşılayabilecek enerji kapasitesinin geliştirilmesi, Avrupa enerji sistemine entegrasyon sürecinde büyük bir zorluk ve kritik bir unsurdur. Bu bağlamda sağlanan katılım öncesi fonlar, ekonomik ve bölgesel kalkınmayı sürdürmek için etkili bir araçtır (Friedrich Ebert Stiftung, 2011: 6-9).

Batı Balkanlar açısından da entegrasyonun ekonomik boyutu, reformların eksiksiz bir şekilde gerçekleştirilmesi bakımından kritik önem taşımaktadır. Eski Yugoslavya'nın dağılması ve 1990'larda yaşanan iç savaşlar, Batı Balkanlardaki ekonomik altyapıya zarar vermiştir. Ekonomik krizin ardından bölge genelinde büyüme hızının yavaşlaması ve hatta durması, AB güdümlü araçlara ve süreçlere ek olarak bölgede ekonomik kalkınmanın nasıl güçlendirilebileceğine dair girişimleri beraberinde getirmiştir. Bölgesel ekonomik kalkınmayı artırmak amacıyla, AB destekli ekonomik entegrasyonun güçlendirilmesi bir öncelik olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Birlik, gelişmekte olan ülkelerin yoksullukla mücadele etmesine ve küresel ekonomiye entegre olmasına yardım etme sorumluluğunu üstlenmiştir. Berlin Süreci çerçevesinde, bölge ülkelerinin başbakanları, bölgedeki ekonomik bağları güçlendirmeyi ve malların, hizmetlerin, sermayenin ve vasıflı işçilerin serbest dolaşımını teşvik etmeyi taahhüt etmiştir. Böylece, Batı Balkanlardaki parçalanmış ekonomik alanın yeniden bütünleştirilmesi, ticari faaliyetlerin canlandırılması ve bölge ülkelerinin ekonomilerinin yabancı yatırımcılar için daha cazip hale getirilmesi amacıyla piyasaların genişletilmesi hedeflenmiştir. AB, Batı Balkanlardaki çoğu ülkenin hem ithalat hem de ihracat bazında açık ara önde gelen ticari ortağıdır. Bölgenin ithalatının yaklaşık %60'ı AB tarafından karşılanmakta ve ihracatının yaklaşık %70'i AB pazarına yapılmaktadır (Kaloyanchev, Kusen ve Mouzakitis, 2018: 5-9).

Yaklaşık 18 milyon tüketicinin bulunduğu Batı Balkanlar, pazar hacmiyle AB açısından önemli bir ekonomik potansiyele sahiptir. 2018'de AB ile Batı Balkanlar arasındaki ticaret hacmi 54 milyar Euro'ya ulaşmıştır. 2014-2018 döneminde AB, 12,7 milyar Euro doğrudan yabancı yatırım ile Batı Balkanların en büyük yabancı yatırımcısı olmuştur (European Commission, 2020a). AB, bölgenin toplam ticaretinin neredeyse %70'ni oluşturan ticaret ortağı iken, bölgenin toplam AB ticaretindeki payı sadece %1,4 ile sınırlıdır. AB'nin bölge ile ticareti son 10 yılda neredeyse %130 oranında artmıştır ve AB ile Batı Balkanlar arasındaki toplam ticaret hacmi 2019'da 55 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Son 10 yılda AB'nin bölgeye yaptığı ihracat %94 oranında artarken, bölge ülkelerinin AB'ye ihracatı %207 oranında artmıştır (European Commission Official Website, 2021). Dolayısıyla, ticaret

hacminin genişlemesinin esas itibariyle Batı Balkan ülkelerinin yararına olduğu görülmektedir.

Batı Balkanların AB'ye katılım süreci başta Rusya, Çin, ABD ve Türkiye olmak üzere bölgedeki diğer etkileri ortadan kaldırmayı veya azaltmayı amaçlamaktadır. Öte yandan İngiltere'nin AB üyeliğinden ayrılması, diğer bir ifadeyle Brexit, Birliğin ekonomik ve mali kapasitesini zayıflatmıştır. Batı Balkanların entegrasyonu, Birleşik Krallık'ın ayrılışının neden olduğu ekonomik kayıpların yerini alamayacak olsa da ortak pazarın genişlemesi ve bölgedeki ekonomik fırsatların artırılması bakımından önemlidir (Forca, 2018: 70-71).

AB, Batı Balkan ülkelerinde yerel üretimi desteklemek, ekonomik toparlanmayı hızlandırmak ve liberal ekonomiyi tesis etmek için ticari tavizler vermektedir. Örneğin bölge ülkelerinin tamamı, neredeyse tüm ürünleri için gümrük vergisinden muaftır ve niceliksel sınırlar olmaksızın AB pazarına erişim hakkına sahiptir (European Commission, 2004: 6). Zagreb Zirvesi'nde, AB'nin İstikrar ve Ortaklık Süreci kapsamındaki ülkelerle olan sözleşmesinin bir parçası olarak bölgesel işbirliği vurgulanmıştır. Bölge ülkeleriyle imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları, komşular arasında daha yakın ilişkilere ve bağlara yönelik net bir taahhüt içermektedir. İkili yatırım anlaşmaları (BIT), serbest ticaret anlaşmaları (FTA), Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (CEFTA) ve İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları (SAA) doğrudan veya dolaylı bir şekilde AB'nin bölgesel işbirliği stratejisinin bir parçasıdır. Bu süreçte CARDS (Yeniden Yapılandırma, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Yardım Programı) doğrultusunda bölge ülkelere verilen destek, AB'nin politik ve ekonomik hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Bunlar; bölge ülkeleri arasında daha yakın işbirliğini teşvik etmek, serbest ticaret anlaşmaları ağı oluşturmak, ekonomik işbirliği geliştirmek, bölgeyi Avrupa'nın ulaşım, enerji ve sınır yönetimi ağlarına entegre etmek ve güvenliğe yönelik organize suç, yasadışı göç ve insan ticareti gibi ortak güvenlik tehditlerine ortak yanıtlar geliştirmeyi teşvik etmektir (European Commission, 2004: 28-29).

İstikrar ve Ortaklık Süreci, 2002-2006 dönemi için 4,65 milyar Euro bütçesi olan CARDS programı aracılığıyla AB tarafından finanse edilmiştir (European Commission, 2002: 3). CARDS içerisinde, 35 milyon Euro bütçesi olan ve entegre sınır yönetimi, kurumsal kapasite geliştirme, demokratik istikrar ve bölgesel

altyapının geliştirilmesi konularını kapsayan bölgesel bir program bulunmaktadır (European Commission, 2002: 57). Batı Balkanlar genişlemesinin pazar, ticaret ve yatırım açısından yeni fırsatlar yaratacağı, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve trans-Avrupa ulaşım ağları çerçevesinde Balkanların coğrafi konumunun AB'ye çeşitli avantajlar sunacağı Komisyon tarafından ifade edilmiştir (European Commission, 2020: 10). 2015 yılında Avrupa Komisyonu, Berlin Süreci'ni desteklemek için 'bağlantısallık' gündemini duyurmuş ve bunun için öngörülen teşviklere ek olarak katılım öncesi fonlarından 1 milyar Euro daha ayırmıştır. Poznan'da gerçekleştirilen zirvenin sonunda bağlantısallık kapsamında 2015-2019 dönemi için 881 milyon Euro hibe taahhüt edilmiştir. 1999-2018 döneminde bölgenin açık ara farkla en büyük ekonomisi olan Sırbistan'da, ihracatın GSYİH içerisindeki payı 5 katından fazla artmıştır. Bu dönemde, Sırbistan'ın AB'ye ihracatı %51'den %67'ye çıkmıştır (Weiss, 2020: 39, 44-45). Bu durum, serbest ticaret anlaşmalarının AB ile ve bölgeler arası ticaret bağları üzerinde güçlü ve olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Batı Balkanlar yaklaşık 18 milyonluk bir pazardır ve en büyük yatırımcısı AB şirketleridir. 2007-2015 döneminde Batı Balkanlara yapılan doğrudan yabancı yatırımın %72,5'i AB'ye ve yalnızca %4,6'sı Rusya'ya aittir. 2013-2015 döneminde ise AB, bölgeye 10 milyar Euro'nun üzerinde doğrudan yabancı yatırım gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda AB ile ticaret, bölgenin toplam ticaret akışının %72,8'ini temsil etmektedir. 2017'de AB-Batı Balkanlar ticareti 47,6 milyar Euro'ya ulaşmış ve böylece son 10 yılda neredeyse 2 katına çıkmıştır. 1999'dan beri AB, Avrupa Yatırım Bankası kredilerinde bölgeye 5 milyar Euro yatırım yapmıştır. 2007-2020 döneminde AB, katılım öncesi fonları aracılığıyla Batı Balkanlara 2,5 milyar Euro finansman sağlamıştır. Bölge ülkeleri, Batı Balkanlar Yatırım Çerçevesi kapsamında 116,4 milyon Euro değerindeki hibeden ve 2,25 milyar Euro değerindeki yatırım kredisinden yararlanmışlardır. Ayrıca AB, 2 modern sınır kapısı ve Tuna üzerinde bir terminal inşa edilmesi için 28 milyon Euro finansman sağlamıştır (European Commission, 2018a: 1-2).

1 Kasım 2020 tarihindeki Sofya Zirvesi'nde Batı Balkanlar liderleri, Batı Balkanları ekonomik bakımdan hem bölgesel ölçekte hem de AB'ye daha fazla entegre etmeye yönelik karar almıştır. Malların, hizmetlerin, sermayenin ve

insanların serbest dolaşımı etrafında yapılandırılan ve aynı zamanda dijitalleşme, yatırım ve endüstri politikasını da kapsayan 2020-2024 dönemini hedef alan Ortak Bölgesel Pazar girişimini başlatmıştır. Ortak Bölgesel Pazar, geniş kapsamlı olması dolayısıyla Batı Balkanlarda bugüne kadarki en iddialı bölgesel entegrasyon girişimidir. Ayrıca, bölgenin Birliğe katılımından önce AB Tek Pazarı ile bütünleştirilmesini sağlayan bir basamaktır ve bölgenin AB ile ayrıcalıklı ilişkisinden yararlanmasının da anahtarıdır. Ortak Bölgesel Pazar eylem planı, esas itibarıyla bölgenin mevcut ekonomik bölünmüşlüğü ve koordinasyon eksikliğini ele almayı amaçlamaktadır. Bölgesel İşbirliği Konseyi, CEFTA, Enerji Topluluğu ve Batı Balkanlar Taşımacılık Topluluğu gibi bölgesel kuruluşlar da söz konusu girişim çerçevesine Batı Balkanların koordinasyonu ve desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa Komisyonu, bu kuruluşlara siyasi, mali ve teknik destek sağlamakta ve onlarla yakın işbirliği içinde çalışmaktadır. Bu kuruluşların yanı sıra özel sektör de Batı Balkanlardaki sosyo-ekonomik dönüşümün desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ortak Bölgesel Pazar sayesinde bölgenin mal, hizmet, insan ve sermayenin serbest dolaşımının yarattığı fırsatlardan yararlanacağı öngörülmektedir (Official Website of European Union, 2021).

2.2.2.1.4. AB-Sırbistan İlişkileri

Yugoslavya'nın parçalanmasıyla sonuçlanacak siyasi ve etnik krizlerin yaşandığı dönemde AB, ülkenin bütünlüğünü koruması veya barışçıl bir şekilde gevşek bir federasyona dönüşmesi şartıyla Yugoslavya'ya, büyük bir mali yardım teklif etmiştir. Silahlı çatışmalarla kanlı bir şekilde parçalanması durumunda ise ülkeyi, yeni ticaret anlaşmalarının imzalanmamasını, mevcut anlaşmaların askıya alınmasını ve ekonomik yaptırımların getirilmesini kapsayan araçlarla cezalandıracağını açıkça belirtmiştir. Ancak böyle bir yaklaşım, radikal milliyetçiliği kışkırtan ve sosyal bütünlüğü tehdit eden politikalar izleyen Milosevic yönetimi açısından caydırıcı olmamış, 1990'larda Bosna ve Kosova'da yaşanan silahlı çatışmalar sonucu Yugoslavya'nın parçalanması kaçınılmaz hale gelmiştir. Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde patlak veren etnik savaşlar ve siyasi çatışmalar, bölgesel güvenliği tehdit etmesinin yanı sıra Avrupa'nın geri kalanı

açısından da güvenlik sorunlarına yol açmıştır. Üye devletlerin krize Ortak Dış ve Güvenlik Politikası altında ortak bir cevap verememesi, AB'nin askeri kapasite ve siyasi irade bakımından ne ölçüde zayıf olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle AB, bölgeyi güvenlik, ekonomik, siyasi, kurumsal ve sosyal açıdan ele alan kapsamlı bir normatif çerçeve tasarlamak zorunda kalmış ve bir aktör olarak bölgedeki varlığını bu doğrultuda sürdürmeye başlamıştır (Faucompret, 2001: 9-12).

Bu aşamada AB, bölgede istikrarı sağlamak, iyi komşuluk ilişkileri inşa etmek, ülkelerin yeniden yapılanmasına yardım etmek üzere sürece müdahale etmiş ve bölgeye yönelik çeşitli girişimlerle siyasi ve ekonomik koşulluluğunu ilk kez uygulamıştır. İlk olarak AB, 1995'te Bosna'daki savaşı sona erdiren Dayton Anlaşması'nın uygulanmasını sağlamak için başlattığı Royaumont Süreci doğrultusunda Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan'a baskı yapmıştır. Ardından Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (1996), Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (1996), Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı (1999-2008) ve İstikrar ve Ortaklık Süreci (1999) doğrultusuna bölgeye yönelik faaliyetlerine devam etmiştir. 1996 yılında, söz konusu ülkelerin Kopenhag kriterlerini benimsemesi yoluyla uzlaşmanın, karşılıklı güvenin, iyi komşuluk ilişkilerin tesis edilmesini, siyasi ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesini ve böylece barışın kalıcı hale getirilmesini öngören Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi'ni başlatmıştır. AB insani yardım, mali destek, ticari imtiyazlar ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi ödüllerle teşvik ettiği bölgesel yaklaşım çerçevesinde, bölge ülkeleri arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkları gidermeyi ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamayı amaçlamıştır (Balfour, 2006: 122).

AB'nin 1999'da başlattığı İstikrar ve Ortaklık Süreci, bölgesel işbirliğinin tesis edilmesi ve anlaşmazlıkların çözümü doğrultusunda Sırbistan ve Hırvatistan'a yönelik Kopenhag kriterlerine ek olarak 'Kopenhag Artı Kriterleri' olarak bilinen EYUCM ile tam işbirliğini, insan ve azınlık haklarına saygıyı, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşünün sağlanmasını taahhüt eden koşulları içeren bir girişimdir. Ekim 2000'de, AB ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti arasında İstişare Görev Gücü'nün kurulmasını takiben, Batı Balkanların Avrupa entegrasyonuna ilişkin temel bir çerçeve olan, bölge ülkelerinin potansiyel aday olarak görüldüğü ve Zagreb ile Feira zirvelerinde ilan edilen İstikrar ve Ortaklık Süreci başlatılmıştır. İstikrar ve Ortaklık Süreci, AB'nin mali ve teknik yardımıyla,

hukukun üstünlüğünün, demokratik süreçlerin, serbest piyasaların ve kurumsal istikrarın benimsenmesi yoluyla bölgenin ekonomik ve yapısal kalkınmasının gerçekleştirilmesine dayanmaktadır. İstikrar Paketi, bölgenin yönetim dinamiklerini dönüştürmek amacıyla imzalanmış ve İstikrar ve Ortaklık Süreci'ni destekleyen tamamlayıcı bir mekanizma haline getirilmiştir. Bu bağlamda İstikrar ve Ortaklık Paketi, iç reform için 'Demokratikleşme ve İnsan Hakları', 'Ekonomik Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İşbirliği' ve 'Güvenlik Sorunları' gibi Birliğin endişe alanlarını yansıtan üç çalışma alanına bölünmüştür.

Bu süreçte AB, öncelikli olarak ticaret ve serbestleşme odaklı reformlara yönelmek için üçüncü taraflarla ikili ve çok taraflı ortaklık anlaşmaları imzalamıştır. Batı Balkanlarda bu anlaşmalar, salt işbirliğinin ötesine geçen ve reformların ilerlemesini izleyip iyileştirebilecek araçlar yaratmayı amaçlayan ayrıcalıklı bir ilişki kurulması için geliştirilmiştir. Yugoslavya'ya uygulanan yaptırımlar kaldırılmış, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) pazarını bölge ülkelerine açmış ve Birliğin bölgedeki ekonomik varlığı artmıştır. 1999'da başlatılan Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi, ilgili tüm ülkelerin ve Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Dünya Bankası, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü gibi uluslararası kuruluşların kapsamlı, koordineli ve stratejik bir yaklaşıma yönelik siyasi taahhüdünü temsil etmiştir. Pakt çerçevesinde, 2006 yılına kadar öngörölmüş 4,65 milyar Euro ile CARDS başlatılmıştır. Öte yandan Sırbistan, küresel ekonomiye yeniden entegre olmak için gerekli reformlarla öncelikle iç düzenlemeye gitmiş, ardından çok taraflı ve uluslararası girişimlerde bulunmuştur; DTÖ'ye üye olmak için başvurmuş, Avrupa Serbest Ticaret Birliği üyeleriyle bir dizi serbest ticaret anlaşması imzalamış ve CEFTA'ya taraf olmuştur (Nelaeva ve Semenov, 2016: 60; Semanic, 2016: 95; Bojicic-Dzelilovic, Kostovicova ve Randazzo, 2016: 4-7; Sadakata, 2006, 40-42; Commission of the European Communities, 1999: 1-4).

Eski Yugoslavya'da yaşanan etnik savaşlardan sorumlu tutulan Milosevic yönetimi boyunca, AB ile Yugoslavya arasında ikili ilişkinin kurulması mümkün olmamıştır. AB, verdiği siyasi ve ekonomik destek doğrultusunda rejim değişikliğini gerçekleştirmeye yönelik demokrasi yanlısı partilerle işbirliği yapmıştır. Sırbistan, Milosevic rejiminin 5 Ekim 2000 tarihinde devrilmesiyle başlayan demokratikleşme süreci doğrultusunda AB yoluna girmiştir. Milosevic rejiminin devrilmesinin

ardından AB, Sırbistan'a yönelik ekonomik yardımı, Milosevic'in EYUCM'ye gönderilmesi koşuluna bağlamış, işbirliğinin gerçekleşmesi sonucunda ekonomik yardımda bulunmuş ve Sırbistan'ın İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'na ilişkin çalışmalar başlatmıştır. Bu süreçte, AB'nin Batı Balkanlar için verebileceği en büyük ara ödüllerden birisi de vize serbestisi olmuştur (Trauner, 2008: 5).

Demokrasiye geçiş döneminde yeni siyasi seçkinler, AB'ye entegrasyonunu öncelikli dış politika hedefi olarak tanımlamıştır. Sırbistan, önce eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (2000-2003) ve daha sonra Sırbistan-Karadağ Devlet Birliği (2003-2006) çerçevesinde bu hedefi takip etmiştir. Sırbistan'ın AB entegrasyon sürecindeki en önemli olaylar arasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması (2008) ve bir yıl sonra vize serbestisi (Sırp vatandaşları için Schengen vizelerinin kaldırılması) yer almaktadır. Öte yandan Sırbistan'ın Avrupa entegrasyon dinamiği büyük ölçüde Belgrad ve Priştine arasında gerçekleştirilen diyalog sürecinde ve müzakerelerdeki ilerlemeye bağlı hale getirilmiştir. 2008 ve 2012 genel seçimlerinde AB yanlısı siyasi partilerin iktidara gelmesiyle Sırbistan, AB'ye katılım için gerekli halk desteğini toplamayı başarmıştır. Buna paralel olarak AB ile ilişkilerin geliştirilmesi ve tam üyelik, Sırbistan'ın temel dış politika hedefleri olarak ilan edilmiştir. Mart 2012'de Sırbistan'a aday ülke statüsü verilmiştir.

2013 yılının ortalarında Avrupa Konseyi, Sırbistan ve AB arasında üyelik müzakerelerini başlatma kararı almış ve bu karar, Ocak 2014'ün sonlarında hükümetlerarası konferansta resmileştirilmiştir. Entegrasyon sürecinde AB, Sırbistan'ın önde gelen dış politika ortağı ve demokratik reformlarının destekleyicisi olmasının yanı sıra aynı zamanda en büyük ticaret ortağıdır. Sırbistan'ın toplam dış ticaretinin %63'ünden fazlası AB ile gerçekleştirilmektedir. 2001-2015 döneminde Sırbistan'daki 22 milyar Euro'luk doğrudan yabancı yatırımın %70'inden fazlası AB ülkelerinden gelmiştir. Aynı dönemde Sırbistan, AB üye devletlerinden 3 milyar Euro'nun üzerinde yardımı ve 2,9 milyar Euro'nun üzerinde hibe almıştır. Yıllık 200 milyon Euro ile Sırbistan, tüm bölgede AB katılım öncesi yardımının en büyük alıcısı konumundadır. Ayrıca AB, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası aracılığıyla Sırp ekonomisinin en büyük kredi tedarikçisidir. Ayrıca Sırbistan, Avrupa Komisyonu tarafından başlatılan Batı Balkan Yatırım Çerçevesi aracılığıyla hibe ve kredileri birleştiren uluslararası finans

kurumlarından ve bağışçılardan ek fonlar da sağlamaktadır (Minic ve Dukanovic, 2016: 68-69).

Genişleme süreci en büyük ivmeyi, 2003'te Batı Balkanların geleceğinin AB'de olduğunun vurgulandığı Selanik Zirvesi'nde kazanmıştır. AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında tesis edilecek ortaklığın kapsamına, üyelik sürecinin aşamalarına, siyasi ve ekonomik ilişkilerin boyutuna ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca AB, bölge ülkelerinin üyelik perspektifi doğrultusunda öne sürülen kriterleri karşılama ve böylece siyasi bağılıklarını göstermeleri gerektiğini vurgulamıştır (Semanic, 2016: 97-98; European Council, 2003: 1). Avrupa Komisyonu'na göre, 2011'de AB-Sırbistan ticaret hacmi 14 milyar Euro'yu aşmış ve bu rakam 2013'te yaklaşık 16,2 milyar Euro'ya ulaşmıştır (European Commission Directorate-General for Trade, 2020: 8). 2006'da kabul edilen Salzburg Deklarasyonu çerçevesinde Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliklerinin Kopenhag kriterlerine gösterdikleri uyuma, İstikrar ve Ortaklık Süreci kapsamındaki yükümlülüklerine bağılıklarına ve EYUC ile yapacakları işbirliğinin boyutuna paralel olarak değerlendirileceği belirtilmiştir (Council of the European Union, 2006: 1). Ayrıca organize suç, yolsuzluk, insan kaçakçılığı, yasa dışı göç ve terörizmle mücadele hususunda mevcut araçların ve operasyonel yeteneklerin daha da güçlendirilmesi, ulusal güvenlik servislerinin Europol ile koordineli bir şekilde çalışmasının sağlanması ve Avrupa güvenlik standartlarına göre modernizasyonu öngörülmüştür. Öte yandan bölge ülkelerine hem kendi aralarında hem de AB ile işbirliği yapmaları için çağrıda bulunulmuştur (Salzburg Forum, 2006: 1-3).

2008-2013 döneminde Sırbistan, 10 milyon Dolar'ı aşkın doğrudan yabancı yatırım çekmiştir. 2013 yılında, diğer Güneydoğu Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında doğrudan yabancı yatırım düzeyinde Romanya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır (World Investment Report, 2014: 208). 2007-2013 döneminde Sırbistan'a Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) ile politika ve mevzuat uyumunu gerçekleştirmeye yönelik çeşitli alanlarda yapılacak reformlarda kullanılmak üzere 1,2 milyon Euro civarında yardım yapılmıştır (European Court of Auditors, 2014: 9). 2009-2011 döneminde IPA'dan alacağı mali yardım tutarı 596,2 milyon Euro ve 2007-2012 döneminde ise yaklaşık 2 milyar Euro olarak belirlenmiştir. Sırbistan

potansiyel aday ülkeler arasında en fazla yardım alan ülke olmuştur (European Commission, 2009: 7).

1990'lardan beri AB, koşulluluk mekanizmasını Batı Balkanlardaki aday ve potansiyel aday ülkelerin Birliğin normlarını ve değerlerini benimsemesini sağlamak ve onları dönüştürmek amacıyla bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır. Sırbistan açısından bakıldığında ise Kopenhag kriterlerine uyum, uzun bir izolasyon sürecinin ardından uluslararası sisteme yeniden entegre olmanın ve AB ile kurumsal ilişkiler geliştirmenin reçetesi olarak sunulmuştur. AB'nin dış politik aktörlüğünün en güçlü yönleri; genişleme perspektifi, mali ve ekonomik araçlar ve siyasi katılımıdır. AB'nin Kosova'daki krize etkili ve kolektif bir cevap verememesi, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının geliştirilmesinin arkasındaki faktör olmuş ve Birliğin askeri kapasitesinin ve yeteneklerinin geliştirilmesi bir gereklilik olarak görülmüştür. Bu aşamadan sonra AB normlara bağlı, sivil araçların kullanılmasına öncelik veren ve fakat gerektiğinde bu normları desteklemek için askeri araçları kullanmaya hazır bir güç olarak görülmeye başlanmıştır (Juncos, 2011: 85).

AB'nin Belgrad ve Priştine arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesini hedefleyen diyalog sürecini tesis etmeye yönelik arabuluculuk rolünün ve diplomatik girişimlerinin amacı ise bir aktör olarak kriz yönetimi ve anlaşmazlıkların çözümündeki başarısını ve yeterliliğini tüm dünyaya ispat etmektir. Sırbistan'ın EYUCM ile işbirliğini öngören ek koşul, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'na ilişkin müzakerelerinin başlatılması veya askıya alınması için kullanılmıştır. Örneğin Mayıs 2006'da Komisyon, EYUCM ile tam bir işbirliği yapılmadığını gerekçe göstererek Sırbistan'ın İstikrar ve Ortaklık Anlaşması müzakerelerinin askıya alınmasına karar vermiştir. 2008 yılına gelindiğinde ise Hollanda, yine aynı nedenle İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın ticaretle ilgili kısmının uygulanmasını veto etmiş ve bu veto Aralık 2009'da kaldırılmıştır (Juncos, 2011: 85). Sonuç olarak, Sırbistan'ın EYUCM ile işbirliği yapmayı kabul etmesi ve Kosova ile diyalog sürecine başlaması siyasi koşulluluğun AB tarafından etkili bir şekilde kullanıldığının göstergesidir.

AB'nin Batı Balkanlara yönelik politikası öncelikle ulusal, bölgesel ve kolektif güvenliğin güçlendirilmesine dayanmaktadır. Bu doğrultuda, Batı Balkanlarda demokratikleşme, piyasalaşma ve kurumsallaşma yoluyla bölge ülkelerinin sistemik açıdan AB modeli ile yakınlaşmasını sağlamaya yönelik birbirini takip eden bir dizi

süreç başlatılmıştır. Bölge ülkeleri arasında güvenin, siyasi diyalogun ve işbirliğinin teşvik edilmesi hem Birliğin pazarını genişletmekte ve ekonomik gücünü artırmasına katkıda bulunmakta hem de bölge ülkelerinin refahını ve ekonomik kalkınmasını artırmaktadır. AB bölge ülkelerini ekonomi, enerji ve ulaşım altyapıları ve ağları tesis edilmesi yoluyla önce birbirine ve nihai olarak kendine bağlamayı hedeflemektedir. Bölge ülkelerinin çeşitli alanlardaki sınırlı kapasitesi, boyutu ve bölgesel ölçekte serbest ticaretin yapılabileceği ortak bir ekonomik alanın yokluğu, ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Ekonominin yanı sıra Avrupa standartlarına uygun, karşılıklı güvene ve şeffaflığa dayalı bölgesel bir enerji piyasasının ve altyapısının oluşturulması, ekonomik büyümeye katkıda bulunacak enerji sektörünün gelişimi için kritik öneme sahiptir. Öte yandan AB, trans-Avrupa ve pan-Avrupa koridorları çerçevesinde ulaşım altyapısı bakımından bölgeyi Avrupa'ya entegre etmeye yönelik girişimlerini sürdürmektedir (European Commission, 2005: 6-8). 2021 yılı itibariyle Sırbistan'ın AB katılım müzakerelerinde 18 fasıl açılmış ve 2 fasıl geçici olarak kapatılmıştır (Official Website of Council of the European Union, 2021).

Jeopolitik ve jeostratejik konumu dolayısıyla Sırbistan, AB'nin siyasi, ekonomik (enerji) ve askeri güvenlik ortamında yer almaktadır. Batı Balkanların merkezinde yer alan ve en büyük ülkesi olan Sırbistan'ın Rusya'nın yörüngesine kaymasını engellemek, AB'nin bölge genelindeki ekonomik, siyasi ve askeri çıkarlarını gerçekleştirmesi ve Rusya ile süregelen stratejik rekabetinde üstünlük kazanması bakımından son derece önemlidir. Bu nedenle AB, Sırbistan'ın Avrupa entegrasyonu sürecinde özellikle Kosova sorununa ilişkin esneklik göstermekte ve hatta bazı konularda kurucu değerlerinden taviz vermektedir.

2.2.2.2. Rusya'nın Batı Balkanlar Politikası ve Etki Araçları

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından kurulan devletleri Rusya'nın liderliği altında yeniden birleştirmeyi hedefleyen Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in dış politika vizyonu, uluslararası düzeyde büyük güç statüsünü geri kazanmaya yönelik çeşitli hedefleri kapsamaktadır. 2000 yılından bu yana Rus dış politikası, 4 farklı döneme denk gelen bir dizi değişiklik geçirmiştir. İlk döneme

denk gelen 2000-2001 yılları arasında dış politikaya, Putin'in devletin güçlendirilmesine ve Batı ile pragmatik ilişkiler tesis edilmesine dayanan 'Büyük Rusya' stratejisi egemen olmuştur. İkinci döneme denk gelen 11 Eylül 2001 tarihinden 2003'te Irak Savaşı'nın patlak vermesine kadarki süreçte, terörle mücadele alanında Batı ile işbirliği yapılmıştır. Bu süreçte, Rusya'nın iç politik sıkıntıları ve yaşadığı ekonomik zorluklar, yakın çevresinin ötesine nüfuz etme kabiliyetini sınırlandırmış ve Batı ile bütünleşme hedefi ise bir ülkenin bir tehdit olarak algılanmasının önüne geçmiştir. Üçüncü döneme denk gelen 2003-2013 yılları arasında, dış politika sınırlarını test etmeye yönelik çeşitli faaliyetler sonucu Batı ile ilişkilerde giderek artan bir sistemik kriz söz konusu olmuştur (Spechler; 2010: 36-38).

Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığını ilan ettiği, Rusya'nın Gürcistan'ı işgal ettiği ve küresel mali çöküşün Batı dünyasını sarstığı 2008 yılı, ikili ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Avrupa'da patlak veren ekonomik kriz, bölgeyi saran demokratik gerileme ve kurumsal zayıflık Rusya'nın nüfuzunu artırması için fırsat sağlamıştır. Rus liderliği, Güney Slavlar ve Ortodoks Hıristiyanlar ile kardeşlik bağlarını vurgulamış ve tesis edilen ilişki, her iki taraftaki kritik öneme sahip bireylerin ve grupların hem siyasi hem de ekonomik çıkarlarının örtüşmesiyle beslenmiştir. 2000'lerde Rusya'nın Batı Balkanlara yönelik politikaları Rusya'nın, karşı hegemon güç rolünü üstlenmesiyle daha iddialı hale gelmiştir. Moskova küresel etkinliğini ve uluslararası nüfuzunu artırdığını ve Putin önderliğindeki Rusya'nın büyük güç statüsüne geri döndüğünü ilan etmiştir. Ukrayna krizinin başlangıcından bu yana süregelen dördüncü dönemde ise, Batı'nın normları reddedilmiş ve Batı ile ilişkilerde açık bir kopuş yaşanmıştır (McFaul, 2020: 110-112).

Putin, Rusya'nın Sovyetler Birliği dönemindeki gücünü yeniden inşa etme taahhüdü ile göreve gelmiş ve tüm kurumlarıyla işleyen bir devleti yeniden inşa etme hedefini gerçekleştirmek için tasarlanmış bir dış politika izlemiştir. Buna paralel olarak, Rusya'nın ekonomik büyümesini en üst düzeye çıkarmak için Avrupa ve gelişmekte olan önemli ülkeler ile olumlu ilişkilerin geliştirilmesine öncelik vermiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de meydana gelen terör saldırılarının ardından, dış politik ilişkilerde güvenlik meselelerinin öncelik kazanmasıyla birlikte Rusya'nın Batı ile ilişkilerinin bağlamı değişmiştir. Başlangıçta Moskova, karşılıklı

çıkarların dikkate alınacağı ve Rusya'nın stratejik öneminin kabul edileceği beklentisiyle teröre karşı verdiği mücadelede ABD'yi desteklemiştir. Ancak, ABD'nin tek kutuplu bir uluslararası sistem inşa etmek amacıyla diğer uluslara dayattığı politikalarla sınırlarını aştığı algısı, Rusya'nın Batı ile ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. Londra'da eski Rus istihbarat görevlisi Alexander Litvinenko'nun öldürülmesi (2006), Rusya'nın Gürcistan'a karşı açtığı savaş (2008), Rusya-Ukrayna doğalgaz anlaşmazlıkları (ilk dönem: 2006-2009), Rusya'nın Suriye'deki Esad rejimine verdiği destek (2011 sonlarından itibaren) ve Rusya'nın ABD'deki ihbarcı Edward Snowden'a siyasi sığınma hakkı verme kararı (2013) Batı ile ilişkilerde kriz yaşamasını tetikleyen olaylardır (Clark ve Foxall; 2014: 4; Trenin, 2015: 36).

Kırım'ın ilhakı ve 2013'ün başından itibaren Ukrayna'nın istikrarsızlaşmasını takiben Rus dış politikası, uluslararası düzene açıkça meydan okumaya başlamış ve böylece daha proaktif bir şekilde seyretmeye başlamıştır. Bu aşamadan sonra Putin doktrini, Batı'nın 'düşman' ve 'öteki' olarak ilan edildiği bir uluslararası sistemde Rusya'nın eski gücünün yeniden canlandırılmasına ve çok kutuplu bir uluslararası sistemin inşa edilmesine odaklanmıştır. Batı ile ilişkilerin olumlu seyrettiği dönemde Avrupa değerlerinin ortaklığını vurgulayan Putin, kırılma noktası yaşandıktan sonra bir yanda 'Rus dünyası' ile müttefikleri arasındaki medeniyetler çatışması, diğer yanda ise sahte ve yabancı değerleri taşıyan düşman bir Batı imajı üzerinden dış politikasını sürdürmektedir. Rus dış politikası, Putin'in liderliğinde revizyonist hale gelmiş ve doğrudan etkilenen bölgelerden biri Batı Balkanlar olmuştur. Dış politikada Rusya-Batı (AB ve NATO) rekabetinin temel alanlarından biri olan Batı Balkanlara yönelik faaliyetler, Rusya tarafından etnik ve kültürel faktörler vurgulanarak 'uygarlık mücadelesi' olarak nitelendirilmiştir. Putin'in Batı Balkanlardaki liderlik iddiasını, bölge ülkelerinin Avrupa-Atlantik entegrasyonuna yönelik ilerlemelerini dengeleme, sekteye uğratma ve hatta durdurma arzusunu pekiştirmektedir. Putin doktrini perspektifinden bakıldığında, bölge artık Rusya'nın sadece kendi çıkarlarını gerçekleştirmekle kalmayıp aynı zamanda Avrupa normların ve entegrasyonunun yayılmasını durdurmayı hedeflediği sıfır toplamlı bir oyun ve rekabet alanı haline gelmiştir. 1990'ların Balkan savaşlarının sonrasında Rusya, büyük ölçüde konsolide ettiği ulusal gücünü bölge ile enerji, ekonomik, siyasi,

diplomatik, askeri ve kültürel ilişkilerinde büyüyen bir varlık ve artan bir nüfuz elde etmek için kullanmayı amaçlayan bir dizi strateji izlemeye başlamıştır (Clark ve Foxall; 2014: 3-5).

2.2.2.2.1. Stratejik ve Askeri Boyutu

Batı Balkanların Karadeniz ve Akdeniz arasındaki jeostratejik konumu ve Orta Doğu'ya yakınlığı Rusya açısından önemlidir. Karadeniz, Rusya'nın Batı Balkanlardaki Rus diplomatik ve askeri faaliyetlerinin üssü konumundaki sıcak deniz limanlarına erişimini sağlamaktadır. Jeopolitik açıdan bakıldığında ise bölge, Batı'nın Rusya'ya yönelik olası tehdidine karşı bir kalkandır. Bu pragmatik yaklaşım, Rusya'nın bölgeye yönelik dış politikasında hala devam etmektedir. NATO'nun kuruluşunun öncelikli amacı dikkate alındığında Moskova'nın bir diğer hedefi, NATO'nun Doğu Avrupa'ya yönelik genişleme çabalarını engellemeye çalışmaktır. 1999'da NATO'nun Moskova'dan gelen güçlü muhalefete rağmen Slav Ortodoks bir ulus olan Sırbistan'a karşı güç kullanması, Rusya'nın düşüşünün güçlü bir sembolü ve kalıcı bir kızgınlık nedeni olmuştur. Bu nedenle, NATO'nun Batı Balkanlar genişlemesi Moskova için 'kırmızı çizgi' olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, Avrupa-Atlantik yapılarına henüz tam olarak entegre edilmemiş Batı Balkanlar Rusya'nın NATO genişlemesini yavaşlatmaya ve hatta engellemeye yönelik nüfuz operasyonları için verimli bir sahadır. Öte yandan bölge ülkelerinden Slovenya (2004), Arnavutluk (2009), Hırvatistan (2009), Karadağ (2017) ve Kuzey Makedonya (2020) NATO üyesi olmuştur. Dolayısıyla Rusya'nın öncelikli hedefi, Bosna-Hersek ve Sırbistan'ın üyelik eylem planlarını tam üyeliğe dönüştürmesini önlemektir. NATO'nun bölgenin geri kalan ülkelerini de içine alacak şekilde genişlemeyi sürdürmesi, jeostratejik perspektifleri Rusya açısından kötüleştirecek ve ülkenin nüfuzunu kaybetmesine yol açacaktır (Atlas Institute for International Affairs, 2020). Dolayısıyla NATO'nun üstünlüğü, bölgesel aktörler arasındaki güç dengesinin değişmesine, Rusya'nın etkisinin sınırlanmasına ve hatta ortadan kalkmasına yol açma potansiyeline sahiptir.

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya, Yugoslav savaşları sırasında Sırbistan'ı desteklemek için BM'deki nüfuzunu kullanarak Batı Balkanlarda küçük bir rol elde etmiştir. Ayrıca, 1999'da NATO'nun Kosova savaşı

sırasındaki bombalama kampanyası ve Rusya'nın Kosova'da UNMIK'deki sınırlı rolü, Rusya'nın görece zayıf elini güçlendirmiş ancak yine de NATO açısından endişe kaynağı olmayacak kadar sınırlı seviyede kalmıştır. Dolayısıyla 2014 yılına kadar NATO'nun Batı Balkanlardaki ana odağı Rusya'nın faaliyetleri değil, bölgede barışı ve istikrarı korumak olmuştur. Batı NATO'yu, Avrupa güvenliği açısından olumsuz sonuçlara yol açan siyasi istikrarsızlık ve şiddet ile şekillenen bir bölgede istikrar sağlayıcı bir güç olarak görmüştür. NATO'nun hedefi Batı Balkanların, siyasi ve sosyal açıdan istikrarını korumak ve bölgenin yeniden etnik, dini veya aşırılık yanlısı şiddetin merkezi olmasını önlemek olmuştur. Bu çerçevede ABD ve Avrupalı müttefikleri, Batı Balkanların Avrupa-Atlantik yapılarına entegrasyonunu desteklemiştir (Stronski ve Himes, 2019: 3-4).

Rusya, 2003'te NATO önderliğindeki Bosna-Hersek İstikrar Gücü (SFOR) ve KFOR'dan askerlerini çekmesinden bu yana Batı Balkanlar'da doğrudan askeri bir role sahip olmamasına rağmen bölgedeki hedefleri hala askeri bir güce sahiptir. Afganistan'daki savaş, bazı Batı Balkan ülkelerine Batı ile ortaklıklarını derinleştirme fırsatı vermiş ve bu doğrultuda Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Romanya ve Slovenya NATO'ya üye olmuştur. Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna'nın doğusunda yaşanan savaş, NATO ve AB'nin bölgeyle yeniden ilişkiler tesis etmesini ve Rusya'nın olumsuz etkisine karşı önceliklerini belirlemesini sağlamıştır. Doğu-Batı ilişkilerinin Ukrayna krizi doğrultusunda çöküşü, Batı Balkanlara da yansımış ve bölgenin jeopolitiğini sıfır toplamlı bir oyuna dönüştürmüştür. Bu, siyasi olarak kapana kısılmış bölge liderleri açısından çeşitli sorunlar yaratmıştır. 2014'ten önce çoğu, ülkelerinin dış politikasını Rusya ile Batı arasında dengelemeye çalışmak zorunda kalmıştır çünkü bölge ülkelerinin çoğunluğu iç politik dinamikleri doğrultusunda, Avrupa yanlısı liberal unsurlar ile Rusya yanlısı muhafazakâr milliyetçi unsurlar arasında bölünmüş durumdadır (Stronski ve Himes, 2019: 3-4).

2012 yılında, iki ülke Sırbistan'ın Nis kentinde doğal afet ve diğer acil durumlarda olaya hızlı müdahale etmek üzere tasarlanmış bir bölgesel insani yardım merkezi kurmuştur. Batı'nın, tesisin askeri üs kurulmasının önünü açacağı ve Rusya tarafından istihbarat faaliyetlerini sürdürmek amacıyla kullanıldığı yönündeki suçlamalarını her iki hükümet de reddetmiştir. 1992'de Rusya, çok taraflı savunma

paktı/askeri bir ittifak niteliğinde olan ve Avrasya'nın NATO'su olarak da tasvir edilen Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nü (KGAÖ), NATO'ya rakip olarak kurmuştur. Rusya'nın Batı Balkanlardaki geleneksel müttefiki Sırbistan, 2013 yılından bu yana örgütte gözlemci statüsüyle yer almaktadır. Ardından Kasım 2013'te Rusya ve Sırbistan eğitim, personel değişimi, ortak tatbikatlar, tedarik, silah satışı ve istihbarat paylaşımı gibi alanları kapsayan 15 yıllık kapsamlı bir savunma ve işbirliği anlaşması imzalamıştır (Clark ve Foxall, 2014: 12-13). Bu bağlamda Putin'in ziyaretleri, Rusya'nın Avrupa'da bir müttefiki olduğuna ilişkin dünyaya verilen mesajlardır. Benzer şekilde, 2014 yılında Sırbistan'ın NATO üyesi Hırvatistan ile sınırına yalnızca 50 kilometre uzaklıktaki bir kentinde gerçekleştirilen ortak askeri tatbikat da NATO ve AB gibi dış aktörlere Rusya'nın bölgedeki varlığına ilişkin sinyaller gönderen önemli bir hamledir (Szpala, 2014: 6-7).

Rusya'nın Batı Balkanlardaki etkisini artırmaya yönelik faaliyetleri, Batı'nın dikkatini Ukrayna'yı, Güney Osetya'yı ve Kadife Devrim sonrası Ermenistan'ı hedef alan sert ve yumuşak gücün kullanıldığı operasyonlardan uzaklaştırmayı amaçlamaktadır. Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'nın doğusundaki savaş, NATO'nun Avrupa'daki Rus tehditlerine yeniden odaklanmasını zorunlu hale getirmiş ve bölge ülkelerinin Avrupa-Atlantik entegrasyonu umutlarını yeniden canlandırmıştır. 2016 yılında Karadağ'daki darbe girişimi ve Yunanistan-Makedonya isim anlaşmazlığına karşı milliyetçi muhalefeti kışkırtma çabaları doğrultusunda Rusya'nın bölge ülkelerine müdahalesi, Avrupa-Atlantik ittifakı nezdinde Rusya'yı bir kez daha hedef haline getirmiştir. Dönemin ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence, Karadağ'da düzenlenen 2017 Adriyatik Şartı Zirvesi'nde Rusya'nın Batı Balkanlardaki nüfuz operasyonları ve gizli çabaları konusunda bölge liderlerine şu şekilde uyarıda bulunmuştur (DW, 2017):

“Rusya, uluslararası sınırları zorla yeniden çizmeye devam ediyor... Rusya bölgeyi istikrarsızlaştırmak, demokrasilerinizi zayıflatmak ve sizi birbirinizden ve Avrupa'nın geri kalanından ayırmak için çalışmaktadır. Geçtiğimiz yıl, Moskova destekli ajanların Karadağ seçimlerini sabote etmeye, parlamentomuza saldırmaya ve hatta Karadağ halkını NATO'ya girme kararından geri döndürmek için Başbakanınıza suikast düzenlemeye kalkıştığında Rusya'nın niyeti açığa çıktı.”

ABD'nin Batı Balkan ülkelerinin özerkliğini destekleme hususundaki kararlılığını vurgulayan Pence, Batı Balkan liderlerine, İttifak'ın değerlerini paylaşan, ortak savunmaya katkıda bulunan ve halkları için güvenlik, refah ve özgürlük sağlamaya çalışan Avrupa ülkeleri için NATO'nun kapısının her zaman açık olacağını altını çizmiştir. Zirvede, Rusya'nın bu bölgede veya ötesinde her türlü güç kullanma veya gözdağı verme girişimine karşı çıkılmış, Batı Balkan ülkelerinin kendi geleceklerine ilişkin karar verme hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, bölgeye yönelik istikrarsızlaştırıcı faaliyetlerini durdurması için Rusya'ya çağrıda bulunulmuştur. Rusya'nın Avrupa-Atlantik sahasında aşırı sağ ve aşırı sol popülizme destek vererek siyasi normları altüst ettiği ve dünyanın kilit bölgelerinde siyasi, ticari ve mali çıkarlarını ilerletmek için çeşitli araçlar kullandığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte Rusya'nın bölgeye yönelik faaliyetlerinin, Batılı devletlerin tutarlı politikalar inşa etme girişimlerini başarısızlığa uğratmayı ve Avrupa-Atlantik ittifakının bütünlüğünü zayıflatmayı amaçladığı ileri sürülmüştür (Reuters, 2017). Her ne kadar Karadağ'daki darbe girişimi başarısız olsa da Rusya, Avrupa-Atlantik ittifakının Batı Balkanlardaki genişlemesinden duyduğu hoşnutsuzluğun sinyalini verme ve Batı'yı huzursuz etme konusunda başarılı olmuştur (Stronski ve Sokolsky, 2017: 1). Öte yandan Rusya için Batı Balkanlar, NATO veya AB'nin bölgeye yayılmasını önlemek için sert güç kullanmasını gerektirecek kadar kritik bir bölge değildir. Rusya'nın, NATO umutları konusundaki endişeleri sebebiyle iki kez savaştığı eski Sovyet alanı olan Gürcistan ve Ukrayna'ya eş değer değildir. Rusya açısından Batı Balkan ülkeleri, bölgede faaliyet gösteren Avrupa-Atlantik ittifakına karşı kendi gücünü ve nüfuzunu yansıtabileceği arenadır (Stronski ve Himes, 2019: 17). Jeopolitiğe dönüşü ve bölgede kullandığı gelişmiş dış politika araçları ile Rusya, AB'nin Batı Balkanlara daha fazla zaman ve kaynak ayırmak zorunda kalmasına yol açmaktadır.

Önceleri birer Sovyet uydusu olan ülkelerin AB ve NATO'ya entegre edilmesi, bölgesel güvenlik dinamiklerini ve jeopolitik dengeleri değiştirmiş, Rusya'nın Avrupa-Atlantik kurumlarına yönelik aktif bir politika izlemesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Rusya'nın Batı Balkanlar politikası özü itibarıyla, bölgede yeni bir güç dengesi ve çok kutuplu bir sistem oluşturma, rekabet halinde olduğu dış aktörlerin faaliyetlerini sınırlandırma, bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri

gelişmeleri etkileme ve oyun kurucu olarak kendisini yeniden konumlandırma çabalarına dayanmaktadır. Mevcut konjonktür ve çıkarlar doğrultusunda ikili ilişkilerde çatışma ve işbirliğinin birbirine paralel olarak seyretmesi nedeniyle Rusya hem tehdit edici, uzlaşmaz ve revizyonist bir aktör hem de Batı için stratejik bir ortak rolünü oynamaktadır. Rusya'nın bölgeye yönelik çıkarları aynı zamanda jeopolitiktir. NATO'nun Doğu'ya doğru yayılması, AB genişlemesi ve Kosova sorunu Rusya'nın jeopolitik iddialarının merkezi olmuştur. Bu bağlamda Batı Balkanlarda birbirine meydan okuyan iki jeopolitik strateji vardır: bir taraftan AB önderliğinde bölgedeki egemenliğin paylaşımına, karşılıklı çıkarlara ve kazan-kazan mantığına dayanan çok yönlü iş birliği yaklaşımı ve öteki taraftan ise Batı Balkanlar coğrafyasında çok kutuplu sistemi öngören ve fakat esas itibarıyla Rusya'nın baskın büyük güç statüsüne vurgu yapan yaklaşımdır (Stronski ve Himes, 2019: 1-3).

2.2.2.2. Enerji ve Ekonomi Boyutu

1990'larda patlak veren Yugoslav savaşlarına ilişkin Batı dünyasının ortak görüşü, Sırbistan'ın sorumlu olduğu yönündedir ve bu nedenle Batı, Milosevic hükümetine mali yardım sağlamayı reddetmiştir. Batı'nın Milosevic'e yönelik olumsuz tutumu Rus-Sırp dostluğunun güçlenmesine yol açmış ve Temmuz 1999'da Rusya, NATO güçlerinin bombardımanının ardından harap olan altyapının yeniden inşası için Yugoslavya'ya 150 milyon Dolar mali yardımda bulunmuş ve Mayıs 2000'de ise 150 milyon Dolar tutarında kredi vermiştir. Bu dönemde Rusya, ABD'nin engellemeye yönelik girişimlerine ve baskılarına rağmen Eski Yugoslavya topraklarına doğalgaz sağlamaya devam etmiştir. Batı'nın uluslararası sahnede eski Yugoslavya'ya yönelik siyasi ve ekonomik izolasyon stratejisine karşılık Rusya, Ağustos 2000'de Yugoslavya ile serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Böylelikle hem Sırbistan hem de Karadağ Rusya'nın bu tür bir anlaşmayı imzaladığı Bağımsız Devletler Topluluğu dışındaki tek ülke haline gelmiştir (Baniak, 2020: 96-97).

Anlaşma, bir yönüyle Rusya'nın Sırlara yönelik siyasi bir jestidir. Diğer yandan Rusya, eski Yugoslavya'ya ait askeri birliklerin Kosova bölgesinden çekilmesinin ardından bölgedeki konumunu güçlendirmeyi amaçlamıştır. Söz konusu anlaşma halen uygulanmasına ve her iki tarafın ürettiği bir dizi ürün için yalnızca

%1'lik tercihli vergi oranını öngörmesine rağmen, Rusya tarafından resmi olarak onaylanmamıştır. Öte yandan, ülkenin İstikrar ve Ortaklık Süreci'ne dahil edilmesiyle birlikte Avrupa Konseyi, Yugoslavya menşeli ürünlerin neredeyse %95'i için AB pazarına gümrüksüz erişimi artıran ticaret önlemlerini kabul etmiştir. Ayrıca, Yugoslavya'daki siyasi değişikliklerden sonra hem ABD hem de AB, petrol ve silahlara uygulanan ticari ambargolar da dahil olmak üzere Sırbistan'a uygulanan ekonomik yaptırımları kaldırma kararı almıştır. Bu girişimler, Rusya'nın bölgedeki sınırlı ekonomik varlığını gölgede bırakmıştır (Baniak, 2020: 96-97).

Rusya ile Balkanlar arasındaki enerji sektörü dışındaki ticaret ve yatırım bağları, 1990'lı yıllardan günümüze kadar önemli ölçüde gelişmiştir. Euro bölgesinin mali krizle meşgul olması ve ABD'nin Asya'ya yönelimiyle birlikte Batı Balkan ülkeleri dünyanın diğer bölgelerinden gelen yatırım tekliflerine ve mali desteğe daha açık hale gelmiştir. Bu bağlamda mali kaynakları ve siyasi faaliyetleri doğrultusunda Rusya, bölgede yükselen bir ekonomi olarak görülmektedir. 2011 yılında Rusya, Rusya merkezli devlet bankası Sberbank'ın Sırbistan'a ait Volksbank International'ı 505 milyon Euro'ya devralmasının ardından bölgede önemli bir aktör haline gelmiştir. Sırp hükümeti, Sberbank ile tarım sektörü için özel bir finansman programının yanı sıra Sırbistan'ın İhracat Kredisi ve Sigorta Kurumu'na destek verilmesi yoluyla Rusya'ya ihracatı artırma girişimleri hakkında görüşmelerde bulunmuştur. 2012-2013 döneminde Rus hükümeti, borç içindeki Sırp ekonomisini 1 milyar Dolar'a kadar kurtarmayı taahhüt etmiştir. Ortaklık çerçevesinde, Sırbistan'ın yaklaşık 7 milyar Dolar değerinde 71 adet projeye yapılacak yatırım hakkında Rusya ile görüşüğü ileri sürülmüştür. Ayrıca 2013 yılında Rusya, Rus ve Sırp devlet demiryolu şirketleri arasında imzalanan bir proje doğrultusunda Sırp demiryolu ağının modernizasyonu ve yeni Rus yapımı demiryolu taşıtlarının satın alınması için 800 milyon Dolar değerinde kredi sağlamayı taahhüt etmiştir (Clark ve Foxall, 2014: 9).

Rusya'nın Batı Balkanlardaki varlığının başka bir boyutu, enerji sektörüyle ilişkilidir. Rusya, dünyanın en büyük doğalgaz tedarikçisi ve AB ise en büyük pazarıdır. Bununla birlikte AB, doğalgaz ithalatının %40'ından fazlasını Rusya'dan gerçekleştirmektedir. Bu açıdan Batı Balkanlar, Avrupa ülkelerine doğalgaz ve petrol sağlamak için kullanılan büyük bir ulaşım ve altyapı merkezi olması nedeniyle

küresel enerji pazarına entegre olmayı hedefleyen Rusya'nın stratejik bir ortağı haline gelmiştir. Aynı zamanda Batı Balkanlar, kendi başına büyüyen bir enerji pazarıdır. Rusya, büyük ölçüde ithalata bağımlı Batı Balkan ülkelerinin önde gelen petrol ve doğalgaz tedarikçisidir. Rusya'nın GSYİH'sinin 1/4'ü, ihracat gelirlerinin yaklaşık 2/3'ü ve bütçe gelirinin yarısı petrol ve doğalgazdan gelmektedir. Rusya ise doğalgaz ihracatının 2/3'ünü AB ülkelerine yapmaktadır. Rusya, transit ülke konumundaki Ukrayna'ya bağımlılığını azaltmayı ve Avrupa ülkelerinin Rus doğalgazına bağımlılığını artırmaya hedeflemiş ve Güney Akımı projesi, Rusya'ya söz konusu hedeflerini gerçekleştirmesi için benzersiz bir fırsat sunmuştur. 2007'de duyurulan boru hattının Rusya'dan başlayıp, Karadeniz'den devam edecek, ardından Bulgaristan, Yunanistan, Macaristan, Sırbistan, Slovenya ve Avusturya'ya kadar uzanacak şekilde inşa edilmesi planlanmıştır. Ancak proje birkaç sebepten dolayı başarısızlığa uğramıştır. Öncelikle, Rusya'nın hedefleri doğrultusunda Güney Akımı'nın, ticari bir proje olmaktan ziyade jeopolitik nitelikte olması süreci sıkıntılı hale getirmiştir. Ayrıca proje, geçiş rotasındaki ülkelerin ekonomik olarak altından kalkamayacağı ek maliyetlere yol açmış ve bu nedenle kaçınılmaz olarak uzun vadeli gecikmeler yaşanmıştır. Öte yandan Kırım'ın ilhakı nedeniyle Batı ile gerilen ilişkiler ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlar da projenin finansmanının zorlaştırmıştır. En önemlisi ise projenin, Avrupa'nın doğalgaz ve elektrik piyasasında rekabeti zorun kılan AB Üçüncü Enerji Paketi'ni ihlal etmesi olmuştur. AB'nin projeye dair endişeleri, Rusya'nın bölgenin enerji sektöründe giderek tekelleşmesi ve stratejik olarak önemli varlıkların ticari ilkelere ziyade siyasi ve mali iltimaslar yoluyla şeffaf olmayan bir şekilde satın alınması ve yönetilmesi riskiyle ilgilidir (Samokhvalov, 2019: 200-201).

2008 yılında, Gazprom'un yan kuruluşu Gazprom Neft, piyasa değerinin 1/5'ine karşılık gelen 450 milyon Dolar'ı aşan bir anlaşmayla ve ihale yapılmaksızın Sırbistan'ın Naftna Industrija Srbije (NIS) petrol ve doğalgaz şirketinin %51'lik hissesini satın almış (2013 yılına kadar %56,15'e çıkarmıştır) ve şirkete en az 600 milyon Dolar yatırım yapmayı taahhüt etmiştir. Ancak, ödenen bedelin piyasa şartlarına kıyasla çok düşük olduğu ve hatta Belgrad'ın Kosova konusunda Rusya'nın diplomatik desteğini kazanmak amacıyla satış bedelini Rusya'ya geri ödediği öne sürülmüştür. Rusya'nın BM'de Kosova'nın tanınmasına yönelik veto

hakkını kullanması ve Sırbistan'a diğer uluslararası platformlarda diplomatik destek sağlama taahhüdü, Rus enerji şirketlerinin Sırp enerji piyasasına girişini kolaylaştırmıştır. Bu süreçte Gazprom, Sırp pazarında %78'lik bir paya sahip olmuştur. Gazprom Neft, Sırbistan'da petrol ve doğalgaz üretimi tekeline ek olarak NIS'in iki petrol rafinerisi, bir doğalgaz rafinerisi, büyük bir terminal, depo dağıtım ağı ve Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Bosna'da bulunan benzin istasyonlarını da işletmeye başlamıştır. Dolayısıyla benzin istasyonları, depolama tesisleri, sondaj ve keşif hakları ve temsilcilikler dahil olmak üzere bölge genelinde varlıklar kazanmıştır. Bu tesisler, ekonomi ve enerji sektörlerinde Rusya'nın görünürlüğünü ve yumuşak gücünü artırmıştır. O tarihten itibaren Rus şirketleri varlıkların sahipleri, girişim ortakları ve altyapı geliştiricileri olarak bölgenin enerji pazarında giderecek artan bir rol oynamaktadır. Bu yatırımlar, enerji piyasasında rekabeti azaltmak ve Rusya'nın egemen konumunu güçlendiren yerel ağlar oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır. Komünizm sonrası özelleştirme dalgasından en çok yararlanan özel şirketler ve devlete ait Rus şirketleri, birkaç Batı Balkan ülkesinin enerji sektöründe önemli bir paya sahiptir. Enerji sektörünün yanı sıra Rusya bankacılık, perakende, emlak ve turizm gibi diğer sektörlerde de yatırım yapmış ve hedef ülkelerle ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmiştir. Bölgenin önde gelen enerji tedarikçisi olarak Rusya'nın konumu satın aldığı varlıklar, yaptığı finansal-tekniik yatırımlar ve ikili ortaklıklar yoluyla sağlamlaştırılmıştır. Rusya'nın söz konusu ticari faaliyetleri, esas itibariyle bölgedeki diplomatik ve siyasi nüfuzunu genişletme amacına hizmet etmiştir (Stronski ve Himes, 2019: 5-6; Clark ve Foxall, 2014: 7, 15-16).

Rus yatırımcıların enerji piyasasının serbestleştirilmesinin önüne geçmeye yönelik yerel yetkililere yaptığı baskı Sırbistan'ın Rusya'dan, pek çok AB ülkesine kıyasla daha yüksek fiyattan doğalgaz almasıyla sonuçlanmıştır (Center for the Study of Democracy, 2018, 21-22). Örneğin Nisan 2014'te Rusya, gergin ilişkiler içinde olduğu Ukrayna'dan 1000 m³ için 485 Dolar ve Litvanya'dan ise 370 Dolar talep etmiştir. Geleneksel bir müttefik olarak bahsedilen Sırbistan ise yaklaşık 380 Dolar olan Avrupa ortalamasının çok üzerinde bir bedel olarak, 485 Dolar ödemiştir. Sırbistan'ın Rusya'dan gelen doğal gaza %80'i bulan bağımlılığı, bu orantısız fiyatlandırmanın temel nedeni olmuştur (Poltermann, 2014).

2003-2012 döneminde Rusya, Sırp ekonomisine 2,85 milyar Dolar'ı aşkın yatırım yapmıştır. 2005-2013 döneminde ise Rusya'nın Sırbistan'a yaptığı 598,4 Euro'luk yatırım, o dönemde gerçekleştirilen tüm yabancı yatırımların yalnızca %4,5'ini oluşturmuştur. Rusya, 2012-2013 mali krizi sırasında Sırbistan'a ulusal bütçesini desteklemek için 700 milyon Dolar değerinde kredi vermiştir. Rusya'nın verdiği kredi, yıllık faiz oranı bakımından Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası gibi Avrupa finans kurumlarından alınan kredilerden daha az elverişli koşullara sahip olmasına rağmen Sırbistan, IMF'den borç alması durumunda yükümlü olacağı yapısal reformlardan kaçınmak amacıyla bu yönde bir tercih yapmıştır. Böylece Rusya, ülkenin zorlu ekonomik durumunu kendi çıkarlarını gözetmek için kullanmıştır. Ayrıca Rusya, Sırbistan'a önce 500 milyon Dolar borç ve ardından ülke ekonomisini ayakta tutmak için 300 milyon Dolar daha kredi vermiştir. Ardından Sırbistan, demiryolu altyapısının modernizasyonu için Moskova'dan 800 milyon Dolar daha borç almıştır. İkinci kredi, altyapı modernizasyon projeleri için Rus devlete ait müteahhitlere imtiyazlı devlet desteği sağlamıştır. Bununla ilgili kamuya açık bir şekilde ihaleye gidilmemiş ve Sırbistan, rekabet ve şeffaflık konusundaki AB normlarını ihlal ederek Rus müteahhitlerinin ayrıcalıklı erişim şartlarını pasif bir şekilde kabul etmiştir. Tüm bunlar, Rusya'nın ticari amaçlarına ulaşmak ve Sırp ekonomisindeki yerini güçlendirmek için Sırbistan'ın kurumsal eksikliklerinden ve yönetim açıklarından faydalandığını göstermektedir. Öte yandan kredi müzakerelerinin, Gazprom ve Srbijagas arasında 10 yıllık doğal gaz tedarik sözleşmesi için yapılan müzakerelerle eşzamanlı olarak gerçekleşmesi de dikkat çekici olmuştur (Pivovarenko, 2014: 1).

Sonuç olarak Rusya, mali krizin yaşandığı dönemde krediler, sözleşmeler ve yatırımlarla Sırp ekonomisindeki varlığını daha da derinleştirmiş ve Sırp kamuoyu tarafından bir 'kurtarıcı' olarak görülmüştür. Rus şirketleri, uygun geri ödeme koşulları elde etmeyi başarmış, ayrıcalıklı muamele görmüş ve Sırbistan'ı ihtiyacından fazla enerji satın almak zorunda bırakmıştır. Sırbistan'ın enerji ithalat planı önemli ölçüde değişikliğe uğramış ve Gazprom, Sırp doğalgaz sektörünün kontrolünü fiilen ele geçirmiştir. Bu dönemde Rusya'nın Sırbistan'daki ekonomik varlığı, en çok şirket bazında öne çıkmıştır. O dönemde Sırbistan'da bulunan yaklaşık 1000 şirket, tamamen veya kısmen Ruslara aittir. Sırbistan'da Rusların

sahip olduğu veya dolaylı bir şekilde bağlantılı olduğu şirketler, yerel ekonominin %13'üne karşılık gelen 5 milyar Euro'ya yakın gelire sahiptir. Ayrıca, Rus şirketleri toplam işgücünün yaklaşık %2'sini ve dolaylı olarak yaklaşık %5'ini istihdam etmektedir. 2003'te Rus Lukoil, Beopetrol'ün ve 180 adet dolum istasyonundan oluşan ağının %79,5 hissesi için 117 milyon Euro ödeyerek ülkedeki Rus yatırıma öncülük etmiştir. Bu girişim, Lukoil'i ülkedeki en büyük ikinci petrol ürünleri tedarikçisi ve potansiyel bir bölge lideri konumuna getirmiştir (Pivovarenko, 2014: 1).

Finans, bankacılık ve sigorta sektörlerindeki Rus varlığı sınırlıdır, ancak iki Rus devlet bankası Sberbank ve VTB'nin piyasaya girmesiyle önemli ölçüde artmıştır. Öte yandan AB tarım ve gıda ürünlerinin ithalatına uygulanan bir Rus ambargosu, Batı Balkanlardaki AB üyesi olmayan ülkelerde ihracatın artmasını sağlamıştır. 2005-2015 döneminde, Sırbistan'ın Rusya'ya ihracatı 4 kat artarak 1 milyar Dolar'ın üzerine çıkmıştır. 2000 yılında imzalanan serbest ticaret anlaşmasının genişletilmesinin ardından Rusya'ya yapılan ihracat, Rusya ile Sırbistan arasındaki ekonomik ilişkilerin önemli bir parçası haline gelmiştir. Sırp yetkilileri, yürürlüğe konulan serbest ticaret anlaşmasının Sırbistan'ın ekonomik kalkınması için benzersiz bir araç olduğunu vurgulamaya devam etse de anlaşmanın Sırp ihracatı üzerindeki gerçek etkisi, Rusya'nın sıkı ithalat kriterleri ve Sırbistan'ın sınırlı üretim kapasitesi nedeniyle beklentiyi karşılamamıştır (Center for the Study of Democracy, 2018a: 3-6).

2008 mali krizi, Rusya'nın Sırbistan'daki ekonomik katılımını önemli ölçüde etkilemiştir. 2008'in sonundan bu yana küresel pazarda yaşanan durgunluk, AB'yi Sırbistan da dahil olmak üzere Batı Balkanlara yönelik mali desteği, ticari faaliyetleri ve yatırımları sınırlandırmaya zorlamıştır. Rusya-AB ilişkilerinde, 2009 Rusya-Ukrayna gaz krizi bir sorun haline gelmiş ve enerji kaynaklarının AB üye devletleri ve ayrıca geçici olarak gaz arzı olmayan Sırbistan tarafından çeşitlendirilmesi ihtiyacına işaret etmiştir. Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi Rus yatırımlarının bölgede siyasi istikrarın bir garantisi olduğunu vurgulamış olsa da Rusya'nın Batı Balkan ülkelerinin ekonomilerine katkısı, AB yatırımlarına kıyasla düşük seviyede kalmıştır. Nisan 2013'te, Rusya bütçe açığını kapatması için 500 milyon Dolar tutarında kredi sağlamak için Belgrad ile bir anlaşma imzalamıştır. Bu, Sırbistan'ın

AB arabuluculuğunda yürütülen diyalog sürecinde Brüksel Anlaşması'na ilişkin Kosova ile gerçekleştirilen müzakereleri askıya almasıyla aynı zamana denk gelmiştir (Baniak, 2020: 100-102).

Mayıs 2013'te Rusya ve Sırbistan, tüm işbirliği alanlarını kapsayacağı varsayılan bir stratejik ortaklık bildirisi imzalamıştır. Mayıs 2014'te Sırbistan'da meydana gelen büyük sel felaketi sırasında, Batı ve Rusya tarafından sağlanan mali destek de Rusya'nın bölgedeki görünürlüğü açısından önemli bir hamle olmuştur. Bu süreçte, açık ara en büyük maddi ve insani desteği AB'nin sağlamasına rağmen yerel kamuoyunda ve medyada öne çıkan Rusya olmuştur. Ancak 2000-2015 döneminde Rusya, Sırbistan'a en büyük mali desteği sağlayan çoğu AB merkezli 15 tane yabancı kuruluş arasında yer alamamıştır. Rusya, Batı Balkanlar için Avrupa entegrasyonunun yüksek ekonomik ve sosyal maliyetlerini vurgulamaya çalışmış ve bölge ülkelerine kendi ekonomik projesinde yer almaları durumunda karşılıklı çıkarlara dayalı pragmatik ve eşit işbirliği odaklı alternatif bir seçenek ve çeşitli fırsatlar sunmuştur: birincisi, Rusya ile daha derin ticari düzenlemeler; ikincisi, alternatif bir ekonomi modeli olarak Rusya önderliğindeki Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) ile entegrasyondur (Baniak, 2020: 103). 2000'lerin başından beri Rus yatırımlarında hızlı bir büyüme ve Rusya ile Batı Balkan ülkeleri arasında artan bir dış ticaret hacmi olsa da AB tüm ülkeler için önde gelen ticaret ortağı olmaya devam etmektedir.

2.2.2.2.3. Siyaset ve Diplomasi Boyutu

Batı Balkanlar, Rusya'dan örtülü veya açık destek aldığı iddia edilen siyasi partiler aracılığıyla Rusya'ya otoriter dünya görüşlerini yayması için verimli bir zemin sağlamaktadır. Sıklıkla üst düzey Rus yetkililerin Batı Balkanlara resmi ziyaret düzenlemesi, aynı zamanda mevkidaşlarını Moskova'ya davet etmesi ve bu kişilerin önde gelen iş adamları veya dini liderlerle birlikte karşılanması, Rusya'nın diplomatik sembolizme verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca söz konusu diplomatik girişimler, Rusya'nın Güneydoğu Avrupa'daki nüfuzunu koruduğunu yansıtmayı amaçlamaktadır (Stronski ve Himes, 2019: 12-14).

Rusya, Batı Balkanlardaki diplomatik mevcudiyetini aktif bir şekilde sürdürmekte ve bölge ülkelerinin Rusya'nın çıkarlarıyla çatışan politikalarını onaylamadığını kesin bir dille ifade etmektedir. Rusya'nın Batı Balkanlardaki diplomatik stratejisinin odak noktası, Sırbistan ile Mayıs 2013'te imzalanan ve uluslararası ilişkiler, güvenlik politikası, kanun yaptırımı, ekonomik kalkınma, kültür, bilim, teknoloji, eğitim ve ticaret dahil olmak üzere genişleyen bir dizi alanda işbirliği tesis edilmesini öngören Stratejik Ortaklık Anlaşması'dır. Aynı zamanda anlaşma, Sırbistan'ın oylama tutumunun genellikle Rusya ile uyumlu olduğu BM, AGİT ve Avrupa Konseyi dahil olmak üzere uluslararası platformlarda iki ülke arasında dış politika koordinasyonunu öngörmektedir. Sırbistan, 2008 yılındaki Rus-Gürcü savaşından bu yana Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü yeniden teyit eden BM kararlarına karşı çıkan Rusya'ya katılan az sayıdaki ülkeden biridir. Ayrıca, Mart 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesini kınayan BM oylamasına da katılamamıştır (Clark ve Foxall, 2014: 11-12). Benzer şekilde Sırbistan, yerinden edilmiş kişilerin Abhazya'ya dönüş hakkını tanıyan BM Genel Kurulu Kararı'na da karşı oy kullanmıştır (Official Website of United Nations, 2018). Söz konusu uyumlaştırılmış pozisyonlar, Sırp ve Rus yetkilileri arasında hem Kosova meselesi hem de diğer uluslararası konularla ilgili uluslararası düzeyde belirgin bir koordinasyon ve hatta ortak bir pozisyon sürdürme stratejisi olduğunu göstermektedir.

Rusya'nın bölge genelinde siyasi nüfuzunu artırmaya yönelik faaliyetleri esas itibarıyla, iki aşamalıdır. İlk olarak, bölge ülkelerinin siyasi, ekonomi, kültür ve güvenlik alanlarında Batı'ya entegre olmasını engelleyebilecek ve kendi yörüngesinde kalmasını sağlayacak Rusya yanlısı siyasilerle ve yerel halkla bağlarını güçlendirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Ardından, Avrupa-Atlantik kurumlarına entegre olmayı hedefleyen ülkelerde aşırı milliyetçi gruplara mali yardım ve medya desteği sağlamakta, siyasi kutuplaşmayı ve sosyal kargaşayı teşvik etmekte ve böylece bölge ülkelerinin geçiş süreçlerini sekteye uğratmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Rusya'nın odak noktası Sırbistan ve diğer bölge ülkelerinde bulunan Sırp azınlıklardır. Rusya'nın bölgedeki siyasi müttefikleri arasında aşırı milliyetçi popülist sağ partiler ile komünizm sonrası sol unsurlar yer almaktadır. Rusya'nın siyasi ittifaklar kurma stratejisinin en görünür yansıması, Eylül 2011'de Putin'in Birleşik Rusya Partisi ile dönemin Cumhurbaşkanı Nikolic'in

SNS'si arasında imzalanan resmi işbirliği anlaşmasıdır. Resmi olarak AB yanlısı olmasına rağmen SNS'nin ideolojik yöneliminde yer alan devletçilik, sosyal muhafazakarlık, NATO düşmanlığı ve milliyetçilik gibi unsurlar, Birleşik Rusya Partisi'nin benimsediği ilkelere benzerliğiyle dikkat çekmektedir (Clark ve Foxall, 2014: 10).

Nikolic, cumhurbaşkanı olduğu dönemde Sırbistan ve Rusya'nın istisnai siyasi ilişkilere sahip olduğunu defalarca vurgulamıştır. Rusya, Sırbistan'ın savaş zamanındaki tutumunu her zaman desteklemiş ve buna karşılık Sırbistan Cumhurbaşkanı Nikolic, Putin'e Sırbistan yüksek devlet nişanını takdim etmiştir. Öte yandan Sırbistan, Kırım'ı ilhakının ardından Rusya'ya uygulanan Avrupa boykotuna meydan okuyarak siyasi yetkililerini Moskova'daki Zafer Bayramı kutlamalarına göndermiştir (Zakem, Rosenau ve Johnson, 2017: 17-18). Genel olarak bakıldığında, Belgrad'ı Moskova'ya yönlendiren unsurlardan biri, Rusya'nın Batı Balkanlardaki siyasi seçkinlerin şahsi menfaatlerini desteklemesidir. Siyasi seçkinlerin çoğu, kişisel bağlantıları dolayısıyla 'Moskova'nın Sırbistan'daki müttefikleri' olarak adlandırılmakta, siyasi pozisyonlarını korumak ve şahsi menfaatlerine yönelik yasadışı eylemlerde bulunmak amacıyla Rusya tarafından desteklenmektedir (Szpala, 2014: 5).

Öte yandan Sırbistan komşu ülkelerde, o ülkelerin iç siyasi dinamiklerini etkileyen Sırp azınlıklara sahiptir. Rusya çıkarları doğrultusunda bölgedeki Sırp azınlıklarla temasa geçerek bölgede ayrılıkçı hareketleri kışkırtmakta ve Sırp azınlıkların kontrolünü ele geçirerek Belgrad'ı etkilemektedir. Rusya'nın Bosna Hersek, Karadağ ve Kosova gibi komşu ülkelerdeki Sırp azınlıklara yönelik çok sayıda politika girişimi, Batı Balkan devletlerinin Avrupa-Atlantik demokratik yapılarıyla bütünleşmesini engellemeyi veya geciktirmeyi amaçlamaktadır. Bu ortamda, AB'nin yakın çevresinde istikrarsızlık ve donmuş çatışmalar varlığını sürdürmektedir. Böylece Rusya, AB devletlerinin Batı Balkan ülkelerinin Avrupa entegrasyonuna verdiği desteğin azalmasına dolaylı yoldan sebep olmaktadır. Bölge ülkelerindeki Sırp azınlıklar arasında ayrılıkçı özelemlerin tetiklenmesinin beraberinde getireceği siyasi kriz, AB ile ilişkilerinde bölgesel istikrarın garantörü rolü atfedilen Sırbistan'ın AB entegrasyonu sürecini tehlikeye atacak unsurlardan biridir (Szpala, 2014: 1).

Azınlıklar üzerinden uyguladığı planın bir parçası olarak Rusya, AB'nin Belgrad ile Priştine arasındaki ilişkilerin normalleşmesini ve Sırpların Kosova kurumlarına entegre edilmesini amaçlayan girişimlerini baltalamak için Kosova'daki Sırp'lara destek vermiştir. Belgrad'daki Rus büyükelçiliğinin, Kosova'da yaşayan Sırp'lara Rus vatandaşlığı verilmesine yönelik dilekçe imzalanmasına ilişkin talebi bu türden faaliyetlere bir örnektir. Dilekçe 20.000 Sırp tarafından imzalanmıştır ve amacı, Belgrad'ın Priştine'deki hükümetle yürüttüğü müzakereleri kesintiye uğratmaktır. Diğer girişimlerin bir parçası olarak Rusya, Kosova'ya insani yardım konvoyları göndererek eyaletteki Sırp azınlığın Belgrad tarafından gerekli destek ve ilgiden mahrum bırakıldığını iddia etmiştir (Szpala, 2014: 6-7). Görüldüğü üzere Rusya, bu süreçte iki tarafı hedef alacak şekilde bölgedeki tansiyonu yükseltmeye yönelik çeşitli faaliyetler yürütmüştür.

Rusya'nın kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı bir diğer mesele Kosova sorunudur. Dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitry Medvedev, Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlığına karşı mücadele konusundaki kararlılığını desteklediğini belirtmiş ve tıpkı ABD'nin Irak'ta yaptığı gibi AB'nin de Kosova'da uluslararası hukuku ihlal ettiğini vurgulamıştır. Ayrıca, Sırbistan'ın Kosova ile yaşadığı sorunun çözümüne ilişkin olanlar da dahil olmak üzere Rusya'nın tüm dış politika girişimlerini Sırbistan'ın pozisyonu ile koordine etmeyi planladığını ifade etmiştir (DW, 2008).

Rusya'nın Belgrad Büyükelçisi Aleksandr Konuzin ise Kosova'daki durumun bölgesel ve uluslararası istikrarı tehdit etmesi dolayısıyla barışçıl bir şekilde çözülmesine yardımcı olmak için ülkesinin Sırbistan ile yakın işbirliği yapmaya devam edeceğinin altını çizmiştir. Ek olarak, Rusya'nın bölgedeki duruma vakıf olduğunu ve süreci yakından takip ettiğini belirtmiştir (B92, 2009). Belgrad'a gerçekleştirilen resmi ziyaretler ve konuya ilişkin açıklamalar, Rusya'nın meseleye yaklaşımını net bir şekilde ortaya koymuştur. Örneğin Nisan 2009'da Rusya, Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka aykırı olduğu yönündeki argümanını gerekçeleriyle detaylandığı 40 sayfalık bir açıklama ile UAD'ye sunmuştur (International Court of Justice, 2009). Rusya'nın konumu, egemen Batılı güçler tarafından benimsenen pozisyonla tam bir tezat içinde olmuştur. Rusya Dışişleri Bakanlığı, Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanının Sırbistan'ın

egemenliğini, BM Şartını, BMGK'nin 1244 sayılı kararını, Helsinki Nihai Senedi'nin ilkelerini, Kosova'nın Anayasal Çerçevesini ve üst düzey Temas Grubu anlaşmalarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2017).

Rusya'ya göre, Kosova'nın statüsü ve Transatlantik toplum üyelerinin çoğunluğu tarafından tanınan tek taraflı bağımsızlık ilanı, Abhazya ve Güney Osetya için de geçerli olan bir emsal teşkil etmektedir. Rusya'nın Kosova ile ilgili politikası, aynı madalyonun iki farklı yüzü gibidir. Bir tarafta kardeşlik bağları, Pan-Slavizm ve Ortodoksluk hakkındaki geleneksel fikirlerin bir sonucu olarak Rusya, popüler olduğu ve geleneksel olarak iyi ilişkiler içinde olduğu Sırbistan'a siyasi ve diplomatik destek vermektedir. BMGK'nin veto yetkisine sahip daimi bir üyesi olarak Rusya, Sırbistan'ın ulusal bütünlüğünü ve egemenliğini koruma savaşında kilit bir müttefik olarak rol almaktadır. Böylece, demokratik dönüşümün ardından Sırbistan'da ticari ve siyasi çıkarlarını başarılı bir şekilde savunma fırsatı elde etmektedir. Öte yandan bu destek koşullu ve görecelidir çünkü Rusya, Gürcistan'daki gibi Rus çıkarlarının ciddi şekilde tehlikeye girdiği durumlar dışında Avrupa-Atlantik topraklarındaki bölgesel ve etnik çatışmalara ilişkin yasal bir çözümün savunuculuğunu yapmaktadır. Dolayısıyla Rusya, Kosova meselesini uluslararası politikada kendini yeniden kanıtlama stratejisinin bir parçası olarak stratejik avantaj sağlamak için kullanmaktadır (Petrovic, 2010: 33).

Rusya'nın Sırbistan'a verdiği siyasi desteğin bir başka boyutu, EYUCM ile ilgilidir. Sırbistan ve Rusya, EYUCM'yi Sırlara karşı önyargılı olması, kapasite yetersizliği ve faaliyetlerinin siyasallaşması bakımından eleştirmiş ve kapatılması gerektiğini defalarca belirtmiştir. Ayrıca Rusya Dışişleri Bakanlığı, Srebrenitsa'da yaşananlarla ilgili Sırp tarafının son derece sert bir şekilde cezalandırıldığını ancak iç savaşın diğer tarafı olan Kosova askerlerinin ve siyasi liderlerinin ise beraat ettiğini, tüm bunların EYUCM'nin adaletinin seçici bir şekilde gerçekleştiğinin göstergesi olduğunu iddia etmiştir (Balkan Insight, 2012). 2015 yılında, BM Güvenlik Konseyi'nde Sırbistan'ı 1992-1995 döneminde yaşanan iç savaş sırasında Srebrenitsa kasabası ve çevresinde çoğunluğu erkek ve erkek çocuklar olmak üzere 8.000 kadar Boşnak Müslüman'ın öldürülmesine ilişkin soykırım iddiasıyla kınayan taslak karara karşı çıkan tek ülke, Rusya olmuştur. Güvenlik Konseyi'nin 15 üyesinden 10'u

belgenin lehine oy verirken, Çin dahil 4 üye çekimser kalmıştır. Rusya'nın vetosunun, geleneksel bir müttefiki haksız bir şekilde cezalandırılmaktan korumaya yönelik öngörülebilir bir diplomasi eylemi olduğu öne sürülmüştür. Batı söz konusu eylemi, Rusların kendilerine uygulanan yaptırımlara karşı potansiyel müttefik arayışında olduğu ve bölgenin en büyük ülkesi Sırbistan'ın büyüyen bir pazar olarak çeşitli avantajlar sunduğu iddiasıyla ilişkilendirmiştir. Dönemin Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, olayları soykırım olarak kınayan kararın Sırp karşıtı bir tutumla yazıldığını ve Srebrenitsa'da yaşananların hukuki açıdan yanlış yorumlandığını ifade ederek Sırbistan'ın yanında yer almıştır (Sputnik, 2015).

2.2.2.2.4. Kültür ve Propaganda Boyutu

Tarihsel olarak Rus-Sırp ilişkileri ortak pan-Slavizm ilkelerinin, Ortodoks Hristiyanlığın ve komünist ideolojinin yapıtaşını oluşturduğu kültürel bağlar doğrultusunda ve genel itibariyle birbirine uyumlu şekilde seyretmiştir. Rusya, Batı Balkanlara yönelik dış politikasını 'kimlikler, çıkarların temelidir' anlayışı doğrultusunda inşa etmektedir. Bu bağlamda geleneksel Rus-Sırp işbirliği, Slav kardeşliği söylemleri ön plana çıkmakta, medya organları ve sivil toplum kuruluşları kamu diplomasisi faaliyetleri için kullanılmakta, Sırp azınlıklar üzerinden propaganda yapılmaktadır. Rusya'nın Sırp toplumundaki konumunu güçlendirmek için kullandığı en önemli etki aracı, tarihi ve kültürel yakınlığı ile politikalarının bıraktığı olumlu izlenimdir. Sırbistan'ı, Bosna-Hersek'teki Sırp Cumhuriyeti'ni, Karadağ'ı, Kosova'daki Sırp nüfusunu, Kuzey Makedonya'yı içeren ve 'Sırbosfer' olarak tanımlanan geniş bir coğrafyada Rusya, kendisini düşman güçlere karşı Slavların tarihi bir müttefiki ve koruyucusu olarak göstermektedir. Ortak dini ve etnik kökene vurgu yapan kardeşlik teması, bölgenin resmi söyleminde ve Rusya yanlısı siyasetçiler arasında göze çarpmaktadır. Sırbistan ve Rusya arasındaki ilişkilere yönelik resmi söylem, geleneksel dostluk ve güven üzerine inşa edilmektedir. İki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulmasının 180. yıldönümüne ithaf edilen ve üst düzey diplomatlar Sergey Lavrov ve Ivica Dacic tarafından kaleme alınan makale bunu vurgular niteliktedir (Aktaran TASS, 2018):

“Devletlerimiz asırlık dostluk bağları, karşılıklı yardım gelenekleri, ortak ruhani ve kültürel köklerle birbirine bağlıdır. Bu, stratejik ortaklığımızın temelini oluşturmaktadır. Devletlerimiz, ulusal çıkarlarına dayalı bağımsız, pragmatik, dengeli bir dış politika izlemektedir. Her iki ülke arasındaki siyasi diyalog, karşılıklı güven ve anlayış atmosferinde dinamik olarak gelişmektedir.”

Ortak kültürel mirasla ilişkilendirilen inanç diplomasisi de Rusya'nın yumuşak gücünün bir uzantısıdır. Bu bağlamda Rus Ortodoks Kilisesi, Moskova'nın en etkili dış politika araçlarından biridir. Kilise Sırbistan'ın ötesinde Sırp Cumhuriyeti, Kosova, Karadağ ve Hırvatistan'daki dini toplulukları da kontrol etmektedir. Ancak temel hedefi, Sırp Ortodoks Kilisesi'dir. Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Sırp devletiyle yakın bir ilişkisi vardır ve genellikle sosyal, askeri ve politik konularda görüş belirtmekten kaçınmamaktadır. Başka bir ifadeyle Rusya, Ortodoks kiliselerini kamuoyunun fikrini şekillendirmeye yönelik bir araç olarak kullanmaktadır. Örneğin Sırp Ortodoks Kilisesi, Karadağ'da her zaman NATO üyeliğine kesin bir şekilde muhalefet etmiş ve hatta kilisenin o dönemki patriği, yaptığı açıklamalarda NATO'yu Nazilere benzetmiştir (Bechev, 2017: 22-23).

Öte yandan Rusya'daki oligarklar da ülkelerinin yumuşak gücünü yaymak için kilise ve diğer sivil toplum kuruluşlarıyla mevcut bağlarını kullanmaktadır. Rus iş adamı, kültürel ve sosyal projeleri destekleyen çeşitli vakıfların başkanı ve Ortodoks oligark Konstantin Malofeev, dini cephede de aktif bir şekilde faaliyetler yürütmektedir. Kurucusu olduğu Aziz Basil Büyük Yardım Vakfı, Mesih'in dirilişini sembolize eden Kutsal Ateş Ayini ritüeli olarak bilinen ve Ortodoks Paskalyası'nda kutsal ateşin Kudüs'ten Belgrad'a taşındığı etkinliğe sponsor olmuştur. Ayrıca, Rusya ve Bosnalı Sırplar arasındaki dostluğun simgesi olarak Rus Çarı 2. Nicholas'ın anıtını inşa ettirmiştir. Böylece, Rusya ile Batı Balkanlardaki Sırplar arasındaki manevi bağ vurgulanmıştır. Bu bağlamda Rusya, Sırbistan'da ve Sırp Cumhuriyeti'ndeki jeopolitik çıkarlarına hizmet eden dernekler, hayır kurumları, ticaret odaları, gençlik kuruluşları, spor kulüpleri ve okulların da dahil olduğu tüm sivil toplum kuruluşlarına finansman sağlamaktadır (Clark ve Foxall, 2014: 13).

Yumuşak gücün bir başka boyutu olan propaganda faaliyetlerinin yürütüldüğü medya alanında, Rusya tarafından hem finanse edilen hem de kontrol edilen unsurlar bulunmaktadır. Bunlar arasında hem internet sitesi hem de radyo istasyonu olarak faaliyet gösteren, Sırpça yayın bülteni de olan, 30’u aşkın bölgesel istasyondan oluşan bir ağa sahip Sputnik haber ajansı; RT, Rusya’nın Sesi, Blic, Informer, Vecernje Novosti ve B92 gibi yüksek tirajlı popüler haber portalları; Kurir, Alo ve Sprski Telegraf ve Geopolitika gibi dergiler ve günlük Sırp gazetesi Politika bulunmaktadır. Ayrıca kardeşlik ve dostluk duygusunu güçlendirmenin yanı sıra Sırp-Rus ilişkilerinin geleceğini belirleme görevi için özel olarak oluşturulmuş Rus kurumları da bulunmaktadır. Putin döneminde söz konusu kurumların sayısı artırılmış ve faaliyet alanı genişletilmiştir. Russkiy Mir (Rus Dünyası), Rus Kültür Merkezi, Uluslararası Ortodoks Milletler Birliği Fonu, Gorchakov Kamu Diplomasisi Fonu, Stratejik Kültür Vakfı, Rusya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (RISI), Ulusal Zafer Merkezi, St.Andrew Vakfı ve Rus Nekropolü Fonu dahil olmak üzere birçok Rus vakfına ait temsilcilikler özellikle Sırbistan için kurulmuştur (Szpala, 2014: 4-5).

Bu kuruluşların ve medya kanallarının faaliyetleri Rusya tarafından çeşitli amaçlarla filtrelenmektedir. Birincisi, sivil toplum kuruluşları ve medya organları jeopolitik dengeleri ve küresel güç dağılımını değiştiren uluslararası meselelerin (Ukrayna krizi) ve bölgesel meselelerin (Kosova sorunu) mevcut hali yerine, yeniden yorumlanmış Rusya versiyonları doğrultusunda aktarılmasına hizmet etmektedir. Bu bağlamda, Avrupa-Atlantik kurumlarının Sırbistan’ın ulusal çıkarlarına aykırı olarak faaliyet gösterdiğini ve hatta ulusal bütünlüğüne zarar verecek koşullar dayattığını öne sürerek söz konusu kurumları kamuoyu nezdinde itibarsızlaştırmaya yönelik algı oluştururlar. Öte yandan büyük güç statüsüne, ekonomisine, kültürel bağlara, ortak çıkarlara vurgu yaparak ve tarihi olayları referans göstererek Rusya’yı Sırbistan’ın tek dostu ve en yakın geleneksel müttefiki olarak gösterirler. İkincisi, Sırp hükümetinin Avrupa yönelimini eleştirirler. Bunu yaparken Sırbistan’ın tarih boyunca Batı tarafından birçok kez küçük düşürüldüğünü, mağdur edildiğini ve buna rağmen hala Avrupa hedefleri olan Belgrad’ın kendi halkına eziyet ettiğini öne sürerek Avrupa yanlısı politikayı bir çeşit ‘Stockholm sendromu’ olarak çerçevelerler (Szpala, 2014: 4-5).

Sahte haberler ve komplo teorileri ile dezenformasyon platformu haline gelen medya organlarının, Rusya yanlısı ve Avrupa-Atlantik kurumları karşıtı anlatılarla propaganda faaliyetleri yürüttüğü iddia edilmektedir. Örneğin, Bosna ve Kosova savaşında yaşananlardan sadece NATO'yu sorumlu tutmaktadırlar. Küresel ekonomik krizin ve Brexit'in AB'nin ekonomik çöküşüne yol açtığı, kurucu değerlerinden ödün veren Birliğin siyasi krizin eşliğinde olduğu, mülteci krizinde insani değerler ve ahlaki prensipler bakımından verdiği sınavda sınıfta kaldığı ve liberal değerlerini seçici bir şekilde uyguladığı yönünde, halkın algısını manipüle edici haberler yapmaktadırlar. Bu yolla Rusya'nın hedef ülkede kamuoyunun kafasını karıştırmak, milliyetçiliği kışkırtmak, Batı'ya yönelik kuşku ve güvensizlik yaratmak, Avrupa-Atlantik kurumlarının gerçek niyetleriyle ilgili komplo teorilerini gündeme getirmek ve siyasi nüfuzunu artırarak jeopolitik konumunu güçlendirmek için kamu diplomasisi faaliyetleri yürüttüğü ileri sürülmektedir (Bechev, 2017: 24-25; Stronski ve Himes, 2019: 7-8).

2.2.2.2.5. Rusya-Sırbistan İlişkileri

300 yıllık geçmişe sahip Rusya-Sırbistan ilişkileri hem işbirliği ve himayenin hem de çatışma ve uyumsuzluğun bir arada olduğu karmaşık bir şekilde seyretmektedir. Bununla birlikte; son 300 yılda ne zaman Sırbistan ve Sırların kaderi hakkında kararlar alınmışsa, Rusya kendi hayati çıkarlarını korumak amacıyla bir şekilde karar alma sürecine katıldığı söylenebilir. 17. yüzyılın sonlarında Büyük Petro'nun Rusya'sının Balkanlarda daha aktif bir dış politika izlemeye karar verdiği dönemde Sırların, Rus Çar I. Petro'dan yardım talep etmesiyle birlikte ikili ilişkiler gelişmeye başlamıştır. 18. yüzyılda, Sırların Türk egemenliğinden kurtulmak için verdikleri savaşta Rusya'dan askeri, siyasi, kültürel, manevi veya mali yardım talep etmeleri ve Viyana Savaşı'ndan sonra Habsburglar ve Venediklilerin onlara Katolikliğe geçmeleri için baskı uyguladığı dönemde, karşılıklı ilişkiler bir kez daha en üst seviyeye ulaşmıştır. Savaş sonrası 'üçüncü vatan' olarak görülen Rusya'ya yaşanan kitlesel göçler, Sırlar ve Ruslar arasında siyasi, kültürel ve manevi yakınlık duygusunu teşvik etmiştir. 18.yüzyılda Habsburglarla söz konusu bölgede siyasi nüfuz yarışına giren Rusya, kendisini Ortodoks Balkan uluslarının hamisi olarak

kabul ettirmeyi başarmıştır. 19.yüzyılın başında Birinci Sırp Ayaklanması (1804-1813) sırasında Sırp, Rusya'nın bölgede himaye kurmasını önermek üzere siyasi girişimlerde bulunmuştur. Rusya izlediği dış politika doğrultusunda her zaman Sırp'ların umut ve beklentilerini tam anlamıyla karşılayamamasına rağmen 19.yüzyıl boyunca Sırbistan'ın koruyucusu, garantörü ve hamisi rolünü oynamıştır (Javanovic, 2010: 15).

Rusya'nın Batı Balkanlarda hegemonya kurması, geleneksel olarak jeopolitik rekabet halinde olduğu Avrupa'ya karşı başarı elde etmesi açısından önemli görülmekte ve bu bağlamda Sırbistan, Rusya'nın Güneydoğu Avrupa'yı hakimiyeti altına almasını sağlayacak kilit noktayı teşkil etmektedir. Bu bağlamda, Rusya'nın Sırbistan'ı Batı Balkanlardaki varlığının garantörü olarak gördüğü söylenebilir. Rusya, yüzyıllar boyunca Sırbistan dahil Orta ve Doğu Avrupa'da bir aktör olarak varlığını sürdürmüş ve uluslararası camiada kendisini sıklıkla Sırp çıkarlarının savunucusu olarak göstermiştir. Ancak esas itibariyle Rusya, Sırbistan'ı diğer güçlerle rekabet etmek için emperyal amaçları doğrultusunda kullandığı ve tarih boyunca Sırp'lara yardım elini genellikle kendisi için faydalı olacak durumlarda uzattığı ileri sürülmektedir (Konitzer, 2011: 104).

Putin dönemi itibariyle Batı Balkanlarda artan etkinliği Rusya'nın yeni dış politika yaklaşımının bir parçası olsa da bölgeye yönelik ilgisi oldukça eskiye dayanmaktadır. Genişleyen imparatorluğunun sınırlarının Karadeniz'e ulaştığı 18. yüzyılın sonlarından beri Rusya, Batı Balkanlarda aktif bir dış politika izlemektedir. O zamanlar, bölgedeki temel stratejik önceliği, boğazlardaki (İstanbul ve Çanakkale Boğazı) Osmanlı kontrolünü zayıflatarak, Karadeniz'den Akdeniz'e erişimi güvence altına almak olmuştur. Balkanların Slav ve Ortodoks halkları arasında Osmanlı yönetimine karşı yerel isyanları desteklemek ve diplomatik çabalarla teşvik etmek, bu ilgiyi ilerletmenin başlıca yollarından biri haline gelmiştir. Stratejik çıkarlar ve etno-kültürel bağların karışımı sayesinde Rusya, 19.yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu geri çekilirken oluşan bağımsız devletlerin koruyucusu rolünü oynamıştır. Bu tarihi rolün Rusya'nın büyük bir güç olarak kendi statüsünü algılaması açısından önemi, o zamandan beri Batı Balkanlardaki girişimlerinin yinelenen bir teması olmuştur. Çar II. Nicholas, Rusya'nın Slav halklarına inanç ve kanla bağlı olduğu, tarihsel geleneklerine sadakatini vurgulanmış ve Sırbistan'ın

korunması, Rusya'nın onuru ve büyük güçler arasındaki konumuyla ilişkilendirilmiştir (Clark ve Foxall, 2014: 5).

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Belgrad'ın, sosyalizme giden kendi yolunu seçmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin soğumasına neden olmuştur. O zamanlar, Tito yönetimindeki Yugoslavya'ya mali yardım, devletin iç istikrarını sağlamak ve bölgedeki nüfuzunu sürdürmek amacıyla esas olarak ABD tarafından sağlanmıştır. Belgrad başlangıçta Marshall Planı'na katılmayı reddetmiş olsa da Sovyetler Birliği ile ilişkilerin kopmasının ardından, programa dahil edilmiştir. Sonraki yıllarda Yugoslavya, uluslararası kuruluşlardan kredi almış ve 1968'de AET ile diplomatik ilişkiler kurmasının ardından Batı Avrupa'dan mali destek almıştır. Batı'nın Yugoslavya'ya sağladığı mali yardım, Yugoslavya'nın ekonomik istikrarını sürdürmesini sağlamayı ve Moskova'nın eksenine kaymasını engellemeyi amaçlamıştır. Süper güç statüsünü korumaya çabalayan Rusya, Hırvatistan, Bosna Hersek ve Kosova'daki çatışmalara müdahale etmiştir. Bu müdahalelerin temel nedeni, Rusya'nın Sırp lar üzerindeki hakimiyetini koruma arzusu olmuştur. Ancak Rusya, Yugoslav savaşlarında Batı'nın başlıca girişimlerine desteğini ilan etmiştir. Örneğin; BM'de, Milosevic rejimine yaptırım uygulanması, Bosna'nın uçuşa yasak bölge ilan edilmesi ve EYUCM'nin kurulması yönünde oy kullanmıştır. Ancak bu durum 1990'ların sonunda değişmiştir. NATO'nun Kosova'daki etnik temizliği durdurmak amacıyla 1999'da BMGK'yi çiğneyerek Sırbistan'ı bombalamasının ardından Rus liderliği, Batı'nın Yugoslavya'ya yaptıklarının çok etnikli bir federasyon olan Rusya'ya karşı yapılacak askeri harekâtın provası olduğuna ikna olmuş ve bu süreçten sonra vermiş olduğu siyasi ve diplomatik destekle Sırbistan'ın safına geçmiştir. Özellikle 2008 yılında Sırbistan'ın özerk eyaleti Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanı, iki ülke arasındaki ilişkileri yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir (Baniak, 2020: 94-96).

İdeolojik boyutun yanı sıra Rusya'nın Batı Balkanları stratejik bir ilgi alanı olarak görmesinin somut nedenleri de vardır. Birincisi, Avrupa enerji sisteminde ve geçiş yollarında oynadığı rol (Ukrayna'yı devreden çıkarma isteği) dolayısıyla bölge, Rusya açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, yeni boru hatlarının döşenmesi yoluyla enerji arzının çeşitlendirilmesi veya mevcut enerji geçiş yollarının kullanılması, Rusya'nın enerji sektöründeki baskın gücünü sürdürmesine veya

kaybetmesine yol açma potansiyeline sahiptir. İkincisi, Rusya'nın önemli uluslararası kuruluşlarda ve forumlarda kendi pozisyonunu destekleyecek müttefiklere duyduğu ihtiyaçtır. Üçüncüsü, Batı Balkanlar Rusya'nın ABD, AB ve Çin ile süregelen rekabetinin akıbetini belirleyecek bölgelerden biri olması dolayısıyla da önemlidir. Batı Balkanlarda istikrarı sağlamanın Sırbistan'dan geçtiğini vurgulayan Rusya, Belgrad'a baskı yapmak için ülkenin enerji kaynaklarına bağımlılığını artırmakta, BM forumunda Kosova konusundaki tutumunu kullanmakta, Sırbistan ve komşu ülkelerde bulunan Sırp azınlığı destekleyerek Batı'nın istikrarı tesis etme girişimlerini baltalamaktadır (Clark ve Foxall, 2014: 6).

Batı Balkanlar, tarihi mirası, kültürel, dini ve etnik bağları nedeniyle Rusya'nın dış politika çıkarlarına ulaşmasını sağlayacak bir bölgedir. Sıcak denizlere erişim sağlaması ve enerji ihracatı açısından sorunlu transit ülkeleri atlayabilecek bir rota olma potansiyeli, Batı Balkanların Rus dış politikasındaki yerini belirleyen önemli faktörlerdir. Avantajlarının ve sınırlılıklarının farkında olan Rusya'nın, bölgeye yönelik hedefleri; bölgesel bir güç olarak rol edinmek, NATO'nun ileriye dönük genişlemesini engellemek ve AB'nin genişleme sürecindeki başarısızlıklarından faydalanmaktır. Rusya, Batı Balkanlardaki ülkelerin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla yakın ilişkiler geliştirmesini önlemek için bu ülkeler üzerindeki hakimiyetini sağlamlaştırmayı ve Batı ile arasındaki tampon bölgeyi korumayı hedeflemektedir. Öte yandan, Avrupa-Atlantik kurumlarının faaliyetlerini sınırlandırmaya yönelik kültürel ve ekonomik araçlar, kamu diplomasisi ve propaganda faaliyetleri gibi yumuşak güç unsurlarından faydalandığı girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca Rusya, bir zamanlar Sovyetler Birliği'nin egemen olduğu Batı Balkanlarda yeniden nüfuz kazanmayı amaçlayan kampanyalar yürütmektedir. Bölgedeki güç boşluğunun farkında olan Rusya, istikrarı bozacak etnik çatışmanın tohumlarını ekerek propaganda ve kamu diplomasisi aracılığıyla, kararlı ve tutarlı bir politika izleyemeyen ve taahhütlerini yerine getirmeyen AB'nin çekim gücünü de zayıflatmaktadır. 2014 yılında AB'nin bölgesel entegrasyonu teşvik etmeyi amaçlayan Berlin Süreci'ni başlatması, Moskova'nın bölgedeki iddialı duruşuna doğrudan bir tepkidir. Rusya'nın politikası aynı zamanda Avrupa-Atlantik kurumlarının bölgesel etkinliğini köreltmek için de tasarlanmıştır. Bu misyonla Moskova, bölgesel ihtilafların çözümüne yönelik ilerlemeyi bilinçli olarak

yavaşlatmakta, NATO ve AB'nin genişleme çabalarına engel olmaya çalışmakta ve mevcut sorunları daha da kötüleştirmek için protestoları teşvik etmekte, bölge ülkelerinin Batılı kurumlarla imzaladığı anlaşmaların meşruiyetini sorgulama gibi diplomatik girişimlerde bulunmaktadır (Secieru, 2019: 4).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB'YE ÜYELİK SÜRECİNDE SIRP DIŞ POLİTİKASI VE AB-RUSYA REKABETİNİN YANSIMALARI

Bu bölümde, 2012-2020 yılları arasındaki uluslararası konjonktürün, AB ve Rusya arasındaki rekabetin yoğunlaşması ve krizin tırmanmasına paralel olarak artan sistemik baskının ve kırılma noktası teşkil eden meselelerin, Sırbistan'ın dış politika tercihlerine yansımaları analiz edilecektir. Sırbistan'ın AB ve Rusya ile ilişkilerinin Avrupa entegrasyon süreci, NATO ile askeri işbirliği, Kosova sorunu, geleneksel müttefikleri Rusya ile süregelen ilişkileri ve Sırp siyasi liderlerinin bağımsız ve rasyonel bir dış politika izleme kabiliyeti üzerindeki etkisi incelenecektir.

Bu bağlamda Sırbistan'ın dış politika davranışları, Tomislav Nikolic ve Aleksandar Vucic liderlikleri doğrultusunda 2 döneme ayrılarak değerlendirilecektir. Öncelikle Cumhurbaşkanı Nikolic döneminde imzalanan Brüksel Anlaşması doğrultusunda Kosova ile ilişkilerin gidişatı; AB-Rusya ilişkilerinin kopma noktasına geldiği Ukrayna krizinde Sırbistan'ın kendisini nasıl konumlandığı; AGİT Dönem Başkanlığı çerçevesindeki arabuluculuk rolünün ne ölçüde etkili olduğu ve Suriye'de yaşanan iç savaşa paralel olarak patlak veren mülteci krizinin Sırbistan'ın AB üyelik sürecine yansımaları analiz edilecektir.

Ardından, Cumhurbaşkanı Vucic döneminde ortaya atılan toprak/sınır değişimi teklifinin hem Sırbistan-Kosova ilişkilerine hem de AB üyelik sürecine etkileri; askeri modernizasyon ve silahlanma programının Sırbistan'ın Avrupa-Atlantik ittifakı, Rusya ve bölge ülkeleri ile ilişkilerine etkisi; Avrasya Ekonomik Birliği ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'nın ve Kosova ile imzalanan Ekonomik Normalleşme Anlaşması'nın Sırbistan'ın dış politika yönelimine etkisi değerlendirilecektir.

3.1. TOMISLAV NIKOLIC DÖNEMİ SIRP DIŞ POLİTİKASI (2012-2017)

Mayıs 2012'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Nikolic, Vucic'i Başbakan Birinci Yardımcısı (2012-2014) ve Ivica Dacic'i Başbakan (2012-2014) olarak atamış, seçim kampanyası sırasında söz verdiği üzere SNS liderliğini Vucic'e devretmiştir. SNS Genel Başkanı Vucic, 2014 yılında Başbakanlık (2014-2017) görevine getirilmiştir. Mayıs 2012'deki genel seçimlerden zaferle çıkan SNS, Sırbistan'ın Avrupa yanlısı duruşunu daha da güçlendirmiştir. Seçim kampanyası boyunca Nikolic, bir yandan Sırbistan'ın 10 yıl içinde AB üyesi olması için ne gerekiyorsa yapacağına dair halka söz vermiş, diğer yandan ise iç politik kaygılar, tarihi-kültürel yakınlık dolayısıyla ve stratejik açıdan ülkenin Rusya'ya doğru yönelimini destekleyen davranışlarda bulunmuştur. Ayrıca Nikolic, Kosova'nın bağımsız bir devlet olarak tanınmasının talep edilmemesi şartıyla Sırbistan'ın AB üyeliğini desteklemiştir. Başbakan Vucic ise Kosova sorunu ve Avrupa entegrasyonu konularında Cumhurbaşkanı Nikolic'ten daha esnek bir tutum benimsemiştir (Stratulat, 2014: 61-62).

Esas itibariyle Cumhurbaşkanı Nikolic Sırp dış politikasını AB, ABD, Rusya ve Çin ile pragmatik ve dengeli bir işbirliği tesis edilmesi üzerine inşa etmiştir. SNS Genel Başkanı Vucic de *“Ülkemiz için en iyisini elde edebilmek ve en azını kaybetmek için ulusal politikada rasyonel, gerçekçi ve ciddi bir yaklaşıma ihtiyacımız var.”* (Stojic, 2011: 29-33) sözleriyle Batı'nın Sırbistan'a yönelik önyargılı tutumunu değiştirmek için proaktif bir dış politika izlenmesinin gerekliliğine işaret etmiştir. Bu doğrultuda Başbakan Vucic, 2014'ün sonuna doğru Almanya, Fransa, Rusya ve Çin'in temsilcileriyle bir araya gelmiştir. AB ve Rusya'nın bölgeye yönelik aktif bir dış politika izlemesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan fırsatlar, Sırbistan'ın aktörlere ilişkin algısını ve stratejisini şekillendirmiştir. Özgüveni artan Belgrad yalnızca kültürel ve tarihi faktörlerin rehberliğinde bir dış politika izlemek yerine, kazanımlarını en üst seviyeye çıkarmak amacıyla pragmatik bir strateji doğrultusunda 'yanar döner' olarak ifade edilen belirsiz bir dış politika (policy of blowing hot and cold) izlemeye başlamıştır (Torralba, 2014: 4).

Sırbistan'ın Doğu ile Batı arasında bölünmüşlük durumu diplomatik faaliyetlerinde de kendini göstermektedir. Böylece, Sırbistan'ın eş zamanlı olarak her iki tarafa yönelik aktif bir dış politika izlemesi mümkün hale gelmiştir. Bu doğrultuda Cumhurbaşkanı Nikolic'in faaliyetlerinin kapsamı, sembolik eylemler ve konuşmalar yoluyla milliyetçi ve revizyonist SNS seçmenlerinin sadakatini kazanılması ve devletin temsilini içeren protokol görevi doğrultusunda sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda Nikolic'in üstlendiği sorumluluklar; periyodik olarak Rusya'ya yönelik dostluk beyanlarında bulunmak, Sırbistan'ın 1990'larda yaşanan iç savaşlar ve katliamlardaki sorumluluğunu reddetmek, Büyük Sırbistan hayaline bağlılık göstermek ve selefi Tadic tarafından benimsenmiş 'hem AB hem Kosova' stratejisini sürdürmektir (Poltermann, 2015).

Başbakan Vucic ise sorumluluklarının üstesinden gelebilmesi için daha büyük bir güçle donatılmış ve dış politikada Sırbistan'a manevra alanı kazandırmaya yönelik pragmatik girişimlerde bulunmuştur. Vucic'in öncelikli hedefi, baskı ve sindirme yoluyla muhalefeti yok ederek gelecek yıllarda SNS'nin hükümette çoğunluğu sağlamasını güvence altına almak olmuştur. Nitekim parlamentoda partisinin anayasa değişiklikleri yapmasının önünü açan nitelikte çoğunluk elde etmesi ve muhalefetin parçalanması hususunda başarılı olmuştur. Bununla birlikte SNS'nin, propaganda faaliyetlerinde son derece önemli bir rol oynayan medyayı kontrol altına almasını sağlamıştır. Böylece rejim, kademeli bir şekilde liberal demokrasiden uzaklaşarak otoriterleşmeye başlamıştır. Öte yandan Başbakan Vucic, kamu sektöründeki ücretlerden ve emekli maaşlarından tasarruf edilmesi ve zarar eden devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi yoluyla mali durumunun iyileştirilmesini ve ekonominin istikrara kavuşturulmasını hedeflemiştir. Başbakan Vucic'in başka bir hedefi, Kosova'nın bağımsızlığının fiilen tanınması anlamına gelse bile önceki hükümetin Kosova ile yapmış olduğu teknik anlaşmaları uygulamaya koymak, ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik sonraki adımların atılmasına zemin hazırlamak ve bu yolla Sırbistan ile AB'nin daha fazla yakınlaşmasını sağlamak olmuştur (Poltermann, 2015).

Mayıs 2014'te Rusya Parlamentosu Başkanı Sergey Naryshkin ve Avrupa Komisyonu'nun Genişleme ve Komşuluk Politikasından Sorumlu Üyesi Stephan Füle'nin Belgrad'da ağırlanma biçimi, dış politikadaki görev dağılımının başka bir

yansımasıdır. Füle, hükümetin Avrupa yanlısı kanadını temsil ettiği bilinen Başbakan Vucic tarafından, Naryshkin ise Rusya yanlısı olduğu bilinen Cumhurbaşkanı Nikolic tarafından kabul edilmiştir. Bu durum, Cumhurbaşkanı Nikolic ve Başbakan Vucic'in rekabet halinde olmasından ziyade Sırbistan'ın dış politika faaliyetlerinin koordineli bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. Aynı zamanda bu durum, siyasi partiler arasında Sırbistan'ın siyasi yönelimine ilişkin bölünmüşlüğe yol açmaktadır. Parlamentodaki siyasi partilerin çoğunluğunun AB üyeliğini desteklemesine rağmen AB yanlısı ve Rusya yanlısı bölünme siyasete yerleşmiş durumdadır ve Sırp kamuoyunda da gözlemlenmektedir. Elcano Royal Institute'ün 2014 yılındaki anketine göre; katılımcıların %50'si AB üyeliğini ve %70'i Rusya ile yakın ilişkiler içinde olmayı desteklemiş fakat Sırbistan'ın hangisine öncelik vermesi gerektiği sorulduğunda %27,8'i Rusya, %14,1'i AB ve %51'i her ikisiyle iyi ilişkiler içinde olunması yönünde oy kullanmıştır (Torralba, 2014: 2).

Cumhurbaşkanı Nikolic'in göreve başlama törenine katılan Füle, Nikolic'in ilk resmi ziyaretinin 14 Haziran'da Brüksel'e olmasının beklendiğini ve bunun, Batı tarafından Sırbistan'ın Avrupa yönelimine verdiği önceliğin bir işareti olarak değerlendirileceğini beyan etmiştir (European Commission, 2012). Ancak Nikolic'in göreve resmi olarak başladığı 31 Mayıs 2012 tarihinde gerçekleşen ilk yurtdışı ziyareti, SNS'nin yakın ilişkiler içinde olduğu Putin'in Birleşik Rusya Partisi'nin toplantısına katılımı dolayısıyla Rusya'ya olmuştur. Nikolic, Sırbistan'ın Avrupa entegrasyonu konusunda Rusya'ya danışmış, entegrasyon sürecinde AB üyeliği karşılığında Kosova'yı tanımayacağını dile getirmiştir. Rusya Devlet Başkanı Putin de Kosova konusunda Sırbistan'a uluslararası platformlarda destek vermeye devam edeceğini belirtmiştir (Reuters, 2012). Bu sembolik gezi, aday ülke Sırbistan'ın AB vektörünün ağır bastığı resmi dış politika yönelimini dengelemeye yönelik eylemlerden biridir.

3.1.1. Sırbistan-Kosova Normalleşme Süreci: Brüksel Anlaşması

2012 yılında, SNS öncülüğünde kurulan koalisyon hükümetinin iktidara gelmesine paralel olarak Kosova ile ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik müzakere süreci ivme kazanmıştır. SNS'nin süreci canlandırmasının çeşitli sebepleri vardır. Birincisi, liderlerinin radikal milliyetçi siyasi geçmişi dolayısıyla birçok AB yetkilisi partiye şüpheyle yaklaşmaktadır ve Kosova ile müzakere sürecini canlandırmak, liderlerin siyasi dönüşümünü kanıtlamanın ve seçimlerde Batı'nın desteğini kazanmanın bir yolu olmuştur. İkincisi, Sırbistan'ın Kosova ile müzakere masasına oturmasına razı olduğu için partiyi vatana ihanetle suçlayabilecek kadar güçlü bir muhalefet bulunmamaktadır. Son olarak, Sırbistan'ın Kosova meselesindeki nüfuzunun giderek zayıfladığını fark eden parti, dengeleri Sırbistan'ın lehine çevirme arayışındadır ve bu doğrultuda, Kosova ile kademeli olarak uzlaşmaya yönelik bir strateji benimsemiştir (Financial Times, 2013).

AB üyeliği ve Kosova sorunuyla ilgili Financial Times'a verdiği röportajda aynı anda hem milliyetçi hem de Avrupa yanlısı olunabileceğini savunan Nikolic, Sırp milliyetçiliğinin her zaman olumsuz bir şey olarak yansıtıldığını, geçmişte uluslararası siyasetten izole edilen ve yaptırımlara maruz kalan ülkesinin artık farklı hedefler benimsediğini ifade etmiştir. Avrupa dışında pek çok güçlü ülkeyle süregelen dostlukları olduğunu vurgulayan Nikolic, ülkesinin refah seviyesini yükseltmek için AB üyeliğinin tek olmamakla birlikte en güvenli yol olduğunu altını çizmiştir. Ayrıca, Kosova'nın bağımsızlığını tanımayan Sırbistan'ın son derece net bir duruş sergilediğini ve dışarıdan bir müdahale ile bu pozisyonun değiştirilmesinin zor olduğunu belirtmiştir. Kosova'yı tanımayan 5 AB ülkesinin üyelikten dışlanmadığını gerekçe göstererek, Sırbistan'ın da Birliğe üye olabileceğini öne sürmüştür (Financial Times, 2013).

Sırbistan ve Kosova arasındaki ilişkilerin normalleşme süreci, esas itibarıyla Mart 2011'de her iki hükümetin temsilcilerinin AB arabuluculuğunda görüşmesiyle başlamıştır. Taraflar arasındaki anlaşmazlıkların siyasi ve diplomatik yolla çözümüne yönelik ikili ilişkilerde gerekli yumuşamanın sağlanması ve ardından uzlaşma sürecinin başlatılması için öne sürülen AB üyelik perspektifi ikna edici bir kart olmuştur. Avrupa entegrasyonunun beraberinde getireceği faydalar, Priştine ve

Belgrad'ın müzakere masasına oturma hususundaki isteksizliğinin önüne geçmiştir. Arabulucu konumundaki AB, tarafları müzakerelerden bağlayıcı bir sonuç alınması doğrultusunda koşullandırmış, yapıcı davranışlarda bulunmaları ve taviz vermeye hazır olmaları gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Sırbistan'ı müzakere masasına getiren tam üyelik perspektifi, Kosova'nın kademeli olarak tanınması karşılığında sunulmuştur. Bununla birlikte Sırbistan'a sunulan ödüllere biri, vize serbestisi olmuştur. Kosova'nın kuzeyinde yaşayan Sırp nüfusa verilecek birtakım özerk yetkiler karşılığında Sırbistan, Kosova'nın AB üyeliğini sabote etmeye yönelik girişimlerine son vermeyi kabul etmiştir (Zakowska, 2016: 9-10). İlk aşamada taraflar arasındaki diyalogun temel amacı; karşılıklı güveni inşa etmek, gündelik sorunları çözmek ve bölgesel istikrarı bozucu eylemlerden kaçınmak olmuştur. Dolayısıyla, taraflar arasında işbirliği tesis edilmesine engel teşkil eden ikili anlaşmazlıkların çözümüne yönelik teknik meselelerin müzakere edilmesine öncelik verilmiştir (Zakowska, 2016: 10).

Mart 2011-Şubat 2012 döneminde yürütülen görüşmelerin sonucunda taraflar kamusal kayıtlara erişim, kişilerin ve malların serbest dolaşımı, belgelerin karşılıklı tanınması ve Kosova'nın bölgesel forumlara katılımına ilişkin 33 adet anlaşma imzalamıştır. Malların serbest dolaşımına ilişkin kuralların belirlenmesi anlaşmazlıklara yol açmış ve taraflar, karşılıklı ambargo uygulama kararı almıştır. Priştine hükümetinin ambargoyu uygulamak için Sırbistan sınırına özel polis birimlerini konuşlandırması, Kosova'nın kuzeyinde yaşayan Sırp tarafından organize edilen ve sonunda KFOR'un müdahalesiyle durdurulan çok sayıda protestonun patlak vermesine yol açmıştır. Ardından, Belgrad ve Priştine malların serbest dolaşımını CEFTA standartları uyarınca gerçekleştireceklerine dair bir anlaşma imzalamış ve Sırbistan, tüm CEFTA taraflarınca teyit edildiği üzere gümrük damgalarında 'Kosova Cumhuriyeti' yerine yalnızca 'Kosova' ibaresine yer verilmesine ve malların ancak bu şekilde geçişine izin vermiştir (Zakowska, 2016: 10). İlişkilerin normalleşmesi sürecinde bir sonraki önemli adım, Aralık 2011'de imzalanan Entegre Sınır Yönetimi Anlaşması olmuştur. Anlaşmanın temel amacı, sınırın her iki tarafında da sınır güvenliği ve ticaretiyle ilgili tüm makam ve kurumların koordinasyon içinde çalışmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, Kosova (adına EULEX polisi) ve Sırbistan'ın gümrük ve polis memurlarının tek çatı altında

bir arada konuşlandırılması ve sınır akışını ortak bir şekilde kontrol etmesi öngörülmüştür. Ancak sınır düzenlemelerinde de taraflar arasında kriz yaşanmıştır. Kosova'nın Müzakere Heyeti Başkanı Edita Tahiri, böyle bir anlaşmanın yalnızca bağımsız devletler arasında yapılabileceğini öne sürmüş başka bir ifadeyle, böyle bir anlaşmanın Kosova'nın tanınması anlamına geldiğini iddia etmiştir. Buna karşılık Sırp tarafı, anlaşmada 'sınır geçişi' ifadesinin bulunmadığını, Kosova'nın anlaşma metnindeki 'hat' ifadesini 'sınır' olarak yorumladığını, kendilerinin ise 'idari hat' olarak ele aldığını ve Kosova sınırının devlet sınırı olarak tanınmadığını vurgulamıştır. İmzalanan teknik anlaşmaların, Kosova ile ilişkilerinin normalleşmesinde Sırbistan'ın iyi niyetinin ve kararlılığının bir yansıması olduğuna kanaat getiren Avrupa Konseyi, Sırbistan'a aday ülke statüsü vermeye karar vermiştir. Sırbistan'ın reform sürecine bağlılığı ve dış politikadaki değişimine ilişkin gözlemleri sonucunda Konsey'in verdiği aday ülke statüsü, Sırbistan'ın IPA kapsamında daha fazla mali kaynak elde etmesini sağlamış ve uluslararası toplumdaki imajını güçlendirmiştir (Zakowska, 2016: 10-11).

Sürdürülen teknik müzakereler, her iki ülkenin başbakanlarının da katılımıyla siyasi müzakerelere dönüşmüştür. Tarafların anlaşma metinlerini yayınlamaması, anlaşmaların içeriklerini kamu denetimine sunmaya hazır olmadıkları şeklinde yorumlanmıştır. İkili ilişkileri zorlaştıran ve hatta bloke eden bir dizi sorunun başarılı bir şekilde çözülmesi, gerçek anlamda müzakere gücü gerektiren üst düzey siyasi diyalogun başlatılabilmesi için alan yaratmıştır. Teknik müzakere süreci henüz sonuçlanmamışken 19 Ekim 2012 tarihinde Kosova Başbakanı Hashim Thaci ve Sırbistan Başbakanı Ivica Dacic, dönemin AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton öncülüğünde ilk kez bir araya gelmiş ve bir dizi yapıcı görüşmenin ilk adımını atmıştır. Batı Balkanlardaki en büyük siyasi anlaşmazlıklardan birini çözenin önemine ek olarak, her iki ülkenin başbakanının da Kosova savaşına aktif olarak katılması (Thaci, Kosova Kurtuluş Ordusu'nun siyasi temsilcisi; Dacic, Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Milosevic rejiminin önde gelen sözcülerinden biri) sebebiyle müzakerelerde mümkün olan en yüksek siyasi profili elde etmek AB açısından sembolik önem taşımaktadır. Halklarına, müzakerelerin uluslararası toplumun baskısı sonucu gerçekleştirildiği yönünde açıklamalar yapan liderlerin siyasi iradesinin yeterli seviyede olmadığı,

yaklaşımının samimiyetten yoksun olduğu ve gerçek bir müzakerenin sorumluluğunu üstlenmeye hazır olmadığı yönünde izlenim bırakmıştır (Hajdari, 2017: 91-92).

Kosova ihtilafını Doğu-Batı çekişmesi bağlamında ele alan Rusya, bu meselenin ne şekilde sonuçlanacağını Belgrad ile ikili ilişkilerinden daha fazla önemsemekte ve süreci yakından takip etmektedir. Bu doğrultuda Moskova, AB liderliğindeki normalleşme sürecine karşı çıkmakta ve Belgrad'ın söylemlerindeki yumuşaklığı hedef alan söylemlerde bulunmaktadır. Örneğin, başta Kosova ile doğrudan temas kurmayı reddeden Sırbistan'ın diyalog süreci ve toprak bütünlüğü konusunda açıklama yapan Rusya'nın Belgrad'daki eski büyükelçisi Aleksandr Konuzin, karşı karşıya kaldıkları durumdan duyduğu memnuniyetsizliği aşağıdaki şekilde ifade etmiştir (B92, 2012):

“Biz Ruslar, Sırlardan daha Sırp olamayız. Dış baskı altındaki Belgrad, önceki pozisyonunu tamamen değiştirdi ve yeni duruşunu desteklememizi istedi. Bu talebi karşılamaktan başka bir seçeneğimiz kalmamıştı. Yine de bizim için bu, tamamen beklenmedik bir durumdu. Sırbistan'ın tek stratejik ortağı Rusya için oldu bittiye getirilmiş olan bu durum, geliştirmeye çalıştığımız stratejik ilişkiler için uygun değildi.”

Sırbistan ve Kosova arasında süregelen siyasi diyalogun kilometre taşı, AB tarafından ‘tarihi’ olarak nitelendirilen, 19 Nisan 2013 tarihinde Sırbistan Başbakanı Ivica Dacic, Kosovalı mevkidaşı Hashim Thaci tarafından imzalanan ve genellikle ‘Brüksel Anlaşması’ olarak bilinen ‘İlişkilerin Normalleşmesini Yöneten İlk İlkeler Anlaşması’ olmuştur. Normalleşme sürecinin temel ilkelerini ve çerçevesini içeren bu 15 maddelik belge, gelecekteki müzakereler için zemin oluşturmuştur. Uluslararası toplum Anlaşma’yı tarafların hedeflerine ulaşmasını sağlayan bir yol haritası olarak değerlendirmiştir. Anlaşma'nın temel bileşenleri, Kosova'da yaşayan Sırp nüfusa yüksek düzeyde özerklik sağlanması anlamına gelen Sırp Belediyeler Birliği'nin kurulması, Sırlara ait polis, sivil koruma ve yargı gibi paralel yapıların Kosova polis ve yargı sistemine entegre edilmesi ve her iki tarafın da birbirlerinin AB entegrasyon süreçlerini engellememe taahhüdüdür. Anlaşma, neyi hedeflediği konusunda farklı algılamalara ve kafa karışıklığına yol açması sebebiyle ağır eleştirilerin odak noktası olmuştur. Anlaşma, Sırp yetkililer tarafından Sırbistan'daki Sırlara ülkenin uluslararası konumunun yeniden yapılandırılması ve Avrupa yolundaki ilerlemesini sürdürebilmesi için atılması gereken bir adım olarak

sunulmuş; Kosovalı Sırlara ise mevcut haklarından mahrum edilmemeleri ve Kosova'daki varlıklarını koruyabilmeleri için bir zorunluluk olarak aktarılmıştır. Anlaşma, büyük ölçüde uygulanmamış ve normalleşme sürecinde bir dönüm noktası olabileceken, ilerleme kaydedilememesi nedeniyle her iki taraf açısından da çekişme noktası olarak kalmıştır. Taraflar arasında gerilime yol açan asıl husus, Sırp Belediyeler Birliği'nin kurulmasına ilişkin madde olmuştur. Sırp Belediyeler Birliği'nin geniş yetki alanı kabul edilmiş ancak ayrıntıların çoğu daha sonra müzakere edilmek üzere ileri bir tarihe bırakılmış ve bir anlamda her iki taraf da 'yapıcı belirsizlik ilkesini' (principle of constructive ambiguity) benimsemiştir. Dolayısıyla, taraflar manevra alanlarını korumak için siyasi amaçları doğrultusunda her şeyi tartışıp karara bağlayana kadar hiçbir şey üzerinde tam olarak uzlaşmaya varmamaya dayalı bir strateji izlemiştir. Sonuç olarak, diğer konularda ilerleme kaydetmesine engel olan hassas konular muğlak bırakılmış ve bu durum, varılan anlaşmaların uygulanmasını oldukça zorlaştırmıştır (CSP, 2018: 8-11).

Sonuç olarak, Ekim 2013'ten Mart 2013'ün sonuna kadar bir dizi başarılı turun ardından müzakereler taraflar arasında yaşanan anlaşmazlık nedeniyle bir kez daha durma noktasına gelmiştir. Cumhurbaşkanı Nikolic, müzakerelere ilişkin nihai kararın arifesinde anlaşmayı istişare etmek üzere Rusya Devlet Başkanı Putin'i aramış, dönemin Başbakanı Dacic de müzakere sürecinde tıkanıklık yaşanmasının ardından Moskova'yı ziyaret etmiştir. Rus mevkidaşı Dmitri Medvedev, Rusya'nın desteğinin sınırlarını net bir şekilde çizmiştir (Government of The Russian Federation, 2013):

“...Rusya, Sırbistan'ın Kosova meselesine ilişkin tutumunu desteklemekte ancak bu sorunun çözümünün Sırbistan'a ait olduğu görüşündedir. Süreci ilerletmesi gereken biz değil, Sırbistan olmalı... Bunu söylüyorum çünkü Sırların Sırbistan'ın kendisinden ziyade Rusya'dan çok fazla şey beklendiği izlenimine kapıldım... AB ve BM ile gerçekleşen görüşmelerde hangi pozisyonu destekleyeceğinize siz karar vermelisiniz.”

Bunun üzerine Sırbistan'ın müzakerecileri harekete geçerek, Sırp toplumu için özerk yasama ve yürütme yetkileri ve Kosova'nın kuzeyinde Kosova ordusunun varlığının yasaklanması hususunda ısrar etmiştir. ABD'nin Belgrad Büyükelçisi Michael Kirby, Kosova'da kurulması talep edilen Sırp Belediyeler Birliği'nin Bosna-Hersek'teki Sırp Cumhuriyeti'ne benzeyeceğini ileri sürmüş ve böyle bir şeyin kabul edilemez

olduğunu vurgulamıştır. Bu açıklamanın ardından Kosova tarafı, Sırp Belediyeler Birliği'nin Kosova devletine karşı bir paralel yapı olacağı gerekçesiyle ilgili maddeyi uygulamaktan vazgeçmiştir. Buna karşılık Sırp tarafı, bir yandan misilleme olarak Sırbistan'ı ilgilendiren maddelerle ilgili yükümlülükleri yerine getirmemeye ve diğer yandan ise Brüksel'e hayır demekten kaçınmaya çalışmıştır. Sürecin tıkanmasına rağmen taleplerinden taviz vermeyen AB, ilgili maddeleri müzakere etmeyi sürdürme ya da müzakereden çekilmeye yönelik karar alması için Belgrad'a 10 gün ek süre tanımıştır (Helsinki Bulletin, 2013: 3-4).

Müzakerelerin 7. turundan sonra Başbakan Dacic, Sırbistan'ın uzlaşmayı kabul edeceğini ancak kendisine yönelik aşağılamaları ve şantajı kabul etmeyeceğini dile getirmiştir. Bunun üzerine bazı çevreler, Cumhurbaşkanı Nikolic ile SNS Genel Başkanı Vucic arasındaki anlaşmazlığın sebep olduğu gerilimin iktidar koalisyonunun bölünmesine yol açacağını iddia etmiştir. Çünkü Vucic uzlaşmadan yanayken, Nikolic (Rusya Devlet Başkanı Putin ile konuşmasının ardından) buna şiddetle karşı çıkmıştır. İddiaların aksine Sırp medyası, Cumhurbaşkanı Nikolic'in anlaşmayı kabul etmesinin Başbakan Dacic tarafından engellendiğini ve Vucic'in ise Brüksel ve Washington'un isteği doğrultusunda Batı tarafından dikte edilenleri uygulamak üzere müzakere ekibine katıldığını öne sürmüştür. Tüm bunlar yaşanırken AB yetkilileri, Kosova tarafıyla uzlaşması için Cumhurbaşkanı Nikolic'e uyguladığı baskıyı artırmış ancak 14 saatten fazla süren görüşmeler, anlaşmaya varılamaması nedeniyle bir kez daha başarısızlıkla sonuçlanmıştır. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, masaya konulan birkaç öneriye rağmen iki delegasyon arasındaki uçurumun aşılamaz nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Brüksel'deki görüşmelerin son turuna, Cumhurbaşkanı Nikolic ve Vucic arasındaki şiddetlenen gerilim damga vurmuştur. Görüşmenin ardından Başbakan Dacic basına verdiği demeçte, müzakerelerin bir noktasında Vucic'in istifa etmek istediğini ancak Cumhurbaşkanı Nikolic'in bunu geri çevirdiğini açıklamıştır (Helsinki Bulletin, 2013: 5).

Bu gelişmeler, iç politikada da kargaşaya yol açmıştır. Brüksel Anlaşması, radikal milliyetçi blok tarafından devlete ve ulusal çıkarlara ihanet olarak yorumlanmıştır. Aşırı sağcı kesim müzakere heyetini, Kosova'nın tanınması karşılığında Sırbistan'ın AB katılım müzakerelerinin başlatılmasını pazarlık etmekle

suçlamış ve hükümete Kosova ile uzlaşmaktan vazgeçmesi için çağrıda bulunmuştur. Sırp Ortodoks Kilisesi de anlaşmaya şiddetle karşı çıkmıştır. Patrik Irinej, Kosova ile şartlandırılması durumunda Sırbistan'ın Avrupa'nın davetini kabul etmeyeceğini, 500 yıldır yaşadığı zor ve sancılı hayata devam edeceğini ifade etmiş ve hatta Cumhurbaşkanı Nikolic'e Priştine ile diyalogu sonlandırması için bir mektup göndermiştir. Sırp siyasetinde son derece etkili bir kurum olan Sırp Ortodoks Kilisesi'nin anlaşma karşıtı açıklamaları bile Belgrad'ın Kosova ile ilgili süregelen politikalarındaki 'U dönüşünü' engelleyememiştir (Helsinki Bulletin, 2013: 6-7).

Kosova Başbakanı Thaci, atılan imzayla Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlığını tanıdığını öne sürmüştü, Sırbistan Başbakanı Dacic ise Kosova'nın tanınması gibi bir durumun söz konusu olmadığını ve Sırbistan'ın bu anlaşmayla yalnızca kendi Avrupa entegrasyonu yolunu açtığını belirtmiştir. Brüksel Anlaşması ezici bir çoğunlukla Kosova parlamentosu tarafından onaylanmış, Sırp hükümeti ise Sırp Ortodoks Kilisesi'nin ve birçok Kosovalı Sırp siyasetçinin güçlü muhalefeti ile karşılaşmıştır. Binlerce Sırp, anlaşmaya karşı Belgrad ve Kosova'nın kuzeyinde gösteriler düzenlemiştir. Tüm muhalefete rağmen Sırp parlamentosu hükümetin Kosova ile müzakereler hakkındaki raporunu onaylamış, ancak ilk aşamada anlaşmayı bağlayıcı bir yasa haline getirememiştir. Kosova'nın kuzeyinde oluşturduğu Sırp azınlık meclislerinin feshedilmesi sonucu Sırp hükümeti, anlaşmaya ilişkin düzenlemeleri uygulamaya başlamıştır. Bu şekilde Belgrad, Kosovalı Sırp azınlığın Kosova nüfusu ile bütünleşmesine izin verdiğini göstermiştir. Buna karşılık Kosova parlamentosu, kuzeydeki Sırp azınlığın Kosova toplumuna entegrasyonunu kolaylaştırmak için Kosova makamlarına karşı geçmişte gerçekleştirilen direniş eylemlerine ilişkin bir af yasası çıkarmıştır. Catherine Ashton 6 ay boyunca çetrefilli bir şekilde seyreden müzakere sürecinin ardından Anlaşma'nın hayata geçirilmesini, tarafların geçmişlerinden bir adım uzaklaşarak AB'ye birer adım yaklaşması olarak yorumlamıştır (Zakowska, 2016: 10-12). Ardından Avrupa Komisyonu, Sırbistan için 2013 IPA ulusal programını kabul etmiş ve fon toplamda 178,7 milyon Euro'ya ulaşmıştır. AB Sırbistan Heyeti, özel bir güven işareti olarak 2014 yılında Sırbistan'ın AB tarafından finanse edilen 600'den fazla projenin yönetimini devralmıştır (European Commission, 2013: 4). Ayrıca, politika ve mevzuat uyumunun sağlanması için Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA 2) ile AB, 2014-2020

döneminde Sırbistan'a 1.539,1 milyar Euro ayırmıştır (Official Website of European Union, 2021a).

2014 yılındaki genel seçimler, Kosova ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin geleceği açısından belirleyici olmuş ve SNS'nin galibiyeti, Sırbistan'ın diyalog sürecine hız kesmeden devam edeceğinin sinyalini vermiştir. Seçimlerin ardından Başbakan olarak atanan Vucic'in, 2012 genel seçimleri öncesinde yürüttüğü kampanyada SNS'nin iktidara gelmesi durumunda Kosova'nın bağımsızlığını tanımama ve onu Arnavutlara teslim etmeme sözü vermesinden yıllar sonra Kosova'ya yönelik söylemlerindeki değişim ve izlediği politikadaki belirgin sapma dikkat çekmektedir. SNS'nin oy kaybetmesinden endişelenen Başbakan Vucic, Brüksel Anlaşması'nın imzalanması ile Sırp hükümetinin Kosova'ya yönelik izlediği politikada herhangi bir değişikliğe yol açmayacağını ve anayasaya göre Sırbistan'ın bir parçası olarak kabul edilen toprakların bağımsızlığının tanınmayacağını sıklıkla dile getirmiştir. Seçimlerin ardından yaşanan olaylar, taraflar arasındaki tansiyonu yükseltmiş ve müzakerelerde Sırbistan'a güçlü bir pazarlık kozu vermiştir. İlk olarak Kuzey Mitrovica Belediye Meclis Üyesi Dimitrije Janicijevic'in suikasta kurban gitmesi, Sırbistan'ın Kosova'nın kuzeyinde güvenlik zafiyeti olduğu iddiasını gündeme getirmesine ve sert güç kullanımını meşrulaştırıcı söylemlerde bulunmasına yol açmıştır (B92, 2014).

İlişkileri olumsuz etkileyen bir diğer olay, Kuzey Mitrovica Belediye Başkanı adayı başka bir Kosovalı Sırp siyasetçi Oliver Ivanovic'in seçim kampanyasının ortasında geçmişte Arnavutlara yönelik savaş suçu işlediği şüphesi ile tutuklanması olmuştur. 20 Ocak'ta bölgeyi ziyaret eden Vucic, Kosova'nın kuzeyindeki güvenlik zafiyetinden Priştine'yi sorumlu tutmuş ve Kosovalı Sırpların can güvenliğinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Mitrovica'nın kuzeyindeki bir üniversitede Kosovalı Sırplarla bir araya gelen Vucic, Belgrad'ın süreci yakından takip etmek istediğini ancak bölgedeki yargı ve kontrol yetkisinin Priştine kurumlarına ve güvenlik güçlerine ait olması dolayısıyla engellendiğini dile getirdikten sonra Kosova polisinin bünyesindeki 1.000'den fazla Sırp polisini göreve çağırmıştır (BBC, 2014).

Aralık 2015'te 35.Faslın açılması sonucu, Sırbistan'ın Kosova ile ilişkilerini normalleştirilmesi ve AB'ye katılım süreci arasındaki bağlantı resmileştirilmiştir.

35.Fasıl, Belgrad-Priştine diyalogunun hem teknik hem de siyasi aşamalarında varılan anlaşmaların uygulanmasından ve diyalog sürecinin iyi niyetle sürdürülmesinden oluşmaktadır. Sırbistan'ın, Kosova ile ilişkilerinde gözle görülür ve sürdürülebilir bir ilerleme kaydetmesi ve kademeli bir şekilde yasal bağlayıcılığı bulunan bir anlaşmanın imzalanması gerektiğine yer verilmiştir (CSP, 2018: 8). Hız kaybeden diyalog sürecini canlandırmak isteyen AB, tarafları yeniden müzakere masasına oturtmuştur. Ağustos 2015'te Kosova Başbakanı İsa Mustafa ve Sırbistan Başbakanı Aleksandar Vucic, dönemin AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini arabuluculuğunda ikili ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik bir dizi anlaşma imzalamıştır. Bunlar; Kosova'nın kuzeyindeki Mitrovica şehrinde bulunan Sulh Parkı, Sırp Belediyeler Birliği, Kosova'ya uluslararası telefon kodu verilmesi, telekomünikasyon ve enerji alanıyla ilgili 4 farklı anlaşmadır. Sırbistan ve Kosova hükümetleri açısından en büyük zorluk, yine Sırp Belediyeler Birliği ile ilgili maddenin uygulanması olmuştur. Anlaşmada, Kosovalı Sırp tarafından yürütülen faaliyet alanlarının Sırp yetkililer tarafından finanse edilebileceği, Sırp Belediyeler Birliği'nin kendi kurumlarının olacağı ve Kosova yasalarına uygun olarak kendi resmi sembollerine (arma ve bayrak) sahip olma hakkının bulunacağı belirtilmiştir. Ayrıca Kosova'nın kuzeyinde yaşayan Sırlara ekonomik hayatları ve eğitim sistemleri üzerinde daha fazla söz hakkı tanınmış ve Belgrad tarafından tahsis edilen fonlara erişim fırsatı tanınmıştır. Kosova'daki muhalefet bu anlaşmanın parlamento tarafından kabul edilmesine şiddetle karşı çıkmıştır çünkü onlara göre anlaşma, Sırp azınlığa çok fazla özgürlük tanımakta, Kosova makamlarının Sırp azınlığın yaşadığı alanlar üzerinde denetim kurmasını engellemekte ve devletin etkin bir şekilde yönetilmesini engellemektedir. Sonuç olarak muhalefet, anlaşmanın uygulanmasının Sırbistan'ın Kosova'nın iç politikası üzerinde kontrol sahibi olmasının önünü açabileceğini iddia etmiştir. Anlaşmanın kabul edilmesini önlemek için halkı organize ederek çeşitli protesto gösterileri düzenlemiş ve parlamentonun çalışmalarını durdurma girişiminde bulunmuştur. Muhalefetin talebi üzerine anlaşmayı inceleyen Kosova Anayasa Mahkemesi, bazı düzenlemelerin Kosova anayasasına aykırı olduğuna karar vermiş ve anlaşmaya itiraz etmiştir. Sonuç olarak, muhaliflerin itirazı ve halkın protesto

gösterileri nedeniyle Sırp Belediyeler Birliği'nin kurulması Kosova Anayasa Mahkemesi tarafından engellenmiştir (Zakowska, 2016: 14-15).

Müzakere sürecini sekteye uğratan bir diğer unsur, Kosova hükümeti tarafından kimlik kartları düzenlemelerine ilişkin net bir açıklama yapılmaması olmuştur. Bu konudaki tartışmalar, Kosova makamlarının Sırp paralel yapılarının kimlik kartlarını kullanan Kosova sakinlerine sınırı kapatmaya karar vermesiyle başlamış ve Kosova'daki Sırp azınlığın protestolarına yol açmıştır. Edita Tahiri, AB'nin Sırp kimlik kartlarının iptali için bir geçiş dönemi başlatıldığını ve Kosovalı Sırp'ların kimlik kartlarını değiştirmeleri gerektiğini bildirmiştir. Sırp Hükümeti'nin Kosova ve Metohiya Ofisi Müdürü Marko Duric ise Sırp kimlik kartlarının Kosova topraklarında geçerliliğini sürdüreceğini belirterek bu bilgiyi yalanlamıştır. Tahiri, 90 binden fazla Kosovalı Sırp vatandaşın Kosova Cumhuriyeti kimlik kartını çoktan almış olduğunu ve AB'nin, geçiş sürecinin ardından yasa dışı kimlik kartlarına son verecek bazı çözümler getireceğini iddia etmiştir. Bu süreçte Kosovalı Sırp'ların bir kısmının Rusya vatandaşlığı almakla daha çok ilgilendiği ve bu nedenle Kosova kimlik kartı almaktan kaçındığı fark edilmiştir. Kosova'da yaşayan 70 bin Sırp'ın yaklaşık 20 bininin Rus vatandaşlığı almak için başvurduğu tespit edilmiştir. Bu eylemler, esas itibarıyla taraflar arasındaki güvenlik ikileminden kaynaklanmaktadır. Kosovalı Sırp'lar, Sırp hükümetinin AB üyeliği karşılığında Kosova'nın bağımsızlığını tanınması durumunda devlet korumasından mahrum kalmaktan endişe duymuş ve Rusya'yı, Kosovalı Arnavutlara karşı haklarının güçlü bir savunucusu olarak görmüştür. Öte yandan Rusya Federal Göçmenlik Bürosu yetkilisi Viatcheslav Postavnin, Kosovalı Sırp'ların Rus vatandaşı olması durumunda, Moskova'nın Balkanlar'a askeri güç göndererek onları koruma yükümlülüğü olacağına işaret etmiştir (Zakowska, 2016: 16-17). Böyle bir ortamda AB, resmi olarak Kosova'nın tanınmasını talep etmemiş ancak kabul edilmiş ikili anlaşmaların uygulamasını sağlayacak girişimlerde bulunması için Sırbistan'a çağrıda bulunmuştur. AB 35.Fasıl ile ilgili raporunda, Sırbistan'ın 25 Ağustos 2015 tarihinde imzalanan Teknik Anlaşmaların ve Brüksel Anlaşması'nın taahhütlerini gerçekleştirmeye yönelik çalışmalarını tamamlaması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte Sırbistan'ın AB üyelik müzakerelerinde kaydettiği ilerlemenin, Kosova ile ilişkilerinde iyi niyetli bir yaklaşım benimsemesi, gözle görülür ve sürdürülebilir bir iyileşme sağlaması

yükümlülüğüne olan bağlılığı ile ölçüleceğini ifade etmiştir (Ministry of European Integration Government of the Republic of Serbia, 2015: 2).

AB yetkililerinin eleştirilerinin ağırlıklı olarak Sırbistan'ı hedef alması üzerine Sırp tarafı, açıklamada bulunmuştur. Sırp hükümetine göre, Kosova ile diyalog süreci birkaç kritik durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Birincisi, Brüksel Anlaşması'nın uygulama planında açıkça ortaya konulan dinamiklerden sapma (Kosova tarafının belli maddeleri uygulamaktan kaçınması nedeniyle); ikincisi, AB'nin yaptırım gücü bağlamında lider rolünün açık bir şekilde yokluğu; üçüncüsü, Priştine'nin müzakere edilen her konuya statü meselesini dahil etmeye yönelik sistematik girişimlerinin diyalogun nötr formatını doğrudan ihlal etmesi ve sonuncusu, Avrupa entegrasyon sürecindeki dinamiklerin belirsizliği dolayısıyla müzakere taraflarının yeterince teşvik edilmemesidir (Zakowska, 2016: 18-19).

SNS'nin 2014 genel seçimlerinden zaferle çıkmasını takip eden 2 yıllık süreçte Genel Başkanı Vucic, ulusal siyasetteki konumunu güçlendirmesinin yanı sıra AB başta olmak üzere uluslararası çevrelerin de desteğini kazanmıştır. Arkasındaki kamuoyu desteği ile Vucic, olağan seçimlere daha 2 yıl olmasına karşın 17 Ocak 2016 tarihinde partisinin yürütme kurulu toplantısında erken seçime gidileceğini duyurmuştur. Bu kararın alınmasında, Vucic'in izlediği iç ve dış politikanın önemli bir bileşeni olan Sırbistan'ın 2014 yılından beri süregelen AB müzakerelerinin katkısı son derece fazla olmuştur. Vucic, AB'nin üyelik kriterlerini yerine getirebilmek için uzun yıllar görevde kalması gerektiğini bulunduğu her platformda vurgulamış ve seçim kampanyasında, ekonomik reformların sürdürülmesi ve bölgesel işbirliği çerçevesinde istikrarın sağlanması amacıyla geçmişe dönük değil geleceğe yönelik politikalar izlenmesi gerektiği yönünde mesajlar vermiştir. 24 Nisan 2016 tarihinde yapılan genel seçimlerde SNS liderliğindeki ittifakın %48,25'lik oyla (parlamentodaki 250 sandalyenin 131'i) gücünü ülke çapında genişletmesi, Vucic'in beklentisini büyük ölçüde karşılamıştır. Seçim sonuçları Sırp halkının çoğunluğunun AB üyeliği, bölgesel işbirliği, ekonomik büyüme, Kosova ile normalleşme sürecinin sürdürülmesi ve siyasi istikrarın sağlanması şeklinde listelenen hedeflere verdiği desteğin somut bir göstergesi olarak değerlendirilmiş, AB tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Poltermann ve Petric, 2016).

Bununla birlikte önceki yıllarda milliyetçiliği kışkırtan söylemleri, siyasi geçmişi, Milosevic kabinesinde Enformasyon Bakanı pozisyonundayken basın özgürlüğünü kısıtlayıcı uygulamaları ve AB'ye gönderdiği farklı tondan mesajlar, Başbakan Vucic'in güvenilirliğinin uluslararası toplum tarafından sorgulanmasına da yol açmıştır. Bu olumsuz algıya son vermek amacıyla daha iyi bir gelecek için farklı, başarılı ve modern bir Sırbistan inşa etmek ve bu doğrultuda Avrupa değerlerini güvence altına almak için zorunlu tüm reformları ancak kendisinin ve partisinin gerçekleştirebileceğini iddia etmiştir. AB üye ülkelerinin büyükelçileri, reformları tamamlamak ve Avrupa entegrasyonunu gerçekleştirmek için yetki isteyen SNS lideri ve aynı zamanda Başbakan Vucic'in erken seçim projesini başından beri desteklemiştir. Batı'nın desteğinin büyük ölçüde Vucic'in uzlaşmacı üslubundan ve bunun bir anda alev alabilen Batı Balkanların istikrarına katkıda bulunabileceği düşüncesinden kaynaklandığı söylenebilir. Hükümet yanlısı medya, Vucic'in seçim zaferini 'AB üyeliği için bir oy' olarak duyurmuştur. Rusya yanlısı medya ise siyasi figür olarak Cumhurbaşkanı Nikolic ve Dışişleri Bakanı Dacic'i öne çıkarmış, Vucic'i ise eleştirmiştir. AB, Kosova ve Rusya'ya yönelik politikalarındaki ayrışma dolayısıyla Cumhurbaşkanı Nikolic ile Başbakan Vucic arasında tekrar eden tartışmalar daha şiddetlenmiştir. Nikolic, Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi sürecine karşı eleştirel tutumunu sürdürmekte ve Kosova'nın kuzeyinde bulunan Sırp kurumlarının tasfiye edilmesine (özellikle sağlık ve eğitim alanındaki Sırp kurumlarının Kosova otoritesine devredilmesine) tamamen karşı çıkmaktadır (Poltermann ve Petric, 2016).

Başbakan Vucic liderliğindeki hükümet ise Avrupa entegrasyonu ve Kosova ile ilişkilerin normalleşmesi için çalışmaya devam edeceğini açıklamıştır. Belgrad'ın Kosova ile diyalog sürecine verdiği destek, kamuoyu ve uluslararası toplumda Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlığını kabul etmeye hazır olduğu izlenimi bırakmaktadır. Öte yandan Belgrad, anayasayı referans göstererek Kosova'nın Sırbistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu beyan etmekte ve Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü koruyacağını vurgulamaktadır. Bu durum, Sırbistan'ın Kosova'ya yönelik dış politikasında ikiliğin söz konusu olduğuna işaret etmektedir. Belgrad'ın bu muğlak duruşu, Kosova topraklarından feragat edilmesinin iç siyaset bağlamında göze alınmayacak kadar ağır bedelinden kaynaklanmaktadır. Nitekim

Cumhurbaşkanı Nikolic, Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlığını tanıma olasılığını kesin bir dille reddetmiş ve Kosova'nın siyasi statüsüne ilişkin herhangi bir çözüm önerisine referandum yoluyla Sırp halkının karar vereceğini ifade etmiştir. Ayrıca, Kosova'nın tanınmasının AB üyeliğinin ön koşulu haline getirilmesinden duyduğu endişeyi defalarca vurgulamıştır. O durumda, Sırbistan'ın AB üyesi olmayı reddedeceğini ve böylece Sırbistan'ın katılım müzakerelerindeki 35 faslın 34'üne ilişkin reformları gerçekleştirmesine rağmen Birliğe üye olamamış tek ülke olarak tarihe geçeceğini belirtmiştir (Zakowska, 2016: 12-13).

İkili ilişkileri çıkmaza sokan ve hatta tarafları silahlı çatışmanın eşiğine getiren başka bir olay, 2017 yılında Sırbistan'dan yola çıkan Sırp bayrağı renklerine boyanmış, üzerinde 21 dilde 'Kosova, Sırbistan'ındır' sloganı yazılı ve içinde Kosova'ya girişi yasaklanan siyasi yetkililer bulunan Rus yapımı bir Sırp treninin Kosova'dan izin alınmadan Sırpların yoğun olarak yaşadığı Mitrovica şehrine gönderilmesidir. Olayı, ülkenin egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün ihlal edilmesi olarak değerlendiren Kosova Cumhurbaşkanı Thaci, yasadışı tren seferinin Kosova'nın yanı sıra bölgedeki kırılgan istikrara ve barışa yönelik bir tehdit teşkil ettiğini ve Sırbistan'ın provokasyona dayalı agresif politikasının bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Kosova tarafının bölgeye özel harekâtçıları konuşlandırarak trenin şehre girişini engellemesinin ardından Cumhurbaşkanı Nikolic, Priştine'yi savaş provokatörlüğü yapmakla suçlamış, bu durumda asıl mağdurun Sırbistan olduğunu ifade etmiş ve Priştine'yi, Sırlara ateş açılması durumunda Sırp ordusunu Kosova'ya göndermekle tehdit etmiştir, *'Halkını ve topraklarını korumak zorunda olan bir ülkemiz. Savaş istemiyoruz ancak gerekirse Kosova'ya bir ordu göndereceğiz. Sırbistan, Sırp Anayasasına uygun hareket edecek. Ben de gideceğim ve bu Sırları savunmak için ilk gidişim olmayacak.'* (The Irish Times, 2017).

Bunun üzerine Kosovalı mevkidaşı Thaci, Belgrad'ı Kosova'nın kuzeyini ilhak etme planı doğrultusunda savaş çıkarmakla ve tıpkı Hırvatistan ile Bosna-Hersek'te yaptığı gibi kendi siyasi ve askeri hedeflerine ulaşabilmek için Kosova'daki Sırları feda etmekle suçlamıştır (The Irish Times, 2017). Başbakan Vucic, bölgede yaşayan Sırp halkının hayatını korumak ve ülkesinin barış yanlısı olduğunu göstermek için daha Kosova sınırına ulaşmadan trene dur emri verdiğini belirtmiş ancak çok geçmeden Başbakan Vucic'in uzlaşmacı söylemindeki samimiyetinin gerçekçi

olmadığı ortaya çıkmıştır. Başbakan Vucic'in trene dur emri verdiğini beyan ederek olayın sorumlusu olarak Cumhurbaşkanı Nikolic'i hedef göstermesi, Nisan ayında yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin öncesinde rakibi Nikolic'e verilecek halk desteğini aşındırmaya yönelik bir manevra olarak yorumlamıştır. Sırp gazeteci Dejan Anastasijevic ve siyasi analist Branislav Krstic, tren olayının öncelikli amacının iç politik mesaj vermek olduğunu öne sürmüştür. Bununla birlikte olayın, müzakere sürecinde Sırbistan'a daha fazla baskı yapılması durumunda bölgesel istikrarı ve güvenliği tehdit etmekten çekinmeyeceğine dair AB'yi hedef alan bir uyarı olarak da algılanması gerektiğini ifade etmiştir (Politico, 2017b; RFE/RL, 2017a).

Kosova'yı tanıyan ülke sayısını sınırlandırmak, Sırbistan'ın temel dış politika hedefidir. Belgrad bu doğrultuda, lobicilik faaliyetleri sürdürmektedir. Bu strateji doğrultusunda müzakerelerin hız kaybettiği 2016 yılının sonlarında Dışişleri Bakanı Dacic, Kosova'nın UNESCO üyeliğini ve daha çok ülke tarafından tanınmasını engellemeye yönelik yoğun bir diplomatik faaliyetler dizisi başlattığını açıklamıştır. Belgrad, Kosova'yı tanıyan devletlerin tutumlarını değiştirmeye ikna etmenin bir yolu olarak bu devletlerle mevcut siyasi ve ekonomik işbirliğini genişletme kararı almıştır. 2017 yılının sonlarına doğru Sırp yetkililer, Surinam ve Gine-Bissau'nun Kosova'yı tanıma kararını geri çektiğini açıklamıştır. Ardından, Nisan ayında da Brundi'nin Kosova'yı tanıma kararını iptal edeceği bildirilmiştir (Qehaja, 2018: 46; Szpala, 2016: 1-2).

Daha sonra Sırbistan, Kosova ve Sırbistan arasındaki müzakere süreci sonuçlanana kadar Liberya'nın ve Papua Yeni Gine'nin Kosova'yı tanıma kararını geri çektiğini duyurmuştur. Kosova'nın sahte olduğunu iddia ettiği bu gelişmeler, özellikle Rusya'ya yakınlığıyla bilinen haber ajansları (Sputnik) ve gazeteler (Alo, Kurir, Informer) tarafından yayınlanmıştır. Sırbistan'ın amacı, basında öne çıkan haberler üzerinden Kosova'nın statüsünün tartışmalı bir durumda olduğunu ve geleceğinin aralarındaki diyalog sürecine bağlı olduğunu tüm dünyaya göstermektir. Rusya'nın da destek verdiği bu türden bir propaganda, Kosova'yı tanımamış devletlerin algılarının şekillendirilmesinde etkili olmuştur. Sırbistan, Surinam'ın tanıma kararını geri çekmesi için ikna edilmesinde Rusya ile diplomatik ilişkilerini ve siyasi ortaklığını araç olarak kullanmıştır. Bu süreçte Sırbistan Surinam'a mali

teşvikte bulunmuş, Rusya ise ekonomik ve askeri işbirliği seçeneği sunmanın yanı sıra kararını geri çekmesi için ülkeye baskı yapmıştır. Tanıma kararlarını geri çekmeleri için ikna etmeye çalıştığı ülkelerin profili incelendiğinde Sırbistan'ın, benzer siyasi anlaşmazlıklar yaşayan, sosyal huzursuzlukları olan ve hatta geçmişte Yugoslavya ile iyi ilişkilere sahip olanları hedef aldığı görülmektedir. Ayrıca Sırbistan'ın izlediği dış politikada, Gambiya ve Liberya gibi bağlantısız ülkelerle tarihsel ilişkilerini kullandığı dikkat çekmektedir. Sırbistan'ın asıl hedefi, Kosova ile siyasi bağlayıcılığı bulunan bir anlaşma imzalanmadan önce kendisini daha avantajlı bir şekilde konumlandırmaktır. 2017 yılındaki faaliyet raporunda Kosova ve Metohiya Bürosu, Sırbistan'ın sürece olağanüstü düzeyde bağlılığını sürdürdüğünü yineleyerek, bunu Arnavut ve Sırp halkının tarihi uzlaşması ve bölgede kalıcı barışın inşası için bir fırsat olarak gördüğünü vurgulamıştır. Ayrıca Sırbistan raporlarında, Batı Balkanların Avrupa entegrasyonunu hızlandırmaya yardımcı olacak her türlü çabaya destek vermeye istekli olduğunu yinelemiştir (Qehaja, 2018: 47-49).

Sırp siyasetçilerin kamuoyu açıklamaları ve gelişmeler karşısındaki tutumları incelendiğinde Belgrad'ın diyaloga yaklaşımının, retorik olarak Avrupa yolunun gerektirdiğinden son derece farklı olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle Belgrad'ın Kosova konusundaki politika değişimi, normatif yaklaşımın bir sonucu olmaktan ziyade Avrupa entegrasyonu doğrultusunda araçsallaştırılmış, rasyonel ve pragmatik işbirliğine dayanan bir hamledir. Sırp yetkililer müzakere sürecini her iki taraf için faydalı bir girişim olarak değil, taraflardan birinin diğerine üstün gelmeye çalıştığı sıfır toplamlı bir oyun olarak görmüştür. Sırp yetkililer, Priştine'deki hükümetin otoritesini etkisiz hale getirmeye yönelik girişimleri doğrultusunda AB'nin arabuluculuk rolünü baltalayarak diyalog sürecinde ilerleme kaydedilmesini zorlaştırmıştır. Yetkililer, teknik konuları bile ulusal kimlik ve devlet sembollerine indirgeyip yüksek politika meselesi düzeyine taşımıştır. Dolayısıyla, Kosova ile ilişkilerin normalleştirilmesine ilişkin kapsamlı bir kamuoyu tartışması olmamış ve tartışmaların çoğu 'tanıma-tanıma ikilemi' etrafında dönmüştür (Pescanik, 2015).

Nikolic'in cumhurbaşkanlığı döneminde dış politikada atılan en cesur adım; Brüksel Anlaşması'nın imzalanması sonucu Sırbistan'ın Kosova'yı fiilen tanımış olması ve Kosova hükümetinin meşruluğunu dolaylı da olsa kabul etmesi olmuştur. Belgrad'ın en büyük dış politika başarısı ise Komisyon'un, Kosova ile diyalog

sürecindeki ve bölgesel istikrara aktif bir şekilde katkıda bulunmasından dolayı Sırbistan'ın üyelik müzakerelerinin başlatılmasını tavsiye etmesi üzerine 21 Ocak 2014 tarihinde AB'ye katılım müzakerelerinin başlatılması olmuştur. Böylece Sırbistan, stratejik dış politika önceliği olarak ilan ettiği AB üyeliği hedefini gerçekleştirmeye yönelik bir adım atmıştır. Dış politikadaki bir diğer başarı ise, Kosova'yı tanıyan ülkelerin kararlarını geri çekmelerinin sağlanması olmuştur. Ekim 2014'te Cumhurbaşkanı Nikolic, Sırbistan'a verdiği desteklerden dolayı Rusya Devlet Başkanı Putin'e ülkenin en yüksek onur göstergesi olan Sırbistan Yüksek Devlet Nişanı'nı takdim etmiştir. 2016 yılına gelindiğinde ise Cumhurbaşkanı Nikolic, Doğu Ortodoks Hristiyanlar arasında bağların kurulmasına, Doğu Ortodoksluğunun korunmasına, siyasete, uluslararası ilişkilere ve kültüre katkıda bulunma esasına dayanan ve Rus Ortodoks Kilisesi'nin verdiği prestijli bir ödülü almak üzere Moskova'ya davet edilmiştir (Helsinki Bulletin, 2016: 3). Bu tür sembolik jestler, genel seçimlerde Rusya yanlısı, NATO düşmanı ve AB karşıtı seçmenin gönlünü kazanmak amacıyla gerçekleştirilmektedir.

2013 yılı, Rusya ve Sırbistan arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi bakımından da kritik öneme sahiptir. İki ülke, Stratejik Ortaklık Bildirgesi imzalamıştır. Sırbistan Cumhurbaşkanı Nikolic, her iki ülkenin önünde yeni bir işbirliği dönemi olduğunu, birlikte çalışmaları durumunda ulaşılamayacakları herhangi bir hedef olmadığını ve Bildirge'nin asırlardır süregelen kadim dostluğun resmileştirilmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bildirge ile Rusya ve Sırbistan siyaset, ticaret, yatırım, tarım, ekonomi, kültür, bilim, teknoloji ve eğitim de dahil olmak üzere birçok alanda işbirliğinin derinleştirilmesini taahhüt etmiştir. Bildirge'ye göre, stratejik ortaklık anlaşmazlıkların barışçıl çözümü; karşılıklı saygı ve fayda; devletlerin egemenliği, eşitliği ve toprak bütünlüğü; içişlerine karışmama ilkelerine dayanmaktadır. Stratejik ortaklık, ikili ilişkilerde ve uluslararası kuruluşlarda ele alınan bölgesel ve uluslararası meselelerin çözümünde siyasi koordinasyonu ve geniş çaplı işbirliğini öngörmektedir (TASS, 2013).

Aynı yıl imzalanan diğer belge; stratejik bilgilerin paylaşımını, savunma sanayinde işbirliğini, askeri değişimleri ve askeri tatbikatlara katılımı içeren, sonraki askeri anlaşmalara zemin hazırlayan ve 15 yıl boyunca geçerli olacak Askeri İşbirliği Anlaşması'dır. Bu anlaşmanın kapsamı ve içeriği, Sırbistan'ın NATO ile işbirliğine

meydan okumakta ve nicelik olarak daha zayıf olmasına rağmen Batı'nın güvenlik şemsiyesi NATO'ya alternatif oluşturma amacı taşımaktadır. Aralık 2013'te Sırbistan'ın NATO'ya yönelik tutumunu öğrenmek amacıyla dönemin Başbakan Yardımcısı Vucic ile bir araya gelen Rusya Savunma Bakanı Sergei Shoigu, askeri tarafsızlığından emin olduktan sonra Sırbistan ile savunma işbirliği anlaşması imzalamıştır. Cumhurbaşkanı Nikolic de Sırbistan'ın NATO'ya katılarak çizgiyi asla geçmeyeceğini ve tarafsız kalacağını vurgulayarak Putin'e sadakat sözü vermiştir. Aynı yıl Sırbistan, Rusya liderliğindeki KGAÖ daimi gözlemcisi olmuştur (Torralba, 2014: 12). Sırbistan, tıpkı NATO'da olduğu gibi KGAÖ'ye de katılma niyetinde olmamakla birlikte üyeleriyle yakın siyasi diyalog içindedir (Stojkovic ve Glisic, 2018: 8). Askeri tarafsızlığı, askeri kapasitesini ve kabiliyetlerini geliştirmeye çalışan Sırbistan'ın Doğu ve Batı arasındaki dengelemeyi sürdürmesine yardım etmektedir. Sırp askeri güçlerinin farklı askeri ittifaklarla yakın ilişkiler içinde olması, Sırbistan'ın diğer Avrupa ülkelerinden daha farklı bir tarafsızlık politikası izlediğini göstermektedir. Buradaki temel farklılık, Sırbistan'ın askeri tarafsızlığının çeşitli uluslararası meseleler hakkında farklı görüşleri olan ve farklı yaklaşımlar benimseyen iki tarafla da yakın ilişkiler içinde olmasından kaynaklanmaktadır.

Sırbistan'ın NATO ile yakın temasları, Rusya ile güvenlik ve stratejik ilişkiler alanındaki yakınlaşmasına paralel bir şekilde seyretmiştir. Hükümet, ilk olarak Ocak 2015'te uygulamaya koyduğu savunma reformu doğrultusunda siyasi diyalogu ve işbirliğini geliştirmek için NATO ile Bireysel Ortaklık Eylem Planı imzalamıştır (European Commission, 2016: 7). Sırbistan, etkin ve düşük maliyetli bir savunma sistemi geliştirmek, silahlı kuvvetlerini BM denetimindeki çok uluslu operasyonlara ve AB önderliğindeki kriz yönetimi operasyonlarına katılabilecek kapasiteye ulaştırmak amacıyla modernize etmek için NATO ile işbirliğini kullanmaktadır. Güvenlik alanında her iki askeri ittifakla da askeri-teknik işbirliği anlaşmalarına imza atan Sırbistan, askeri tarafsızlığını sürdürmektedir. Sırp karar vericiler, Rusya yanlısı Sırp seçmeni rahatsız etmemek için NATO ile işbirliğini düşük profilli tutmaya çalışmakta, Rusya ile siyasi-askeri işbirliğinin medya tarafından öne çıkarılmasını sağlamaktadır. Çünkü Sırbistan'ın NATO ile lojistik işbirliği anlaşması, halktan gizli bir şekilde imzalanırsa da bilgi halka sızdırılmış ve NATO karşıtlarının protestolarına yol açmıştır (Balkan Insight, 2016). Şubat 2016'da Başbakan Vucic'in imzaladığı,

Sırbistan'da bulunan NATO personelinin diplomatik statüsünü düzenleyen ve ülkeye mali fayda sağlayan anlaşma Rusya'nın tepkilerine yol açmıştır. Rusya Başbakan Yardımcısı Dmitri Rogozin, Sırbistan Dışişleri Bakanı Dacic'e Rusya ile bir anlaşma imzalamanın Sırbistan'ın askeri ve siyasi tarafsızlığının bir göstergesi olacağını söylemiştir. Öte yandan NATO personeline, Sırbistan'ın askeri altyapısını kullanma ve toprakları üzerinden geçiş hakkı tanıyan Bireysel Ortaklık Eylem Planı çerçevesinde imzalanan lojistik işbirliğine ilişkin anlaşma çerçevesinde İttifak'ın tüm personeline dokunulmazlık, hareket özgürlüğü ve çeşitli ayrıcalıklar verilmesi ve vergiden muaf tutulması Rusya'yı rahatsız etmiştir. Rus yanlısı partiler, Sırbistan'ın henüz resmi olarak NATO'ya üye olmamasına rağmen bu anlaşma ile NATO'nun Sırp topraklarına getirildiğini öne sürerek anlaşmaya itiraz etmiştir. Belgrad ise tarafsızlık politikası çerçevesinde NATO ile aktif işbirliğinin genişletildiğini ifade etmiştir (B92, 2016).

NATO bombardımanının 16.yıldönümünde yaptığı bir konuşmada Başbakan Vucic, *“Biz, küçük ancak halkına boyun eğdirilemeyecek kadar güçlü ve gururlu bir ülkeyiz. Dersimizi aldık ve Avrupa'daki tüm uygar uluslar gibi normal ve onurlu bir yaşam için mücadele etmeye devam edeceğiz.”* (Xinhua, 2015) sözleriyle Rusya'ya ve iç siyasetteki muhalif kesime Sırbistan'ın NATO ile belli sınırlar dahilinde işbirliği yaptığı mesajını vermiştir. Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Maria Zaharova Rusya'nın, Sırbistan'ın NATO ile yakın temaslarını takip ettiğini ancak bunu yaparken askeri tarafsızlık politikasına bağlı kaldığına güvendiğini belirterek ihtiyatlı bir karşılık vermiş ancak iki gün sonra durumu sert bir dille eleştirmiştir. Libya'daki Sırp Büyükelçiliği'nin iki çalışanının öldürülmesi üzerine Maria Zaharova, Batı'yı Sırbistan'ı adım adım NATO'ya sokmaya çalışmakla suçlamış, Batı'nın Sırp'ları küçük düşürdüğünü, Stockholm sendromunu empoze ederek onları kurbanları haline getirdiğini ve bunun bir tür sapkınlık olduğunu vurgulamıştır (B92, 2016b). Moskova'nın imzalamak istediği askeri anlaşmanın büyük ölçüde sembolik bir anlam taşıdığı açıktır çünkü Rus askeri kuvvetleri Sırbistan'daki ortak tatbikatlara NATO askerlerine kıyasla nadiren katılmaktadır. Esas itibarıyla talebin amacı, Sırbistan'ı askeri ve güvenlik politikasına ilişkin tercihlerini açıkça beyan etmeye zorlamaktır. Sırp hükümetinin talep edilen anlaşmayı imzalaması durumunda, çok büyük bir Rus askeri varlığının ülkede bulunması için gerekli yasal dayanak

oluşacaktır. Sırbistan, bir yandan peşine takılma stratejisi çerçevesinde, askeri ve teknik kabiliyetlerini artırmak amacıyla NATO'ya ve AB'ye angaje olmakta, diğer yandan ise hem söylemleri hem de sembolik anlaşmalar aracılığıyla Rusya'yı yatıştırarak ve askeri-teknik işbirliğini dengeli bir şekilde gerçekleştirdiği izlenimi vererek kendine manevra alanı sağlamaya çalışmaktadır.

Sırbistan'ı askeri işbirliği açısından Rusya'ya yaklaştıran bir diğer husus, tarihsel olarak ilişkilerinin kötü seyrettiği ve zaman zaman sürtüşme yaşadığı Hırvatistan'ın silahlanmaya başlaması olmuştur. Bu kararın, siyasi, mali ve teknik açıdan NATO ve AB tarafından desteklenmesi, Belgrad'ı harekete geçirmiş ve Başbakan Vucic derhal Rusya'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Rusya Başbakan Yardımcısı Dmitri Rogozin, Moskova'nın Sırbistan'ı S-300 füzeleri de dahil olmak üzere gelişmiş silahlarla donatma niyetini açıklamıştır (Ramani, 2016). Rus internet gazetesi Vzglyad yaptığı açıklamada, Sırbistan Başbakanı Vucic'in Rusya'ya ziyaretinin temel amacının 4,5 milyar Euro değerinde silah satın alarak Sırbistan'ı Balkanlar'ın ortasında bir Rus kalesine ve askeri üssüne dönüştürmek olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık Batı'da, bölgedeki silahlanma yarışına ilişkin istikrar ve güvenlik odaklı endişeler gündeme gelince Vucic, Sırbistan'ın askeri kapasitesini saldırı değil savunma amacıyla artırdığını ve ülkesinin kolay bir hedef olmayacağını belirtmiştir (Balkan Insight, 2015b):

“Diğer ülkelerin yaptıklarına müdahale etmiyoruz, kendimizi tehdit altında hissetmiyoruz. Ancak bazı sorunlar olduğunu hissediyoruz ve Moskova'daki ortaklarımızla bunun hakkında konuştuk. Mesele şu ki, bölgemizdeki bazı ülkeler balistik füze siparişi vermeye başladı. Sırbistan asla kimseye saldırmayacak. Hırvatistan'ın planlarının ne olduğunu bilmiyorum. Ne için balistik füzelere ve fırlatma rampalarına ihtiyacı olduğunu bilmiyorum. Bizi ilgilendiren husus kendi topraklarımızı, vatandaşlarımızı ve halkımızı koruyup koruyamayacağımızdır ve Sırbistan bunu yapacak durumda olacaktır.”

Askeri analistlere göre, Sırbistan'ın Rusya'dan S-300 hava savunma füze sistemleri ve MiG-29 savaş uçakları satın alma kararı, ABD'den yaklaşık 300 kilometre menzile sahip M-270 roket sistemlerini satın almak isteyen komşu Hırvatistan'a karşı bir misillemedir. Karşılıklı olarak atılan bu adımlar, Rusya ile Batı arasında süregelen rekabetin bölge ülkeleri arasında silahlanma yarışına yol açtığını göstermektedir (Balkan Insight, 2015b).

Politika'nın askeri analisti Ljubodrag Stojadinovic, Hırvatistan ile Sırbistan arasında bir silahlanma yarışının varlığını kabul etmiş, gerçek bir silahlı çatışma olasılığının oldukça düşük olmasına rağmen mermi yerine kelimelerin kullanıldığı bir tür psikolojik savaşın mevcut olduğu tespitinde bulunmuştur. Zagreb savaş sosyolojisi uzmanı Ozren Zunec de her iki ülkenin de karşılıklı ilişkileri kötüleştirecek siyasi, ekonomik, etnik veya başka herhangi bir nedeni bulunmaması dolayısıyla bu görüşe katılmıştır. Ayrıca silahlı çatışma riskinin, medya tarafından abartıldığını ve bu tip söylemlerin, her iki ülkede de milliyetçi kesimin oylarını garanti altına alarak fayda sağlamayı hedefleyen birkaç politikacı tarafından siyasi bir taktik olarak kullanıldığını ileri sürmüştür (DW, 2016).

Bu süreçte NATO ile yakın ilişkiler içinde olan Sırbistan'ın eş zamanlı olarak Rusya ile askeri işbirliğini güçlendirilmesi, Birliğin içinde büyük endişe yaratmıştır. Brüksel bu gelişmeleri, Sırbistan tarafından gönderilen belirsiz sinyaller olarak algılamıştır. Başbakan Vucic'in Rusya'dan silah satın alınması konusunda Batı'nın kaygılarını gidermeye yönelik bunun Sırbistan'ın güçlendirilmesiyle alakalı olmadığı ve komşusu Hırvatistan'ın NATO tarafından güçlendirilmesi karşısında ulusal güvenliği sağlama amaçlı olduğuna dair güvence veren açıklamalarına rağmen Batı, Sırbistan ile Rusya arasındaki yakın ilişkileri Balkanların güvenliği için potansiyel bir tehdit olarak gördüğünü her fırsatta vurgulamıştır. Moskova'ya yönelik oportünist bir yaklaşım benimseyen ve Brüksel'in endişelerini gidermeyi amaçlayan Başbakan Vucic, “*Sırbistan, rasyonel sebeplerden dolayı Rusya'nın dostu olarak kalacak.*” (TASS, 2015b) söylemiyle Rus-Sırp ilişkilerindeki temel faktörün tarihi yakınlıktan ziyade ekonomik işbirliği olduğunu, stratejik ortaklığın rasyonel ve pragmatik gerekçelere dayalı olduğunu ifade etmiştir.

Sırbistan'ın dış ve güvenlik politikası çerçevesinde AB ile tam bir dayanışma ve uyum içerisinde olmaması, 2015 ilerleme raporuna yansıtılmış ve dış, güvenlik ve savunma politikası konusunda ‘kısmen’ uyumlu olduğu belirtilmiştir. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesindeki kısıtlayıcı önlemlerin uygulanmasına ilişkin bir yasanın henüz kabul edilmediği vurgulanmış ve uyum %65 olarak açıklanmıştır. Yapılan tüm uyarılara rağmen Sırbistan'ın Rusya ile yürüttüğü ortak askeri tatbikatlar, üst düzey temasların devamı olarak değerlendirilmiştir (European Commission, 2015: 70).

Sırbistan'ın ekipman desteği, teknik destek ve ortak tatbikatlar yoluyla Rusya ile askeri işbirliğini derinleştirmesi üzerine AB'nin eleştirilerine cevaben Dışişleri Bakanı Dacic, *“Rusya olmadan toprak bütünlüğümüzü korumamız mümkün değil. Rusya hakkında konuştuğumuzda, kendi geleceğimiz hakkında konuşmuş oluruz... Kesinlikle NATO üyesi olma niyetinde değiliz.”* ifadesiyle Rusya ile mevcut ilişkilere övgüde bulunmuştur. Ayrıca, *“Sırbistan'ın AB ile Rusya arasında tercih yapmasını gerektiren bir durum ortaya çıktığında seçimimiz Sırbistan olacaktır.”* (Diplomatic Portal, 2016) sözleriyle Dacic, dış politika yöneliminde ulusal çıkarların önceliğini bir kez daha ifade etmiştir.

Benzer şekilde bir röportajında Dışişleri Bakanı Dacic, Sırbistan'ın Doğu ile Batı arasında denge politikası izlemekten ziyade ulusal çıkarlarını koruduğunu ve BMGK'de Kosova ve Srebrenitsa konusunda Sırp çıkarlarını koruyan Rusya'ya yönelik dış ve güvenlik politikasının AB'nin istediği yönde değiştirilmeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca Rusya ve Çin başta olmak üzere diğer ülkelerle yakın ilişkiler geliştirmiş olmayı, Sırbistan'ın dış politikadaki en büyük başarısı olarak görmekte olduğunu dile getirmiştir. Bölgede barışın, istikrarın ve güvenliğin tesis edilmesini ortak çıkar olarak değerlendiren Dacic, Sırbistan'ın uluslararası toplumun çifte standartlarının bedelini, devlet çıkarlarını riske atmakla ödemeye hazır olmadığını vurgulamıştır (B92, 2017). Bununla birlikte Dışişleri Bakanı Dacic, AB'nin Sırbistan'ın Rusya ile askeri tatbikatlara katılmasına yönelik eleştirilerine aşağıdaki şekilde yanıt vermiştir (TASS, 2015):

“... Savunma Bakanlığı'ndan birlikte askeri tatbikat yaptığımız tüm ülkelerin listesini alın. Rusya ile yapılan askeri tatbikatların diğerlerine kıyasla mutlak bir azınlık olduğunu göreceksiniz. Ayrıca, NATO ile Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nı imzaladığımızı biliyorsunuz... Rusya ile yaptığımız askeri tatbikata karşı NATO karargâhından tek bir kelime bile duymadık. Öyleyse, bize nasihat verenler kim! Avrupa Birliği askeri bir blok değildir ve kendi işine bakmalıdır... Sırbistan bağımsız bir devlettir.”

Nitekim 2015 yılında, Sırp ordusu NATO ile 197 adet faaliyette yer almıştır ve üye ülkelerle 370 adet ikili faaliyet daha gerçekleştirilmiştir. Rusya ile sadece 36 adet faaliyet organize edilmiş ve Sırp ordusu 21 adet çokuluslu eğitim tatbikatından sadece 2 tanesine Rusya ile katılmıştır. 2012-2017 döneminde ise Sırbistan, NATO ile 23'ü Barış için Ortaklık Programı çerçevesinde olmak üzere toplam 44 ve Rusya ile sadece 6 tane ortak askeri tatbikat yapmış ve bunların tümü, NATO üyelerinin

topraklarında gerçekleşmiştir. 2014-2017 döneminde, NATO üyelerinden toplam 12 milyon Euro yardım almış ve Rusya'dan gelen yardım ise 52.000 Euro ile sınırlı kalmıştır (Demostat, 2017). Bağışlar ve askeri tatbikatlarla ilgili rakamlar, Dışişleri Bakanı Dacic'in söylemlerini haklı çıkarmakta ve bir yönüyle Sırbistan'ın, Rusya'nın bölgedeki etkisinin bastırılması bakımından NATO için önemli olduğunu göstermektedir.

Sırp halkının büyük bir kısmı, Sırbistan'ın ulusal çıkarlarının riske atılmasından ve diplomatik açıdan köşeye sıkıştırılmasından Başbakan Vucic'in kendisini Moskova'ya düşman hale getiren taktiksel belirsizliğe dayanan dış politika stratejilerini sorumlu tutmaktadır (B92, 2016a). Başbakan Vucic'in Batı'ya yöneldiğini gören Putin, 26 Mayıs 2016 tarihinde makamında ağırladığı Cumhurbaşkanı Nikolic'i seçim zaferi dolayısıyla kutlamış ve yeni hükümetin Rus-Sırp ilişkilerinin geliştirilmesine ciddi anlamda önem veren kişiler için değerli bir yer olacağını 'umut ettiğini' belirtmiştir. Aslında bu ifade ile Putin, örtülü bir şekilde AB ve NATO ile daha yakın ilişkiler arayışında olan Belgrad'ın rotasını değiştirmesini ve Moskova'nın isteklerine kulak vermesini talep etmiştir. Esas itibarıyla Moskova, ilerleyen süreçte Sırbistan'ın Rusya'nın bir uydusu mu yoksa pazarlık kozu mu olacağı hususunda tercih yapması gerekeceğinin sinyallerini vermiştir (Reljic, 2016: 25-26).

Başbakan Vucic'in Moskova ziyaretleri ve Rusya ile başta askeri alan olmak üzere birçok farklı alanda bir dizi önemli anlaşma imzalaması, 2017 cumhurbaşkanlığı seçimlerinden önce Rusya yanlısı seçmeni yatıştırma çabası ve Batılı aktörlere gerektiğinde Sırbistan'ın yörüngesini Rusya'ya yaklaştırabileceğine ilişkin sinyal vermeyi amaçlayan bir stratejidir. İktidarı garantilemek için seçeneklerini çeşitlendirme yoluna giden Vucic, Batılı aktörlerin kendisine verdiği desteği geri çekmesinin önüne geçmek için Rusya ile pragmatik ilişkiler kurmayı tercih etmiştir (Karganovic, 2016).

Başbakan Vucic'in cumhurbaşkanlığı seçimlerine yönelik imaj çalışmalarından biri de komşu ülkelerle iyi ilişkiler tesis etmeye yönelik girişimleri olmuştur. Bu bağlamda, Sırbistan'ın uzun süredir gergin ilişkiler içinde olduğu Arnavutluk'u ziyaret eden ilk Sırp lideri dönemin Başbakanı Vucic olmuş ve bu eylem, tarihi bir ziyaret olarak nitelendirilmiştir. Saraybosna'da konuşan Vucic, Bosna savaşı

dönemindeki söylemleriyle bağdaşmayan uzlaşmacı bir tavır ortaya koymuştur (Euronews, 2015):

“Ülkelerimiz için bölgedeki barışa ve istikrara yatırım yapmak önemlidir... Savaşların ve kan dökmenin sorunlarımızı çözmeyeceğini anlarsak, diyalogu ve dürüst ilişkileri sürdürürsek hem Sırbistan’ın hem de Arnavutluk’un geçmişine kıyasla çok daha iyi bir geleceğe sahip olacağını söyleyebilirim.”

Sırbistan’ın bölgesel istikrarın garantörü imajını güçlendirmek amacıyla Başbakan Vucic yaptığı açıklamada, Bosna savaşı dolayısıyla düzenlenen anma törenlerine katılacağını belirtmiş, Srebrenitsa’da yaşananları ‘büyük ve korkunç bir suç’ olarak nitelendirmiş ancak ‘soykırım’ kelimesini kullanmayı reddetmiştir, *“Uzlaşmaya ve diğer insanların kurbanlarının önünde başımızı eğmeye hazır olduğumuzu gösterme zamanı geldi. Gururla gideceğim ve bazı kişilerin suç işlediğini kabul edebilen Sırbistan’ı temsil edeceğim. Bu korkunç suçları kınıyoruz ve suçluların her birini cezalandıracağız.”* (DW, 2015b).

Aynı yıl İngiltere, BM Güvenlik Konseyi’nde Srebrenitsa’da meydana gelen zulümlerin soykırım olduğunu resmi olarak kabul edecek bir karar taslağı sunmuştur. Moskova, Belgrad’ın istediği takdirde kararı veto edeceğini açıkça belirtmiştir. İlk başta Başbakan Vucic ve Dışişleri Bakanı Dacic böyle bir yönlendirmede bulunmayacaklarını belirtmiş ve Rusya’nın kararı kendi inisiyatifiyle veto etmesini beklemiştir. Buna karşın Cumhurbaşkanı Nikolic, BM Güvenlik Konseyi toplantısından birkaç gün önce Putin’den kararı veto etmesini istemiştir. Yapılan oylamada Fransa, Birleşik Krallık ve ABD kararın lehinde oy kullanmış; Çin, çekimser kalmış ve Rusya, karara karşı oy kullanmıştır. Rusya’nın BM Büyükelçisi Yardımcısı Petr Iliichev, İngiltere tarafından sunulan taslağı bölücü olarak nitelendirmiş ve Srebrenitsa katliamının taraflarından yalnızca birine odaklandığını dile getirmiştir. Bununla birlikte, taslağın siyasi amaçlı olduğunu ve Bosna-Hersek’te daha fazla gerilime yol açacağını ileri sürmüştür. Cumhurbaşkanı Nikolic, Rusya’nın BM’deki vetosunu memnuniyetle karşılamış ve yaptığı açıklamada, Batı’nın tüm Sırp ulusunu karalama girişiminin Rusya tarafından engellediğini, bunun Rusya’nın gerçek ve dürüst bir dost olduğunu kanıtladığını söylemiştir (Financial Times, 2015; BBC, 2015). Kararın Rusya tarafından veto edilmesi, yakın zamanda imzalanan ve

uluslararası meselelerde ortak pozisyon olmaya dayanan stratejik ortaklığın kazanımlarından biridir. Srebrenitsa soykırımının 20. yıldönümünde oylamaya sunulan İngilizlerin Srebrenitsa ile ilgili taslak kararı, Sırbistan'ın uluslararası konumunun ne kadar güvencesiz olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü Rusya kararı veto etmiş ve fakat bunu görüşmelerin 11. saatinde yaparak Sırbistan'a mesaj vermeyi amaçlamıştır.

3.1.2. Ukrayna Krizi: Sırbistan'ın AGİT Dönem Başkanlığı

Rusya'nın Batı sınırındaki en büyük komşusu olan Ukrayna, SSCB'nin eski üyesidir. Kırım ise 1954'te Eski Sovyetler Birliği Başbakanı Khrushchev tarafından Ukrayna'ya bırakılmıştır. Rusya'nın büyük bir deniz üssü olan Sivastopol'ün bulunduğu Kırım, Ukrayna'nın Rusya ile ilişkilerinde önemli sorun teşkil etmektedir. Sivastopol, Rusya'nın deniz gücünü yansıtmak için her zaman önemli bir merkez olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Ukrayna ve Rusya, 1997 yılında Rusya'nın Karadeniz filosunu konuşlandırması için Sivastopol limanını kiralamasına yönelik gerekli koşulları belirleyen bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre, Rusya'nın kira sözleşmesi 2017'de sona erecektir ancak Nisan 2010'da Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukovich ve Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev Rusya'nın kira sözleşmesini 24 yıl daha uzatılması hususunda anlaşmıştır. Böylece Kırım, Rus donanması için bir üs olarak stratejik önemini korumaya ve Moskova'nın bölgedeki çıkarlarına hizmet etmek için önemli bir saha olmaya devam etmiştir. Ancak tarafların anlaşma imzalamasına rağmen Kırım, Ukrayna ve Rusya arasında potansiyel bir çatışma bölgesi olarak kalmıştır. Taraflar arasındaki ilişkiler, Ukrayna'nın Rusya'ya olan borçlarını ödeyememesi ve bunun karşılığında Rusya'nın Ukrayna'ya arz ettiği doğalgazı keserek yasadışı bir şekilde Batı'ya satması nedeniyle bozulmaya başlamıştır. İlişkilerde krize yol açan asıl gelişme, 2013'te Rusya yanlısı Cumhurbaşkanı Yanukovich'in Ukrayna'nın Batı'ya yönelmesinin önüne geçmek için AB ile daha fazla ekonomik entegrasyonu öngören Ortalık Anlaşması'nı askıya alması olmuştur. Bu karar, ülke çapında protestolara yol açmış ve güvenlik güçlerinin gösterileri bastırmak amacıyla orantısız güç kullanımı çatışmayı daha da tırmandırmıştır. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, İkinci Dünya Savaşı'nın

sonundan bu yana yakın Avrupa tarihindeki ilk işgal olmuştur. NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen tarafından 'Avrupa'nın 11 Eylül'ü' olarak adlandırılan ilhak, Rusya ile Batı arasındaki gerilimin Soğuk Savaş'tan beri görülmemiş bir düzeye tırmanmasına sebep olmuştur (Sauer, 2017: 88-89).

Kriz öncesinde Ukrayna'nın gelecekteki jeo-ekonomik yönelimi için AB ve Rusya arasında rekabet yaşanmıştır. AB, 2009'da başlattığı Doğu Ortaklığı programı aracılığıyla Ukrayna ve diğer 5 eski Sovyet cumhuriyeti ile ekonomik ve siyasi olarak yakın ilişkiler tesis etmeye çalışmıştır. Bu girişim, gelecekteki AB genişlemesine doğru atılan bir adım olmaktan ziyade Birliğin doğu sınırında tampon bölge oluşturmayı ve bu ülkelerin Batı'ya yönelmelerini sağlamayı hedeflemektedir. 2013'te AB, Ukrayna'nın 20 milyar Euro'luk mali destek talebini geri çevirmiş ve bunun yerine, Ticaret ve Ortaklık Anlaşması üzerinden Ukrayna'ya yönelik ekonomik girişimlerde bulunmuştur. Stratejik öneminden dolayı Ukrayna'yı bir tür tampon devlet olarak yörüngesinde tutmak isteyen Rusya, bunu arka bahçesine yönelik bir tehdit olarak algılamış ve AB'nin girişimlerine misilleme olarak, Avrasya'da bölgesel bir düzen inşa etmiştir. Bu doğrultuda, Ukrayna'yı ve eski Sovyetler Birliği'nin geri kalanını gümrük birliği projesine dahil etmeye çalışmış ve Mayıs 2014'te söz konusu ülkelerle Avrasya Ekonomik Birliği'ni (AEB) kuran anlaşmalar imzalamıştır. Böylece Rusya, Batı'da AB ve Doğu'da Çin ile ilişkilerinde ekonomik faydaları ve pazarlık kozları sağlayacak ve lideri olduğu bir topluluk kurma yoluna girmiştir. Dolayısıyla, Brüksel ve Moskova, Ukrayna'yı kendi jeopolitik projelerinin önemli bir unsuru olarak görmüş ve sıfır toplamlı bir oyun olarak ele aldığı Ukrayna'nın seçimini etkilemeye çalışmıştır. Böyle bir rekabet ortamında ülkesi için daha iyi bir anlaşma arayışında olan Yanukovych, AB ile Rusya arasında sürekli manevra yapmıştır. Moskova, AB'yi seçmesi durumunda Ukrayna'yı ticaret engelleri ile cezalandıracağını, kendisini seçmesi durumunda ise bir mali yardım paketi ile ödüllendireceğini ifade ederek üstü kapalı tehditlerini sürdürmüştür. Rusya'yı karşısına almak istemeyen Cumhurbaşkanı Yanukovych, Kasım 2013'te Kiev'in AB ile imzalayacağı siyasi ve ekonomik ortaklık anlaşmasını askıya almış, bunun yerine Ukrayna'yı Rusya liderliğindeki gümrük birliğine dahil etme sözü vermiş ve Rusya'nın mali yardım paketini kabul etmiştir. Karar, Kiev'in merkezinde kitlesel protestolara yol açmış ve kalıcı bir açmaza dönüşmüştür. AB

yanlısı kesim, Kiev'in Bağımsızlık Meydanı'nda Rusya karşıtı protestolar başlatmış ve güvenlik güçlerinin sert bir şekilde müdahale ettiği gösteriler, Şubat 2014'te zirveye ulaşmıştır (Trenin, 2014: 4-5).

Rusya için bu protestolar istenmeyen bir meydan okumayı temsil etmiş, AB ise bu gelişmeyi memnuniyetle karşılamış ve hatta desteklemiştir. O zamana kadar AB'nin Ukrayna'ya yönelik politikası, Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton ve Avrupa Konseyi Başkanı Herman van Rompuy tarafından yönetilmiştir. Ancak kriz patlak verdiğinde, ana aktörlerde önemli bir değişiklik meydana gelmiş ve Rusya ile Ukrayna arasında ateşkes anlaşmasının imzalanmasına yönelik müzakerelerde ağırlıklı olarak Almanya ve Fransa rol oynamıştır (Schmidt, 2016: 79-81). Şubat 2015'te Almanya, Fransa, Rusya ve Ukrayna imzaladıkları Minsk Anlaşması doğrultusunda şiddetin durdurulmasına ve krizin yatıştırılmasına aracılık etmeye çalışmış ancak barışın inşa edilmesine yönelik diplomatik girişimler sonuç vermemiştir. Böylece, Rusya destekli silahlı gruplar Kırım'daki hükümet binalarını ve silahlı kuvvetlerin kışlalarını işgal etmiştir. Böylece Rusya, adım adım Kırım'ı ele geçirmeye başlamıştır. 16 Mart'ta yapılan referandumda halkın %96,6'sı Rusya'nın topraklarının bir parçası olmak için oy kullanmıştır. Bu referandum, adil olmadığı ve Avrupa standartlarını karşılamadığı gerekçesiyle Batı tarafından eleştirilmiştir. Ardından AB ve ABD, Rusya'ya ve Kırım'daki darbeden sorumlu kişilere yaptırım uygulanmasına karar vermiştir. Nisan 2014'te Doğu Ukrayna'daki Donetsk ve Luhansk'ta bir isyan başlamış ve Ukrayna kuvvetleriyle ciddi çatışmalara yol açmıştır. AB'nin Rusya'dan talebi, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün eski haline getirilmesi olmuştur. Rusya, medya üzerinden yürüttüğü propaganda faaliyetleri doğrultusunda Batı'yı Kiev'de yasadışı bir darbeyi desteklemekle suçlamış ve Kırım'ın artık Rusya'nın bir parçası olduğunu ilan etmiştir. Kırım Cumhuriyeti temsilcileri ve Rusya Federasyonu arasında Kırım Cumhuriyeti'nin (Sivastopol dahil) Rusya'ya Katılımına İlişkin Antlaşma 18 Mart 2014 tarihinde imzalanmıştır. Rusya, Batılı ortakları tarafından ihanete uğradığını ilan etmiş ve hayati çıkarlarını koruma gerekçesiyle işgalini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Batı ise bunu revizyonist bir gücün saldırısı olarak algılamıştır. Batılı güçler, uluslararası hukuku ve Ukrayna'nın egemenliğini ihlal ettiği için ilhakın yasadışı olduğunu düşünürken Rusya, Kırım halkının Rusya'nın bir parçası olmayı

seçtiği referandumun tamamen meşru olduğunu iddia etmiştir (Schmidt, 2016: 79-83).

Referandum, BM Genel Kurulu'nun kabul ettiği bir kararda BMGK'nin 13 üyesi ve 100 BM üyesi tarafından geçersiz ilan edilmiştir. Dolayısıyla Rusya tarafından hukuksuz bir şekilde işgal edilen Kırım, dünyanın ezici çoğunluğu tarafından resmi olarak Ukrayna toprağı kabul edilmiştir. Avrupalı olmayan devletler ile AB'ye aday ve potansiyel aday devletlerin çoğu AB yaptırımlarına katılmıştır. Örneğin, Karadağ ve Arnavutluk Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığını zayıflatan veya tehdit eden eylemlere ilişkin kısıtlayıcı önlemlere ilişkin AB Konsey Kararı 2014/151 doğrultusunda AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına derhal uyum sağlamıştır. Ancak Sırbistan, BM Genel Kurulu'ndaki oylamada çekimser kalan tek Avrupa devleti olmuş ve Ukrayna'daki duruma ilişkin tarafsız bir tutum benimsemiştir. Bu durum, kendi toprak bütünlüğünü aktif bir şekilde destekleyen ve Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkan Sırp dış politikasının tutarlılığının sorgulanmasına yol açmıştır. Sırbistan'ın karar alıcılarına göre Ukrayna'daki krize karşı tarafsızlık politikası izlemek Kosova meselesi, ticaret, enerji güvenliği ve AB entegrasyonu konularıyla ilgili ulusal çıkarları korumanın en uygun maliyetli yoludur (Ejdus, 2014: 348-349).

Kırım'ın Rusya'ya katılımını öngören anlaşmanın onaylanması için ulusal meclisi ikna etmeye yönelik yaptığı konuşmada BM UAD'ye sunulan bildiriden alıntı yapan Putin, Kosova'ya atıfta bulunarak aday ülke olması dolayısıyla AB'nin uyguladığı baskı sonucu dış politikadaki manevra alanı daralan Sırbistan'ı yönlendirmeyi ve Batı'nın ikili tutumunu ortaya koymayı amaçlamıştır (Kremlin, 2014):

“Bağımsızlık beyanları yerel mevzuatı ihlal edebilir ve çoğu zaman da ihlal eder. Ancak bu, uluslararası hukuku ihlal ettikleri anlamına gelmez. Bunu yazdılar, herkes kabul etti ve şimdi öfkeli. Neden? Kırım halkının eylemleri bu talimatlara tamamen uymaktadır. Bazı nedenlerden dolayı, (saygı duyduğumuz) Kosovalı Arnavutların yapmalarına izin verilen şey için Kırım'daki Ruslara, Ukraynalılara ve Kırım Tatarlarına izin verilmiyor... Batılı ortaklarımız Kosova emsalini kendi elleriyle yarattılar. Kırım'dakiyle tamamen aynı durumda, tek taraflı bağımsızlık ilanı için ülkenin merkezi otoritesinden izin alınması gerektiğini öne sürerek Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılmasının meşru olduğunu kabul ettiler.”

Putin'in Kosova ile Kırım arasında paralellik çizmesi, seçim kampanyasının ortasındaki Sırbistan'ı zor duruma sokmuştur. Sırbistan, Kosova'nın istisnai bir durum teşkil ettiği söylemini reddederek Putin'in politikasına yönelik açık bir eleştiride bulunmasının, Rusya'nın Kosova meselesine ilişkin BMGK'deki desteğini zayıflatabileceği çekincesiyle sessiz kalmıştır. Nitekim Sırbistan'ın temsilcileri, 27 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen Kırım'ın Rusya'ya katılımını geçersiz ilan eden ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ilişkin kararın BM Genel Kurulu oylamasına katılmamıştır (Troncota, 2019: 40-41).

Ukrayna'daki kriz, Soğuk Savaş döneminde iki blok arasında görülen 'dost/düşman' paradigmasını canlandırmıştır. Ukrayna krizi, kamuoyunda Sırbistan'ın taraf olmaktan kaçınması gereken jeopolitik bir çatışma olarak yorumlanmıştır. Rusya ve Batı'nın, Sırbistan'ın net bir şekilde pozisyonunu bildirmesi hususundaki söylemleri Belgrad'ı köşeye sıkıştırılmıştır. Dışişleri Bakanı Dacic, seçimlerin ardından kurulacak yeni hükümetin Ukrayna ve Kırım'daki durum hakkında yorum yapacağını ve geçici hükümetin güncel siyasi olaylar hakkında yorum yapmasının beklenmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu, Sırbistan'ın Kırım'ın bağımsızlığına ilişkin referandumun hemen öncesinde kendi parlamento seçimlerini bahane ederek pozisyon almaktan kaçındığını göstermektedir. Güçlü bir siyasi ve diplomatik baskı altına görevi devralan yeni hükümet, Belgrad'ın tarafsız konumu onayladığını ve AB üyeliğine yönelik arzusunu, Rusya ile geleneksel dostluğunu ve BM üyesi tüm devletlerin toprak bütünlüğüne saygısını tekrar deklare etmiştir (B92, 2014a). Belirsizliğiyle dikkat çeken açıklama, Sırbistan'ın dış politikasının tutarlılığının sorgulanmasına yol açmıştır. Örneğin, Ukrayna'nın Belgrad'daki maslahatgüzarı Olexandr Kirichenko, *“Kosova meselesinde toprak bütünlüğünün korunması konusunda Sırbistan'ı her zaman destekleyen bir devlet olarak, net bir tavır bekledik.”* (Balkan Insight, 2014) sözleriyle hayal kırıklığını dile getirmiştir.

Başbakan Vucic, Sırp toplumuna ve Sırp parlamentosunun üyelerine ülkenin gerçekten zor bir durumda olduğunu ve her iki tarafın da baskısına maruz kaldığını bildirmiştir. Ayrıca, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını takip edip etmeme ve Rusya'ya yeni yaptırımlar uygulayıp uygulamama konusunda karar vermesi gereken merciinin Sırp parlamentosu olduğunu vurgulamıştır. Ardından Başbakan Vucic, Sırbistan'ın ekonomik durumunun bir başka doğalgaz fiyat artışını kaldıracak güçte

olmadığını ve AB üyeliğinin stratejik dış politika önceliği olmasına rağmen Sırbistan'ın her şeyden önce ulusal çıkarlarını takip etmesi gerektiğini belirterek parlamentoya uyarıda bulunmuştur. Tıpkı Dışişleri Bakanı Dacic gibi ülkesinin Kırım'ı Ukrayna'nın topraklarının bir parçası olarak kabul ettiğini, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklediğini ve egemenliğine saygı duyduğunu yinelemiştir. Ancak aynı zamanda Sırbistan'ın Rusya'ya yaptırım uygulamadığını ve uygulamayacağını da sözlerine eklemiştir. Sırbistan'ın yaptırımlara katılması durumunda Rusya ile ticari ilişkilerini tehlikeye atabileceğini belirten Başbakan Vucic, AB yaptırımlarının Sırbistan'ın Rusya'ya ihracatını artırması için büyük bir fırsat sunduğunu ifade etmiştir (Reuters, 2014). Nitekim Rusya'nın Belgrad Büyükelçisi Alexander Chepurin'in, *“Sırbistan Rusya'ya yaptırım uygulayacak olursa, bu kendini ayağından vurmak gibi olur.”* (AP News, 2014) sözleri de bu argümanı destekler niteliktedir.

Al Jazeera'ya verdiği röportajda Rusya'nın Kırım'ı ilhakına ilişkin Sırbistan'ın tutumunun sorulması üzerine Cumhurbaşkanı Nikolic, net bir pozisyon belirtmekten kaçınmıştır (Al Jazeera English, 2016):

“Neden bana AB'nin ve Washington'ın Kosova ve Metohiya'ya yönelik politikası hakkında ne düşündüğümü sormuyorsunuz? Tek bir sorunu ayırmayın çünkü ben dünyanın tüm sorunlarını eşit olarak ele almaya çalışıyorum. Bu durumda AB ve ABD Kırım yüzünden öfkeliyse, Kosova yüzünden neden öfkelenmiyor? Bu prensiplerle ilgili değil mi? Böylesine taraflı bir soruya cevap veremem.”

Sırbistan, siyasi açıdan tarafsız kalarak kendi toprak bütünlüğünü korumayı hedeflemiştir. Başka bir açıdan ise, BM üyesi bir devletin toprak bütünlüğünün açık bir şekilde ihlali karşısında tarafsız kalarak, sınırların dokunulmazlığı ilkesine güçlü bağlılığını gösterme fırsatını kaçırmıştır. AB ise Sırbistan'ı kendi safına çekmek ve Rusya'yı yalnızlaştırmak için üyelik perspektifini koz olarak kullanmıştır. Başbakan Vucic'in açıklamalarının üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra Jean-Claude Juncker'ın Başkanlığındaki Avrupa Komisyonu, Sırbistan'ın Ukrayna krizine ilişkin pozisyonunu ele almıştır. 30 Eylül 2014 tarihinde Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakerelerinden Sorumlu AB Komiseri Johannes Hahn, Rusya'ya yönelik yaptırımlara katılmayan Sırbistan'ın hala AB üyesi olmak istiyorsa,

tutumunu yeniden gözden geçirmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Troncota, 2019: 42-43).

Buna cevaben Dışişleri Bakanı Dacic, Sırbistan'ın ancak AB'ye tam üye olduktan sonra Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına uyum sağlama ve saygı gösterme yükümlülüğü altına gireceğini ve o zamana kadar bağımsız bir dış politika izleyeceğini açıkça ifade etmiştir. Ayrıca, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik yasadışı eylemlerini kınayan ve aynı tepkiyi Sırbistan'ın da göstermesini bekleyen Batılı ülkelerin, Kosova'nın Sırbistan'a yönelik yasadışı eylemlerinin kınanması konusunda aynı duyarlılığı göstermediğini ve çifte standart uyguladığını vurgulamıştır. Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne saygı duyan ve ekonomik ilişkileri geliştirmek isteyen her ülkeyle işbirliği yapacağına dikkat çeken Dacic, iyi komşuluk ilişkileri tesis etmek ve bölgesel işbirliğini güçlendirmek, dünyanın önde gelen ülkeleriyle ekonomik işbirliğini güçlendirmek gibi dış politika öncelikleri olduğunu açıklamıştır. Öte yandan Dacic, *“Sırbistan'ın önde gelen stratejik dış politika önceliği, AB üyeliği sürecini tamamlamaktır... Rusya Federasyonu ile olan geleneksel politik, ekonomik ve kültürel bağlarımız dış politika önceliklerimizi hiçbir şekilde sorgulanır hale getirmez. Tutumumuz dengeli olmalı ve çıkarımıza göre şekillenmelidir.”* (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, 2015) sözleriyle Sırbistan'ın dış politika yönelimini bir kez daha ortaya koymuştur.

Başbakan Vucic ise Sırbistan'ın Avrupa yolunda özgür ve saygı duyulması gereken bir ülke olduğunu, kimsenin Rusya ile mevcut ilişkilerini kesmesini emredemeyeceğini vurgulamıştır (B92, 2014c). Dışişleri Bakanı Dacic'in, *“Sırbistan, Rusya'ya uygulanan yaptırımların hiçbirine katılmayacak çünkü bu devlet sadece dostumuz ya da ekonomik ve siyasi ortağımız değil aynı zamanda Sırbistan'a hiçbir zaman yaptırım uygulamamış bir devlettir.”* (Balkan Insight, 2014a) yönündeki açıklamasından Sırbistan'ın Rusya'ya yönelik sadakatinin tarihsel bağlara dayandığı anlaşılmaktadır. Rusya Devlet Başkanı Putin'in *“Sırbistan her zaman Rusya'nın Güneydoğu Avrupa'daki kilit ortaklarından biri olmuştur ve hala da öyledir. Uluslarımız, asırlık dostluk ve verimli işbirliği gelenekleri ile birleşmiştir. İlişkilerin gelişmesi politika, ekonomi, kültür ve diğerleri gibi alanlardaki ortak çıkarlarla desteklenmektedir.”* (Kremlin 2014a) yönündeki açıklaması bunu pekiştirmiştir. Cumhurbaşkanı Nikolic'in *“Bugünlerde Tito'nun dış politika anlayışı,*

tek doğru seçim.” şeklindeki ifadesinin ardından Dışişleri Bakanı Dacic de “Sırbistan, bir bakıma Yugoslavya’nın yürüttüğü politikanın devamı olan tarafsızlık yolunu seçti.” (Bloomberg, 2014; B92, 2015) sözleriyle Doğu ve Batı ile aynı anda derin ve kapsamlı ilişkiler geliştirmeyi temel alan dış politika davranışının takip edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Bir röportajında Sırbistan’ın neden daha net bir pozisyon almadığı sorulduğunda Dışişleri Bakanı Dacic’in, *“Duruşumuzun sorulacağı kadar önemli bir ülke değiliz. Kosova sorunundan tutun AB ile katılım müzakerelerine kadar birçok sorunumuz var, başa çıkmamız gereken ekonomik durumumuzdan bahsetmeye gerek bile yok.” (B92, 2014b) şeklindeki sözleri, Belgrad’ın Sırbistan ile hiçbir ilgisi olmayan durumlara müdahale etmek istemediğini ve taraf olmaktan kaçındığını göstermiştir. Belgrad’ın İkinci Dünya Savaşı’ndan kurtuluşunun 70.yıldönümü dolayısıyla 16 Ekim 2014 tarihinde düzenlenen ve Putin’in kırmızı halıyla karşılandığı askerî geçit törenindeki konuşmasında Nikolic, Rusya ile Sırbistan arasındaki kardeşlik ve dostluk bağlarından bahsetmiştir: “...Sırbistan’ın ekonomik gelişimi Rusya pazarına dayanmakta ve Rusya kendinden daha küçük ve zayıf bir ülkeye cömertlikten başka bir şey göstermedi.” (Magurean, 2017: 71).*

Kasım 2014’te, Almanya Başbakanı Angela Merkel, *“Bu, sadece Ukrayna ile ilgili değil aynı zamanda Gürcistan ve Moldova’yla da ilgili ve böyle devam ederse Sırbistan meselesini, Batı Balkanlar’daki devletleri de gündeme getirmemiz gerekecek.” (Guardian, 2014) ifadesiyle Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik revizyonist politikasının Batı Balkanları da hedef alabileceği yönündeki endişesini dile getirmiş ve dış politikasını AB ile uyumlaştırmayan Sırbistan’a mesaj vermiştir. Merkel’in, Batı Balkan devletleri arasında özellikle Sırbistan’ı vurgulaması tesadüf değildir. Ülke nüfusunun büyük bir kısmı ve siyasi seçkinleri Rusya’yı doğal bir müttefik ve koruyucu bir güç olarak görmekte, ayrıca Moskova ile iyi ilişkilerin sürdürülmesi Sırp hükümetinin dış politika doktrininin bir parçası olarak yer almaktadır. Nitekim Rusya’nın Sırbistan konusunda AB’ye karşı tehditkâr çıkışı bunu destekler niteliktedir: “Arka bahçemizi karıştırırsanız, biz de sizinkini karıştırırız. Her Moldova için bir Karadağ vardır. Her Ukrayna için de bir Sırbistan vardır.” (Bechev, 2017).*

AB'nin Kosova'nın tanınmasını Sırbistan'ın üyeliği için pazarlık malzemesi yaptığını ifade eden Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, Belgrad'ın dış politika karar alma sürecine saygı gösterilmesi gerektiğini ve AB ile Rusya arasında bir seçimin dayatılmasının yanlış olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Sırbistan'ın bağımsız bir dış politika izleyen egemen bir devlet olduğu gerçeğinin göz önünde bulundurulmasını, siyasi ve ekonomik çıkarlarını gözetken Belgrad'ın hem AB hem de Rusya ile ilişkilerini sürdürme isteğinin saygıyı hak eden bir dış politika tercihi olduğunu ifade etmiştir. Sırbistan'ın entegrasyon sürecinin Rusya ile doğal bağlarını koparmadan ve AB'nin de dahil olduğu eşitlik ve karşılıklı saygı temeline dayalı siyasi bir diyalog ve yapıcı işbirliği doğrultusunda, herkes için yararlı bir şekilde seyretmesinden ve gerginlikten uzak bir şekilde sürdürülmesinden yana olduğunun altını çizmiştir (Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2015). Çünkü Rusya'ya göre Sırbistan, AB üyesi olduktan sonra Batı ile Doğu'yu birbirine bağlayan bir köprü niteliği kazanacak ve aynı zamana Birliğin içinde Rusya'nın Truva atı olacaktır.

Ukrayna krizi, Avrupa'nın kolektif güvenliğine yönelik bir tehdit unsuru olarak algılanmış ve Batı'yı yeni zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu bağlamda, AGİT üye devletleri kıtanın güvenlik mimarisini ve olası yeniden inşasını ciddi bir şekilde tartışmak zorunda kalmıştır. 2012'de AGİT Dönem Başkanlığı için adaylığını açıklayan Sırbistan, Belgrad'ın Yugoslavya'nın başkenti olduğu zamanki gibi uluslararası meselelere başarılı bir şekilde katılabileceğine inanmıştır. Nitekim 2014 ve 2015 yılları için sırasıyla tarafsızlıkları ile bilinen iki ülke olan İsviçre ve Sırbistan'ın AGİT Dönem Başkanlığı yapması öngörülmüştür. Kasım 2014'te AGİT Genel Sekreteri Lamberto Zannier, Ukrayna kriziyle mücadele sürecinde Sırbistan'ın bir arabulucu gibi davranıp yapıcı bir şekilde hareket etmesinin beklendiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda karşılıklı güvenin tesis edilmesi ve tüm diyalog kanallarının açık tutulması gerektiğine işaret eden Zannier, Sırbistan'ın deneyiminin ve pozisyonunun Ukrayna krizinin çözümünde çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca her iki tarafla da iyi ilişkilere sahip olmasının, Belgrad'ın güvenilir bir arabulucu rolünü oynamasına yardımcı olacağını belirtmiştir (OSCE, 2015).

Rusya'nın Sırbistan Büyükelçisi Alexander Chepurin de Sırbistan'ın AGİT'e başkanlık ederken Ukrayna sorununun çözülmesinde büyük sorumluluğa sahip olacağını belirtmiştir: *“Bu şüphesiz niteliklerini, tarafsızlığını ve ne ölçüde ilkeli*

olduğunu göstermesi gerekecek olan Sırp diplomasisi için bir meydan okumadır.’’ (Balkan Insight, 2014b). Sırbistan AGİT Dönem Başkanlığını devralmaya hazırlanırken Dışişleri Bakanı Dacic, Avrupa güvenliğini ve Ukrayna ihtilafını görüşmek üzere Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov ile bir araya gelmiştir. Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Alexander Lukashevich Moskova'nın, Sırbistan'ın AGİT Dönem Başkanlığından, tüm üye devletlerin çıkarlarını garanti altına alacak dengeli bir yaklaşım beklediğini dile getirmiştir. Dışişleri Bakanı Dacic, Moskova ziyaretinin ardından Ukrayna Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin ile görüşmek üzere Ukrayna'ya gitmiştir. Batı'nın Ukrayna krize tepkisi, Sırbistan'ı bir ikileme karşı karşıya bırakmıştır. Batı, Rusya ile tarihi Slav bağları nedeniyle Sırbistan'ın AGİT Dönem Başkanlığının Rusya'nın çıkarlarına hizmet edeceğinden endişe duymuş ve bu nedenle Belgrad'ın manevra alanını sınırlandırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, AGİT'in Ukrayna krizine ilişkin pozisyonunu son derece net bir şekilde ifade edilerek sınırlar çizilmiştir (OSCE, 2017):

‘‘Kırım'ın Rusya Federasyonu tarafından yasadışı ilhakı, Helsinki Nihai Senedi'nin toprak bütünlüğüne saygı göstermek ile ilgili ilkesinin ihlali anlamına gelmektedir. Rusya Federasyonu tarafından kışkırtılan ve aktif olarak teşvik edilen ayrılıkçıların gerçekleştirdiği istikrarsızlaştırma faaliyetleri AGİT taahhütlerinin ihlalidir.’’

AGİT'in Ukrayna krizindeki arabulucu ve diyalogu kolaylaştırıcı rolü nedeniyle Sırbistan'ın dönem başkanlığı, dış politikasındaki dengeleme eylemlerine yönelik bir test alanı sunması açısından önemlidir. Ocak 2015'te başlayan dönem başkanlığı, Sırbistan'ın dış politikasının ve diplomasinin en çok zorlandığı süreç olmuştur. Avrupa'yı sarsan ve büyük güçler arasındaki ilişkileri etkileyen Ukrayna krizinin beraberinde getirdiği karmaşık koşullar, Sırbistan'ı zorlamıştır. 15 Ocak 2015 tarihinde Dışişleri Bakanı Dacic, Viyana'da yılın ilk Daimî Konsey toplantısında, 2015 AGİT Dönem Başkanlığı için öncelikleri ana hatlarıyla açıklamıştır. Dacic, Sırbistan'ın Ukrayna'da yaşananların Avrupa'nın güvenliğine ve istikrarına yönelik bir tehdit teşkil ettiği hususunda Batı ile hemfikir olduğunu ve söz konusu krizin, acil bir ortak eylem ihtiyacının yanı sıra diyalog temelli bir yaklaşımı da gerekli kıldığını ifade etmiştir. Krizin barışçıl bir şekilde çözülmesinin yolunun taraflar arasında uluslararası hukuka saygı temelinde bir diyalog süreci başlatmaktan geçtiğini belirten Dacic, BM Şartı'nda belirtilen normların ve değerlerin tarafların

uluslararası arenadaki eylemlerine rehberlik etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ek olarak, Sırbistan'ın tarafsızlık ve şeffaflık doğrultusunda dürüst bir arabulucu olarak hareket etmeye ve AGİT'in sunduğu avantajı kullanmaya hazır olduğunun altını çizmiştir. Bu bağlamda Dacic, AGİT katılımcısı devletlerin temsilcilerini küresel güvenliğin sağlanması için güçlerini birleştirmeye çağırarak ve anlaşmazlıkların barışlı çözümünün, taraflar arasında güven oluşturmanın, sorumluluk almanın ve işbirliğinin önemine değinmiştir (OSCE, 2015a). Dacic, bir röportajında Sırbistan'ın AGİT Dönem Başkanlığı'nın krizi çözümünde ne ölçüde etkili olacağına ilişkin soruya doğrudan cevap vermiştir (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, 2015a):

“Ukrayna başta olmak üzere tüm dünyada yaşanan çatışmalarda büyük güçler ‘ya bizimlesiniz ya da bize karşısınız’ şeklinde ultimatolar vermekte ve roller buna göre şekillenmektedir. İki tarafa da büyük ölçüde bağımlı, iyi ilişkiler geliştirmeye istekli ve zor bir Avrupa yoluna girmiş küçük bir ülke olduğumuzu unutmamalıyız ve dönem başkanlığını yürüteceğimiz için tarafların pozisyonlarının değişmesini bekleyemeyiz... Mevcut dış politikamızın arkasındaki mantık ve bizim temel motivasyonumuz; kendi çıkarlarımızı gözlemmeden ve unutmadan, başkalarının çıkarlarına saygı duymaktır.”

Dacic bu pozisyonu, uluslararası toplum tarafından yıllarca dışlanmış bir ülke olan Sırbistan'ın çatışmanın dışında kalabilmesi durumunda saygınlığını artırmış ve imajını güçlendirmiş bir aktör olarak küresel arenaya geri dönme fırsatı olarak değerlendirmiştir. Sırbistan'ın mevcut durumunu, bir zamanlar Doğu ve Batı blokları arasında arabulucu rolü üstlenen ve prestijli bir konumu olan, Tito liderliğindeki Yugoslavya ile ilişkilendiren Zoran Panovic ise Nikolic, Vucic ve Dacic'in Sırp dış politikasında ‘neo-Titoizm’i açıkça desteklediklerini ileri sürmüştür (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, 2015a).

Sırbistan'ın tüm eleştirilere rağmen net bir pozisyon benimsememiş olmasına karşın Almanya'nın AB'den Sorumlu Bakanı Michael Roth, “AB ülkelerinin hiçbiri tarafsız değildir. Ortak bir yaklaşımımız var ve bu, Rusya'ya karşı ortak bir tavır kabul etmeye istekli olmak anlamına geliyor...” şeklindeki açıklamalarıyla Sırbistan'ı uyarmıştır. Esasen Michael Roth, Avrupa'nın parçası olmak isteyen bir devletin kritik konularda nötr bir pozisyonda kalmasının kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda güvenilir bir ortak olarak AB içindeki itibarını artırması için Sırbistan'dan, AB'nin ortak dış ve güvenlik politikası ruhu içinde çalışması ve

Rusya'ya yönelik yaptırım kararlarına katılması beklenmektedir (DW, 2015a). AB Konseyi Başkanı Tusk, Sırbistan'ın AB ile ortak bir pozisyon benimsediğini somut eylemlerle göstermesi gerektiğini ve mevcut duruşunun Birliğe yaklaşmasının önünde büyük bir engel teşkil ettiğini ifade etmiştir. Batı'nın uyarılarına kulak veren Başbakan Vucic ve Dışişleri Bakanı Dacic, Nazi Almanyası'na karşı zaferin 70.yıldönümünü kutlamak için Moskova'da düzenlenen askerî geçit törenine katılım davetini kabul etmemiş ve sadece Sırp gazilerin temsilcilerinin katılmasını tavsiye etmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Nikolic, hükümetin tavsiyelerine açıkça direnerek bağımsız bir strateji izlemiştir. Hükümete, Sırp ordusunun başkomutanı olduğunu hatırlatan Nikolic, geçit töreninde Sırp seçkin askeri birliklerinin kendisine eşlik etmesini istemiştir. Öte yandan, Bireysel Ortaklık Eylem Planı üzerinden NATO ile ilişkilerini derinleştiren Sırbistan, 2015 sonbaharında NATO liderliğindeki bir askeri tatbikata katılmıştır. Sırbistan buna paralel olarak Rusya ve Belarus ile ortak bir şekilde gerçekleştirilen 'Slav Kardeşliği' askeri tatbikatına katılmıştır. Avrupa Komisyonu, Rusya'daki törene ve tatbikata katılımı bağlamında AB üyelik sürecine göre hareket etmediği gerekçesiyle Sırbistan'ı eleştirmiştir. Tüm bunlar yaşanırken Ocak 2015'te Sırbistan, Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nı imzalayarak NATO ile işbirliğini derinleştirmeye yönelik adım atmıştır ve bu gelişme, Sırbistan'ın Ukrayna krizindeki kazanımı olarak değerlendirilmiştir (Poltermann, 2015).

Güneydoğu Avrupa uzmanı Florian Bieber, Belgrad'ın dengeleme eylemini sürdürmesi durumunda her iki tarafın da Sırp dış politikası üzerindeki mevcut baskısını artıracaklarını ileri sürmüştür. Avrupa entegrasyon sürecinden geçen diğer ülkelerle kıyaslandığında, Sırbistan'ın AB Dış ve Güvenlik Politikası ile en düşük uyum düzeyine sahip ülke olduğunu vurgulamıştır (Radio Slobodna Evropa, 2015). Bu durum, AB ilerleme raporlarında somutlaştırılmıştır. Öncekilerden farklı olarak 2014 ve 2015 ilerleme raporlarında Ortak Savunma ve Güvenlik Politikasına ilişkin anlaşmazlıkların var olduğu vurgulanmıştır. Sırbistan Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini desteklediğini belirtmiş olsa da 2014 raporunda ele alınan asıl sorun, Sırbistan'ın BM Genel Kurul oylamasına katılmayışı olmuştur. Avrupa Komisyonu için bir diğer hayal kırıklığı, Sırbistan'ın Konsey'in Rusya'ya karşı ekonomik yaptırım uygulamayı reddetmesi olmuştur. 2013'te Sırbistan, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına %89 oranında uyum gösterirken, 2014'te

Ukrayna krizinin de etkisiyle dış politikadaki uyum %62'ye gerilemiştir (European Commission, 2014a: 62).

Başbakan Vucic, ABD'deki Johns Hopkins Üniversitesi'ndeki konuşmasında Sırbistan'ın Brüksel, Washington, Moskova ve Rusya ile ilişkilerini dengelemeye yönelik dış politikasını sürdüreceğini ifade etmiştir. Belgrad'ın yakın geleceğe yönelik dış politika hedeflerini bölgesel istikrarın tesis edilmesi, ekonominin güçlendirilmesi ve demokratik bir toplumun inşa edilmesi şeklinde 3 ana başlığa ayırmıştır. Sırp halkının yaşam standartlarını iyileştirmek, iyi komşuluk ilişkileri geliştirmek ve dost ülkelerle ilişkileri güçlendirmek amacıyla AB, Rusya ve bölge ülkeleriyle diyalog halinde olacağını sözlerine eklemiştir. Rusya'ya uygulanan yaptırımlar hususunda ise Sırbistan'ın pozitif büyüme ve bütçe açığını azaltma ihtiyacını gerekçe göstererek, Rusya ile geleneksel bağlarının zarar görmesine yol açacak herhangi bir eylemde bulunmama konusundaki kararlılığını bir kez daha vurgulamıştır. Öte yandan Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde NATO ülkeleriyle üst düzey ilişkilerin tesis edildiğini belirten Vucic, *“Şu ana kadar NATO'ya katılma isteğimiz olmadı ancak gelecekte ne olabileceğini bilemiyorum. Sırp halkının 1999 bombardımanı ile ilgili düşünceleri çok açık fakat halk NATO ile işbirliğimizi takdir ediyor. İki tarafın da zamana ihtiyacı olduğunu ve doğru yönde ilerlediğimizi düşünüyorum.”* (SAIS Events, 2015). AGİT Dönem Başkanlığı dolayısıyla Sırbistan'ın Ukrayna krizine kalıcı ve uzun vadeli bir çözüm bulma çabalarına aktif katılımı bağlamında Vucic, ülkesinin kapasitesine dikkat çekmiş ve önceliklerini vurgulamıştır (SAIS Events, 2015):

“Dürüst olmak gerekirse, Sırbistan gibi küçük bir ülkenin böylesine büyük bir sorunu çözebileceğini düşünmüyorum... Bu sorunları büyük aktörlerin çözmesi gerekiyor. Biz küçük bir ülke olarak AGİT'in ve BM'nin bir parçasıyız. Politikacılar arasında büyük krizleri çözerek Nobel Ödülü almanın hayalini kuran pek çok insan var. Böyle bir adam değilim, bütçe açığını ve ekonomik büyüme sorunumuzu çözmek benim için Nobel Ödülü'dür.”

Arabuluculuk ve uzlaştırma faaliyetleri doğrultusunda önemli bir oynaması nedeniyle AGİT Dönem Başkanlığı, Sırbistan'ı kalıcı bir çözüm arayışı hususunda krizin merkezine yerleştirmiştir. Çünkü AGİT, taraflarca tanınan ve onları müzakere masasına getirebilecek tek organizasyon olma avantajına sahiptir. Belgrad, ilk 6 ayda diplomatik faaliyetleri doğrultusunda tarafların çoğu zaman birbiriyle çatışan

çıkarları arasında bir denge kurmayı başarmış, Brüksel'e ve Moskova'ya eşit mesafede kalmaya çalışmıştır. Öte yandan AGİT Dönem Başkanlığı, Sırbistan'ın hem yerel hem de uluslararası siyasi kapasitesinin ne ölçüde sınırlı olduğunu ortaya koymuştur (Helsinki Bulletin, 2015). Münih Güvenlik Konferansı'na başkanlık eden Alman diplomat Wolfgang Ischinger'in AGİT'in Ukrayna krizinden çıkardığı sonuçlara ilişkin raporu şu gerçeğe işaret etmektedir: *“Sırbistan'ın Rusya ile Batı arasındaki aktif tarafsızlık politikası, AGİT başkanlığı sırasında Sırp liderliği tarafından güçlendirilmiştir.”* (Troncota, 2019: 48). Buna karşın Güneydoğu Avrupa uzmanı Dusan Reljic, Sırbistan gibi iç ve dış politikada çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalan küçük devletlerin AGİT Dönem Başkanlığı görevini yürütse bile küresel sorunların çözümüne gerçek anlamda katkıda bulunamadıklarını öne sürmüştür (Troncota, 2019: 48). Belgrad Üniversitesi Siyaset Bilimi Profesörü Dragan Simeunovic de kapasitesi dolayısıyla Sırbistan'ın nihai kararı veren ülke olamayacağını ancak yine de barışın tesis edilmesine katkıda bulunabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde Güneydoğu Avrupa uzmanı Dusan Reljic, Fransa ve Almanya gibi büyük Avrupalı güçlerin Moskova ile doğrudan diyaloga girdiğini ve dolayısıyla herhangi bir arabulucuya ihtiyaçları olmadığını ifade etmiştir (DW, 2015).

AGİT'in Minsk Protokolü'nün geliştirilmesindeki arabuluculuğu ve Helsinki Nihai Senedi'nin 40. ve Paris Şartı'nın 25.yıldönümü dolayısıyla Sırbistan'ın üzerindeki uluslararası ilgiyi ve baskı daha da artmıştır. Sembolik yıldönümleriyle bağlantılı olarak liderler, AGİT'in Ukrayna krizinin çözümüne ilişkin siyasi süreci kolaylaştırmada ve taraflar arasındaki gerginliği azaltmada oynadığı kritik rol sebebiyle Sırbistan, İsviçre ve Almanya'nın oluşturduğu Üçlü Temas Grubu'nun işbirliğini vurgulamıştır. Ancak, Sırbistan'ın Minsk görüşmelerinde başarılı bir şekilde uzlaşmanın sağlanmasına ilişkin katkısı sınırlı kalmıştır (Kovacevic, 2018).

Sırbistan, bir yandan dış politikasını AB'ye sınırlı bir şekilde angaje ederek Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve ulusal egemenliğine saygı duyduğunu ifade etmiş (limited bandwagoning), diğer yandan ise Rusya'ya uygulanan yaptırımlara katılmayacağını (soft balancing) kesin bir dille belirtmiştir. Böyle bir denklem, çatışmanın taraflarının tatmin edilmesi ve yatıştırılması için Sırbistan'ın dış politikasının muğlak bir şekilde formüle edildiğini göstermektedir. Sırbistan'ın hem

Rusya hem de AB ile iyi ilişkilere sahip olması ve iki taraf arasında bir köprü veya arabulucu konumunda olması krizi fırsata çevirmesine katkıda bulunmuştur. Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemekte olan Belgrad'ın, Kosova'nın bağımsızlığını asla tanımayacağını beyan etmesi Sırp dış politikasının en büyük çelişkisi olarak öne çıkmaktadır. Sonuç olarak AGİT'e başkanlık etmek, Sırbistan için çok taraflı diplomasi alanında sadece büyük bir zorluk ve sorumluluk değil, aynı zamanda onun uluslararası onay kazanması için bir fırsat olmuş ve parya devlet statüsünden kurtulan Sırbistan'ın prestiji güçlenmiştir.

3.1.3. AB'nin Mülteci Krizi ile Mücadelesinde Sırbistan'ın Rolü

Suriye'deki iç savaşın 2015-2016 yıllarında tırmandırdığı mülteci krizi, AB üyeleri için zorlu bir sınav olmuş ve hatta aday ülkeleri de etkilemiştir. Batı Balkanlar rotası, Batı Avrupa ülkelerine ulaşma hedefiyle Suriye, Irak ve Afganistan'dan gelen mülteciler için ana giriş noktası ve önemli bir arter yolu olmuştur. Bu süreçte AB, krizin çözülmesi için transit ülkelerle yakın işbirliği geliştirmenin gerekliliğini fark etmiş ve böylece, bir süredir ihmal ettiği Batı Balkanları yeniden gündemine getirmek zorunda kalmıştır. Batı Balkanlar rotasında Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya, Avrupa'ya ulaşmayı hedefleyen mülteciler tarafından birer geçiş ülkesi olarak kullanılmıştır. Karadağ, Arnavutluk, Kosova ve Bosna-Hersek ise mültecilerden doğrudan etkilenmemekle birlikte, rotanın kendilerini de kapsayacak şekilde değiştirilmesinden endişe duymuştur. Yoğun ve düzensiz göçmen akışı, bölge ülkelerinin iltica sistemleri üzerinde büyük bir baskı oluşturmuş ve kurumsal kapasitelerini kırılma noktasına gelecek kadar zorlamıştır. Bölgesel barışın ve istikrarın son derece kırılgan olduğu bir coğrafyada bulunan Batı Balkan ülkeleri, milliyetçiliğin yükselmesine neden olan kitlesel mülteci akınıyla başa çıkmak için sınır kontrolleri açısından sıkı tedbirler almış ve koordinasyon içinde çalışmıştır. Ancak mülteci krizinin yönetilememesi, Batı Balkanlarda komşu ülkeler arasındaki gerginliği artmıştır. Avrupa'nın gerçek bir çözüm üretememesi, karşılıklı suçlamalar, dayanışma talepleri, göçmen karşıtı söylemler, dikenli teller, olumsuz imgeler, değerleri ve normları korumaya yönelik çağrılar ve 1990'larda eski Yugoslavya'daki savaşlarda yaşanan trajedileri dile

getirmek kaos ortamı yaratmıştır. Öte yandan AB'nin prestiji, yeni sınır rejimleri, bölgesel istikrar, işbirliği, ulusal kimlikler ve demokrasi gibi geniş kapsamlı konular hakkında tartışmalara yol açmıştır (Sabic, 2017: 50-52).

Sırbistan, göç krizinin ilk aşamasında Orta Doğu'dan (ve Afganistan'dan) yola çıkıp, Yunanistan ve Türkiye üzerinden Almanya'ya ve Kuzey Avrupa'ya kaçan mülteciler için önemli bir geçiş yolu haline gelmiştir. 1990'larda Eski Yugoslavya'nın dağılmasından bu yana Avrupa'nın en büyük yerinden edilmiş nüfusuna ev sahipliği yapmış ve en çok etkilenen transit ülkeler arasında yer almıştır. Resmi olarak AB, 24.Fasıl'da Sırbistan'ı göç akışlarını yönetmek ve sürdürülebilir bir çözüm bulmak için kilit bir ortak olarak ilan etmiştir. Yasal açıdan Sırbistan, mültecilerin hukuki statüsünde ilişkin 1951 BM Sözleşmesi ve 1967 Protokolü dahil olmak üzere birçok uluslararası iltica anlaşmasına taraftır. Anayasasının 57.maddesi özellikle İltica Kanunu, Yabancılar Kanunu, Göç İdaresi Kanunu, Genel İdari Usul Kanunu ve İdari Uyuşmazlıklar Kanunu gibi mevzuatla düzenlenen sığınma hakkını garanti altına almaktadır (European Parliament, 2016: 3). Bu süreçte, Sırbistan tüm eksikliklerine rağmen açık sınır kapısı ve ılımlı siyasi söylemi dolayısıyla göç krizinde 'mülteci dostu' olarak değerlendirilmiştir. AB ve uluslararası toplum tarafından desteklenen Sırp hükümeti, mültecilerin ve göçmenlerin güvenli geçişini sağlamaya çalışmıştır. Haziran 2015'te kurumsal girişimleri koordine etmek ve karma göç akışıyla ilgili sorunları çözmek için bir çalışma grubu kurulmuş ve hükümet, göç akınından etkilenen yerel yönetimlere bütçeden fon ayırmıştır. Mayıs 2015'te İçişleri Bakanlığı, iltica yasasının değiştirilmesi ve uygulama kapasitelerinin güçlendirilmesi yoluyla sığınma sistemi üzerindeki yükün hafifletilmesine yardımcı olmayı amaçlayan AB'nin finanse ettiği 1 milyon Euro'luk 'Sırbistan'da Ulusal İltica Sistemine Destek' projesini uygulamaya koymuştur (European Parliament, 2016c: 5-6).

2015 yılına ait ilerleme raporunda Avrupa Komisyonu, göç akınının Sırbistan'ın iltica ve göç çerçevesi üzerinde önemli bir yük oluşturduğunu ifade etmiş, kısıtlı kapasitesine rağmen Sırbistan'ın çabalarını ve yapıcı yaklaşımını övmüştür. Avrupa Parlamentosu ise Sırbistan'a yeterli kaynak ve mali yardım sağlanması gerektiğine işaret etmiştir. Bununla birlikte ilerleme raporunda, Sırbistan'ın iltica sisteminin rasyonelleştirilmesi, AB müktesebatı ve uluslararası

standartlar ile uyumlu hale getirilmesi için kapsamlı reformlara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. AB kriz boyunca kabul kapasitesini genişletmek, yeni bir sığınma yasası hazırlamak ve sınır gözetim sistemlerini geliştirmek dahil olmak üzere Sırbistan'ı hem teknik olarak hem de IPA'dan sağlanan fonlar doğrultusunda finansal olarak desteklemiştir (European Parliament, 2016c: 7-9).

2015-2016 yıllarında göç rotasında yapılan değişiklikler ve yüksek giriş kriterlerindeki değişiklikler nedeniyle krizin gidişatının öngörülemezlik derecesi artmıştır. Sırbistan'dan Macaristan'a geçiş sağlayan ve daha sonra Hırvatistan ve Slovenya'ya sapan Batı Balkanlar rotası, 20 Mart 2016 tarihinde AB-Türkiye ortak eylem planının yürürlüğe girmesiyle resmi olarak kapatılmış ve bu durum, göçmenlerin Sırbistan ve Makedonya'da mahsur kalmasına yol açmıştır (European Parliament, 2016c: 2).

Mülteci krizinin zirve yaptığı dönemde Hırvatistan ve Sırbistan sınırının kapatılması, her iki devlet arasındaki eski düşmanlıkları canlandırmış ve aşırı milliyetçi söylemleri güçlendirmiştir. Ardından Macaristan, Sırbistan ile 110 mil uzunluğundaki sınırı boyunca çit dikmeye başlamış ve sınırını kuzeye giden on binlerce mülteciye kapatması sonucu mülteciler ile kolluk kuvvetleri arasında tazyikli suyun ve göz yaşartıcı gazın kullanıldığı şiddetli çatışmalar meydana gelmiştir. Bunun üzerine Sırbistan Başbakanı Vucic, Macaristan'ın mültecilere yönelik mevcut politikasının insanlık dışı olduğunu ifade etmiştir. Liderler arasındaki sözlü savaş şiddetlendikçe yorgun mülteci kitleleri, Makedonya'dan Sırbistan'a ve daha kuzeyde Hırvatistan, Slovenya ve son olarak da Avusturya ve Almanya'ya giden yolu seçmiştir. Kabul kapasitesini dolduran Sırbistan'ın bu mültecileri Hırvatistan'a yönlendirmeye başlaması, kötü seyreden Sırp-Hırvat ilişkilerinin hızla bozulmasına yol açmıştır. Hırvatistan Başbakanı Zoran Milanovic, Sırbistan'dan mültecilerin bir kısmını Macaristan'a veya Romanya'ya göndermesini talep etmiş ve Sırbistan'ın Hırvatistan'ı kasıtlı olarak zor duruma düşürmek istediğini ancak buna izin verilmeyeceğini taahhüt etmiştir. Sırbistan ile Hırvatistan arasındaki mülteci anlaşmazlığı, tarafların birbirine meydan okuyan söylemlerde bulunmasına yol açacak şekilde tırmanmıştır. Sırbistan, Hırvatistan ile sınırını oradan gelecek araçlara kapatmış ve Hırvatistan ise buna misilleme olarak sınır geçişini Sırp plakalı arabalara kapatmıştır. Hem Sırbistan hem de Hırvatistan milliyetçi söylemlerini güçlendirmiş

ve agresif bir şekilde birbirlerinin eylemlerini ‘acınası’ ve ‘utanç verici’ olarak aşağılamaya başlamıştır. Tarafların tansiyonunu yükselten asıl faktör, Hırvatistan ile Sırbistan arasındaki sınır geçişlerinin neredeyse tümünün Hırvatistan yetkilileri tarafından kapatılmasını takiben Sırbistan’ın Çalışma, İstihdam ve Sosyal İşler Bakanı Aleksandar Vulin’in, *“Hırvatistan’ın insanlığının ve dayanışmasının sadece iki gün sürdüğünü gördüğüm için üzgünüm.”* şeklindeki söylemi olmuştur (Dzihic, 2016: 57-58).

Bunun üzerine Hırvatistan, Avrupa Konseyi’ni Sırbistan’ın AB mevzuatının iki faslıyla (23-24.fasıl) ilgili müzakerelerini ertelemeye zorlamıştır. 2016’da seçim kampanyası yürüten Başbakan Vucic, Hırvatistan’ın söz konusu hamlesine karşı, *“Hırvatistan’ın bu kararı almak için tek bir nedeni yoktu. Sırbistan ...Hırvatistan da dahil olmak üzere Avrupa’da ve dünyada hiç kimsenin kendisine şantaj yapmasına ve kendisini aşağılamasına hiçbir şekilde izin vermeyecek.”* sözleriyle Zagreb’e gözdağı vermiştir. Yaşanan sürtüşmeler, mülteci krizinin süregelen düşmanlıkları körükleyebileceğini göstermiştir. Hırvatistan ve Sırbistan’ın liderleri, mülteci krizini siyasi konumlarını sağlamlaştırmak ve imajlarını güçlendirmek için kullanmış, sınır politikasını pragmatik bir şekilde ele alarak krizi fırsata çevirmiştir (Dzihic, 2016: 59-60).

Bu bağlamda Sırbistan Başbakanı Vucic, *“Bu, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana görülen en büyük mülteci krizidir. AB’nin temellerini sarsmış ve AB ülkeleri arasında dayanışmadan çok egoizmin hüküm sürdüğünü göstermiştir.”* sözleriyle kurucu değerlerini çiğneyen ve kapasite yetersizliği nedeniyle krizin üstesinden gelemeyen Birliği sert bir dille eleştirmiştir. Ayrıca Vucic, krizin AB üyesi olmayan ülkelerin mültecilere nasıl davrandığını, hukukun üstünlüğünün nasıl işlediğini ve kurucu ilkelere nasıl saygı duyulduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Vucic, *“Avrupa ortak bir çözüm bulamazsa, mültecilere insanca davranır ve dayanışma ilkelerine saygı duyarız. Avrupa değerlerini paylaşıyoruz ve bizim için AB, yalnızca bir bankamatikten ibaret değil.”* sözleriyle Sırbistan’ın kapsamlı bir çözümün parçası olmak için elinden gelen her şeyi yapacağını belirtmiştir. Vucic, Sırbistan’ın başta AB ülkeleri olmak üzere diğer pek çok ülkenin hedeflediğinin aksine ne iç politikada ne de dış politikada siyasi puan kazanmanın peşinde olmadığını altını çizmiştir,

“İlişkimiz doğal, insani, normal ve rasyoneldi ve bunun için övünmemize gerek olduğunu düşünmüyorum.” (B92, 2016c).

Ancak mültecilere karşı bazı Avrupa devletlerinden daha Avrupalı davrandığı için Sırbistan’ı öven yine Başbakan Vucic olmuştur, *“Sırbistan çit veya dikenli teller örmedi. Bizim için bunu yapmak kolay olurdu... Duvar inşa etmiyoruz. Siz sessizken, çitler dikilirken... Sırbistan belli sayıda göçmen alacak. Bu bizi bazı üye devletlerden daha Avrupalı yapıyor.”*. Öte yandan Başbakan Vucic, taahhüt ettiği mali yardımı gerçekleştirmediği için AB’ye serzenişte bulunmuştur: *“Güçlerimizi, askeri, polis ve diğer tüm kapasitelerimizi devreye sokmak için harcayacağımızın yalnızca onda biri olan 3 milyon Euro’ya söz verildi.”* (Balkan Insight, 2015a). Cumhurbaşkanı Nikolic de bir röportajında benzer ifadeler kullanmıştır (Al Jazeera English, 2016):

“Göçmen krizi, bazı ulusların ne tür bir liderliğe sahip olduğunu veya geleneklerinin nasıl olduğunu gösterdi. Göçmenler Yunanistan veya Bulgaristan topraklarına girdiklerinde zaten AB sınırları içindedirler. Ancak AB, kendi topraklarına adım atmamışlar gibi davranıyor... Makedonya ve Sırbistan’ı geçtikten sonra çitlerle ve Sırbistan’da gördüklerinden çok daha kötü bir muameleyle karşılaşıyorlar. Konukseverlik geleneğimizin bir parçasıdır... Yeni mültecilere insanca davranıyoruz ve onlarla olduğu kadarını paylaşıyoruz... AB’nin desteği yeterli değil ve kendi kaynaklarımızı kullanıyoruz. Ancak mültecileri kabul etmeye devam edemeyeceğiz... Yeterli kaynağa sahip olmadığımız için bu durum, büyük sıkıntıya neden olur.”

Bu süreçte AB, mülteci krizinde işbirliği yaptığı aday ülkelerdeki demokratik gerilemeyi görmezden gelmiştir. Freedom House’s Nations in Transit 2016 raporu, Batı Balkanlar’da demokrasinin 6 yıl gerilediğini ve ortalama olarak 2004 seviyelerine geri döndüğünü göstermektedir. AB’nin endişe verici otoriter eğilimlere göz yumma eğilimi, özellikle Makedonya ve Sırbistan vakalarında belirginleşmiştir. Freedom House’a göre Balkanlarda Sırbistan, Makedonya ve Karadağ liderleri, AB’nin istikrara verdiği önceliği ve mülteci krizinin yönetim sürecinde yaşadığı kargaşayı, kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullanmıştır ve bu bağlamda, söz konusu liderlerin devleti ele geçirdiklerine dair kanıtlar bulunmaktadır (Freedom House, 2016: 12-13). Bu süreçte AB, Batı Balkanlarda istikrarın sağlanması ile Avrupa normlarına yakınlaşmaları için bölge ülkelerine daha fazla baskı yapılması arasında nasıl bir denge kurulacağına ilişkin ve kurucu değerlerinden taviz vermesiyle sonuçlanan bir ikilem yaşamıştır. Vucic ve bölgedeki diğer ülkelerdeki güçlü liderler, ‘stabilokrasi’ (Bieber, 2017) olarak adlandırılan siyasi rejimlerini

güçlendirmiştir. Mülteci akışlarını yönetme konusundaki sergilediği işbirliği, Avrupa entegrasyonu sürecinde Vucic'e müzakere gücü kazandırmıştır.

Özetle Sırbistan, coğrafi konumu nedeniyle göç krizinde önemli bir oyuncu haline gelmiştir. Sırbistan'ın tel örgüler inşa etmemesi ve genellikle mültecilere karşı insani bir yaklaşım benimsemesi, AB'den siyasi puan kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Yeterince gelişmiş olmayan sığınma sistemine, sınırlı kurumsal ve barınma kapasitesine ve bildirilen insan hakları ihlallerine rağmen uyguladığı açık sınır politikası, siyasi söylemlerinin niteliği ve krizin ele alınış biçimi büyük ölçüde olumlu kabul edilmiş ve yaklaşımından övgüyle söz edilmiştir. Temmuz 2016'da (adalet, özgürlük ve güvenlik konularını içeren) 24.Fasilla ilgili müzakereler başlatılmıştır (European Parliament, 2016c: 1). Sırbistan'ın mülteci krizine yönelik tepkisi başından beri hem pragmatik hem de esnek nitelikte olmuştur. Bu durum, Sırbistan'ın uluslararası imajını iyileştirmesine katkıda bulunmuş, mülteci krizine ilişkin sorunların tartışıldığı masada yer kazanmasını ve AB ülkeleriyle paydaş konumuna gelmesini sağlamıştır. Sırbistan, kendisini mülteci ve göçmen haklarına saygılı, güvenilir, sorumluluk sahibi ve işbirliğine yatkın bir Avrupa devleti olarak sunma fırsatı edinmiştir.

3.2. ALEKSANDAR VUCİC DÖNEMİ SIRP DIŞ POLİTİKASI (2017-2020)

Aleksandar Vucic, Başbakanlık görevine getirilmeden önce Birinci Başbakan Yardımcısı olarak kabinede iki numaralı pozisyonda bulunmuş ve aynı zamanda Güvenlik Servisleri Koordinatörü ve Savunma Bakanı olarak da hükümette kilit rol oynamıştır. Başbakanlığı döneminde ise AB üyelik müzakerelerini, Sırbistan'ın en güçlü politikacısı konumuna gelebilmek için kullanmıştır. Cumhurbaşkanı Nikolic'in halk nezdindeki popülaritesi ve onay derecesi azalmaya başladığında sağ kolu Vucic, partinin ve ardından hükümetin başına geçerek sahneye çıkma ve siyasi geleceğini güvenceye alma fırsatı yakalamıştır. Başbakan Vucic, halkın çoğunluğu tarafından Sırbistan'ı ileriye taşıyabilecek tek politikacı olarak görülmüştür. Politico'dan Matthew Karnitschnig ise Vucic'in bir yandan modern bir Avrupa demokrasisi olma yolunda Sırbistan'ın son büyük umudu olduğunu ve öte yandan AB'yi, Batı

Balkanları istikrarsızlaştırmakla tehdit eden otokratik eğilimleriyle öne çıkan bir siyasi figür olduğunu ifade etmiştir. Vucic seçimlere 1 hafta kala Rusya Devlet Başkanı Putin'i ve Almanya Başbakanı Merkel'i ziyaret etmiş ve bunu, her iki liderin de kendisini desteklediğine yönelik kamuoyu algısı yaratmak ve böylece, her iki seçmen profilinin de oylarını kazanmak amacıyla kullanmıştır (Politico, 2016).

2 Nisan 2017 tarihindeki cumhurbaşkanlığı seçimlerini, daha birinci turda oyların %55'ini alarak doğrudan kazanan ilk aday olması bakımından tarihe geçmiştir. Seçimlerin ardından binlerce öğrenci, sendika üyesi ve sivil toplum mensupları, Vucic'e yönelik 'Diktatörlüğe Karşı' sloganıyla protesto gösterileri düzenlemiştir. Protestocular adil ve serbest seçim, özgür medya, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, devlet dairelerine parti bağlantılarını kullanarak girmiş kişilerin işten çıkarılması, işçi haklarının korunması ve statülerinin iyileştirilmesi ve eğitim ve sağlık hizmetlerinin herkes için ulaşılır hale getirilmesi gibi taleplerde bulunmuşlardır. Sınırlı medya özgürlüğü ve kırılgan yasal kurumlara sahip kusurlu bir demokraside Vucic'in otokratik tarzı, Avrupalı ortaklarını tedirgin etmiş ancak yine de Rusya ve Batı'nın nüfuz için rekabet ettiği dinamik bir bölgede güvenilebilecek bir siyasi figür olarak onu desteklemiştir. Siyasi analistler, Vucic'in krizlere karşı hem provokatör hem de yatıştırıcı olarak davrandığını öne sürmektedir. Graz Üniversitesi'nde Güneydoğu Avrupa Tarihi ve Siyaseti Profesörü Florian Bieber, kısa vadeli istikrarın uzun vadeli bir bedeli olduğunu savunmaktadır: *"Bölgedeki en büyük tehlike, Rusya'nın yükselen rolü değil, demokrasinin gerilemesidir."* (Financial Times, 2017).

Ancak tüm bunlar, Vucic'in ezici zaferini gölgede bırakmaya yetmemiştir. Sırbistan'ın yeni Cumhurbaşkanı Vucic'e AB adına Johannes Hahn, Jean-Claude Juncker ve Donald Tusk gibi kurumsal temsilcilerden ve bununla birlikte Rusya Devlet Başkanı, Bulgaristan Başbakanı, Hırvatistan Cumhurbaşkanı ve Başbakanı ve Almanya Başbakanı olmak üzere pek çok devlet düzeyinde tebrik mesajı gelmiştir. Vucic, Sırp siyasetinde baskın oyuncu olduğunu kanıtlamış ve istikrar, güvenlik ve ekonomik kalkınmanın garantörü olarak başarılı bir politikacı imajı oluşturmuştur. Avrupa ile entegrasyon, reform, milliyetçilik ve Rusya ile dayanışma söylemini harmanlayan Vucic, SNS üzerinden kendisine sağlam bir pozisyon yaratmıştır. Vucic'in siyasi popülaritesinin bir başka kaynağı da kendisini seçmenlere Batı

yanlısı ve aynı zamanda uluslararası arenada bağımsız bir oyuncu olarak sunma becerisidir. Vucic, Avrupa entegrasyonunun en önemli önceliği olduğunu (Sırbistan'ın 2020 ve 2025 yılları arasında AB'ye katılma hedefi koyduğunu) ve aynı zamanda küresel güçlerle, özellikle Rusya ve Çin ile stratejik ilişkileri sürdürme arzusunun seçim kampanyası boyunca vurgulamıştır. Almanya Başbakanı Merkel ve Rusya Devlet Başkanı Putin ile yaptığı görüşmeler bu mesaja güvenilirlik katmıştır (OSW, 2017).

Analistler Vucic'in kendisine Batı başkentlerinden gelen desteği, bölgesel istikrarın garantörü olmasının yanı sıra 'ülkesini teslim eden adam' olarak algılanmasına borçlu olduğunu ve söz konusu teslimatın, Kosova'yı Sırbistan'dan tamamen koparmak için yavaş ama fiili bir süreç olan Brüksel Anlaşması'na bağlı kalmaktan ibaret olduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle Vucic'in muhalif medyayı susturması, ifade özgürlüğünü bastırması ve muhalefeti yok etmek için elinden geleni yapması, Batı tarafından büyük resmi bulanıklaştırmasına izin verilmemesi gereken küçük ve önemsiz detaylar olarak ele alınmıştır. Belgrad merkezli Yeni Sırp Siyasi Düşüncesi Enstitüsü Baş Editörü Dorde Vukadinovic, '*Sırbistan ne Avrupa'yı ne de Rusya'yı seçme gücüne sahip olmadığı için Vucic'i seçti.*' (Helsinki Bulletin, 2015a: 3) şeklindeki tespitiyle ülkenin içinde bulunduğu durumu ve siyasi tercihlerinin dayanağını gözler önüne sermiştir. Vucic, 2016'da düzenlenen erken genel seçimde elde ettiği zaferle ilgili yapılan haberde uluslararası medya tarafından 'AB yanlısı', 2017'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki zaferinden sonra ise 'Putin'in müttefiki' olarak nitelendirilmiştir. Cumhurbaşkanı Vucic'in ilk icraatlarından biri, Nikolic'in başkanlığında Rusya ve Çin ile İşbirliği Ulusal Konseyi'ni (National Council for Coordination with Russia and China) kurmak olmuştur (European Parliament, 2017: 11). Ancak Dimitar Bechev'e (2017) göre Vucic, ne AB yanlısı ne de Putin'in dostu bir politikacıdır. AB yanlısı olmak reform taahhüdü, hukukun üstünlüğü ve hükümetin hesap verebilirliği üzerinden değerlendirilecekse Vucic'in tam anlamıyla başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Aynı zamanda Vucic, dış politikayı hiçbir zaman Rusya'ya tamamen uyumlu hale getirmeyecek ve ülkesinin ulusal çıkarına en iyi şekilde hizmet etmesi bakımından Doğu ile Batı'nın birbiriyle dengelendiği bir dış politika izlemeyi tercih edecektir. Bechev, Vucic'in

siyasi kariyerinin AB'nin Batı Balkanlar ile Doğu Avrupa'yı birleştiren projesini gerçekleştirmek üzerine inşa edildiğini ifade etmektedir.

Seçimlerin ardından yapılan anketlerde, kamuoyunda Sırbistan'ın AB'ye katılması hususundaki şüphecilik son derece yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. Sırpların yalnızca %43'ünün Birliğe katılımı desteklediği ve %35'inin ise desteklemediği sonucuna ulaşılmıştır. Sırpların %22'sinin ise Bloğa katılım konusunda derin bir şüphe içinde oldukları görülmüştür. (Politico, 2017). Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Vucic'in bir diğer icraatı, Sırbistan'ın AB yönelimini güçlendirmek amacıyla SNS kadrosundaki milletvekilleri arasında ve kabinede önemli pozisyonda bulunan bürokratlardan Rusya yanlılığıyla bilinen Nikolic'e sadık olanları elemek olmuştur (Sebek, 2017). Bu bağlamda, oluşturduğu yeni kabinede Batı'da eğitim görmüş, liberal reformcu ve Avrupa yanlısı bir figür olan Ana Brnabic'i Başbakan olarak atayan Cumhurbaşkanı Vucic, AB'ye güçlü bir mesaj göndermiştir. Ekim 2017'de Başbakan Brnabic'in ilk resmi ziyaretini AB kurumlarına gerçekleştirmesi, Sırbistan'ın AB'ye üye olma kararlılığına dair sembolik bir hamledir. Öte yandan Cumhurbaşkanı Vucic, Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkan, NATO'yu 'şeytan' olarak niteleyen ve Rusya yanlısı olduğu bilinen Aleksandar Vulin'i ise Savunma Bakanı olarak atamıştır (International Policy Digest, 2017).

Vucic, bir yandan yaptığı stratejik atamalarla Avrupa'daki siyasi liderlere ve iç siyasetteki muhaliflere AB üyeliği hedefini gerçekleştirme hususunda ne kadar ciddi olduğunun sinyalini vermekte ve diğer yandan ise Rusya'ya sadakatini sürdüreceğine ve Kosova'nın Sırp devletinin ayrılmaz bir parçası olmaya devam edeceğine dair mesaj vermiştir. 2017 yazında Brnabic, Rusya ile yakın ilişkileri sürdürme ve AB üyeliği arasında seçim yapmak zorunda kalırsa Sırbistan'ın AB'yi seçeceğini dile getirmiştir: *"AB, ilerlemekte olduğumuz bir hedef. Gelenek, kültür ve din dolayısıyla Rusya ile duygusal bağlarımız var. Sırbistan'da pek çok insan Rusya'yı koruyucu olarak görüyor... Bu duygular göz ardı edilemez ama bizim stratejik yolumuz AB'dir."* (Euractiv, 2017). Brnabic'in bu çıkışının, geniş çaplı tartışmalara yol açması üzerine Dışişleri Bakanı Dacic ve Altyapı Bakanı Zorana Mihajlovic, muhalif kanatta ve kamuoyunda yaşanan kargaşayı hafifletmeye çalışmıştır. Dacic, Sırbistan'ın dış politikasını değiştirmeyeceğini ve hükümetin son 5 yıldır dış baskılar

karşısında direnmeyi, başta Rusya ve Çin olmak üzere dostlarıyla olan ilişkilerini bozmadan Avrupa yolunda kalmayı başardığını söylemiştir. Mihajlovic, AB üyeliğinin ve Avrupa standartlarının uygulanmasının Sırbistan'ın 'stratejik rotası' olduğunu söylerken, ülkenin Rusya, Çin ve ABD gibi önemli ortaklarla ilişkilerden vazgeçmeyeceğini de sözlerine eklemiştir. Ayrıca, Sırbistan'ın şimdiye kadarki Avrupa politikasıyla ve aynı zamanda kendi çıkarlarını da koruyarak, güçlenmiş itibarı ve istikrarı ile Avrupa'da Rusya'ya yaptırım uygulamayan tek ülke olabileceğini gösterdiğinin altını çizmiştir (Euractiv, 2017).

Anayasaya göre, resmi olarak başbakanından daha az etkili bir pozisyonda bulunmasına rağmen Vucic, SNS Genel Başkanlığı ile partinin ve Cumhurbaşkanlığı ile ülkenin en güçlü siyasi figürü olarak kilit kurumları ve mekanizmaları kontrolü altında tutmaya devam etmektedir. Bu durum, Sırbistan'da siyasi profilin kurumsal pozisyonundan daha önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Cumhurbaşkanı Vucic, görev süresi boyunca sınır değişimi teklifinin tartışılmasına yönelik iç diyalog süreci ve Ekonomik Normalleşme Anlaşması doğrultusunda Sırbistan-Kosova ilişkilerinde cesur adımlar atmış, Sırbistan'ın silahlandırılması ve askeri modernizasyon faaliyetleri kapsamında önemli işlere imza atmış, Sırbistan'ın AEB'ye üyeliğini onaylayarak dış politikada Doğu-Batı dengesini sürdürmeye yönelik stratejiler izlemiştir.

3.2.1.Toprak/Sınır Değişimi Teklifi ve İç Diyalog Süreci

Vucic'in Başbakanlığı döneminde taraflar arasındaki gerilimin fitilini ateşleyen tren olayı, Kosovalı Sırp siyasetçi Oliver Ivanovic'in tutuklanması ve Sırbistan'ın Kosova'yı tanıyan devletlerin kararlarını geri çekmelerine yönelik diplomatik faaliyetleri, Sırbistan-Kosova diyalogunda dönemsel olarak krize yol açmıştır. Normalleşme sürecini kesintiye uğratan son gelişme, Kosova'nın INTERPOL'e katılımını engellemeye yönelik Belgrad tarafından kararlılıkla yürütülen diplomatik girişimler olmuştur. Buna tepki olarak Kosova Başbakanı Ramush Haradinaj, Kasım 2018'de Sırbistan'dan (ve Bosna-Hersek'ten) ithal edilen mallara uygulanan %10'luk gümrük vergisini %100'e çıkarmıştır. Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic, gümrük vergisinin yükseltilmesinin bölgesel ölçekte yıkıcı sonuçları olacağını öne

sürmüş ve AB'nin ticari tedbirin iptal edilmesi için Priştine hükümetine baskı yapması yönündeki beklentisini dile getirmiştir. Bunun üzerine AB Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini yaptığı açıklamada, Kosova'nın ticari tedbirlerinin CEFTA'nın ihlali anlamına geldiğini ve kararı derhal geri çekmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak, AB'nin tarafların uzlaşmasını sağlamaya yönelik girişimleri sonuç vermemiştir. Geri adım atmayan Haradinaj, hakkındaki savaş suçları iddianamesi nedeniyle 19 Temmuz 2019 tarihinde istifa etmiştir. Yeni seçilen Başbakan Albin Kurti, 2018'den bu yana iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesine engel olan gümrük vergisini kaldırma sözü vermiş ve ancak gümrük vergisi, 2 yıl sonra Nisan 2020'de yürürlükten kaldırılmıştır (BBC, 2018).

Bu gecikme, AB diplomasisinin eskisi kadar etkili olmadığını göstermektedir. Krizin aşılmasının ardından AB, donmuş çatışma haline gelen diyalog sürecine devam etmesi için Sırbistan'a, Birliğe üyeliğinin Kosova ile bağlayıcı bir anlaşma imzalamasına bağlı olduğunu hatırlatmıştır (European Commission, 2018). Bu aşamadan sonra Cumhurbaşkanı Vucic, Kosova sorununa yönelik daha yumuşak söylemlerde bulunmaya başlamış ve esnek bir yaklaşım benimsemiştir. Sırbistan'ın AB üyeliğinin somutlaşmasının üzerine, AB'nin dayatmalarına sitem etmenin yanı sıra iç diyalog sürecinin sinyalini veren bir açıklama yapmıştır (Politico, 2017a):

“Söylemesi kolay: Git ve Kosova için savaş. Ancak bu her zaman bizi savaşa götürdü. Sırbistan için yeni bir süreç başlatmak istiyorum. Kosova ihtilafının çözümünü açık ve adil bir şekilde tartışmak istiyorum. Sırlar henüz bunun için hazır olmasa da geri adım atmayacağım çünkü sonucu ne olursa olsun bu tartışmanın, hepimiz için iyileştirici bir etkisi olacak.”

Ayrıca, Cumhurbaşkanı Vucic, taraflardan birinin mümkün olan her şeyi kazanmasının ve diğerinin ise elindeki her şeyi kaybetmesinin müzakerenin doğasına aykırı olduğunu ancak Kosova'nın tam olarak bunu istediğini ileri sürmüştür. Bu durumda her iki taraf da bir şeyler kaybetmeye hazır olmadıkça anlaşmazlığın sonsuza dek süreceğini ve bu durumun iki tarafa da zarar vereceğini vurgulamıştır (B92, 2017a). Politico'ya verdiği röportajda bölgedeki gerilim göz önünde bulundurulduğunda neye dayanarak böyle bir adım attığı sorulunca Vucic, *“Tito, komünist bir diktatördü fakat çok zeki bir adamdı. İnsanları birbirine nasıl bağlayacağını biliyordu. Bizim de ihtiyacımız olan şey bu. İnsanları birbirine*

bağlamalıyız.” (Politico, 2017a) sözleriyle idolü Tito’nun yolunu takip ettiğini açıkça belirtmiştir.

Temmuz 2017’de arazi takası/sınır değişikliği teklifine ilişkin iç diyalog sürecini başlattığını ilan eden Cumhurbaşkanı Vucic, *“İki ulus arasında barışı sağlarsak, ...tüm sorunların %80’ini çözmüş olacağız.”* ifadesi üzerinden uzlaşmanın önemini dile getirmiştir. Dışişleri Bakanı Dacic de Sırbistan’ın Kosova’ya yönelik yıllardır süregelen politikasının başarısız olduğunu itiraf etmiş ve uzun vadeli barış için Rusya’nın da desteklediği bir toprak değişimine ihtiyaç olduğunun altını çizmiştir (Geopolitical Intelligence Services, 2017). Sırp hükümeti, normalleşme sürecinde rol oynayacak organları ve kurumları koordine etmek ve yürütülen faaliyetleri izlemekle görevli İç Diyalog Çalışma Grubu’nu kurmuştur. Böyle bir girişim ile Sırp hükümeti, ikili ilişkilerin normalleştirilmesini geçici bir süreç olarak görmediğine dair AB’ye mesaj vermiştir. AB açısından Brüksel Anlaşması’nın tam olarak uygulanması anlamına gelen bu süreç, Sırbistan tarafından Kosova’daki Sırp sığınmacıların siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının garanti altına alınması ve Sırp Belediyeler Birliği’nin kurulması şeklinde ele alınmıştır. Bu aşamada AB’nin taraflardan beklentisi; uzlaşmacı çözümlerin üretilmesi ile yasal olarak bağlayıcı bir anlaşmanın imzalanması ve bu anlaşma ile Kosova’nın BM üyeliğinin önünün açılmasıdır. Rusya, BMGK’nin 1244 sayılı kararını temel alan, başka bir ifadeyle Sırbistan’ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü muhafaza eden bir çözümü desteklemekte ve aksi takdirde donmuş çatışmanın sürdürülmesini savunmaktadır (Kovacevic, 2018).

Kosova’daki Sırp sığınmacıların çıkarlarının korunması için taraflar arasındaki donmuş çatışmanın sürdürülmesinin gerekliliğine dikkat çeken Birleşik Rusya Partisi Genel Sekreteri Sergey Zeleznak, BM Güvenlik Kurulu gözetiminde Rusya’nın müttefiki Sırbistan’a siyasi ve diplomatik desteğin yanı sıra gerekli tüm yardımların sağlanacağını dile getirmiştir (Biserko, 2018: 81). Cumhurbaşkanı Vucic ise Rusya’ya, Sırp halkına ve Kiliseye yönelik donmuş çatışmanın, beklemek için yeterli süreye ve kaynağa sahip olmayan Sırbistan için bir çözüm olmayacağına işaret ederek durumun ciddiyetini ortaya koymuştur. Siyasi kararlar veremeyeceğinin altını çizerek Kilise’nin muhalefetine itiraz eden Vucic, ilişkilerin normalleştirilmesi amacıyla başlatılan müzakereleri sürdürme hususundaki kararlılığını açık ve net bir

dille belirtmiştir. Kilise ve Vulin sürece sert bir şekilde muhalefet etmekte ve dolayısıyla Vucic ile ters düşmektedir. Siyasi analistlere göre bu ayrışma, Belgrad'ın hem uluslararası toplumu hem de yerel halkı hedef alan siyasi oyununun bir parçasıdır. SNS ve Vucic bir yandan uluslararası topluma Kosova ile ilişkileri normalleştirme çabasına yönelik ciddi bir direnişle karşı karşıya olduğu ve hatta sabote edildiği izlenimi vermekte, diğer yandan ise yerel halka ve Rusya'ya Kosova'yı kaybetmemek için aktif ve cesur bir şekilde mücadele ettiği yönünde algı yaratmaya çalışmaktadır (Beta, 2018).

Bu stratejinin bir parçası olarak Vucic, kendisini Sırp milliyetçilerinden gelen saldırıların hedefi ve kurbanı olarak göstermiştir: *‘‘Ülkemdeki Sırp Ortodoks Kilisesi ve başpiskoposları dahil olmak üzere güçlü bir siyasi ateş altındayım. Tüm siyasi muhalifler beni ‘en büyük hain’ olarak tasvir ediyor çünkü onlara göre Sırbistan’ın kutsal topraklarını Arnavutlara vermek istiyorum... İki ulus arasında barışı sağlamak için sadece siyasi kariyerimi değil daha fazlasını riske atıyorum.’’* (EWB, 2019). Vucic, uluslararası platformlarda Kosova meselesine ilişkin uzlaşmacı bir tutum benimsemiş ancak Sırbistan'a döndüğünde ise Kosova'nın bağımsızlığını asla tanımayacağını ifade etmiştir. Kosova'ya ilişkin atılacak her adımın Sırbistan'ın iç ve dış politika maliyetlerini hesaplayan Vucic, uluslararası prestij ve siyasi gelecek kaygısı nedeniyle AB ve Rusya arasında dengeyi gözetten söylemlerini sürdürmüş, bu da iki yönlü bir strateji izlemesine yol açmıştır. Yerel ve uluslararası muhaliflere karşı verdiği mücadelenin önemine istinaden Cumhurbaşkanı Vucic, *‘‘Bir gün insanlar diyecek ki bir zamanlar Tito vardı, bir de Tito kadarını yapan Vucic vardı.’’* şeklindeki ifadesiyle kendi yönetimi altındaki Sırbistan'ın, Tito liderliğindeki Yugoslavya kadar başarılı olacağını iddia etmiştir. Vucic'in milliyetçi geçmişine atıfta bulunan sosyolog Ratko Bozovic, Tito'nun kolektif hafızada hala barış, istikrar ve refah sağlayan bir figür olarak görüldüğünü ve Vucic'in de bu imgeyle bağlantı kurmak istediğini belirtmiştir (Balkan Insight, 2016a).

Eski Dışişleri Bakanı Vuk Jeremic, Sırbistan'ın Kosova politikasındaki ‘U dönüşünü’ tamamen kişisel çıkarla ilişkilendirmiştir. Yargının bağımsızlığını ve hukukun üstünlüğünü yok sayan uygulamalara, başta basın ve ifade özgürlüğü olmak üzere temel hak ve özgürlüklerin ihlaline bir süredir kulaklarını tıkayan Batı'nın artık Vucic'e baskı yapmaya başladığını ve Vucic'in de siyasi varlığını sürdürebilmek için

politika değişikliğine gitmek zorunda kaldığını iddia etmiştir. Ayrıca, sürecin sonunda Vucic'in Kosova'nın bağımsızlığını tanıyacağını ve bunun geri dönülmez bir karar olduğunu ifade etmiştir. Bu çıkarımlarını siyasi tarih bakımından Sırbistan'a en yakın ülke olan Karadağ'dan örnek vererek pekiştirmiştir. Karadağ halkının büyük bir kısmının NATO üyeliğine kaşı olmasına rağmen Cumhurbaşkanı Milo Dukanovic'in iktidarını korumak için halka danışmadan Avrupa-Atlantik entegrasyonuna onay verdiğini belirtmiş ve Vucic'in de bir sonraki adımının, Batı'nın bir diğer projesi olan Sırbistan'ın NATO üyeliği için gerekli çalışmaları başlatmak olacağını öne sürmüştür (RT, 2019).

Kosova meselesiyle ilgili adil bir çözüm arayışında olan ve fikir almak amacıyla Batı başkentlerini ziyaret eden Cumhurbaşkanı Vucic, Batılı liderleri, Sırbistan için somut faydalar sağlayan uzlaşmacı bir çözüm sunmaları gerektiğine ikna etmeye çalışmıştır. Brüksel ise Belgrad'ın Kosova'nın bağımsızlığını resmen tanımasa da örtülü olarak kabul etmesiyle sonuçlanacak, Kosova'nın BM'de yer almasının önünü açacak ve her iki ülkenin de AB üyeliğine giden yolunu kolaylaştıracak bir anlaşmaya varılması yönünde görüş bildirmiştir. Buna karşılık Cumhurbaşkanı Vucic, *“AB bana tam olarak ne istediğini anlatmalı. Sırbistan'ın küçük düşürülmesini istiyorsa, bunu kabul etmeyeceğim.”* sözleriyle cevap vermiştir (Balkan Insight, 2018). Ayrıca, AB'yi Kosova Başbakanı Haradinaj'ın Kosova ile Arnavutluk arasındaki sınırın kaldırılacağına ilişkin açıklamalarına hiçbir şekilde tepki göstermemesi nedeniyle eleştirmiş ve Sırbistan'ın Bosna'daki Sırp nüfusun yoğun olduğu Sırp Cumhuriyeti için benzer söylemlerde bulunması durumunda nasıl bir tepki ile karşılaşacağı sorusunu AB'ye yöneltmiştir. Rus yanlısı tavrıyla tanınan Sırbistan İnovasyon Bakanı Nenad Popovic, 24 Eylül 2018 tarihli açıklamasında Kosova ve Arnavutluk arasındaki sınırın kaldırılması ile 'Büyük Arnavutluk' idealinin gerçekleştirilmesinin amaçlandığını ve AB'nin gözleri önünde bölgesel istikrarsızlık yaratılmaya çalışıldığını ifade etmiştir (Balkan Insight, 2018).

Sırbistan'a döndükten sonra Vucic, *“Görünüşe göre, bizim için kabul edilmesi zor olsa da büyük Batılı güçler Kosova'nın bağımsızlığının tanınması konusunda kararlılar. Kosova konusunda Sırp'lar ve Arnavutlar arasında başka hiçbir gücün çıkarları olmadan görüşmeler yapılsın isterdim. Sorunları bu şekilde çözmek daha kolay olurdu.”* sözleriyle Batılı liderlerden destek görememesinden kaynaklanan

hoşnutsuzluğunu belirtmiştir (Biserko, 2018: 82-83). Bu aşamada yazdığı bir yazıda, Sırbistan'ın içinde bulunduğu yalnızlığı ve manevra alanının ne ölçüde sınırlı olduğunu Sırp halkına şöyle aktarmıştır (Aktaran CEAS, 2017):

“... Millet olarak kafamızı kuma gömmeyi bırakmanın ve gerçekçi olmayı deneyip sahip olduklarımızı kaybetmemeye çalışmanın fakat çok uzun zaman önce kaybettiğimiz bir şeyi de geri almayı beklememenin zamanıdır... Priştine ile diyaloga ve Kosova konusunda Sırp iç diyaloguna eşit derecede ihtiyaç olduğu hususundaki soruya vereceğim cevabın özü son cümlededir: ‘Ne olacağını bir hayal edin... Sırbistan küçümsenmemelidir. Sırbistan bugün, 1999, 2004 ve 2008 yıllarındaki kadar zayıf değildir, daha öncesinde olduğu gibi küstah ve kibirli de değildir... Sessizlik, isteyecek bir şeyimiz olmadığı anlamına gelir... Kendimi bu kadar sessiz bir Sırbistan’da göremiyorum. Eğer bu olursa sadece benim yürüttüğüm politika başarısız olmakla kalmaz, aynı zamanda hayatımız felakete uğrar... Sessiz kalıp, halkı çatışmaya ve savaşa mı sürükleyseydim? Ya da söyledikleri gibi büyük bir reformcu olarak Batı’nın sağlayacağı birtakım şeyler karşılığında topraklarımızı teslim mi etseydim? Çözüm ne mitlerimizde ve çatışmalarımızda ne de tüm ulusal ve devlet çıkarlarımızdan feragat etmemizde saklı... Çözümü hep birlikte bulmalıyız. Kalıcı, çatışmayı dışlayıcı ve bölgede yaşayan herkese fayda sağlayacak bir çözüm olacak. Başarmaya çalıştığımız şeyin uzun, karmaşık ve çoğu zaman acı veren bir süreç olduğunun bilincinde olmamız ve kolektif hafızamızda her türlü anlaşmayı bir yenilgi olarak gören algımızı değiştirmemiz gerekir... Sırbistan’ın çatışma olmadan hareket etme, düşünme ve kazanma zamanıdır... Sırbistan’ın cesur, gerçekçi, sağduyulu, ciddi ve geleceğe dönük bir yaklaşıma ihtiyacı var. Siyasi işbirliği ve ekonomik kalkınmanın tüm yolları Sırbistan için açılacaktır. Avrupa Birliği’nin kapıları da açılacaktır. Sırbistan, gelecek için mücadele etme cesaretine sahip. Bugün Sırbistan dünyanın her yerinde saygı görüyor... Kalkınmanın istikrarlı ve sürdürülebilir olması için bu meseleyi çözmeye çalışmalıyız.’”

Sırp kamuoyu araştırma şirketi Demostat’ın anketi, Cumhurbaşkanı Vucic’in söylemlerinin etkili olduğunu kanıtlamıştır. Ankete göre, Sırp’ların %79’u Belgrad ile Priştine arasındaki müzakerelerin sürdürülmesini desteklemektedir. Demostat, katılımcıların %54’ünün Kosova-Sırbistan diyalogunda nihai bir çözüme ulaşma olasılığı gördüğünü ve böylece Sırp’ların belki de ilk kez görüşmelerin sürdürülmesinden ve sorunun çözülmesinden yana olduğunu öne sürmüştür. Katılımcıların %76’sı, Sırbistan’ın AB üyeliği karşılığında Kosova’nın bağımsızlığını tanımasına karşı çıkmıştır (Balkan Insight, 2018a).

Nitekim AB-Sırbistan-Kosova üçgeninde siyasi ve diplomatik gelişmelerin yaşanacağını sinyali veren Cumhurbaşkanı Vucic, Guardian’a Sırbistan’ın her konuyu görüşmeye ve uzlaşmacı bir çözüm niteliğinde olacak her teklifi dikkate almaya hazır olduğunu ancak Kosovalıların tek yaptığı Sırbistan’ı aşışmak olduğu

için Sırp halkının Arnavutlarla anlaşmaya sıcak bakmadığını ifade etmiştir (Guardian, 2018). Cumhurbaşkanı Vucic, *“Sırplar somut ve gerçek bir şeye tutunmak yerine çok uzaktaki bir şey için ağlamayı tercih ediyor. Bir şeyler elde etmeye çalışırken, sorumsuzluğumuz yüzünden her şeyi kaybettik.”* şeklindeki serzenişiyle Kosova’da Sırbistan için kurtarılması mümkün olan her şeyi kurtarma politikasının, Sırp halkının sabit bakış açısı, edilgen tavrı ve önceki dönemlerde izlenen istikrarsız politikalar nedeniyle başarısızlığa uğradığını ifade etmiştir (N1, 2018).

Hemen ardından Vucic, parlamentoya Sırbistan’ın Kosova üzerindeki kontrolünü tamamen kaybettiğini, yol ayrımına geldiğini ve uzlaşmanın sağlanmasının gerekliliğini kabul etmek zorunda olduğunu bildirmiştir: *“Yenildiğimizi fark etmemiz gerekiyor. Topraklarımızı kaybettik. Yalanlara ve aldatmaya devam etmeyi tercih etmedim. Herkese söyledim, Kosova’da okullar ve hastaneler dışında hiçbir Sırp otoritesi yok. İki seçeneğimiz var; anlaşmaya vararak ilişkileri normalleştirmek ya da donmuş çatışmayı sürdürmek.”* (Reuters, 2019).

Cumhurbaşkanı Vucic, yaklaşık iki yıl boyunca devam eden Sırp halkını ve Rusya’yı toprak değişimi fikrine alıştırmaya yönelik söylemlerde bulunmuştur. Ayrıca bu aşamaya gelene kadar, Kosovalı Sırplar ile Arnavutlar arasında yeni bir sınır hattı belirlenmesiyle ilgili kamuoyundan gizli bir şekilde Thaci ile pazarlık yaptığı ileri sürülmektedir. Esas itibarıyla toprak değişimi fikri, ilk olarak 1990’larda ve ardından 2008 yılının hemen öncesinde taraflar arasında BM arabuluculuğunda yürütülen görüşmelerde tartışılmış ancak uluslararası toplumun yeterince destek vermemesi ve her iki hükümetin resmi politikası dolayısıyla rafa kaldırılmıştır. Toprak değişimi fikri, 2018’de sınırların yeniden belirlenmesi adı altında bir kez daha gündeme getirilmiş, bu defa her iki hükümetin de resmi söyleminde yer almıştır. Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic ve Kosova Cumhurbaşkanı Thaci tarafından sunulan teklife göre, Kosova’nın kuzeyinde Sırp nüfusun yoğun olduğu Mitrovica bölgesi ile Sırbistan’da Arnavut çoğunluğun yaşadığı Presevo Vadisi’nin takas edilmesi söz konusudur (Aljazeera, 2018).

İlk olarak Vucic, çoğunluğunu Sırpların oluşturduğu Kosova’nın kuzeyindeki Mitrovica’nın Belgrad’ın yönetimine bırakılmasını ve karşılığında çoğunluğunu Arnavutların oluşturduğu, Sırbistan’ın güneyinde yer alan Presevo’yu çevreleyen

bölgenin Kosova'ya verilmesini teklif etmiştir. Toprak değişimi ile Trepca maden ocağı, Gazivoda elektrik santrali, metal yapım tesisleri, kimya kompleksi, gümüş, çinko ve kurşun gibi maden yatakları, su kaynakları ve barajlardan zengin toprakların Sırbistan'a katılacağı argümanlarını öne sürerek Kosova'nın bağımsızlığını tanıma konusunda Sırp halkını ikna etmeye çalışmıştır. Buna karşın Kosova Başbakanı Ramush Haradinaj, *“Toprak değişimi, sınır değişimi veya bölünme yok. Benim için bölünme, savaş demektir.”* (Aljazeera, 2018) sözleriyle Cumhurbaşkanı Vucic'in teklifine sıcak bakmadığını kararlı bir şekilde ifade etmiş ve bunun yerine, Sırp topraklarında Arnavut nüfusun yoğunlukta olduğu Bujanovac, Medvedja ve Presevo'nun Kosova topraklarına dahil edilmesini talep etmiştir. Böyle bir talebe karşılık Vucic, diyalog sürecinin talep listesinin uygulanması yerine müzakere yoluyla yürütülmesi gerektiğini fakat karşısında ciddi bir muhatap göremediğini ifade etmiştir (Newsweek, 2019).

Toprak değişimi önerisi, bir kesim tarafından Vucic'in revizyonist bir güdüyle Kosova'nın kuzeyini Sırbistan'a resmen dahil etme arzusu olarak algılanmış ve bu durum 'Büyük Sırbistan' ideolojisiyle ilgili endişeleri yeniden gündeme getirmiştir. Kosova Başbakanı Haradinaj, Cumhurbaşkanı Vucic'in Kosova'dan tam olarak 950 kilometrekare toprak talep ederek yıllar sonra hala bölünmeyi savunduğunu fakat bunun söz konusu bile olmayacağını dile getirmiştir. Bu ideoloji çerçevesinde Sırp'ların iyi bir şekilde koordine edildiğini ve Vucic'in iyi polis, Dacic'in ise kötü polis rolünü oynadığını belirtmiştir (B92, 2019). Benzer şekilde analistler de toprak değişiminin gerçek anlamda Kosova ile sınırlı kalmayacağını, hemen ardından sıranın Bosna-Hersek'e geleceğini ve böylece Vucic'in 'Büyük Sırbistan' emelini gerçekleştirmeye yönelik adımlar atmaya devam edeceğini ileri sürmüştür. Bununla ilgili Vucic, *“Bizim için Büyük Sırbistan daha iyi bir ekonomi, daha fazla fabrika, yeşil enerjiye daha fazla yatırım, daha iyi ücretler, daha iyi altyapı anlamına gelmektedir. Biri istese bile, bizimle savaşa girmez ve bunu garanti edebiliriz.”* sözleriyle revizyonist istekleri olmadığını vurgulamış ve geçmişteki ideolojik kimliği nedeniyle insanların ona güvenmediğini bildiğini sözlerine eklemiştir. Ayrıca Vucic, Sırbistan'ın kendisini Batı Balkanlarda kilit askeri ve siyasi güç olarak konumlandırmakla ilgilendiğini belirtmiştir (N1, 2021). Savunma Bakanı Vulin ve Dışişleri Bakanı Dacic, daha iyi bir çözüm göremediklerini ve bu sınır değişikliğinin

Büyük Arnavutluk'un kurulmasını önlemenin tek yolu olduğunu vurgulayarak Vucic'i desteklemiş ve Batı'nın, Kosova tarafının açıklamalarını kınaması gerektiğini aksi takdirde tüm bunların savaşa yol açabileceğini ifade etmiştir (B92, 2018). Vucic de *‘‘Tüm Sırpların tek bir çatı altında yaşamaları gerektiğini söyleydim, muhtemelen Brüksel'deki bir bayrak direğine asılırdım.’’* (Balkan Insight, 2020a) sözleriyle çifte standart uyguladığını ima ettiği Batı'nın sessizliğini eleştirmiştir.

Ekim 2018'de Cenevre'de yapılan görüşmelerin ardından Thaci, 400 kilometrelik sınırın çizilmesi de dahil olmak üzere iki ülke arasında kalıcı bir barış anlaşmasının Kosova açısından tam bir uluslararası tanınmanın önünü açacağını, her iki tarafın da refaha kavuşmasına ve AB ile daha yakın ilişkiler kurmasına hizmet edeceğini belirterek yapıcı bir tutum benimsemiştir. Ancak Kosova tarafının önerdiği anlaşma, uluslararası aktörlerden ve Batı Balkan ülkelerinden farklı tepkileri beraberinde getirmiştir. AB Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, uluslararası hukuka uyduğu ve etnik açıdan homojen devletler inşa etmekten kaçındığı sürece herhangi bir çözüm önerisinin kabul edilebileceğini ifade etmiştir. Öte yandan pek çok Avrupalı siyasetçi ve Batı Balkan lideri, etnik homojenleşmeye yol açan bir bölünmenin, Bosna-Hersek'teki Sırp Cumhuriyeti başta olmak üzere çeşitli bölgelerde ayrılma, ilhak veya sınır değişiklikleri taleplerini tetikleyebileceğini ileri sürmüştür. Özellikle Rusya'nın böyle bir emsali Kırım, Gürcistan, Moldova ve ayrılıkçılığı desteklediği başka topraklarda kullanacak olması uluslararası toplumda endişeye yol açmıştır (Assenova, 2019).

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ise Rusya'nın yalnızca Sırbistan açısından kabul edilebilir nitelikte olan ve BM tarafından onaylanan bir kararı destekleyeceğini ifade etmiştir. Putin'in dış politika danışmanı Yuri Ushakov, alınan kararın uluslararası hukuka uygun olması, en azından BMGK tarafından onaylanması ve uygulanabilir olması hususundaki hassasiyetlerini belirtmiştir. Bu, Rusya'nın müzakereleri ve nihai sonucun onaylanma sürecini, veto yetkisinin olduğu BMGK'ye devretme isteğini göstermektedir. Buna paralel olarak, Kosova ile müzakerelerde arabuluculuk yapması için daha önceleri AB'ye güvenen Vucic, BMGK'nin Aralık 2018'deki toplantısında Belgrad-Priştine diyalogunun devamında BM'nin aktif katılımını talep etmiştir. Benzer şekilde Sırbistan Dışişleri Bakanı

Dacic de Kosova meselesinin BM himayesinde, Sırbistan'ın dostları Rusya ve Çin ile ABD'nin katılımıyla garanti altına alınacak ve karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözümle sonuçlanabileceğini ifade etmiştir (Assenova, 2019).

AB'nin sürece liderlik etmeyi sürdürmesi durumunda Kosova'ya karşı hiçbir şansı olmadığını gören Vucic, otorite olarak BM'yi tercih etmiş ve Rusya da devre dışı kalmamak için Vucic'in talebini destekleyen söylemlerde bulunmuştur. ABD'nin açık bir şekilde Kosova'dan yana olması nedeniyle Vucic, Rusya ve Çin'in veto hakkı sayesinde Sırbistan'ın beklenmedik bir durumla karşı karşıya kalmasının önüne geçmeyi planlamıştır. Bu, diplomatik açıdan yumuşak dengeleme davranışıdır.

Cumhurbaşkanı Vucic, toprak değişimi teklifinin birçok AB ülkesi tarafından 'Pandora'nın kutusunun açılması' şeklinde nitelendirildiğini ve söz konusu ülkelerin, bölgenin istikrarı için son derece tehlikeli olacağından dolayı buna tamamen karşı çıktığını aktarmıştır. Pandora'nın kutusunun, ilk olarak Sırbistan'ın sınırlarının değişimine yol açan Kosova'nın bağımsızlığının tanındığı 2008 yılında Batı tarafından açıldığını ifade etmiştir. Batı'nın böyle bir eylemi gerçekleştirmesinde uluslararası toplumun sakınca görmediğini ve fakat Sırbistan'ın önerisinin, ironik bir şekilde sınırların değiştirilemeyeceği öne sürülerek reddedilmesinin ikiyüzlülük olduğunu ifade etmiştir. Sırbistan'ın Brüksel Anlaşması'ndan doğan tüm yükümlülükleri yerine getirirken, Kosova'nın Sırp Belediyeler Birliği'nin kurulmasına yönelik tek bir yükümlülüğü dahi yerine getirmekten kaçındığını ve bunun, Batı tarafından tolere edildiğini belirtmiştir. Kosova'nın uzlaşmacı bir çözüm için elinden geleni yapmak yerine provoke edici ve Sırbistan'ın faaliyetlerini baltalayıcı eylemlerde bulunduğunu, tüm sabotaja rağmen Sırbistan'ın diyalog ve müzakere sürecini sürdürmeye devam edeceğini vurgulamıştır (Spiegel International, 2019). Kosova tarafının, Brüksel Anlaşması'nın Sırp Belediyeler Birliği'ne ilişkin maddesini uygulamayı reddetmesiyle ilgili Dışişleri Bakanı Dacic, uyguladığı çifte standart dolayısıyla AB'ye serzenişte bulunarak Vucic'e şu sözlerle destek vermiştir (Euractiv, 2020a):

“Sırbistan yıllardır AB'ye tek bir soru soruyor: Biri, tarafların üzerinde anlaştığı ve imzaladığı şeyi anlaşma olarak tanımladıktan sonra ...uygulamayacağını söyleyebilir mi? Sırbistan yükümlülüklerini yerine getirmemeye karar verirse ne olur? Yedi yıldır Priştine temsilcilerine gösterdiğiniz sabrınız, anlayışınız ve mazeretleriniz Sırbistan için de geçerli mi? Buna rağmen Sırbistan sabırla diyalogun sürdürülmesini ve anlaşmaların

uygulanmasını savunmaya devam etti. Başkalarının da Priştine'nin bu tür kabul edilemez davranışlarının sürece verdiği zararı fark etmeleri umuduyla...

Tarafların ortak paydada buluşmasını engelleyen, önceliklerinin farklılığı olmuştur. Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic, görüşmelerin merkezinde ekonomik meseleler, 1999 yılında yaşanan iç savaşta kayıplar, yerinden edilmiş kişiler ve çözülmemiş mülkiyet meselelerinin olacağını söylemiştir. Yeni atanan Kosova Başbakanı Hoti ise Kosovalı Arnavutların savaş tazminatı, mülkiyet haklarının iadesi ve Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasını talep edeceklerini belirtmiştir. AB temsilcileri, tarafların diyalogu iç politikanın üzerinde tutması, tutumlarını buna göre formüle etmesi ve halklarını kaçınılmaz olarak tavizler içerecek bir sonuca hazırlaması gerektiği konusunda ısrar etmiştir. Hoti'nin, *“Kosova'nın toprak bütünlüğü müzakere edilemez... Karşılıklı tanıma içermeyen bir anlaşma anlamsızdır ve bize geçici bir karşılıklı tanıma değil, BM'de bir koltuk sağlayan ve ...beş AB ülkesi tarafından tanınmamızı sağlayan karşılıklı tanıma gerekli.”* (Balkan Insight, 2017) şeklindeki ifadelerine karşılık Vucic, Priştine'nin ultimatolarını kabul etmeyeceğini belirtmiş ve Batı'ya karşı ise AB üyeliğinin Sırbistan'ın Kosova'yı tanınması ve BM'ye girmesine izin vermesi için yetersiz bir ödül olduğunu öne sürmüştür. Öte yandan, Kosova'nın ilerleyen süreçte arabuluculuk rolünü üstlenmesi için ABD'nin katılımında ısrarcı olması durumunda, Sırbistan'ın da Rusya'nın katılımını talep edeceğini özellikle vurgulamıştır (Assenova, 2020; Balkan Insight, 2017). Dışişleri Bakanı Dacic, Batı'nın tüm uyarılarına rağmen Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ülke sayısını azaltma kampanyasına devam edeceğini vurgulamıştır: *“Sürece başladığımızda 113 ülke Kosova'yı tanıdı ve bugün 93 ülke var. Durum değişti ve sayı düşmeye devam edecek. Sırbistan'ın Kosova'ya yönelik faaliyetleri kimseye karşı değil, ulusal çıkarları korumayı amaçlıyor.”* (N1, 2020).

Toprak değişimi teklifi, kabul edilebilir bir sonuca varılamaması nedeniyle bir daha açılmamak üzere rafa kaldırılmıştır. Normalleşme süreci kapsamındaki diyalogun devam etmesi karşılığında Sırbistan'dan tanınma talep eden Kosova, her şey kararlaştırılana kadar hiçbir şeyin üzerinde anlaşma sağlanmamasına dayanan bir strateji izlemiş ve böylece Sırp hükümeti tarafından kabul edilemez olduğu ileri sürülen tanınma, diyalogun ön koşulu haline getirilmiştir. Nisan 2019'da Berlin'de

düzenlenen Batı Balkanlar Zirvesi'nde, diyalog sürecinin sürdürülmesi konusunda bir sonuç alınamamış ve katılımcıların çoğu, diyalogun fiilen ölü olduğu çıkarımında bulunmuştur. AB öncülüğündeki normalleşme sürecinde mevcut sorunların aşılabilmesi üzerine ABD, sürece doğrudan dahil olmuştur. Bu doğrultuda dönemin ABD Başkanı Donald Trump, Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic'i ve Kosova Cumhurbaşkanı Thaci'yi Beyaz Saray'a davet etmiştir.

3.2.2. Askeri Modernizasyon ve Silahlanma Programı

Yugoslavya dönemindeki iç savaşların bir sonucu olarak Sırp silahlı kuvvetleri sistematik olarak küçültülmüş, modernizasyonu ihmal edilmiş ve Rusya ile işbirliği yapmaktan men edilmiştir. Rusya ile ortak askeri tatbikat geleneğini başlatan Nikolic hükümeti, bir ilki gerçekleştirmiştir. Dönemin Savunma Bakanı Vucic, savunma ve güvenlik politikası çerçevesinde Sırbistan'ın Doğu ve Batı bloğuyla ilişkilerinin dengelenmesini sağlamıştır. 2017 yılında ABD'nin, Sırbistan'ın askeri işbirliği faaliyetlerinde Rusya'ya giderek daha fazla yaklaştığını ileri süren raporuna karşı dönemin Savunma Bakanı Vulin, askeri tarafsızlık politikası bağlamında Sırp silahlı kuvvetlerinin uluslararası toplumun tüm üyelerinin mutlak desteğine açık olduğunu ve bunun, ulusal güvenliğin korunması için kritik önemini ifade etmiştir (Ministry of Defence Republic of Serbia, 2019ç).

Sırbistan 2012'den beri askeri kapasitesini ve kabiliyetlerini geliştirmektedir ancak askeri modernizasyon ve silahlanma programını uygulamaya koyması, Kosova'nın ordu kurma kararı ve Hırvatistan'ın silahlanmaya başlaması ile yakından ilişkilidir. 2017 yılının başlarında Kosova Cumhurbaşkanı Thaci, Kosova'nın NATO tarafından eğitilmiş hafif silahlı 2.500 kişilik güvenlik gücünü 5.000 aktif asker ve 3.000 yedek askerden oluşan ulusal bir orduya dönüştüreceğini ilan etmiştir. Aralık 2018'de Kosova'nın ulusal ordunun kurulmasına izin veren kararın ulusal parlamentodan geçmesi, Sırbistan ve Kosova arasındaki gerilimi en üst seviyeye çıkarmıştır. Belgrad, kararı Batı Balkanlarda tesis edilmek istenen barış ve istikrara doğrudan bir tehdit olarak nitelendirmiş ve Batı ise bağımsız bir devletin meşru olarak ulusal ordusunu kurma hakkı olduğunu öne sürmüştür. Buna tepki olarak Cumhurbaşkanı Vucic'in danışmanı Nikola Selakovic ve Başbakan Brnabic, Kosova

topraklarının ‘işgal edilmiş bölge’ olarak ilan edilebileceğini ve o durumda, Sırbistan’ın meşru olarak Kosova’ya silahlı müdahalede bulunma hakkı olacağını belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Dacic ise Sırbistan’ın, Kosova’nın kuzeyinde yaşayan Sırlara yönelik olası bir saldırının gerçekleşmesi durumunda Sırların askeri olarak savunulacağını öne sürmüştür. Kosova Güvenlik Gücü’nün NATO tarafından dağıtılması gerektiğini belirten Rusya ve Çin kararı kınamıştır. NATO genişlemesini Soğuk Savaş’ın bir kalıntısı olarak nitelendiren Putin, bunun bölgesel gerilimi tırmandıracağını iddia etmiştir (AP News, 2018).

Nitekim Kosova’nın ordu kurma kararını, Sırp azınlığa karşı provokasyon eylemlerini ve bölgedeki silahlanma yarışını gerekçe gösteren Sırbistan, savunma amaçlı askeri modernizasyon ve silahlanma niyetini üst düzey siyasi figürler aracılığıyla açıkça ortaya koymuştur. 2016-2017 yılları arasında, Sırbistan’ın silah ithalatında %364 oranında artış yaşanmıştır. 2017 yılında Sırbistan ile Rusya arasında hava kuvvetlerine askeri teçhizat alımı için yapılan 65 milyon Dolar değerindeki anlaşma, bu artışın nedenini açıklamaktadır (WB, 2020; FINABEL 2020). Sırbistan’ın 2015-2019 yılları arasındaki askeri harcamaları bir önceki dönemle kıyaslandığında, 10 kat daha fazla harcama yapıldığı görülmektedir (Vitorovic, 2020). Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü’ne göre Belgrad, savunma ve güvenlik harcamalarına ayrılan bütçeyi 2019 yılında 119 milyon Euro artırarak 796 milyon Euro’ya çıkarmış ve böylece, askeri harcamalarında en büyük artış gözlemlenen 15 ülkenin bulunduğu listede 5.sıraya yerleşmiştir (N1, 2020a)

2019 yılında Sırbistan, 2019-2021 dönemini kapsayan NATO ile Bireysel Ortaklık Eylem Planı’nın ikinci aşamasını uygulamaya koymuş ve NATO üyeleriyle ilişkilerini güçlendirmeye devam etmiştir. Ayrıca savunma, güvenlik ve askeri konularla ilgili temel alanlara ek olarak kamu bilgilendirme, bilim, çevre ve acil durum planlaması, veri koruma gibi bazı alternatif alanlarda da işbirliği öngörülmüştür (EWB, 2019a). Kosova’daki Sırların güvenliğini garanti edebilecek tek kuvvetin NATO liderliğindeki KFOR olması dolayısıyla Sırbistan’ın İttifak ile iyi ilişkiler sürdürmek zorunda kaldığına değinen Savunma Bakanı Vulin, Sırbistan’ın NATO üyeliğine ilişkin tartışmalara karşı duruşunu ve kararlılığını aşağıdaki şekilde gözler önüne sermiştir (TASS, 2019):

“...Vucic Sırbistan’ın Cumhurbaşkanı ve ben de Savunma Bakanı olduğum müddetçe, ülkemiz NATO üyesi olmayacak. NATO’nun saldırganlığını unutamayız ve affedemeyiz... Bombalandık ve bize yapıları NATO’nun zorlamasıyla bir başkasına yapmak istemiyoruz... Başkalarının çatışmalarına katılmak istemiyoruz. Bir askeri bloğa üye olmamız durumunda bağımsız bir ülke olarak kalabileceğimizden emin olamayız. Kendi kararlarımızı almak istiyoruz.”

Cumhurbaşkanı Vucic’in ise *“Affetmeye hazırız ama asla unutmayacağız.”* şeklinde daha ılımlı bir yaklaşımla hareket etmesi, Sırbistan’ı adım adım NATO üyeliğine yönlendirdiği hususundaki şüphelerin çıkış noktası olmuştur (Ponomareva, 2020: 159). Vucic’e yakınlığıyla bilinen Başbakan Brnabic de *“...Sırbistan’ın önceliği NATO değil, AB üyeliğidir...”* (NUPI, 2020) sözleriyle Savunma Bakanı Vulin’in aksine NATO üyeliğini tamamen dışlayan bir söylemde bulunmamıştır.

2019’un başında Sırbistan, Rusya’dan üç adet Mi-35M saldırı helikopteri ve dört adet Mi-17B5 nakliye helikopterinin satın alınmasına ilişkin bir sözleşme imzalamıştır. Aynı yıl, yine Rusya’dan BRDM-2MS model birkaç zırhlı araç ve otuz adet T-72 model tank da satın alınmış ve Pantsir-S1 hava savunma sisteminin teslimatı yapılmıştır. Teslimatın ardından ABD, Rus silahlarının satın alınmasının ABD yaptırımları için risk oluşturduğu ve ABD’nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası’nın (CAATSA) delinmesine yol açabileceği hususunda Sırbistan’ı uyarılmış ve imzaladığı anlaşmadan derhal çekilerek Rusya’ya uygulanan yaptırımlara katılmaya çağırılmıştır. Cumhurbaşkanı Vucic, çok geçmeden Batı’ya cevap vermiştir (TASS, 2019a):

“Sırbistan’ın savunma sanayisinin üzerinde muazzam bir baskı var. Konumumuzu değiştirmeyeceğiz, hava sahamızı ve topraklarımızı savunmak, istihbarat ve karşı istihbaratı güçlendirmek için mücadele edeceğiz. Bunu yapma fırsatımız var ve Sırbistan daha da güçlü olacak... Güvenliğimizi önemsiyoruz çünkü özgür olmak, geleceğimiz hakkında karar vermek ve kimseye bağımlı olmamak istiyoruz.”

Ayrıca Vucic, füze sisteminin, havalimanları ile komuta ve iletişim merkezleri gibi kritik noktaları insanlı ve insansız uçakların yanı sıra helikopterlerin olası saldırılarından korumak için kullanılacağını ifade ederek, Sırbistan’ın bölgedeki barışın ve istikrarın garantörü olduğunu tekrar etmiştir (Ministry of Defence Republic of Serbia, 2019b). Ardından Başbakan Brnabic, somut veriler üzerinden

Batı'nın katı bir tutum içerisinde olmasının yersiz olduğuna işaret etmiştir (NUPI, 2020):

“Sırbistan, izlediği politikalar konusunda son derece net ve dürüst... Algıyı büyük ölçüde şekillendiren rakamlardan bahsetmek istiyorum: En büyük askeri faaliyetleri NATO ile gerçekleştiriyoruz, bunu ABD ve ardından Rusya takip ediyor. 2017 yılında NATO ile 138 askeri tatbikat gerçekleştirdik, Rusya ile ise yalnızca 38. Bu rakamlar Sırbistan'ın nereye yöneldiği ve ne yaptığı konusunda açık olduğunu göstermektedir... Şahıslar, AB üyelerinin çoğunluğunun Rusya ile yoğun işbirliği içinde olduğunu unutuyorlar. Rusya ile işbirliğimizin ve ikili ilişkilerimizin diğer ülkelerden farklı olduğunu düşünmüyorum.”

Savunma Bakanı Vulin, Sırbistan'ın bir koloni olmadığını, silahlı kuvvetlerinin güçlendirilmesi ve donatılması konusunda egemen bir devlet olarak karar vereceğini vurgulamış ve ABD'nin yaptırımlar konusundaki tehditlerine rağmen Rusya gibi dost devletlerden silah temin etmeye devam edeceğini belirtmiştir. Emekli Sırp Hava Kuvvetleri Generali Sreto Malinovic, hükümetin bir yandan kendisini AB'ye kanıtlamak için Batı yanlısı politikalar izlediğini, diğer yandan ise Rusya yanlısı duyguları sembolik eylemler ve propaganda faaliyetleri yoluyla canlı tutmaya çalıştığını ve birbiriyle çelişen bu ikili dış politikanın yönelim bozukluğuna sebep olduğunu ifade etmiştir (AP News, 2020).

Silah ve askeri teçhizat temininde hedef haline gelen tedarikçi Rusya olmasına rağmen bazı Avrupa ülkeleri ve hatta Çin ile de bu türden bir alışveriş söz konusudur. Bu bağlamda Rusya'dan alınan Pantsir-S1, Sırbistan'ın ilk hava savunma sistemi olarak kabul edilemez. Çünkü Temmuz 2019'da Fransa Cumhurbaşkanı Macron ve Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic, hafif taşınabilir füze sistemleri Mistral'ı satın alma anlaşması da dahil olmak üzere, silah ve askeri teçhizat alımıyla ilgili 5 anlaşma imzalamıştır. Bu doğrultuda Cumhurbaşkanı Vucic, her biri 50 roket içeren 18 Mistral füze sistemi satın almıştır (N1, 2019). Ayrıca Pekin ile Belgrad arasındaki işbirliğinin derinleştirilmesinin yeni bir işareti olarak Sırbistan, Çin'den güdümlü füzelerle donatılmış 6 adet CH-92A savaş uçağı, yeni nesil orta menzilli radar, radar güdümlü füzeler ve insansız hava araçları satın almıştır (Reuters, 2020). Bu perspektiften bakıldığında, Sırbistan'ın Rusya'dan silah ithalatında yaşanan artış, Moskova'nın Belgrad üzerindeki baskısının bir sonucu ve Sırp dış politikasının askeri boyutundaki vektörler arası dengeleme eyleminin bir başka örneğidir. Bir yandan AB üyeliği için çabalarken diğer yandan Rusya'dan savaş uçağı, zırhlı araç

ve tank almasına yönelik eleştirilere, “*Askeri olarak tarafsızız. Kendi güvenliğimizi önemsiyoruz bu yüzden Rusya’dan 2, Almanya ve Fransa’dan da 9 helikopter aldık. Rusya’dan savaş jetleri aldık. Diğer taraftan da bir şeyler satın alacağız. Ülkemiz için en iyi olanı yapıyoruz.*” (AP News, 2017) sözleriyle yanıt veren Cumhurbaşkanı Vucic, Sırbistan’ın askeri tarafsızlığını korumak ve askeri kapasite artırımı dolayısıyla hedef haline gelmemek amacıyla taraflar arasında dengeyi gözettiği hususunda mesaj vermiştir. Açıklamaların ardından ABD Dışişleri Bakanlığı Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme, Yaptırımları Uygulama ve Bölgesel İşlerden Sorumlu Bakan Yardımcısı Thomas Zarzecki, Sırbistan’ı ziyaret etmiş ve Sırbistan ile Rusya arasındaki askeri işbirliğinin mercek altına alındığı uyarısında bulunmuştur. Ziyaretin ardından Cumhurbaşkanı Vucic, Sırbistan’ın artık silah almayacağı hususunda açıklama yapmıştır (Balkan Insight, 2019a).

Ulusal Güvenlik ve Savunma Strateji belgeleri, Sırbistan’ın yeniden silahlanma yoluyla askeri kapasitesini artırmasına, silahlı kuvvetlerini modernize etmesine ve savunma sanayisini güçlendirmesine yasal bir dayanak oluşturmakta ve bu yöndeki faaliyetlerini meşrulaştırmaktadır. Sırbistan’ın uzun vadeli dış politikasını konumlandırması bakımından büyük öneme sahip Ulusal Güvenlik ve Savunma Stratejisi’nin taslak versiyonları Ağustos 2019’dan beri ulusal meclisin prosedüründedir. Bu iki belge, Sırbistan’ın dış güvenlik ve savunma politikasının kimlik kartı niteliğindedir. Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde uluslararası konjonktür bağlamında güvenlik zorlukları, riskleri ve tehditleri ana hatlarıyla tanımlanmakta, ulusal çıkarlar ve hedefler formüle edilmekte ulusal güvenlik politikası, ulusal güvenlik sisteminin işleyişi ve stratejinin uygulanma adımları açıklanmaktadır. Sırbistan’ın mevcut güvenlik zorluklarının, risklerinin ve tehditlerinin üstesinden gelebilmek amacıyla NATO, KGAÖ, BM ve AGİT himayesinde gerçekleştirilen çok uluslu operasyonlara ve misyonlara aktif katılımını sürdüreceğine yer verilmektedir. Savunma sistemi için uygun teknolojik temel oluşturulması ve yerli silahların üretilmesi doğrultusunda Ar-Ge kapasitesinin ve yeteneklerinin geliştirilmesine, silahlı kuvvetlerin teknolojik modernizasyonuna önem verileceği belirtilmiştir. Sırbistan’ın askeri tarafsızlık politikasına uygun olarak, ulusal savunma yeteneklerini ve kapasitelerini güçlendirme arzusunun yanı sıra NATO ve AB ile işbirliği yoluyla ulusal, bölgesel ve küresel güvenliğin güçlendirilmesine katkıda bulunma kararlılığı

da ifade edilmiştir. Savunma politikasının, uluslararası hukuka ve yükümlülöklere uygun olarak formüle edildiğine yer verilmiştir (Ministry of Defence Republic of Serbia, 2019; Ministry of Defence Republic of Serbia, 2019a).

Savunma Bakanı Vulin, Ulusal Güvenlik Stratejisi ile Kosova'nın ilk kez resmi bir belgede 'ulusal çıkar' kapsamında ele alındığını şu şekilde vurgulamıştır: *"...Kosova Özerk Eyaleti ve Metohiya'nın yasadışı ve tek taraflı olarak ilan edilen bağımsızlığı, Sırbistan Cumhuriyeti için kabul edilemez."* (Ministry of Defence Republic of Serbia, 2019a: 6). Vulin, Sırbistan'ın ulusal çıkarlarını tüm dünya nezdinde kamuoyuna duyurmak için gücünü ve cesaretini ilk kez topladığını ifade ederek, belgenin önemine işaret etmiştir: *"Sırbistan, bu şekilde ulusal çıkarlarının ne olduğunu ve neyin savunulması gerektiğini çok net bir şekilde ilan ediyor. Görünüşe göre bunu bizden önce kimse yapmadı."* (Ministry of Defence Republic of Serbia, 2019ç),

Öte yandan Ulusal Savunma Stratejisi belgesinde askeri tarafsızlığın, Ulusal Meclis'in ilgili kararı doğrultusunda, herhangi bir askeri-siyasi ittifaka katılmayarak ve ülkenin savunma yeteneklerini ve kapasitelerini güçlendirmek için kapsamlı bir savunma işbirliği politikasının teşvik edilmesi yoluyla gerçekleştirileceğine yer verilmiştir. Buna ek olarak askeri tarafsızlığın, diğer ölkelerle ve askeri-politik ittifaklarla işbirliğine engel teşkil etmediğı ve bu bağlamda, Sırbistan'ın ulusal çıkarları doğrultusunda belirtilen devletler ve ittifaklarla ilişkilerini güçlendireceğı ifade edilmiştir. Ayrıca, Sırbistan'ın ortak çıkarları gerçekleştirmek amacıyla NATO ile siyasi diyalog ve uygulamalı işbirliği tesis etmeyi hedeflediğine, KGAÖ ve üye ölkeleriyle işbirliği geliştirme hususunda da kararlı olduğuna yönelik ifadelere yer verilmektedir (Ministry of Defence Republic of Serbia, 2019a: 15-16; Ministry of Defence Republic of Serbia, 2019: 24). Sonuç olarak belgeler incelendiğinde Sırbistan'ın, 2007 yılında esasen ne anlama geldiğı, kapsamı ve sınırları net bir şekilde ifade edilmeden ilan ettiğı, anayasada ve diğer kanunlarda bulunmayan askeri tarafsızlık politikasını resmileştirdiğı görölmektedir: *"Askeri tarafsızlık, bu ülkenin vatandaşlarının, Ulusal Meclisinin, hükümetinin ve Cumhurbaşkanı'nın konumudur; bu belgenin pekiştirdiğı şey, askeri açıdan tarafsız kalma hususundaki kararlılığımızdır... NATO ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ile işbirliğimizin en uygun seviyede olduğunu fark edeceksiniz..."* (Ministry of Defence Republic of

Serbia, 2019ç). Böylece, ilk kez Sırp halkına çok açık ve kesin bir dille hem Doğu hem de Batı ile işbirliği yapılacağını belirten resmi bir strateji belgesi sunulmuştur. Stratejik Politika Konseyi Başkan Yardımcısı Emekli Korgeneral Petar Radojic, Ulusal Güvenlik ve Savunma Stratejisi belgeleri çerçevesinde Sırbistan'ın bir elinde 'defne çelengi ile barış güvercini', diğer elinde ise 'benzin ve kibrit' tuttuğu çıkarımında bulunmuştur. Ayrıca, ABD'li yetkilinin ziyaretinin ardından silah alımının ve askeri reformların askıya alınması nedeniyle Cumhurbaşkanı Vucic'in izlediği ulusal güvenlik ve savunma politikasını süreklilik arz etmemesi, stratejik düşünceye dayanmaması ve rasyonel olmaması sebebiyle eleştirmiştir (EWB, 2020). Savunma Strateji Belgesi'nde Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'ne ilişkin madde, Sırbistan'ın bölgesel liderlik iddiasına, bölgesel istikrarın garantörü misyonuna ve Sırbistan dışında yaşayan Sırpların hamisi rolüne ışık tutmaktadır (Ministry of Defence Republic of Serbia, 2019a: 12-13; Ministry of Defence Republic of Serbia, 2019: 23):

“...Dayton Anlaşması uyarınca Sırp Cumhuriyeti'nin Bosna-Hersek içinde bir varlık olarak korunması ve Sırpların bölgedeki ve dünyadaki konumunun güçlendirilmesi, Sırbistan Cumhuriyeti'nin güvenlik ve savunma politikası açısından özel bir öneme sahiptir. Dayton Antlaşması'nın garantörlerinden biri olan Sırbistan Cumhuriyeti, Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğü ve egemenliğini kabul ederek, Sırp Cumhuriyeti ile özel ilişkiler geliştirmeye devam edecektir. Sırbistan Cumhuriyeti, güvenlik ve savunmaya yönelik bölgesel yaklaşımı güçlendirmenin yanı sıra bölgedeki devletlerle daha kapsamlı ilişkiler kurmayı hedeflemektedir. Sırpların bölgedeki ve dünyadaki konumunu iyileştirerek, toplumun uyumu ve gelişimi, ...diğer eyaletlerdeki Sırp kültürel, manevi ve tarihi mirasının iyileştirilmesi için koşullar yaratır...”

Sırp toplumunun ve siyasi seçkinlerin bir kısmı Avrupa yanlısı ve diğer kısmı ise yakın tarihe dair revizyonist görüşlere ve intikamcı bir güvenlik duruşuna sahiptir. Bu bağlamda, Sırbistan için daha iyi bir geleceğin nasıl inşa edileceği konusundaki bölünmüşlük Ulusal Güvenlik ve Savunma Stratejisi Belgeleri'ne de yansımıştır. Genel olarak güvenlik reformunun uygulamaya koyulması, NATO ve Avrupa-Atlantik topluluğu ile işbirliğinin gerekliliği kabul edilmekte ve fakat siyasi seçkinlerin bazıları, farklı bir yaklaşım benimsemektedir. Öte yandan, güvenlik tehdidi değerlendirmesi ve kaynak tahsisi arasında da bir uyumsuzluk görülmektedir. Başka bir uyumsuzluk ise mevcut askeri tarafsızlık politikasının sürdürülmesi ile silahlı kuvvetlerin modernizasyona ve profesyonelliğe ihtiyacı olduğuna ve topyekûn

savunmanın gerekliliğine eş zamanlı olarak yer verilmesidir. Belgeler, Rusya'nın etkin yumuşak güç varlığını sürdürmeye çalıştığı, ABD'nin Kosova konusunda yakın işbirliği tesis edilmesi hususunda ısrar ettiği ve AB'nin Sırbistan'ın Avrupa entegrasyonunu güçlü bir şekilde teşvik etmediği veya desteklemediğini yansıtmakta ve Sırbistan'ın ulusal güvenliğiyle ilgili karmaşık bir duruma işaret etmektedir.

3.2.3. Avrasya Ekonomik Birliği ile Serbest Ticaret Anlaşması İmzalanması

Rusya Devlet Başkanı Putin'in bölge ülkeleriyle 180 milyon tüketici hacmine sahip ortak bir pazar yaratmaya yönelik bir projesi olan AEB, resmi olarak 2015 yılında Rusya, Belarus, Ermenistan, Kazakistan ve Kırgızistan arasında imzalanan bir anlaşma ile kurulmuştur (FPRI, 2018: 2). Esas itibariyle bu fikrin çıkış noktası, 1990'lı yıllara kadar uzanmaktadır. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, bölgeyi yeniden bütünleştirmek amacıyla Rusya öncülüğünde bir dizi girişim başlatılmıştır. Bu girişimler; Bağımsız Devletler Topluluğu Anlaşması (1991), Ekonomik ve İnsani Alanlarda İleri Entegrasyon Anlaşması (1996), Avrasya Ekonomik Topluluğu Anlaşması (2001), Avrasya Gümrük Birliği Anlaşması (2011), Avrasya Ekonomik Alanı Anlaşması (2012) ve AEB Anlaşması (2015) şeklindedir ve aynı zamanda AEB'nin yapısal evrimine işaret etmektedir. Ekim 2011'de İzvestiya gazetesindeki makalesinde Putin, AEB'yi Avrupa'nın bir parçası olarak nitelendirmiş ve AB, üçüncü ülkeler ve diğer bölgesel yapılarla ilişki kurarak Atlantik'ten Pasifik'e kadar yayılabilecek bir proje olarak tanıtmıştır. Ancak Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi sonucu uygulanan yaptırımlar ve Batı ile siyasi ilişkilerin kopma noktasına gelmesi dolayısıyla Moskova, odak noktasını tamamen doğuya çevirmiştir (FPRI, 2018: 4).

AEB'nin yapısal evrimi incelendiğinde, AB modelinin ilham kaynağı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda AEB'nin iki özelliği öne çıkmaktadır: birincisi, ekonomik politikaları uyumlu hale getirmek ve iç engelleri ortadan kaldırmak için bir gümrük birliği ve ortak pazar kurmak hususunda gelişmiş ekonomik entegrasyon biçimleri takip edilmektedir; ikincisi, bu hedeflere ulaşmak amacıyla yasal yapı ve organlar yoluyla gelişmiş bir uluslararası organizasyon oluşturulmuştur. Bu

doğrultuda AEB, dış aktörlerin üye devletlerin ulusal otoriteleri yerine bloğun organlarıyla ilgilenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu, kurumsal örgütlenmenin ulus-üstü nitelikte olduğunu göstermektedir. Bloğun iddialı hedeflerine ve AB'den esinlenen resmi diline rağmen AEB'ye aktarılan yetkilerin kapsamı geniş değildir. Kurucu anlaşmaya göre, tüm ülkeler AEB organlarında eşit temsil ve eşit oy hakkına sahiptir. Yine de Rusya, önceliklerini dayatmakta ve bloğun dış gündemine yön vermektedir. Örneğin, AEB ile Çin'in 'Kuşak ve Yol Girişimi' Rusya'nın stratejisidir ve üye ülkelere danışılmadan Rusya ve Çin arasındaki üst düzey ikili diyalogun bir sonucu olarak duyurulmuştur (FPRI, 2018: 6-7).

Öte yandan ticari potansiyeli göz önüne alındığında AEB, üyelerine çok az ekonomik fayda sağlamakta ve Rusya, sağlayacağı jeopolitik faydalar nedeniyle bu maliyetleri üstlenmektedir. Sonuç itibariyle AEB, Rusya'nın küresel-jeopolitik hedeflerini gerçekleştirme stratejisinin temelini oluşturmaktadır. Rusya'nın bölgesel ve küresel itibarını artırmak için kullandığı bir mekanizma olan AEB, hem üyelik hem de serbest ticaret anlaşmaları yoluyla üçüncü ülkelere ulaşarak temaslarını genişletmeyi amaçlamaktadır. Bunun Avrupa'daki önemli bir örneği Sırbistan'dır. Çeşitli ekonomik, tarihsel, kültürel ve jeopolitik faktörlerden dolayı Sırbistan, AB entegrasyonuna yönelik girişimlerine paralel olarak başta Rusya olmak üzere AB'nin doğusundaki devletlerle güçlü ilişkiler geliştirmektedir. İmzalanan serbest ticaret anlaşması yoluyla AEB ile somut bir bağ kurması, Sırbistan'ın ekonomik alanda da çok vektörlü bir dış politika izlediğini göstermektedir. Cumhurbaşkanı Vucic tarafından yapılan aşağıdaki açıklama bu yaklaşımı açıkça ifade etmiştir (Haitas, 2017: 901-903):

“Sırbistan'ın sadece Batı'da değil, aynı zamanda Doğu'da da yeni bir imaj inşa ettiğini düşünüyorum. Bölgesel olarak çok küçük, yedi milyon biraz üzerinde nüfusa sahip olan ülkemizin bağımsızlığını ve egemenliğini koruma politikamız, dış politika eylem ve söylemlerinde bağımsız karar alma politikamız sayesinde çok yüksek bir konum elde etmeyi başardığımızı inanıyorum... Biz rasyonel insanlarız ve bunun ülkemiz için en iyisi olduğunu biliyoruz.”

Eski Cumhurbaşkanı Nikolic de bu süreçte Cumhurbaşkanı Vucic'i desteklemiştir (B92, 2016c):

“Dış politika önceliklerimiz olarak Avrupa entegrasyonunun uygulanmasında tutarlı olmaya devam ediyoruz ancak Avrasya Ekonomik

Birliği gibi diğer entegrasyon s¼reçlerine de tam destek veriyoruz. Sırbistan'ın geleceğini yalnızca AB ile değil, aynı zamanda Avrasya Ekonomik Birliği üyeleri de dahil olmak üzere diğer tüm ¼lkelerle ekonomik işbirliği yoluyla inşa etmesi gerekiyor.”

Dışışleri Bakanı Dacic de AEB ile imzalanması planlanan serbest ticaret anlaşmasının, üye ¼lkelerle önceden imzalanmış ikili serbest ticaret anlaşmaların birleştirilmesi anlamına geldiğini ve Sırbistan'ın bir entegrasyon sürecini diğerleriyle takas etmesinin söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Sırbistan'ın mevcut girişimlerinin, çok vektörlü bir dış politika izlemeye ve Batı ile Doğu arasında denge kurmaya yönelik olduğunu vurgulamıştır (TASS, 2016). Mayıs 2016'da Sırbistan ile AEB arasında serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasına zemin oluşturmak amacıyla ticaret rejimlerinin birleştirilmesine yönelik müzakerelerin başlatıldığı duyurulmuştur. Genel itibariyle AB, Rusya önderliğindeki AEB'yi ticari ortak olarak tanımamakta, öncelikle Rusya'nın Ukrayna'nın doğusu ile ateşkesini öngören ve süregelen siyasi krizi çözüme kavuşturacak olan Minsk Anlaşması konusunda üzerine düşeni yapmasını beklemektedir. Öte yandan AB, Sırbistan'ın ticaret bloğuna dahil olmasını Avrupa yolundan bir sapma ve dış politikada tutarsızlık olarak yorumlamış, Birliğin buna sıcak bakmayacağını belirtmiştir. Haziran 2016'da AB'nin Dış İlişiler ve Güvenlik Politikası Sözcüsü Maja Kocijancic, “...*Bu karar İstikrar ve Ortaklık Anlaşması ile çelişmemektedir ancak AB, Sırbistan'ın Birliğin kurallarının ihlaline yol açacak herhangi bir adım atmamasını beklemektedir.*” sözleriyle Belgrad'ı uyarmıştır (ANSAmEd, 2016). Ekim ayında ise Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakerelerinden Sorumlu Komisyon Üyesi Johannes Hahn, Avrupa Komisyonu adına şunları söylemiştir: “*Katılım müzakerelerinin 2014 baharındaki tarama bölümünde Sırbistan, tüm serbest ticaret anlaşmalarını feshetmeyi taahhüt etmiştir. AB'ye katılacağı zamana kadar Sırbistan kendi ticaret politikasını uygulayabilir.*” (Haitas, 2017: 902-903). Cumhurbaşkanı Vucic Sırbistan'ın Batı ve Rusya ile eşgüdömlü olarak sürdürdüğü ilişkilerine yönelik eleştirilere cevaben küçük bir ¼lke olmanın gereğini yaptıklarını ileri sürmüştür (RT, 2018):

“Küçük bir ¼lkeyiz, ¼lkemizi ve halkımızı korumak zorundayız. Bölgede barış, huzur ve istikrarı korumak zorundayız. Ekonomik kalkınmamızı artırmalı ve daha fazla yabancı yatırım çekmeliyiz. Diğer aktörlerle de işbirliğimizi dengeli bir şekilde sürdürmeliyiz. Sırbistan, Rusya'ya yaptırım uygulamayan tek

ülke ve bunun Sırbistan için kolay bir karar olduğunu mu düşünüyorsunuz? Bu konuda farklı taraflardan hiç baskı görmediğimizi mi düşünüyorsunuz? Çok fazla baskı görüyoruz.”

Sırbistan’ın Avrupa Entegrasyonu Bakanı Jadranka Joksimovic, “...Biz Sırp’ız, ‘küçük Rus’ değiliz, Rusya’nın AB’deki çıkarları için bir ‘Truva atı’ da değiliz. Ancak, Rusya Federasyonu’nun verdiği desteğe ve menfaatlerimize yönelik yaklaşımına saygı duyuyoruz ve bunu saklamıyoruz, bu yüzden onlara yaptırım uygulamadık.” sözleriyle ülkenin yöneliminin sınırlarını çizdiği ve taraflar arasında dengeyi gözetten bir açıklama yapmıştır. AB yetkililerinin üyelik perspektifinin pazarlık unsuru olmayacağına ve bir aday ülke olarak Sırbistan’ın tüm yükümlülükleri eksiksiz olarak yerine getirmekle mükellef olduğu yönündeki uyarılara ve Sırp toplumunda yaygın olan Sırbistan’ın AB’ye katılımının bir şantaj politikası ile sürekli yavaşlatıldığına yönelik algıya ilişkin, “Kimse bizi zorlayamaz ve bizim tercihimiz olmadığı sürece hiçbir şey yapmak zorunda değiliz.” sözleriyle yanıt vermiştir (Ministry of European Integration Government of the Republic of Serbia, 2017). Başbakan Brnabic ise “Sırbistan’dan bir seçim yapmasını istemek adil değil. Biz AB veya Rusya yanlısı değiliz, Sırbistan yanlısıyız.” (B92, 2017b) şeklindeki açıklamasıyla Moskova ile sürdürülen ilişkilerin AB üyeliği için bir engel olmadığını vurgulamıştır.

25 Ekim 2019 tarihinde Sırbistan, Moskova’da AEB ile serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Rusya, serbest ticaret anlaşmasını Kasım 2020’de ve Sırbistan’ın ulusal meclisi ise Şubat 2020’de onaylamıştır. Başbakan Brnabic, tüm eleştirilere rağmen anlaşmanın Sırbistan’ın AB üyelik süreci açısından sorunlu olmadığına ısrar etmiştir: “Bu, Avrupa politikalarımıza aykırı değildir; Avrupa siyasetimiz ve AB yolumuz için tamamlayıcı olduğunu düşünüyorum... Ekonomik olarak daha güçlü bir Sırbistan, AB’nin de çıkarına... ve serbest ticaret anlaşması bize bu şansı sağlayacak.” (Balkan Insight, 2019). AB, Sırbistan’ın Rusya’ya uygulanan yaptırımlara katılmayıp, bir de serbest ticaret anlaşması yoluyla Rusya ile ilişkilerini derinleştirmesi üzerine rahatsızlığını dile getirmiştir. Slovakya Dışişleri Bakanı Miroslav Lajcak, “Aynı anda birkaç yöne hareket edemezsiniz. Avrupa yönelimi konusunda ciddiyeniz, sizi buna yaklaştıran kararlar almalısınız. Bu

onlardan biri değil.” sözleriyle Birliğin duruşunu net bir şekilde ifade etmiştir (Bloomberg, 2019).

Belgrad’ın izlediği dış politikaya karşı bir başka muhalif çıkış Sırp diplomat Srecko Djukic’ten gelmiştir. Djukic, Sırbistan’ın AEB ile işbirliğini derinleştirmesinin AB yönelimi hususunda sorun teşkil edebileceği uyarısında bulunmuştur, *“Beklenecek ilk şey, Sırbistan’ın dış politikasının AB ile uyum derecesinin tam da bu anlaşmanın imzalanmasından sonra düşmesidir. Politik ve stratejik olarak bu anlaşma farklı bir yön getirmektedir. Sırbistan’ın AB’ye doğru mu yoksa Avrasya Ekonomik Birliği’ne doğru mu gittiği haklı olarak sorgulanabilir.”* (N1, 2019a).

Nitekim Sırbistan’ın dış politikasının AB dış politikasıyla uyum düzeyinin, diğer Batı Balkan ülkelerine kıyasla en düşük seviyede olduğu ilerleme raporlarında görülmektedir. Ağustos 2019’da düzenlenen AB Dışişleri Bakanları Zirvesi’nde, Avrupalı yetkililer Sırbistan’ı eleştirerek, anlaşmanın imzalanmasının Sırbistan’ı stratejik ve uzun vadeli dış politika hedefi olan AB üyeliğinden uzaklaştırdığına dikkat çekmiştir. AB Sırbistan Delegasyonu Başkanı Büyükelçi Sem Fabrizi, Kurir’e verdiği röportajda Sırbistan’ın AB ve Rusya ile sürdürdüğü ilişkilere yönelik şu şekilde açıklamalarda bulunmuştur (The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, 2019):

“...Son 10 yılda Sırbistan’ın AB’ye ihracatı üç katına çıkarak yaklaşık 11 milyar Euro’ya (2018) ulaşmıştır. AB ile Sırbistan arasındaki toplam ticaret yıllık bazda 24 milyar Euro’dur... Rakamlara baktığımızda Sırbistan’ın Rusya ile yaptığı serbest ticaret anlaşmasında Rusya, Sırbistan’ın toplam ihracatının yalnızca %5’ini oluşturuyor... Doğrudan yabancı yatırımların %70’inden fazlasını oluşturan AB, şu ana kadar Sırbistan’ın en büyük ticaret ortağı, yatırımcısı ve bir numaralı bağışçısıdır.”

Tam üyelik tarihi ötelenen Sırbistan’ın AEB ile imzaladığı serbest ticaret anlaşması doğrultusunda AB’ye başka seçeneklere de sahip olduğu yönüne taktiksel ve sembolik bir mesaj gönderdiği düşünülebilir. Nitekim anlaşmanın zamanlamasının Batı Balkan ülkelerinin üyelik sürecinde tekrarlanan gecikmelerin yaşandığı bir döneme denk gelmesi tesadüfi görünmemektedir. AB’nin süregelen genişleme yorgunluğu, ekonomik krizler, enerji politikasına ilişkin sıkıntılar, Yunanistan ve Makedonya arasındaki isim anlaşmazlığı, Brexit, Ortak Dış ve Güvenlik Politikasında yaşanan diğer sorunlar, yasadışı göçün neden olduğu mülteci krizi,

popülist aşırı sağ partilerin yükselişi ve bazı Avrupa ülkelerinde yaşanan terör eylemlerinin Avrupa'nın kolektif güvenliğini tehdit etmesi gibi meseleler, Birliğin Batı Balkanlar stratejisini ve dolayısıyla Sırbistan'ın üyelik sürecini de etkilemiştir. 2014 yılında dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, görev süresi boyunca genişleme olmayacağını ifade etmiştir (European Commission, 2014).

Sırbistan'ın içinde bulunduğu durumu 'sabır yorgunluğu' (patience fatigue) olarak adlandıran Vucic, *"Biz (bu sürece) sadece zamanımızın çoğunu, tüm enerjimizi ve bugünkü siyasi gücümüzü yatırmadık aynı zamanda ...en sert ve ağır ekonomik reformları uygulamaya başladık. Kosovalı Arnavutlarla diyalogda ilerleme kaydettik, görüyorsunuz saygı bile duyulmuyor..."* sözleriyle AB'den, Sırbistan'ın çabalarını destekleyerek üyelik perspektifini gerçek ve ulaşılabilir bir hedef haline getirmesi yönündeki beklentisini dile getirmiştir (TASS, 2015b). Batı Balkanların Rusya başta olmak üzere nüfuzunu artırmak isteyen pek çok dış aktör tarafından ilgi görmesi, AB'nin bir süredir ihmal ettiği bölgeye yönelik faaliyetlerini canlandıran bir faktör olmuştur. AB Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Batı Balkanların büyük güçler arasında yeni bir jeopolitik mücadelenin yaşanacağı bir satranç tahtasına dönüşmek üzere olduğu konusunda Birliği uyarmıştır. Bu tespit ve dış aktörlerin bölgeye artan katılımı, Birliğin bölgenin jeopolitik ve jeostratejik önemini yeniden değerlendirmesine ve kademeli olarak daha aktif bir dış politika izlemesine yol açmıştır. 2019 yılında Ursula von der Leyen Avrupa Komisyonu Başkanlığı görevini devraldığında, önceki dönem yapılan açıklamayı tekrarlamış ve müzakere sürecinde önemli bir ilerleme kaydetmiş ülkelerin Birliğe katılım tarihi olarak 2025'in öngörüldüğünü ancak bunun bir taahhüt değil hedef olarak algılanması gerektiğini ve aday ülkelerin reformlara bağlılığına göre karar verileceğini vurgulamıştır. Ancak, bu tarihin ne ölçüde gerçekçi olduğu hem Batı Balkan aday ülkeleri hem AB üyeleri açısından tartışma konusu olmuştur. AB-Batı Balkanlar toplantısında konuşan Ursula von der Leyen, *"Batı Balkanlar, Komisyonumuz için bir önceliktir ve Batı Balkanlar'ın Avrupa Birliği'ne olabildiğince yakın olması hem AB'nin hem de Batı Balkanların ortak jeostratejik çıkarıdır."* sözleriyle bölge ülkelerini motive etmeye çalışmıştır (RFE/RL, 2020a). Selefi Jean-Claude Juncker da Eylül 2017'de yaptığı 'Birliğin

Durumu' temalı konuşmasında Birliğin istikrarının artırılmasının, Batı Balkanlara güvenilir bir genişleme perspektifi sunulmasına bağlı olduğunu vurgulamıştır (Official Website of European Union, 2017).

AB'nin Komşuluk ve Genişlemeden Sorumlu Komiseri Oliver Varhelyi, 'Batı Balkanlar ile AB İlişkilerinin Güçlendirilmesi ve Güvenilir Bir Genişleme Perspektifi' olarak adlandırılan strateji doğrultusunda bölge ülkeleriyle mevcut işbirliğini güçlendirmek ve entegrasyon sürecini daha etkili hale getirmek amacıyla müzakerelerin daha güvenilir, öngörülebilir, dinamik ve güçlü siyasi ilişkiye dayanan bir süreç olarak yeniden yapılandırılacağını belirtmiştir. Bu strateji ile genişleme, 2025 yılına kadar AB'yi güçlendirmeyi hedefleyen daha büyük stratejinin bir parçası olarak ele alınmıştır (European Parliament, 2019).

Ancak Fransa Cumhurbaşkanı Macron, Batı Balkan ülkelerinde demokrasinin durumu ve hukukun üstünlüğü konusundaki endişeleri nedeniyle genişlemeye karşı çıkmış, entegrasyon sürecindeki kuralların sertleştirilmesi yoluyla uygulanan metodolojinin reformdan geçirilmesini teklif etmiştir. Ayrıca, derinleşmeye gidilen bu aşamada genişleme politikasının askıya alınmasına yönelik bir tavır sergilemiştir. Buna karşılık 2018'de Almanya Başbakanı Merkel, Macron'un endişelerine katıldığını ancak söz konusu şüphelerin Batı Balkan ülkelerinin Birliğe katılımını etkileyecek seviyede olmaması nedeniyle ve stratejik açıdan genişlemeden vazgeçilemeyeceğini belirterek aday ülkelerin müzakere sürecine verdiği desteği sürdüreceğini yinelemiştir. Bununla birlikte Merkel, Birliğin sözüne sadık kalması ve aday/potansiyel aday ülkelerin güvenlerinin zedelenmemesi hususuna görüş bildirmiş ve bu durum 'genişleme-derinleşme' krizinin fitilini ateşlemiştir (Euronews, 2019). Buna paralel olarak Avrupa Komisyonu, 'kademeli-esnek bütünleşme' olarak adlandırılan bir metodoloji önerisi sunmuştur. Belgede, Avrupa genelindeki istikrarsızlığın önlenmesi ve AB'nin kendi güvenliğini, ekonomisini ve nüfuzunu güçlendirmesi için Batı Balkan ülkelerinin entegre edilmesinin gerekliliğine yer verilmiştir. Bu yönde bir karar, AB yetkililerinin Batı Balkanların Birliğin 'yumuşak karnı' ve küresel etkisini sürdürmesi için dış politikasının etkinliğini kanıtlaması gereken bir çeşit 'arka bahçesi' ve 'jeostratejik yatırımı' olduğu şeklindeki son zamanlarda sıkça tekrar eden iddialarıyla uyumludur (Burazer, 2020: 40-42). 2019'da Der Spiegel'e verdiği röportajda Sırbistan'ın 2025'te gerçekleşmesi

planlanan AB üyeliğinin ileri bir tarihe bırakılmasının sorumlusunu Macron olarak mı gördüğü sorulduğunda Cumhurbaşkanı Vucic, Batı Balkanların sözcüsü olarak hareket etmiş ve AB'den daha net mesajlar beklediğini şu sözlerle ifade etmiştir (Spiegel International, 2019):

“Macron’dan şikâyetçi olmak kolaya kaçmak olurdu. Asıl soru şudur: Bize güveniyor musunuz yoksa zaman kazanmak mı istiyorsunuz? Bize karşı adil olun... Sadece netlik ve öngörü istiyoruz... Arnavutluk ve Kuzey Makedonya’ya elini uzatmak istemeyenlerin Sırbistan’da da üyelik karşılıklarının sayısının artmasını beklemesi gerekir.”

Cumhurbaşkanı Vucic, 2019 yılında yapılan kamuoyu araştırmalarına ilişkin halkın %42’sinin AB üyeliğinden yana olduğunu, %42’sinin ise üyeliğe karşı olduğunu ve geriye kalan %16’lık kesimin kararsızlardan oluştuğunu ifade etmiştir (Spiegel International, 2019). AB üyeliğinde yaşanan gecikmeyle ilgili Başbakan Brnabic ise idealist ve reformları içselleştirme yolunda olan bir ülke imajı çizmiştir (NUPI, 2020):

“AB her şeyden önce ortak değerleri ve standartları paylaşan bir uluslar ailesi ve sistemidir. Biz de bu dünyanın bir parçası olmak istiyoruz ve zaten kendimizi Avrupa’nın bir parçası olarak hissediyoruz. Bence yolculuk, varış noktası kadar önemlidir yani entegrasyon süreci en az AB üyeliği kadar önemlidir. Çünkü yolculuk temelde reformlardır ve bunları gerçekleştirdikten sonra zaten doğal olarak AB’ye üye olur ve beraberinde getireceği tüm avantajlardan faydalanırsın. Tüm bu reformları AB entegrasyonu için yapıyoruz evet ama bunu her şeyden önce kendi ülkemiz ve halkımız için yapıyoruz... Bunlar bizi zaten AB üyeliğine götürecektir, işte bu yüzden zaman çizelgesiyle ilgilenmiyorum... Birlik bir süre daha yeni üye kabul etmeyeceğini açıklarsa ne yapacağız? Ekonomi, kamu yönetimi, yargı ve hukuk başta olmak üzere pek çok alandaki uygulamaya koyduğumuz bütün reformları durduracak mıyız? Hayır, toplumumuzun ve ülkemizin daha iyi bir yere gelmesi için çıktığımız yola elimizden geldiğince hızlı devam ediyoruz. AB entegrasyonu, zorlu ve sıkıntılı bir sürecin sonucudur. Ne olursa olsun, bunu yapacağız.”

Esas itibariyle AB, Sırbistan’ın Kosova ihtilafı başta olmak üzere süregelen siyasi sorunlarını çözmeden Birliğe katılmasına izin vermeyeceğini net bir şekilde ifade etmektedir. AB’de derinleşme-genişleme krizinin gündeme geldiği bir dönemde Sırbistan, AEB ile serbest ticaret anlaşmasını ve Rusya ile pek çok alanda işbirliğinin derinleştirilmesini öngören ikili anlaşmaları imzalamıştır. Sırbistan, Batı’nın Rusya’ya yönelik yaptırımlarına katılmama kararında geri adım atmayacağını pek çok defa vurgulamış ve herhangi bir askeri bloğun parçası

olmayacağına dair Rusya'ya güvence vermiştir. Öte yandan AB üyelik perspektifine bağlılığını deklare etmiştir. Bu eylem, Sırbistan'ın her iki tarafla da karşılıklı çıkar odaklı ilişkiler sürdürmeyi amaçlayan yumuşak dengelemeye dayanan dış politikasının bir yansımasıdır. Bu bağlamda Graz Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Siyaseti Profesörü Florian Bieber, Sırbistan'ın bölgede uzun süredir takip edilen bir siyasi taktiğe bağlı kaldığını öne sürmüştür (Euronews, 2019a) :

“Sırbistan yıllardır bunu yapmaya çalışıyor. Neredeyse Sırbistan'ın on yıllar önce Yugoslavya'yı kopyaladığını, bilinçli olarak Doğu ile Batı arasında kalmaya çalıştığını söyleyebilirim. AB entegrasyonu perspektifi eskisi kadar güçlü değil. Aslında akıllıca bir seçim gibi görünüyor ya da en azından Cumhurbaşkanı Vucic'in, (Avrupa entegrasyonunu) halka sunma yöntemi bu şekilde.”

Askeri analist Aleksandar Radic ise mevcut durumu sürdürmesinin Sırbistan'ın çıkarına olduğunu, baskıların artması durumunda dış ve savunma politikasındaki konumunu değiştirmek zorunda kalacağını fakat her iki kampı da kaybedeceği için bunun kötü bir seçim olacağını vurgulamıştır. Sırbistan'ın Avrupa-Atlantik kurumları ile işbirliğinden vazgeçmesi durumunda AB'den de vazgeçmiş olacağını, Moskova ile ilişkilerinde mesafeli olması durumunda ise Moskova'nın iktidar partisiyle yıllar önce kurmuş olduğu özel bağlar dolayısıyla sadık seçmelerinin partiye şüpheyle yaklaşacağına ve güven kaybı yaşayacaklarına işaret etmiştir (EURACTIV, 2017a).

3.2.4. Ekonomik Normalleşme Anlaşması

Diyalog sürecinde AB'nin güç boşluğunu doldurmak üzere harekete geçen dönemin ABD Başkanı Trump, 2019'da ABD Kosova-Sırbistan diyalogu Özel Elçisi olarak Richard Grenell'i ve ABD-Batı Balkanlar Özel Elçisi olarak Matthew Palmer'ı atamıştır. Bu ilgi, AB'nin arabuluculuğunun Sırbistan-Kosova anlaşmazlığının çözümünde başarısız olması ve Trump'ın 2020 cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde dış politika galibiyeti elde etme arzusuyla canlanmıştır. Bir röportajında Rusya'nın Sırbistan-Kosova diyaloguna katılıp katılmayacağı sorulduğunda Grenell'in sözcüsü Dick Custin, *“Sırbistan'ın ve Kosova'nın istikrarına, barışına ve refahına yardımcı olacak fikirlere katkıda bulunabilecek herkese kapımız açıktır.”* (Vuksanovic, 2020: 7-9) sözleriyle Rusya'nın süreçten

dışlanmadığının sinyalini vermiştir. Sırbistan ve Kosova'nın yakın tarihte imzalaması öngörülen anlaşmadan rahatsız olan Rusya, gelecekte varılacak herhangi bir anlaşmanın kendisine danışıldıktan sonra BMGK'ye sunulması yönündeki beklentisini ifade etmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Vucic, Rusya'nın çıkarlarına aykırı olan ve hoş karşılamayacağı herhangi bir adımın atılmayacağını vurgulamıştır (Samorukov, 2020).

Ayrıca Vucic, *“Avrupa’da bazı insanlarla istediğiniz kadar konuşabilirsiniz ama sizi asla gerçekten duymazlar. Kendi gündemleri var ve onlar açısından mükemmel olan Sırbistan cumhurbaşkanı; tüm taleplerini, baskılarını ve şantajlarını kabul eden kişi olacaktır.”* (New Eastern Europe, 2020) sözleriyle arabuluculuk rolü için AB yerine ABD’yi tercih etme gerekçesini meşrulaştırmıştır. Sırbistan’da otoriter uygulamalarda artış yaşanmasının ardından AB’nin siyasi reformları yerine getirmesini talep ederek Belgrad’a uyguladığı baskının şiddetini artırdığı dikkate alındığında, Vucic’in alternatif arabulucu olarak ABD’ye yönelmesi şaşırtıcı değildir.

21 Haziran 2020 tarihinde Sırbistan’da yapılan genel seçimleri, oyların %63,4’ünü alan SNS kazanmış ve koalisyon ortağı ise Dacic liderliğindeki SPS olmuştur. Seçimlerin ardından SNS Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Vucic, kabinede kritik değişikliklere imza atmıştır. Rusya yanlısı Enerji Bakanı Aleksandar Antic ve Dışişleri Bakanı Dacic, kabineden çıkarılmıştır. Her iki isim de 2012’den beri iktidarda olan ve Sırbistan’daki en etkili Rus yanlısı parti olarak kabul edilen SPS’nin milletvekilidir. Özellikle Dacic, Putin tarafından Sırp-Rus dostluğuna katkılarından dolayı Puşkin Madalyası ile ödüllendirilmiş, Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı yapmış bir bürokrattır. Göreve getirilmesi önerilen isimlerin bulunduğu listede yer alan ve Moskova ile derin bağları olan Halk Partisi’nin kurucusu Nenad Popovic de kabinenin dışında bırakılmıştır. Öte yandan, Rusya ile doğrudan teması olan bir diğer kabine üyesi Vulin’in Savunma Bakanlığı portföyü, (çoğu kişinin fiili bir terfi olarak yorumladığı) İçişleri Bakanlığı ile değiştirilmiştir. AB yanlısı Başbakan Brnabic ise yeni kabinede mevcut pozisyonunu korumuştur. Bir diğer dikkat çeken hamle, Vucic’in önde gelen parti meslektaşlarından Marko Djuric’i Washington yeni büyükelçisi olarak ataması olmuştur. Bu gelişme, ABD’nin Sırbistan’a artan angajmanına paralel olarak Belgrad’ın memnuniyetinin bir

göstergesi ve ikili ilişkilerin yakınlaşacağını bir işarettir. Siyasi ağırlık merkezinin Rusya'nın yörüngesinden uzaklaştırılarak Batı'ya kaydırılması ile Sırbistan, kusurlarının AB tarafından görmezden gelinmesini sağlamayı amaçlamıştır. Birtakım hatalı seçimler ve demokratik gerilemeden sonra ihtiyaç duyulan bu karar, uzun vadeli bir stratejiden ziyade taktiksel bir hamle olarak değerlendirilmektedir (RFE/RL, 2020).

Belgrad Siyasi Araştırmalar Enstitüsü'nden Dejan Bursac, tecrübeli bir strateji uzmanı olarak tarif ettiği Vucic'in Rusya'dan uzaklaştığını ancak Brüksel yerine Washington'a yaklaştığını ve ancak dış politikadaki tüm kartlarını açık tuttuğunu belirtmiştir. Avusturya Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Merkezi direktörü Florian Bieber'e göre, yapılan stratejik atamalar Vucic'in Sırbistan ile Rusya'nın arasına daha fazla mesafe koyduğunun somut göstergesidir. Başta Bieber olmak üzere bazı analistler, Moskova'nın özellikle Dacic'in aktif olarak rol oynamadığı yeni hükümetten memnun olmadığını ileri sürmekte ve bu kararı, SNS'nin tek başına parlamentodaki sandalyelerin %75'ini kazanabildiğini gören Vucic'in koalisyon ortağı SPS'nin etkisini sınırlandırma hareketi olarak görmektedir. Bieber'e göre tüm bu gelişmeler uzun vadeli birer hamle olmaktan ziyade taktiksel değişikliklerdir. Brnabic'in yeni hükümetin amaçlarından birinin Çin ve Rusya ile ilişkilerde dengeyi korumak ve Brüksel ile ilişkileri geliştirmek olduğunu beyan etmesi, Bieber'ın yaklaşımını doğrulamaktadır. Vucic'in kabinede Batı yanlısı tam ve kalıcı bir düzenlemeye gitmesinin çok riskli olduğunu öne süren Bieber, böyle bir kararın Sırbistan'ın Kosova'daki manevra alanını daraltacağını, Batı'nın dikkatini yeniden demokrasiye odaklayacağını ve Belgrad'ın gerçek tavizler vermek zorunda kaldığı anda misilleme olarak Rusya ve diğer aktörlerle ilişkilerini tekrardan yoğunlaştıracağını öngörmektedir (RFE/RL, 2020).

Sırbistan'ın Rusya ile mesafesini artırdığını gösteren bir diğer olay Belarus'un cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. Belarus'ta düzenlenen cumhurbaşkanlığı seçimlerini %80,1 oyla, 26 yıldır ülkeyi yöneten Cumhurbaşkanı Aleksandr Lukaşenko'nun kazanması, ulusal ve uluslararası tepkilere yol açmıştır. AB, özgür ve adil olmaması nedeniyle seçim sonuçlarını tanımadığını ilan etmiştir. Sırbistan, başta geleneksel müttefiki Rusya gibi Lukashenko'ya destek vermiştir. Ardından Dışişleri Bakanı Dacic, Belarus'taki siyasi krizin bir iç mesele olduğunu ve Sırbistan'ın buna

karışmayacağını ifade etmiştir. Bu açıklamadan 15 gün sonra Sırbistan, tutumunu değiştirerek AB'nin bildirisine katılmıştır. Savunma Bakanı Vulin bu kararın AB'nin baskısı altında alındığını ve dış politika beyanlarına uymaması nedeniyle Sırbistan'a yönelik yaptırım tehdidinde bulunulduğunu beyan etmiştir. Başbakan Brnabic ise Belgrad'ın dış politikasını resmen katılmak istediği Birliğin politikalarıyla uyumlu hale getirmek için AB bildirisini imzaladığını açıklamıştır. Bunun üzerine AB Sırbistan Delegasyonu Başkanı Sam Fabrizi, Sırbistan'ın Birliğin deklarasyonuna katılımından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Uluslararası basın ise bu durumu, 'Vucic, 15 günde Sırbistan'ın dış politikasını tersine çevirdi' başlığıyla ele almıştır. Tarihsel açıdan Sırbistan ve Belarus'un geleneksel olarak dostane ilişkileri vardır ve esas itibariyle ikili ilişkiler, 2012'de SNS'nin iktidara gelmesinin ardından ilişkiler derinleşmiştir. Belarus, Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasına sürekli olarak karşı çıkmış ve 2015'te Kosova'nın UNESCO'ya katılımına ilişkin oylamada karşı oy kullanmıştır. Lukashenko, 1999'da NATO'nun Yugoslavya'yı bombalaması sırasında ülkeyi ziyaret etmiş ve en zor zamanlarında Sırbistan'a destek vermiştir. Buna rağmen, Sırbistan Belarus'u ve onu destekleyen Rusya'yı yalnız bırakmıştır. Sırbistan'ın Rusya'ya yönelik bir diğer tutumu, her yıl Rusya ve Belarus ile ortak bir şekilde gerçekleştirilen Slav Kardeşliği-2020 askeri tatbikatının başlamasına sadece 1 gün kala Minsk'te bulunan ordusunu geri çekmesi olmuştur (Balkan Insight, 2020). Buna karşılık Rusya, Vucic hakkındaki söylemlerini hızla değiştirerek onu, 'aynı anda iki sandalyeye oturma yeteneğine sahip bir kişi' olarak tanımlamış ve Rus medyası, *"Bu, Rusya'nın ve aynı zamanda Belarus'un sırtındaki bir bıçak değilse nedir? Ve bu, ilk değil."* (Meseznikov, 2020) sözleriyle Sırbistan'ı ağır bir şekilde eleştirmiştir.

7 Temmuz 2020 tarihinde, Cumhurbaşkanı Vucic'in hükümetin artan sayıda COVID-19 vakası nedeniyle sokağa çıkma yasağı getireceğini ve birtakım sert tedbirler alacağını açıklamasının ardından Belgrad'da patlak veren kitlesel protestoların zamanlaması ve medyanın tepkisi son derece dikkat çekicidir. Çünkü siyasi kargaşa ve sivil itaatsizlik eylemleri, SNS'nin genel seçimleri kazanmasından yalnızca 2 hafta sonra yaşanmıştır. Hükümet yanlısı medya organları, hükümetin artan COVID-19 vakalarını kontrol altına almak için aldığı önlemlerden rahatsız olan protestocuların parlamento binasına düzenledikleri baskından ve yaptıkları

gösterilerden Rusya'yı sorumlu tutmuştur. Bu alışlagelmişin dışında bir durumdur çünkü Sırbistan bu tip iç karışıklıklarla karşılaştığında hükümet yanlısı medya genellikle AB'yi, ABD'yi, Batılı istihbarat servislerini ve Vucic'i devirmek için planlar yaptığı iddia edilen muhalif kişileri hedef göstermiştir. Sırbistan eski Başbakanı Zoran Zivkovic, Moskova'nın protestolar aracılığıyla Vucic'e mesaj gönderdiğini iddia etmiştir (Vuksanovic, 2020a).

Rusya'nın bunca zaman kendisine övgüler yağdıran medya için neden bir anda hedef haline geldiği son derece önemlidir. Bunun çeşitli sebeplerinden bahsedilebilir. İlk olarak, Rusya'nın Batı Balkanlardaki nüfuzunun zayıfladığını gören Belgrad, Moskova ile yakın bağlarını kademeli bir şekilde gevşetmeyi hedeflemektedir. Diğer yandan Belgrad, Rusya'nın gelecekte Kosova sorununun çözüm sürecini sabote etmesi ihtimaline karşı ön alıcı bir strateji izlemektedir. Öte yandan Sırpların çoğunluğu, Kosova meselesindeki tutumu dolayısıyla Putin'in Sırbistan'ın pozisyonunu savunma hususunda Vucic'ten daha istekli olduğu kanısındadır. Dolayısıyla Vucic, Sırbistan'ın Kosova ile uzlaşmasına engel olacak Rusya yanlısı iç direnişi azaltmayı da hedeflemektedir. İkincisi, Sırbistan Avrupa'nın güvenini yeniden kazanmak için Rusya karşıtı söylemlere başvurmaktadır. Protesto gösterilerinin ardından Vucic, Batı'dan destek görmek için kendisini Rusya ve ajanları tarafından ele geçirilmeye çalışılan Avrupa yanlısı bir lider olarak göstermiş ve Rusya'yı bir tehdit olarak lanse etmiştir. Bu, Batı Balkanlarda iyi bilinen bir taktiktir. Örneğin, 2016 yılındaki darbe girişiminde Rusya'nın rol oynadığı iddiasında bulunan Karadağ Cumhurbaşkanı Milo Dukanovic de kişisel çıkarlarını korumak için bu taktikten faydalanmış ve kendisini olası bir Rus tehdidine karşı Batı'ya siper olacak lider olarak sunmuştur. Vucic'in Rusya karşıtı yönelimi taktiksel olarak değerlendirilmektedir. Pragmatik bir lider olan Vucic'in, siyasi varlığını sürdürmek için karşılaştığı yerel ve uluslararası zorluklara bağlı olarak söylemlerini değiştirmesi sıklıkla başvurduğu bir stratejidir. Örneğin, önceki yıllarda Belgrad'da protestolar yaşandığı sırada Moskova'da Putin ile bir araya gelen Vucic, protestoları Batı'nın kışkırttığı 'renkli devrimler' ile kıyaslamıştır. Tüm bu gelişmeleri Balkan jeopolitiğinin değiştiği şeklinde yorumlayan Vuksanovic, Rusya'nın kendisini Batı'ya bir günah keçisi olarak göstermek isteyen Sırp hükümetinin sadakatine artık güvenemeyeceğini ileri sürmektedir (Vuksanovic, 2020a).

4 Eylül 2020 tarihinde Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic ve Kosova Başbakanı Hoti dönemin ABD Başkanı Trump'ın arabuluculuğunda, kendilerine ayrı ayrı sunulan Ekonomik Normalleşme Anlaşması'nı imzalamıştır. Kosova-Sırbistan ilişkilerinde 'tarihi bir adım' olarak müjdelenen Anlaşma, mimarı Richard Grenell tarafından Belgrad ve Priştine arasındaki ekonomik ilişkilerin normalleşmesinin belkemiği olarak ilan edilmiş ve diyalogu, gelecekte siyasi normalleşmeye taşıyacak büyük bir atılım olarak değerlendirilmiştir. Kritik siyasi meselelerin ve nihai hedef olan tanınmanın müzakere edilebilmesi için karşılıklı güvenin inşa edilmesinin gerekliliğine işaret eden Grenell, 'önce ekonomi sonra siyaset' mantığı çerçevesinde bir yaklaşım benimsemeleri hususunda tarafları yönlendirmiştir. Esas olarak, Anlaşma'nın özünde 3 ana bölüm bulunmaktadır. Sırbistan ve Kosova arasındaki ilişkilerin ele alındığı ilk bölümde, yeni maddelerden ziyade doğrudan ulaşım ve diplomaların karşılıklı tanınması gibi önceden uzlaşmış konuların uygulanmasına ilişkin taahhütler bulunmaktadır. Yeni olarak kabul edilebilecek nitelikteki gelişme, tarafların tanıma konusundaki diplomatik mücadelelerini 1 yıllığına sınırlandırmış olmasıdır. Buna göre, 1 yıl boyunca Kosova herhangi bir uluslararası örgüte katılmak için başvuruda bulunmayacak ve Sırbistan ise ülkeleri Kosova'yı tanıma kararlarını geri çekmeleri için ikna etmeye çalışmaktan vazgeçecektir. Taraflar, bu hususların yanı sıra dış ve iç politikalarını çıkmaza sokması muhtemel birtakım taahhütleri de imzalamıştır. Örneğin Vucic, Sırbistan'ın enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesini (Rusya ile bağlarını gevşetmesi için verilen bir mesaj) ve güvenilmeyen tedarikçilerden telekomünikasyon ve 5G ekipmanı satın alınmamasını öngören (açık bir şekilde Çin'i hedef alan) anlaşmalara da imza atmıştır. Ayrıca, taraflar ABD bünyesindeki çeşitli istihbarat ağlarına katılmayı ve İran destekli bir terör örgütü olan Hizbullah'ı yasadışı ilan etmeyi kabul etmiştir. Diğer yandan Kosova, Sırbistan, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya liderlerinin Ekim 2019'da ilan ettiği ve kendi sınırları dahilinde sermayenin, malların, kişilerin ve hizmetin serbest dolaşımına dayanan mini-Schengen bölgesine katılmayı taahhüt etmiştir (Balkan Insight, 2020b; Balkan Insight, 2020c).

Öte yandan Anlaşma, içeriği dolayısıyla her iki taraf için de yeni problemlere yol açmıştır. Çünkü anlaşma metninde, Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkilerin normalleşmesiyle hiçbir ilgisi olmayan maddeler de bulunmaktadır. Bu bağlamda

Anlaşma'nın en ilginç yönü, girişimin odak noktası Sırbistan ve Kosova arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi başka bir ifadeyle Batı Balkanlara barış getirilmesi olmasına rağmen anlaşma metninde İsrail'e yer verilmiş olmasıdır. Nitekim her iki anlaşma metni arasındaki tek fark, Kosova ile İsrail'in karşılıklı tanınmasına ilişkin maddenin yalnızca Kosova Başbakanı Hoti'ye imzalatılan nüshada; Sırbistan'ın İsrail'deki büyükelçiliğini 1 Temmuz 2021 tarihine kadar Kudüs'e taşımasına ilişkin maddenin ise yalnızca Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic'e imzalatılan nüshada yer almasıdır. Kosova'nın Kudüs'te büyükelçilik açmasına ilişkin madde, Priştine için net bir dış politika galibiyetidir. Anlaşma'ya göre Sırbistan, İsrail'deki büyükelçiliğini Kudüs'e taşımayı ve ticari bir ofis açmayı taahhüt etmiştir. Bu maddeler, BMGK'nin tüm devletlere Kudüs şehrinde diplomatik misyon açmaktan kaçınmaları için çağrıda bulunan 478 Sayılı Kararı'na aykırı olması dolayısıyla büyük tepkiye yol açmıştır. Diğer yandan, öngörülen bu diplomatik hamleler tarafların en yakın dış politika ortaklarının politikalarına da aykırıdır. Tarafların Kudüs'te büyükelçilikler açma kararının büyük bir endişeye yol açtığını belirten Brüksel, Birliğe üye devletlerden hiçbirinin Kudüs'te büyükelçiliğinin bulunmadığının altını çizerek tarafları İsrail-Filistin meselesine ilişkin ortak AB pozisyonu ile uyumlu birer dış politika izlemeye davet etmiş ve aksi takdirde bu yönde atılacak bir adımın, Avrupa entegrasyon süreçlerine ciddi etkileri olabileceği hususunda tarafları uyarmıştır (EU Debates, 2020).

Sonuç itibarıyla, taraflar istediklerini tam olarak elde edememiştir. Kosova halkına, yalnızca Sırbistan ile karşılıklı tanıma taahhüdü karşılığında Washington'a gideceğini belirten Kosova Başbakanı Hoti, bunu başaramayınca İsrail'i tanıyarak ve ülkesinin büyükelçiliğini Kudüs'e taşımayı taahhüt ederek ülkesine geri dönmüştür. Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic'e yakın bir kaynağın İsrail'in Kosova'yı bağımsız bir ülke olarak tanınması halinde Belgrad'ın büyükelçiliğini İsrail'e taşımayacağı yönündeki açıklaması, Sırp tarafının büyükelçilik sözünden geri adım atıyormuş gibi görünmesine yol açmıştır. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Dacic, nihai kararın hükümet tarafından verilmesi gerektiğini ve İsrail ile gelecekteki bağların geliştirilmesinin bir dizi faktöre bağlı olacağını ifade etmiştir (AP News, 2020a). Tarafların taahhütlerinin, açık bir şekilde ABD'nin jeopolitik, jeostratejik ve ekonomik çıkarlarına hizmet ettiği görülmektedir. Washington, İkinci Dünya

Savaşı'ndan bu yana Avrupa'nın en kanlı savaşı olan Srebrenitsa katliamını sona erdiren Dayton Barış Anlaşmalarına aracılık ettikten 25 yıl sonra, Batı Balkanlarda bir kez daha güvenlik garantörü rolünü üstlenmiştir. ABD'nin katılımı, Batı Balkanlarda kalıcı barışın tesis edilmesi için zemin oluşturmayı amaçlayan ve Sırbistan ile Kosova arasında uluslararası hukuka ve AB müktesebatına uygun kapsamlı bir çözüm bulmaya yönelik 7 yıldan uzun süredir AB öncülüğünde süregelen arabuluculuk çabalarını gölgede bırakmıştır.

Sırbistan açısından bu denli kötü maddeler içeren bir anlaşmaya imza atması, Vucic'in komploya kurban gitmiş olabileceği varsayımlarını gündeme getirmiştir. 'Tarihi ve cesur bir adım' olarak duyurulan anlaşmanın son derece aşağılayıcı olduğu, Sırbistan'ın uluslararası duruşuna zarar verdiği ve iç politika bağlamında ulusal çıkarlara yönelik Sırp hükümetinin güvenilirliğini de şaibeli bir duruma düşürdüğü görüşü ön plana çıkmaktadır (Ker-Lindsay, 2020). Örneğin, Sırp siyasetinde muhalif kanatta yer alan Halk Partisi Genel Başkanı ve aynı zamanda eski Dışişleri Bakanı Vuk Jeremic, içerdiği maddeler dolayısıyla anlaşmanın Sırbistan için tam bir fiyasko olduğunu, egemen bir devlet muamelesi görmeyen Sırbistan'ın küçük düşürüldüğünü ve Vucic'in oyuna getirildiğini iddia etmiştir (N1, 2020b). Sırbistan'ın talebi üzerine ABD yönetimi, anlaşma taslağının imzalı versiyonundan 'karşılıklı tanıma' ve 'Kosova Cumhuriyeti' terimlerini çıkarmış ve Vucic, bu değişikliği halka son derece önemli bir kazanım olarak sunmuştur (Exit News, 2020). Ayrıca, Sırbistan'ın yalnızca ABD ile ikili anlaşma imzaladığını ve Kosova'nın tanınmasının söz konusu olmadığını özellikle vurgulayan Vucic, bu konuda Sırp halkının rahat bir şekilde nefes alabileceğini belirtmiştir (Albanian Daily News, 2020):

“Size söz veriyorum, bu şimdiye kadar imzaladığımız en iyi anlaşmadır. Utanacak veya korkacak bir şeyimiz yok. Bu anlaşmayı ve elde ettiklerimizi her zaman referans alacağız. Manevra alanımız dar bu nedenle ülkeniz için küçük bir şey yaptığınızda bile büyük bir şey yapmış olursunuz ve zaman kazanırsınız. Henüz hiçbir şey bitmedi... Halkıma karşı şeffaflığımı sürdürüyorum. Gelecekte zor durumlarla karşılaşacağımızın farkındayım. Sırp vatandaşlarına bugünlerin bizim için hiç de kolay olmadığını ve Brüksel'de bizi zorlu görüşmelerin beklediğini söylemek istiyorum. Ülkemiz için zorlu bir mücadele verdiğimiz ve işimizi başarıyla yaptığımızı düşünüyorum.”

Sırbistan'daki yaygın görüş, Kosova'nın egemenliğinin Sırbistan'ın lehine sınırlandırıldığı ve böylece Belgrad'ın siyasi ve ekonomik puan kazandığı yönündedir. Başbakan Brnabic, *“...Anlaşma, Amerikan tarafıyla ilişki kurmayı başardığımızın kanıtıdır çünkü artık bizi duyan bir muhatabımız var. Sırbistan'ın büyük çabası ve samimiyeti sayesinde ülkemizin artık bambaşka bir imaja sahip olduğu ve güvenilir bir ortak olduğu çok iyi bilinmektedir.”* sözleriyle anlaşmanın Cumhurbaşkanı Vucic'in uluslararası sahnedeki ve uluslararası politikadaki tüm başarılarını yansıttığının altını çizmiştir. Ayrıca, Sırp heyetinin taahhütleri uygulamaya hazır, ne istediğini bilen meşru ve güçlü bir muhatap olduğunu ve anlaşmanın nihai sonucunu etkileyebileceğini belirten Brnabic, bu anlaşmanın ABD ile daha da iyi ilişkilere kapı aralayacağını ileri sürmüştür (The Government of the Republic of Serbia, 2020a).

SONUÇ

Sırbistan'ın dış politikasındaki Avrupa yönelimi, Milosevic rejiminin devrilmesinden bu yana mevcuttur. Milosevic rejiminin devrilmesinin ardından iktidara gelen hükümetlerin öncelikli amacı, Yugoslavya döneminde yaşanan etnik çatışmalarda işlenen savaş suçları ve soykırım nedeniyle uluslararası toplumdan tecrit edilmiş ve parya statüsündeki Sırbistan'a yeni bir devlet kimliği inşa ederek uluslararası itibarını geri kazandırmak olmuştur. Bu doğrultuda, Sırbistan'ın dış politikasındaki en önemli proje modernizasyondur. Ancak Sırbistan'ın boyutu, askeri, ekonomik, siyasi ve kurumsal kapasitesi, sürdürülebilir kalkınma ve modernizasyon için gerekli reformların uygulanması açısından yetersizdir ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi ancak Avrupa-Atlantik entegrasyonu yoluyla mümkündür.

Uluslararası topluma geri dönüş sürecindeki Sırbistan, demokratikleşme ve Avrupa'ya açılma konusunda atılım yapmış ve AB, BM, NATO, AGİT ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlara yönelmiştir. Kolektif güvenliği ve bölgesel bütünleşmeyi sağlayan ekonomik, siyasi ve askeri nitelikli bölgesel ve uluslararası kuruluşlara katılmak, tipik bir küçük devlet davranışdır. Öte yandan Sırbistan'ın dış politika hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik UAD'yi kullanması, BM'de aktif rol oynaması, AGİT dönem başkanlığı görevini yürütmesi, Kosova'yı tanıyan devletlere karşı diplomatik faaliyetlerde bulunması ve zaman zaman büyük güçlere meydan okuyan bir üslupla özerk politikalar izlemesi ise küçük devlet davranışından ziyade 'orta güç' kimliğini yansıtan aktif ve kapsamlı bir dış politikaya karşılık gelmektedir.

Sırbistan'ın Kosova'nın tanınmasını ve uluslararası örgütlere katılımını durdurmaya yönelik diplomatik çabaları, Yugoslavya'nın dağılmasından bu yana verilen diplomatik mücadelelerin en büyüğünü temsil etmektedir ve onu küçük devlet profiline ötesine taşımaktadır. Diplomatik baskılar ve lobicilik faaliyetleri yoluyla Sırbistan, Kosova'yı tanıyan devletlerin bazılarını kararlarını geri çekmeye

ikna etmiş ve Kosova'nın uluslararası örgütlere katılımını engellemekte kısmen başarılı olmuştur. Kosova'nın tanınmasını durdurmanın yanı sıra bölgede yaşayan Sırp halkına kurumsal destek, mali yardım ve koruma sözü vererek egemen bir devlet duruşu sergilemiştir. Uluslararası örgütlere ve forumlara aktif katılımı, Sırbistan'ın uluslararası ilişkilerdeki imajını pekiştirmiş ve diğer ülkeleri etkileme gücünü artırmıştır. Ancak küçük devlet statüsündeki Sırbistan, BM ve AGİT gibi uluslararası kuruluşlarda bir dereceye kadar faaliyet gösterebilmiş ve hiçbir zaman gündem belirleyici bir aktör konumuna gelememiştir. Bu tip uluslararası ve bölgesel kurumların kullanımını diplomatik alanda peşine takılma stratejisinin bir örneğidir. Sırbistan, ekonomik kapasitesini güçlendirmek ve modernizasyon projesini gerçekleştirmek için siyasi ve ekonomik açıdan AB'den yararlanma (economic and political bandwagoning); uluslararası arenada Kosova meselesiyle ilgili diplomatik pozisyonunu güçlendirmek için ise stratejik ortağı Rusya'nın nüfuzunu kullanma (diplomatic soft balancing) eğiliminde olmuştur. Sırbistan'ın Rusya ile imzaladığı stratejik ortaklık anlaşması, AB ile süregelen yakın ekonomik ve siyasi ilişkilerine yönelik yumuşak dengeleme (political and economic soft balancing) davranışının örneklerinden biridir.

Sırbistan'ı dış aktörlerin etkisine açık hale getiren Kosova sorunu, yeni bir devlet kimliği inşa edilmesinin önündeki en büyük engel olmuştur. Kosova sorununda yaşanan diplomatik açmaz, Sırbistan'ın kolektif hafızada 'düşman' olarak betimlenen NATO/ABD ile daha güçlü bir askeri ortaklık kurarak stratejik duruşunu değiştirmesinde etkili bir unsur olmuştur. Bunun sonucunda NATO üyesi ülkeler tarafından kuşatılmış durumdaki Sırbistan, 2019 yılında İttifak'a üye olmayı hedeflemeyen bir ülkenin sahip olabileceği en yüksek işbirliği seviyesi olan Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nın ikinci aşamasına geçmiştir. Küçük bir devlet olan Sırbistan'ın aralarındaki güç asimetrisi ve coğrafi yakınlık nedeniyle geçmişte potansiyel güvenlik tehdidi olarak tarif edilen NATO'yu dengelemek yerine, onunla daha yakın ve kapsamlı bir işbirliği geliştirmesi riskten korunma stratejisi (hedging) izlediğini göstermektedir.

Sırbistan, çatışma taraflarının baskısı nedeniyle jeopolitik aidiyetini açıklamak zorunda kaldığı Ukrayna krizinde bir yandan AB'nin Dış ve Güvenlik Politikasında somutlaştırdığı pozisyonuna uyum sağlayarak (political bandwagoning) Ukrayna'nın

toprak bütünlüğünü desteklemiş ve fakat BM Güvelik Kurulu'ndaki oylamada çekimser kalmıştır (soft balancing); öte yandan, Batı'nın Rusya'ya uyguladığı yaptırımlara katılmayacağı (hedging) konusunda net bir tavır ortaya koymuştur. Sırbistan'ın bu korunma eyleminin temelinde enerji alanında neredeyse tamamen Rusya'ya bağımlı olması ve Putin'in, şantaj unsuru olarak Kosova'ya atıfta bulunduğu çeşitli açıklamaları vardır. Sonuç itibariyle Sırbistan, Ukrayna krizinde taraflar arasında dengeyi gözeten eylemleri ve söylemleri doğrultusunda siyasi açıdan eşit mesafesini ve tarafsızlığını sürdürmeye çalışmıştır. Ayrıca Sırbistan, Belarus seçimlerinde AB'nin ortak pozisyonuna uyum sağlamasının (political bandwagoning) yanı sıra Rusya ve Belarus ile birlikte düzenlenecek askeri tatbikattan askerlerini çekmiştir (hedging). Aynı dönemde ABD'nin, yaptırım uygulanan Rusya'dan askeri teçhizat tedarikini sürdürmesi halinde Sırbistan'a karşı CAATSA yaptırımlarının devreye sokulacağı yönündeki uyarısını takiben Belgrad'ın bir süreliğine de olsa askeri teçhizat tedarikine son vermesi riskten korunma davranışının (hedging) başka bir örneğidir.

Sırbistan, askeri tarafsızlığı öngören pasifist anayasasına rağmen askeri kapasitesini ve yeteneklerini geliştirme, çok taraflı güvenlik örgütlerine katılım ve askeri modernizasyon doğrultusundaki reformlar aracılığıyla savunma kapasitesini artırma yolu izlemiştir. Bu süreçte hem bazı Avrupa ülkelerinden hem de Rusya'dan askeri teçhizat tedarik etmiştir (military bandwagoning). Bununla birlikte, askeri ve teknik açıdan NATO'dan yararlanma eğiliminde olmuş ve BM'nin barışı koruma misyonlarına katılmıştır (military bandwagoning). Diğer yandan Rusya ile askeri personel değişimi, tatbikat ve işbirliği kapsamında çeşitli faaliyetlerde bulunmuş ve KGAÖ'de gözlemci statüsü kazanmıştır. Sırbistan'ın Rusya ile askeri-teknik işbirliği geliştirmesi ve bu çerçevede askeri teçhizat alımları, NATO ile askeri-teknik işbirliğini dengelemeye yönelik bir dış politika davranışı olmaktan ziyade riskten korunma (hedging) davranışıdır. Çünkü Sırbistan'ın NATO ülkeleri ve KGAÖ üyeleriyle gerçekleştirmiş olduğu tatbikatların sayısı ve askeri ittifakların kapasiteleri karşılaştırıldığında, KGAÖ'nün nitelik ve nicelik bakımından NATO'ya alternatif olamayacağı açıktır.

Sırbistan'ı Rusya'ya yönlendiren iki durum vardır: birincisi, Kosova'nın ulusal ordusunu kurması ve bu kararında AB ve NATO tarafından açık bir şekilde

desteklenmesidir. İkincisi ise tarihsel düşmanlık beslediği Hırvatistan'ın NATO tarafından askeri-teknik açıdan donatılması ve siyasi olarak AB tarafından desteklenmesidir. Batı menşeli askeri teçhizatın daha pahalıya mal olması ve tedarikin, Avrupa-Atlantik ittifakı tarafından bölgesel istikrara ve güvenliğe tehdit teşkil etmeyecek ölçüde sınırlandırılacak olması, Sırbistan'ın riskten korunma davranışı izlemesine sebep olmuştur. Yeni kabul edilen Ulusal Güvenlik ve Savunma Stratejisi belgelerinde, Rusya liderliğindeki KGAÖ ve ABD liderliğindeki NATO ile ikili ilişkilerini birbirine paralel olarak yürütmesi, Sırbistan'ın askeri tarafsızlık politikasının (military neutrality) tipik bir örneğidir. Esas itibarıyla askeri tarafsızlık politikası, Sırbistan'ın savunma kapasitesini ve askeri kabiliyetlerini artırmasına hizmet etmiştir. NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı'na, Rusya'nın da dahil olduğu askeri tatbikatlara ve barış gücü misyonlarına aktif katılımı, Sırbistan'ın katı bir askeri tarafsızlık politikası izlemediğini ve hatta askeri tarafsızlık politikasının her iki taraftan da maksimum fayda sağlamasına fırsat verecek kadar esnek bir şekilde formüle edildiğini göstermektedir.

NATO üyeliğinin olası stratejik, siyasi ve ekonomik maliyetlerinin mevcut avantajlarından daha ağır basması, Sırbistan'ın savunma ortaklığını tam teşekküllü bir askeri ittifaka dönüştürerek NATO'ya üye olmasının önüne geçmiştir. Sırbistan'ın böyle bir strateji izlemesinde, Rusya ile ters düşmek istememesinin yanı sıra iç siyasi dinamiklerin de etkisi vardır. Siyasi seçkinler, ulusal dava olarak ele alınan Kosova sorununda Rusya'nın diplomatik desteğini kaybetmeyi göze alamamaktadır. Diğer yandan, siyasi seçkinler iktidarda kalabilmek ve yönetimlerini pekiştirmek için Rusya yanlısı sadık seçmenlerini yabancılaştırmak istememektedir. Öte yandan Sırbistan, riskten korunma stratejisi doğrultusunda KGAÖ'ye üye olmaktan kaçınmakta ve Rusya ile yakın bir savunma ortaklığı geliştirme konusuna temkinli bir şekilde yaklaşmaktadır. Çünkü Sırp ekonomisinin ayakta kalması ve Avrupa entegrasyonunun tamamlanması için gerekli reformların gerçekleştirilmesi, AB'nin finansal desteğine bağlıdır. Dolayısıyla Sırbistan, AB'yi karşısına almak istememektedir. Ulusal Güvenlik ve Savunma Stratejisi belgelerinde de askeri tarafsızlık politikasının, askeri ittifaklara katılmaksızın tarafların hepsiyle işbirliği yapılmasına yasal bir zemin hazırlayacak formüle edildiği görülmektedir. Siyasi düzeyde ise belgeler, Sırbistan'ı dış politikanın dört sütunu olarak tanımlanan ABD,

AB, Rusya ve Çin ile ilişkilerini güçlendirmeye ve dolayısıyla çok taraflı bir dış politika izlemeye yönlendirmektedir.

Sırbistan, Rusya ile stratejik ortaklık çerçevesinde yeniden canlanan geniş kapsamlı işbirliğini AB ile güçlü ekonomik bağlarına zarar vermemesi, yönetici seçkinlerin otoritesini aşındırmaması ve uzun vadeli hedeflerini olumsuz etkilememesi için siyasi açıdan AB'ye angaje olarak (hedging with bandwagoning) sınırlandırmıştır. Rusya'nın Sırbistan'daki mevcudiyeti, AB ile ilişkilerinde Belgrad'a siyasi pazarlık kozu sağlamaktadır. Kosova meselesi çerçevesinde Sırbistan, (AB ülkeleri arasındaki görüş ayrılıkları dolayısıyla belirsizleşen üyelik takvimi nedeniyle) AB'ye ve (donmuş çatışmanın sürdürülmesi için çeşitli yollarla diyalog sürecini sabote etmeye yönelik girişimlerde bulunan) Rusya'ya karşı bir denge sağlamak için ABD'yi kullanmıştır. Bu nedenle Sırbistan'ın Rusya ile derinleşen savunma ortaklığı, NATO'ya karşı bir denge stratejisi olmaktan ziyade stratejik riskten korunma olarak tanımlanan daha geniş bir uyum duruşunun parçası olarak görülmelidir. Böyle bir tercih Sırp siyasi seçkinlerinin yükselen güç Rusya'yı, Sırbistan'ın uyum sağlaması ve bundan faydalanması gereken uzun vadeli bir jeo-ekonomik ve jeo-politik güç olarak görmeye başladığının göstergesidir. Bu bağlamda, siyasi liderlerin ve danışmanlarının Avrupa-Atlantik entegrasyonuna ilişkin herhangi bir gelişmenin hemen ardından, Rusya'ya ikinci bir açıklama yapmak zorunda hissetmesi ve yatıştırıcı bir söylemde veya eylemde bulunması, rakip güçler arasındaki nüfuz mücadelesine duyarlı olan küçük bir devletin eşit mesafeli ilişkiler yürütmesinin (hedging) önemine ve gerekliliğine işaret etmektedir.

Sırbistan'ın dış politikasının askeri, ekonomik ve siyasi boyutunun farklı aktörler arasındaki hiyerarşik ilişkilerin gidişatından etkilenmesi, Belgrad'ın uzun vadeli kararlar almasını zorlaştırmakta ve bunun yerine vaka odaklı kısa vadeli stratejik kararlar almasına yol açmaktadır. Dış politika analistlerinin bu duruma yönelik farklı değerlendirmeleri mevcuttur. Bir grup, Sırbistan'ın dış politikasındaki yönelim bozukluğunun bir başarısızlık olduğunu ileri sürmekte; diğer grup ise bunun, küçük devlet statüsü gereği zorunlu ve hesaplanmış bir strateji olduğunu savunmaktadır. İlk gruba dahil olan Seroka'ya (2010: 440) göre siyasi liderler, revizyonist ve rövanşist bir dış politikayı desteklemektedir. Ayrıca Sırp halkının nasıl daha iyi bir gelecek inşa edilebileceği konusunda AB ve Rusya arasındaki

bölünmüşlüğü, siyasi liderlerin ideolojik farklılıkları ve tarihsel mirası yorumlamasındaki farklılıklar etkili ve istikrarlı bir dış politika oluşturulmasını engellemektedir. Bu nedenle Sırbistan'ın dış politikasına ilişkin temel sorun, Sırp toplumu için gerçekçi bir vizyon ortaya koyma konusundaki politik başarısızlığıdır. Bu durum, Sırbistan'ın dış politika hedeflerine ulaşabilmesi için gereken tutarlı bir dış politika tasarlamasını engellemektedir. Popov da Alesandar Vucic'in izlediği stratejinin iki amacı olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre AB'ye karmaşık sinyaller veren Belgrad, iç politikada sadık seçmenini muhafaza etmeye çalışmakta ve dış politikada ise Brüksel'e, müzakere takviminin ertelenmesi durumunda Sırbistan'ın başka bir seçeneğinin daha olduğu sinyalini vermektedir. Ayrıca Popov, lider profili olarak Aleksandar Vucic'in Tito'ya eşdeğer olmadığını, Sırbistan'ın da statü bakımından Yugoslavya'ya eşdeğer olmadığını ve uluslararası sistemin yapısının da son derece farklı olduğunu belirtmiş, bu nedenle aralarında bir paralellik kurulamayacağı çıkarımını yapmıştır (RFE/RL, 2017).

Sırbistan'ın izlediği dış politika, her iki taraftan da ekonomik ve politik olarak faydalanmak amacıyla ve AB ile Rusya arasındaki dengeyi sürdürmeyi hedefleyen 'iki taburede oturma' (sitting on two stools) stratejisi üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda bazı çevreler, Sırbistan'ın belirli bir dış politika stratejisi olmadığını ve onun yerine çelişkilerle dolu diplomatik dalgalanmalar olarak değerlendirilebilecek eylemlerde bulunduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, Sırbistan'ın dış politikasının büyük ölçüde dağınık ve tam olarak konumlandırılmamış nitelikte olduğunu ifade etmektedir (Varga, 2016: 208; Zarin ve Dukanovic, 2015: 14). Onlara göre Belgrad, Yugoslavya'nın dağılmasından bugüne değin son derece belirsiz bir dış politika izlemektedir. Dış politika yönelimleri, öncelikleri ve çözülmemiş meselelere ilişkin tutum, siyasi liderlerin profiline ve ideolojisine göre belirlenmektedir. Bu, koordinasyon eksikliğinin öne çıktığı, kısa vadeli, tutarsız ve ilkesiz bir dış politika takip edilmesine yol açmaktadır (ISAC Fund, 2013: 5). Sırbistan'ın dış politikasında eleştirilen husus, siyasi liderlerin Avro-Atlantik bütünleşmesine ilişkin gerçekçi bir vizyon ortaya koyma konusundaki siyasi başarısızlığıdır. Böyle bir belirsizlik, Sırbistan'ın dağınık bir dış politika izlemesine yol açmaktadır.

İkinci gruba dahil olan Bugajski (2020), Sırbistan'ın içinde bulunduğu durumu 'sıkışık kaldığı bir çıkmaz' olarak tanımlamıştır. Milosevic döneminden itibaren

Sırbistan ve Rusya'nın yakın etkileşim halinde olduğunu vurgulayan Bugajski, bu sayede tarafların bölgesel güçlerini artırmayı hedeflediklerini belirtmiştir. Ona göre Moskova, Balkanlardaki siyasi ve ekonomik nüfuzunu artırmak amacıyla Sırbistan'ı kullanmakta ve Sırbistan ise Kosova'nın tanınmasına karşı vermiş olduğu diplomatik mücadelede elini güçlendirmek için Rusya'nın nüfuzundan faydalanmaktadır. Öte yandan tıpkı Yugoslavya gibi Sırbistan da AB ve ABD'den askeri, siyasi ve ekonomik çıkarlarını gerçekleştirmek için faydalanmaktadır. Bu doğrultuda Sırbistan Batı'yı, Rusya liderliğindeki Avrasya bloğuna doğru keskin bir dönüşle tehdit etmekle ve AB'nin Sırp hükümetinin devlet kurumları üzerindeki kontrolüne ve otoritesine daha fazla hoşgörü göstermesini talep etmektedir. Ayrıca Sırbistan'ın dış politika doktrinine, 'Sırp istisnacılığı' ile Yugoslavya'dan devralınan geleneğin (neo-Yugoslavism and Serbian exceptionalism) egemen olduğunu iddia etmektedir.

Benzer şekilde Reszczyński (2010) de Rusya ve Çin gibi uluslararası politikanın diğer aktörlerinin, Sırbistan'ın AB'ye meydan okuma kabiliyetini güçlendiren birer pazarlık kozu ve kazanç kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Bu strateji, Tito'nun izlediği dış politikaya ve iki düşman blok arasında köprü işlevi gören bağlantısızlık hareketine benzerliğiyle dikkat çekmektedir. Sırbistan'ın dört sütunlu dış politikasını, uluslararası ilişkilerin jeopolitik koşullarına uyum sağlamak ve izolasyon yıllarındaki prestij kaybını telafi etmek amacıyla takip edilen maksimum fayda politikası olarak değerlendirmektedir. Kovacevic'e (2014: 39) göre Sırbistan boyutuna, kısıtlı kapasitesine ve kabiliyetlerine uygun olarak tasarlanmış rasyonel bir dış politika ile hareket etmektedir. Sırp diplomat Goran Svilanovic açısından Sırbistan, jeostratejik konumunun önemini yanı sıra sınırlı potansiyeline uygun gerçekçi bir dış politika izlemektedir. Svilanovic, mevcut hükümetin izlediği dış politika hedeflerinin kafa karıştırıcı olduğuna işaret etmekte ancak dış politikadaki ikiliğin, Sırbistan'ın tercihiyle ilgili olmamakla birlikte uluslararası sistemin yapısından kaynaklandığını ifade etmektedir (Aktaran Dordevic, Tsukimura ve Ladevac, 2016: 60-61).

İki kutuplu uluslararası sistemde, orta büyüklükte bir güç olan Yugoslavya'nın dış politikasında öne çıkan hususlar; siyasi açıdan Doğu ile Batı bloklarına yönelik eşit mesafenin sürdürülmesine dayanan yumuşak dengeleme, bağlantısızlık ve bölgesel liderlik iddiasıdır. Günümüzdeki çok kutuplu uluslararası sistemde küçük

bir devlet olarak yer alan Sırbistan'ın dış politikasında öne çıkanlar hususlar ise; Kosova'nın tanınmasını ve uluslararası kuruluşlara üyeliğini engellemeye yönelik diplomatik mücadele, AB üyeliği, ABD, AB, Çin ve Rusya arasında dengeyi gözeten ikili ilişkiler geliştirilmesi, askeri tarafsızlık politikasının sürdürülmesi ve bölgesel liderlik iddiasıdır. Bu karşılaştırma, dış politikada devlet geleneğinin sürdürüldüğünü göstermektedir.

Sırbistan, ulusal çıkarları ve hedefleri doğrultusunda askeri, ekonomik ve siyasi kazanımlar sağlamak amacıyla dış politikasında etki sahibi AB ve Rusya arasındaki çıkar çatışmalarını kendi menfaatine hizmet edecek şekilde kullanmaya yönelik ve taraflar arasında çok boyutlu bir denge tesis edilmesi üzerine yapılandırılmış bir dizi strateji izlemiştir. Öte yandan, dış politikasını askeri, ekonomik ve siyasi çıkarlarını maksimize etmek amacıyla dönemin konjonktürü uyarınca söz konusu alanlarda göreceli üstünlüğe sahip dış aktöre angaje etmiştir. Sırbistan, olası maliyetlerini üstlenerek stratejik olarak her iki tarafla da simetrik ilişkiler geliştirmeyi tercih etmiş ve taraflara bağlı kalarak ancak bağımlı olmadan mümkün olduğunca özerk bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Genel itibariyle, Sırbistan'ın istisnai bir durumu bulunmaktadır. Sırbistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kurulan cumhuriyetlerin dışında, Rusya ile serbest ticaret anlaşmasına sahip olan tek Avrupa ülkesidir. Aynı zamanda Sırbistan, Rusya ile stratejik ortaklık anlaşması imzalayan, düzenli askeri tatbikatlar gerçekleştiren ve buna rağmen Rusya liderliğindeki KGAÖ'ye üye olmayan tek ülkedir.

Demokratik ve otoriter rejimler arasında kalan gri bölgede bulunan Sırbistan'ın bu arada kalmışlığı, dış politikasında da belirgin bir şekilde görülmektedir. Sırbistan, modernizasyon projesinin lokomotifini olan Avrupa entegrasyonu sürecini içselleştirmek yerine, sürece yalnızca araçsal olarak uyum göstermektedir. Geçiş sürecindeki Sırbistan, çelişkili kararlar alan, karışık sinyallerin yaygın olduğu ve yönünü kaybetmiş izlenimi veren bir dış politika izlenmektedir. Esas itibariyle Sırbistan'ın dış politikası, küçük bir devletin kendini savunma pozisyonu olarak ele alınabilir. Bu bağlamda dış politika, belirsiz güç yapısına ve dinamik bir şekilde seyreden sistemik güç ilişkilerine paralel olarak ve geniş bir risk yelpazesine karşı korunmanın sağlanabileceği ve maksimum faydanın elde edilebileceği şekilde formüle edilmiştir.

Genel olarak, Sırbistan'ın dış politikasındaki riskten korunma davranışı üç unsurdan oluşmaktadır; birincisi, modernleşme projesinin ve genel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için siyasi, ekonomik ve stratejik düzeylerde AB'ye sınırlı bir şekilde angaje olmaktır (limited bandwagoning). İkincisi, dış politikada Rusya'yı AB'nin siyasi ve ekonomik etkisine karşı bir vektör olarak konumlandırmaya dayanan yumuşak dengelemedir (soft balancing). Üçüncüsü ise askeri tarafsızlık politikasındaki (military neutrality) sürekliliktir. Tüm bunlar, Sırbistan'ın rasyonel, oportünist, pragmatist ve konjonktürel bir dış politika izlediğinin göstergesidir. Sırbistan, boyutu ve kapasitesi dolayısıyla maliyetini üstlenemeyeceği doğrudan dengeleme (direct-balancing) ve sert nitelikte riskten korunma (heavy-hedging) davranışlarından kaçınmıştır. Stratejik duruşu; Rusya ile daha güçlü ve kapsamlı bir ortaklık geliştirmeye çalışmak, AB perspektifine çok fazla güvenmemeyi sürdürmek ve aynı zamanda manevra alanını genişleterek her iki dış aktöre tam uyumdan kaçınmaktır. Dış politikasını AB ve Rusya'ya sınırlı bir şekilde hizalayan Sırbistan, bu sayede özerkliğini korumakta ve güvenlik ortamındaki risk unsurlarını kontrol altında tutmaya çalışmaktadır.

Devlet başkanları, Avrupa-Atlantik vektörünü siyasi, coğrafi, ekonomik ve kültürel sebeplerden dolayı rasyonel bir seçim olarak görmüştür. Boris Tadic döneminde benimsenen 'ya Kosova ya AB' doktrini, Tomislav Nikolic döneminde 'hem Kosova hem de AB' ve Aleksandar Vucic döneminde ise 'hem Rusya hem de AB' olarak değiştirilmiştir. Genel itibariyle, Kosova sorunu ve AB üyeliği hususunda birtakım nüans farklılıkları bulunsa da devlet başkanlarının Tito'nun yolundan gittiği görülmektedir. Tomislav Nikolic ve Aleksandar Vucic, görev süreleri boyunca Boris Tadic'in formüle ettiği dört sütunlu dış politika doktrinini somutlaştırmıştır. Esas itibariyle doktrin, Sırbistan'ın AB'ye katılım sürecini fiilen dondurmadan Avrupa-Atlantik kurumlarına ve başta Rusya olmak üzere diğer dış politika ortaklarıyla eşit mesafeli bir dış politika izlemesini öngörmektedir. Aleksandar Vucic'in dış politikadaki tavrı; siyasi duruşun değiştirilmesine izin verecek ölçüde taktiksel belirsizlik, krizi kendi lehine kullanma ve konjonktüre adapte olabilme becerisi ile özdeşleşmektedir. Önceki siyasi liderlerden farklı olarak Aleksandar Vucic, izlediği dış politika uyarınca Sırbistan'a edilgen ve itaatkâr bir küçük bir devlet kimliğinden sıyrılıp, çatışmacı duruşuyla dış aktörlerin kararlarını belli ölçüde yönlendirebilen,

izlediği stratejilerle ve yaptığı tercihlerle dış aktörler arasındaki rekabetin gidişatını bir dereceye kadar etkileyen bir aktör ve bölgesel güç olma fırsatı sunmuştur. Sırbistan'ın, Batı nezdinde imajı işbirliğine yatkın, çözüm odaklı ve güvenilir bir ortak olduğu yönündedir. Bu süreçte Aleksandar Vucic, bir açıdan bölgesel ve kolektif güvenliğin garantörü, Avrupalılaştan Sırbistan'ın mimarı, uluslararası camiaya geri dönüş ve Sırbistan'ın modern bir demokrasi olma yolundaki umudu olarak görülmekte; diğer açıdan ise otokratik eğilimleri olan ve Batı Balkanların istikrarına tehdit teşkil eden güçlü bir siyasi figür olarak değerlendirilmektedir.

Özetle, Sırbistan'ın küçük bir devlet olarak bölgesel aktörler ve büyük güçlerle yakın ilişkiler tesis etme, güç dengesindeki kaymalara göre onlarla belli alanlarda ittifak kurma ve büyük güçler arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanma yoluyla zayıflığının ve dezavantajlarının üstesinden gelmeye ve ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik bir dış politika izlediği görülmektedir. Bu bağlamda, Sırbistan'ın dış politikasının özü itibariyle ardılı olduğu Yugoslavya'nın izlediği dış politikaya paralel bir şekilde yürütüldüğü yani miras alınan dış politika geleneğinin devamlılığının söz konusu olduğu ve devlet başkanlarının değişimine karşın Sırbistan'ın dış politikada radikal bir sapma olmadığı görülmektedir. Bu nedenle Sırbistan'ın jeopolitik bir seçim yapma hususundaki isteksizliği, siyasi tarihinin ve dış politika geleneğinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Albanian Daily News (2020), Serbian President Emphasizes Bilateral, Not Trilateral Agreement Was Signed at White House, 5 Eylül. <https://albaniandailynews.com/news/serbian-president-bilateral-not-trilateral-agreement-was-signed-at-white-house-1> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Alford, J. (1984). Security Dilemmas of Small States, The Round Table: The Commonwealth, *Journal of International Affairs*, 73(292), 377-382.

Aljazeera (2018), Serbia Proposes Territorial Swap with Kosovo, 26 Temmuz. <https://www.aljazeera.com/news/2018/07/26/serbia-proposes-territorial-swap-with-kosovo/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Al Jazeera English (2016), Tomislav Nikolic: Serbia won't Align with East or West, 26 Kasım. <https://www.youtube.com/watch?v=MXokuhqwg3s> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Almond, M. (1994). *Europe's Backyard War: The War in the Balkans*, Londra: Heinemann.

Amstrup, N. (1976). The Perennial Problem of Small States: A Survey of Research Efforts, *Cooperation and Conflict*, 11(2), 163-182.

Anastasakis, O. (2005). The Europeanization of the Balkans, *The Brown Journal of World Affairs*, 12(1), 77-88.

ANSAMED (2016), EU: Serbia's Agreement with EEU not in Violation of SAA, 6 Haziran. https://www.ansamed.info/ansamed/en/news/nations/serbia/2016/06/06/eu-serbias-agreement-with-eeu-not-in-violation-of-saa_e3318d9c-a1cf-4ecb-b09e-c018f3763148.html (Erişim Tarihi: 31.07.2021).

AP News (2014), Serbia Caught in Middle over Ukraine, 8 Eylül. <https://apnews.com/article/7f87188e332f4e26aad692ec4c0b6e2b> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

AP News (2018), Serbia Talks up Armed Intervention as Kosovo OKs New Army, 15 Aralık. <https://apnews.com/0ba6edb2649e4e35a6535184aea13f76> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

AP News (2017), AP Interview: Serbia's Leader Vows to Lead Nation into EU, 13 Ekim. <https://www.apnews.com/feca5204089b49ee91107ac3ed58114d> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

AP News (2020), Serbia Downplays US Sanctions Threat Over Russian Weapons, 6 Mart. <https://apnews.com/247da5ba3f3dd43f27bb957177e0a424> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

AP News (2020a), EU Warns Serbia, Kosovo over Israel Embassy Move, 7 Eylül. <https://apnews.com/article/international-news-europe-61cac994c0b1e7a3221ef8ea74d4f9f1> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Assenova, M. (2019). Serbia-Kosovo Land Swap Talks: A True Peace Agreement or Moscow-Desired Useful Precedent?, Eurasia Daily Monitor, 16(4), The Jamestown Foundation, 17 Ocak. <https://jamestown.org/program/serbia-kosovo-land-swap-talks-a-true-peace-agreement-or-moscow-desired-useful-precedent/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Assenova, M. (2020). Serbia and Kosovo Restart Dialogue After 18-Month Pause, Eurasia Daily Monitor, 17(104), The Jamestown Foundation, 16 Temmuz. <https://jamestown.org/program/serbia-and-kosovo-restart-dialogue-after-18-month-pause/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Atlas Institute for International Affairs (2020), Russian Role in the Western Balkans: A Power or Security Maximizer?, 24 Temmuz. <https://www.internationalaffairshouse.org/russian-role-in-western-balkans-does-russia-act-as-a-power-or-security-maximizer/> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

B92 (2008), EU: SAA to Remain Unchanged, 17 Nisan.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2008&mm=04&dd=17&nav_id=49489 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2009), Ambassador Underlines Russian Backing, 12 Haziran.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2009&mm=06&dd=12&nav_id=59780 (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

B92 (2012), Ambassador Who could not be More than Serbs, 15 Eylöl.
https://www.b92.net/eng/insight/tvshows.php?yyyy=2012&mm=09&nav_id=82233 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2014), Member of K.Mitrovica Municipal Assembly Shot Dead, 16 Ocak.
https://www.b92.net/eng/news/crimes.php?yyyy=2014&mm=01&dd=16&nav_id=89000 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2014a), Caretaker Cabinet Has No Comment on EU Sanctions, B92, 20 Mart.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?dd=20&mm=03&nav_id=89716&yyyy=2014 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2014b), Serbia Wants EU Membership, Ties with Russia, 7 Temmuz.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?dd=07&mm=07&nav_id=90895&yyyy=2014 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2014c), PM Speaks to Russian Media, Reiterates ‘No Sanctions’, 9 Eylöl.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2014&mm=09&dd=09&nav_id=91544 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2015), Dacic: Serbia Has Chosen Path of Neutrality, 8 Haziran.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2015&mm=06&dd=08&nav_id=94359 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2016), Serbia Makes Big Step Toward NATO, 17 şubat.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=02&dd=17&nav_id=97073 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2016a), President Signs Agreement with NATO into Law, 19 Şubat.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=02&dd=19&nav_id=97101 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2016b), Russian MFA Rep: West Imposing Stockholm Syndrome on Serbia, 22 Şubat.
https://www.b92.net/eng/news/world.php?yyyy=2016&mm=02&dd=22&nav_id=97120 (Erişim Tarihi: 31.07.2021).

B92 (2016c), Vucic on Migrant Crisis: Egoism Reigns among EU Countries, 30 Mart.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=03&dd=30&nav_id=97526 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2016c), Serbia Consistent in EU Bid, Backs Eurasian Union, too, 24 Ağustos.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=08&dd=24&nav_id=99005 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2017), Changing Policy toward Russia and China would be Suicidal, 2 Ocak.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2017&mm=01&dd=02&nav_id=100132 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2017a), Vucic: Serbs are not Ready, But It's Time for New Path, 31 Temmuz.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2017&mm=07&dd=31&nav_id=101949 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2017b), PM: We Shouldn't be Asked to Choose Between EU and Russia, 20 Kasım.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2017&mm=11&dd=20&nav_id=102839 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2018), Vucic: My Policy is Delimitation with Albanians, 9 Ağustos.
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2018&mm=08&dd=09&nav_id=104824 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

B92 (2019), Haradinaj: Vucic Demands 950 Square Kilometres of Kosovo Territory, 27 Eylül.

https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2019&mm=09&dd=27&nav_id=107307 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balfour, R. (2006). Principles of Democracy and Human Rights, 114-129. In, *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. (Eds.). Sonica Lucarelli ve Ian Manners, London: Routledge.

Balkan Insight (2012), Russia, Serbia Criticise the ICTY before the UN, 6 Aralık. <https://balkaninsight.com/2012/12/06/cooperation-with-ex-yugoslav-countries-crucial-icty-says/> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

Balkan Insight (2014), Serbian Silence Over Crimea Disappoints Ukraine, 28 Mart. <https://balkaninsight.com/2014/03/28/serbia-s-shrugging-over-crimea-dissapoints-ukraine/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2014a), Serbia Rules Out Joining Sanctions on Russia, 30 Nisan. <https://balkaninsight.com/2014/04/30/serbia-stays-neutral-towards-ukraine-crises-dacic/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2014b), Serbia Readies for OSCE Role With Russian Visit, 19 Aralık. <https://balkaninsight.com/2014/12/19/serbian-russian-foreign-ministers-to-discuss-osce-cooperation/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2015), Serbia Will Take in Some Migrants, Vucic Says, 2 Eylül. <https://balkaninsight.com/2015/09/02/serbia-to-receive-certain-number-of-migrants-pm-says-09-01-2015/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2015a), Serbia Buys Russian Arms, Joins NATO Drill, 29 Ekim. <https://balkaninsight.com/2015/10/29/serbia-tries-to-balance-between-west-and-russia-10-28-2015/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2015b), Defence Experts Dismiss Croatia-Serbia Arms Race, 30 Ekim. <https://balkaninsight.com/2015/10/30/defence-experts-dismiss-croatia-serbia-arms-race-10-30-2015/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2016), Anti-NATO Protesters Demand Referendum in Serbia, 4 Mart. <https://balkaninsight.com/2016/03/04/serbian-rightists-protest-demanding-referendum-on-nato-membership-03-04-2016/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2016a), Serb's Ponder Vucic's Claim to Tito's Legacy, 10 Kasım. <https://balkaninsight.com/2016/11/10/experts-said-serbian-pm-revoking-better-past-for-personal-gain-11-08-2016/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2017), Serbia Seeks Russian Role in Kosovo Talks, 20 Aralık. <https://balkaninsight.com/2017/12/20/vucic-russia-willing-to-mediate-serbia-kosovo-talks-12-20-2017/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2018), Anti-EU Rhetoric Risks Swaying Serbian Public, Experts Say, 26 Eylül. <https://balkaninsight.com/2018/09/26/serbia-s-anti-eu-rhetoric-could-affect-public-opinion-09-24-2018/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2018a), Serbians in Favour of Belgrade-Priştina Talks:Survey, 2 Kasım. <https://balkaninsight.com/2018/11/02/serbs-in-favour-of-belgrade-pristina-talks-survey-11-02-2018/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2019), Serbia Signs Trade Deal With Russia's Eurasian Union, 25 Ekim. <https://balkaninsight.com/2019/10/25/serbia-signs-trade-deal-with-russias-eurasian-union/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2019a), Serbia to Stop Buying Weapons, President Says, 3 Aralık. <https://balkaninsight.com/2019/12/03/serbia-to-stop-buying-weapons-president-says/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2020), Serbia Praised for Endorsing EU Criticism of 'Unfair' Belarus Elections, 26 Ağustos. <https://balkaninsight.com/2020/08/26/serbia-praised-for-endorsing-eu-criticism-of-unfair-belarus-elections/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2020a), Vucic's Serbia is Waging Political War Against its Neighbours, 31 Ağustos. <https://balkaninsight.com/2020/08/31/vucics-serbia-is-waging-political-war-against-its-neighbours/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2020b), Kosovo and Serbia Sign ‘Historic’ Deal Under Trump’s Auspices’, 4 Eylül. <https://balkaninsight.com/2020/09/04/kosovo-and-serbia-sign-historic-deal-under-trumps-auspices/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Balkan Insight (2020c), BIRN Fact-checks: Is the Kosovo-Serbia ‘Deal’ Worth the Paper It’s Written on?, 10 Eylül. <https://balkaninsight.com/2020/09/10/birn-fact-check-is-the-kosovo-serbia-deal-worth-the-paper-its-written-on/> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

Balkanist (2015), Op-Ed: Aleksandar Vucic’s Broken Promises, 3 Haziran. <https://balkanist.net/op-ed-aleksandar-vucics-broken-promises/> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Baehr, P. R. (1975). Small States: A Tool for Analysis?, *World Politics*, 27(3), 456-466.

Bandovic, I. ve Vujacic, M. (2014). The European Question in Serbia’s Party Politics, 47-68. In *EU Integration and Party Politics in the Balkans*, (Ed.). Corina Stratulat, European Policy Center, Brussels.

Baniak, S. (2020). Russia’s Economic Soft Power: The Case of Serbia, *Rocznik Instytutu Europy Srodkowo-Wschodniej*, 18(3), 93-114.

Barston, R. P. (1971). The External Relations of Small States, 39-56. In *Small States in International Relations: Nobel Symposium 17*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Barston, R. P. (1973). *The Other Powers: Studies in the Foreign Policies of Small States*, London: George Allen & Unwin Ltd.

Batakovic, D. T. (2008). Kosovo and Metohija: Serbia’s Troublesome Province, *Balkanica*, 39, 243-276.

BBC (2014), Kosovo Serb Politician Oliver Ivanovic Arrested over War Crimes, 28 Ocak. <https://www.bbc.com/news/world-europe-25933153> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

BBC (2015), Srebrenica ‘Genocide’ Vote to Take Place at UN, 7 Temmuz. <https://www.bbc.com/news/world-europe-33430951> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

BBC (2018), Kosovo Hits Serbia with 100% Trade Tariffs Amid Interpol Row, 21 Kasım. <https://www.bbc.com/news/world-europe-46287975> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Bechev, D. (2017), Russia’s Foray into the Balkans: Who Is Really to Blame?, Foreign Policy Research Institute, Black Sea Strategy Papers, 12 Ekim. <https://www.fpri.org/article/2017/10/russias-foray-balkans-really-blame/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Bego, F. (2019), Politics of Interests and Emotions: Serbia between NATO and Russia, Modern Diplomacy, 13 Aralık. <https://moderndiplomacy.eu/2019/12/13/politics-of-interests-and-emotions-serbia-between-nato-and-russia/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Belgrade Declaration of Non-Aligned Countries (1961), First Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, 6 Eylül. http://cns.miis.edu/nam/documents/Official_Document/1st_Summit_FD_Belgrade_Declaration_1961.pdf (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Beta (2018), Final Stage of Internal Dialogue: No Major Progress, 31 Mayıs. <https://beta.rs/en/90703-final-stage-of-internal-dialogue--no-major-progress> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Bickerton, C. J. (2011). Legitimacy Through Norms: The Political Limits to Europe’s Normative Power, 25-42. In *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives*, (Ed.). Richard G. Whitman, Palgrave.

Bieber, F. (2017), What is a Stabilitocracy?. BIEPAG, 5 Mayıs. <https://biepag.eu/what-is-a-stabilitocracy/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Biserko, S. (2018). The Kosovo Issue from Russia’s Perspective, 72-87. In *Threats and Challenges to Kosovo’s Sovereignty*. (Eds.) David L. Phillips ve Lulzim Peci, Institute for the Study of Human Rights, Columbia University.

Bjorkdahl, A. (2005). A Norm-maker and Norm-taker: Exploring the Normative Influence of the EU in Macedonia, *European Foreign Affairs Review*, 10, 257-278.

Bloomberg (2014), Serbia to Avoid Sides in Ukraine Crisis, Nikolic Says, 10 Temmuz. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-07-09/serbia-to-avoid-sides-in-ukraine-crisis-nikolic-says> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Bloomberg (2019), The Balkan Country's Trade Pact with Putin's Eurasian Economic Union is a Mild Act of Rebellion, but its Destiny Still Lies within the European Union, 25 Ekim. <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-10-25/serbia-s-russian-flirtations-won-t-stop-it-from-joining-eu-in-end> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Boeckh, K. (2014). The Foreign Policies of Post-Yugoslav States: From Yugoslavia to Europe, 18-43. In *Allies Are Forever (Until They Are No More): Yugoslavia's Multivectoral Foreign Policy During Titoism*, (Eds.). Soeren Keil ve Bernhard Stahl,

Bojicic-Dzelilovic, Kostovicova, D. ve Randazzo, E. (2016). *EU in the Western Balkans: Hybrid Development, Hybrid Security and Hybrid Justice*, Friedrich Ebert Stiftung.

Boon, H. T. (2016). The Hedging Prong in India's Evolving China Strategy, *Journal of Contemporary China*, 25(101), 792-804.

Branger, N. (2004). Model Risk: A Conceptual Framework for Risk Measurement and Hedging, *SSRN Electronic Journal*.

Braniff, M. (2011). *Integrating the Balkans Conflict Resolution and the Impact of EU Expansion*, I. B. Tauris: London.

Browning, C. S. (2006). Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature, *Cambridge Review of International Affairs*, 19(4), 669-684.

BTI (2020). Country Report: Serbia, https://www.bti-project.org/content/en/downloads/reports/country_report_2020_SRB.pdf (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Bueger, C. ve Wivel, A. (2018). How Do Small Island States Maximize Influence? Creole Diplomacy and the Smart State Foreign Policy of the Seychelles, *Journal of the Indian Ocean Region*, 14(3), 1-19.

Bugajski, J. (2020), Serbia's Self-defeating Neo-Yugoslavism, *New Eastern Europe*, 19 Ağustos. <https://neweasterneurope.eu/2020/08/19/serbias-self-defeating-neo-yugoslavism/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Burazer, N. (2020). Europe and the Balkans: The Need for Mutual Integration, 29-47. In *The Balkans: Old, New Instabilities: A European Region Looking for its Place in the World*. (Ed.). Giorgio Fruscione, ISPI.

Calic, MJ. (2019). *A History of Yugoslavia*, Purdue University Press.

Cavoski, A. (2015). Idealism or Realism in the Process of EU Enlargement: The Case of Serbia, *East European Quarterly*, 43(4), 265-289.

CEAS (2017), An Article Written by President Aleksandar Vucic for Blic: Why Do We Need An Internal Dialogue About Kosovo (English Translation), CEAS, 26 Temmuz. <https://www.ceas-serbia.org/en/external/6322-an-article-written-by-president-aleksandar-vucic-for-blic-why-do-we-need-an-internal-dialogue-about-kosovo-an-informal-translation> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Center for the Study of Democracy (2018). *Russian Economic Footprint in the Western Balkans: Corruption and State Capture Risks*, Sofia: CSD.

Center for the Study of Democracy (2018a). *Assessing Russia's Economic Footprint in Serbia*, Policy Brief, 72, Sofia: CSD.

Central Intelligence of Agency United States of America (1952). Probable Developments in Yugoslavia and the Likelihood of Attack upon Yugoslavia, Through 1952, NIE-29/2.

Chen, I. T. ve Yang, A. H. (2013). A Harmonized South Asia? Explanatory Typologies of ASEAN Countries' Strategies to the Rise of China, *The Pacific Review*, 26(13), 265-288.

Chinwanno, C. (2009). Rising China and Thailand's Policy of Strategic Engagement, 81-109. In *The Rise of China, Responses from Southeast Asia and Japan*, (Ed.). Jun Tsunekawa, Tokyo: The National Institute for Defense Studies.

Chung, C. P. (2004). Southeast Asia-China Relations: Dialectics of 'Hedging' and 'Counter-Hedging', *Southeast Asian Affairs*, 35-53.

Ciorciari, J. D. (2007). *Hedging: Southeast Asian Alignments with the Great Powers Since the Fall of Saigon*, D.Phil. Thesis, UK: Oxford University.

Clark, D. ve Foxall, A. (2014). Russia's Role in the Balkans - Cause for Concern?, *Henry Jackson Society*.

Commission of the European Communities (1999), Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Stabilisation and Accession Process for Countries of South-Eastern Europe.

Council of the European Union (2003), European Security Strategy: A Secure European in a Better World, 8 Aralık.

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15895-2003-INIT/en/pdf> (Erişim Tarihi: 28.07.2021).

Council of the European Union (2006). Salzburg EU/Western Balkans Joint Press Statement.

CSP (2018). *Agreement on Comprehensive Normalization of Relations between Serbia and Kosovo*, (Ed.). Nemanja Todorovic Stiplija, Belgrade.

Dannreuther, R. (2006). Developing the Alternative to Enlargement: The European Neighbourhood Policy, *European Foreign Affairs Review*, 11, 183-201.

De Castro, R. C. (2009). The US-Philippine Alliance: An Evolving Hedge Against an Emerging China Challenge, *Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs*.

Demetropoulou, L. (2002). Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe, *Southeast European Politics*, 3(2-3), 87-106.

Demostat (2017), Serbia between NATO and Russia - Reality against Emotions, 18 Ağustos. <https://demostat.rs/en/vesti/dijalog/serbia-between-nato-and-russia-reality-against-emotions/175> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Diez, T. (2005). Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering Normative Power Europe, *Millennium Journal of International Studies*, 33(3), 613-636.

Diplomatic Portal (2016), Minister Dacic: Lavrov is One of Serbia'a Dearest Guests, 16 Aralık. <https://diplomaticportal.bidd.org.rs/minister-dacic-lavrov-is-one-of-serbias-dearest-guests/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Diplomatic Portal (2017), Dacic: The European Union is not Complete without the Balkan Region, 14 Temmuz. <https://diplomaticportal.bidd.org.rs/dacic-the-european-union-is-not-complete-without-the-balkan-region/> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

DW (2008), Serbia Voters Lean Toward Nationalist in Presidential Election, 21 Ocak. <https://www.dw.com/en/serbian-voters-lean-toward-nationalist-in-presidential-election/a-3080042> (Erişim Tarihi: 28.07.2021).

DW (2015), Serbia: A New Mediator in the Ukraine Conflict?, 1 Ocak <https://www.dw.com/en/serbia-a-new-mediator-in-the-ukraine-conflict/a-18165680> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

DW (2015a), German Minister Roth: EU Expansion is Also in Our Interest, 8 Nisan. <https://www.dw.com/en/german-minister-roth-eu-expansion-is-also-in-our-interest/a-18369610> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

DW (2015b), Serbian Leader Willing to Visit Srebrenica, 19 Haziran. <https://www.dw.com/en/serbian-leader-willing-to-visit-srebrenica/a-18527578> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

DW (2016), Serbo-Croatian Rivalry Fueling Arms Race in the Balkans, 15 Ocak. <https://www.dw.com/en/serbo-croatian-rivalry-fueling-arms-race-in-the-balkans/a-18983163> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

DW (2017), Mike Pence in Montenegro Urges Balkans to Turn away from Russia, 2 Ağustus. <https://www.dw.com/en/mike-pence-in-montenegro-urges-balkans-to-turn-away-from-russia/a-39943571> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

Dzihic, V. (2016). Border (Power) Politics Reborn in the Refugee Crisis: Contested Lines of Demarcation and the Re-emergence of Identity Conflicts: The Case of Serbia and Croatia, *Border Politics*, 51-62.

EACEA (2019), Population: Demographic Situation, Languages and Religions, Serbia, 28 Aralık. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-66_en (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

East, M. A. (1973). Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models. *World Politics*, *Cambridge University Press*, 25(4), 556-576.

East West Bridge (2013). Serbians Need to be Part of EU, First Deputy PM Says, 10 Mayıs. <http://www.ewb.rs/pressone.aspx?id=104> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Effral, M. ve Bencovitch, J. (1992). *Super Power and Client State in the Middle East: The Balance and Influence*, London: Routledge.

Ejdus, F. (2014). Beyond National Interests: Identity Conflict and Serbia's Neutrality toward the Crisis, *Südosteuropa*, 62(3), 348-362.

Elman, M. F. (1995). The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard, *British Journal of Political Science*, 25(2), 171-217.

Emini, D. ve Marku, D. (2018). Rethinking Security: Western Balkans as a Security Provider, *Institute for Democracy "Societas Civilis"*, Skopje.

Enriquez, J. (1999). Too Many Flags?, *Foreign Policy*, 116, 30-49.

EU Debates (2020), EU Warns Serbia, Kosovo over Israel Embassy Move to Jerusalem, 10 Eylül. <https://www.youtube.com/watch?v=Ct3ne9tjivE> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

EU Official Website, (2020), The Economy. 26 Kasım. https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/economy_en (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

EU Official Website, (2021), Goals and the Values of the EU, 16 Mart. https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

Euractiv (2017), Brnabic: If Forced to Choose, Serbia would Pick EU over Russia, 6 Temmuz. <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/brnabic-if-forced-to-choose-serbia-would-pick-eu-over-russia/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Euractiv (2017a), Serbia's EU Bid Leader Insists Belgrade is not 'Sitting on Two Chairs', 26 Ekim. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/serbias-eu-bid-leader-insists-belgrade-is-not-sitting-on-two-chairs/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Euractiv (2020), Serbia DropsDown World Press Freedom Index, 22 Nisan. https://www.euractiv.com/section/all/short_news/belgrade-serbia-drops-down-world-press-freedom-index/ (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Euractiv (2020a), Kosovo Deceives Serbia and the EU, Foreign Minister Tells UN, 22 Ekim. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/bosnia-deceives-serbia-and-the-eu-foreign-minister-tells-un/ (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Euractiv (2021), French Ambassador to Serbia: Bid to join the EU Non-negotiable, 8 Mart, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/french-ambassador-to-serbia-bid-to-join-the-eu-non-negotiable/ (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Euronews (2015), Aleksandar Vucic Becomes First Serbian Leader to Visit Albania, 27 Mayıs. <https://www.euronews.com/2015/05/27/aleksandar-vucic-becomes-first-serbian-leader-to-visit-albania> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Euronews (2019), EU-Western Balkans Summit: Is Enlargement in Sight?, 5 Temmuz. <https://www.euronews.com/2019/07/05/eu-western-balkans-summit-is-enlargement-in-sight-euronews-answers> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Euronews (2019a), Belgrade's Balancing Act: Serbia Plays both EU and Russia on Trade, 25 Ekim. <https://www.euronews.com/2019/10/25/belgrade-s-balancing-act-serbia-plays-both-eu-and-russia-on-trade> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Commission (2002). CARDS Assistance Programme to the Western Balkans – Regional Strategy Paper 2002-2006.

European Commission (2004), The European Union and the Western Balkans: Building the Future Together, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/financial_assistance/cards/publications/brochure_en.pdf (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

European Commission (2005), Regional Cooperation in the Western Balkans: A Policy Priority for the European Union.

European Commission (2006), Enlargement Strategy and Main Challenges 2006-2007, 8 Kasım. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf (Erişim Tarihi: 28.07.2021).

European Commission (2012), Stefan Füle European Commissioner for Enlargement and European Neighbourhood, ‘Policy Speech at the inauguration of President Nikolic’, Belgrade, 12 Haziran. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_12_432 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Commission (2013), Adopting a National Programme for Serbia under the IPA Transition Assistance and Institution Building Component for the Year 2013.

European Commission (2014), Jean-Claude Juncker, Candidate for the President of the European Commission, “A New Start for Europe (Speech/14/567),” Strasbourg, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_14_567 (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Commission (2014a), Serbia 2014 Progress Report, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2014/20140108-serbia-progress-report_en.pdf (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Commission (2015), Serbia 2015 Progress Report, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2015/20151110_report_serbia.pdf (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Commission (2016), Serbia 2016 Report, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_serbia.pdf (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Commission (2018), Communication from the Commission, A Credible Enlargement Perspective for and Enhanced EU Engagement with the Western Balkans, Strasbourg, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Commission, 2018a. EU-Western Balkans: Economic Relations, Investing in People, Infrastructures and Reforms.

European Commission (2020), EU Connectivity Agenda for the Western Balkans.

European Commission (2020a), Remarks by Commissioner Olivér Várhelyi at the Hearing on the EU Neighbourhood and Enlargement Policies at the Committee on Foreign and EU Affairs of the Italian Chamber of Deputies Rome, 10 Eylül.
https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/varhelyi/announcements/remarks-commissioner-oliver-varhelyi-hearing-eu-neighbourhood-and-enlargement-policies-committee_en (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Commission (2020), Serbia. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/serbia_en (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

European Commission Official Website (2021), Western Balkans Trade Picture, 26 Nisan. <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/western-balkans/#:~:text=Since%202000%2C%20the%20EU%20has,duties%20or%20limits%20on%20quantities/pdf-files/bueros/sofia/08091.pdf> (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

European Council (2003), EU-Western Balkans Summit Thessaloniki 21 June 2003 Declaration.

European Court of Auditors (2014). EU Pre-accession Assistance to Serbia, 19.

European Parliament (2016), Serbia's Role in Dealing with the Migration Crisis, European Parliament, Briefing, 5 Ekim.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589819/EPRS_BRI\(2016\)589819_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589819/EPRS_BRI(2016)589819_EN.pdf) (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Parliament (2016c), Serbia's Role in Dealing with the Migration Crisis, 5 Ekim.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589819/EPRS_BRI\(2016\)589819_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589819/EPRS_BRI(2016)589819_EN.pdf) (Erişim Tarihi: 31.07.2021).

European Parliament (2017), Serbia's Cooperation with China, the European Union, Russia and the United States of America,
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603854/EXPO_STU\(2017\)603854_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603854/EXPO_STU(2017)603854_EN.pdf) (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Parliament (2019), Remarks by Commissioner Oliver Varhelyi at the High-level Roundtable on the European Integration Process of the Western Balkans, Brussels, 3 Aralık. https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/varhelyi/announcements/remarks-commissioner-oliver-varhelyi-high-level-roundtable-european-integration-process-western_en (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

European Union External Action Service (2019), Military and Civilian Missions and Operations, 5 Mart. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en (Erişim Tarihi: 28.07.2021).

European Union External Action Website (2021), What is EULEX. <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,16> (Erişim Tarihi: 31.07.2021).

Eurostat (2021), International Trade in Goods, 6 Nisan. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

EWB (2019), Vucic and Thaçi in Munich: Slim Chances for an Agreement in the Near Future, 16 şubat. <https://europeanwesternbalkans.com/2019/02/16/vucic-thaci-munich-slim-chances-agreement-near-future/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

EWB (2019a), Serbia Adopts New IPAP with NATO, 8 Kasım. <https://europeanwesternbalkans.com/2019/11/08/serbia-adopts-new-ipap-with-nato/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

EWB (2020), Weapon Procurement and Military Neutrality: Where is Serbia's Defense Policy Heading?, 10 Ocak. <https://europeanwesternbalkans.com/2020/01/10/weapon-procurement-and-military-neutrality-where-is-serbias-defense-policy-heading/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Exit News (2020), 'Mutual Recognition', 'Republic of Kosovo' Removed from Draft Deal at Serbia's Request, 9 Eylül. <https://exit.al/en/2020/09/07/mutual-recognition-republic-of-kosovo-removed-from-draft-deal-at-serbias-request/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Faucompret, E. (2001). *The Dismemberment of Yugoslavia and the European Union*, Working Papers 2001012, University of Antwerp, Faculty of Business and Economics.

Fearon, J. D. (1998). Domestic Politics Foreign Politics and Theories of International Relations, *Annual Review of Political Science*, 1(1), 289-313.

FINABEL (2020), Serbian Military Expenditure: A Barrier to EU Membership, 4 Ağustos. <https://finabel.org/serbian-military-expenditure-a-barrier-to-eu-membership/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Financial Times (2013), Transcript of Interview with Serbia President Tomislav Nikolic, 28 Ekim. <https://www.ft.com/content/cb31760c-3c05-11e3-b85f-00144feab7de> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Financial Times (2015), Srebrenica Massacre Continues to Cast Long Shadow Over Balkans, 10 Temmuz. <https://www.ft.com/content/88f57bae-262c-11e5-9c4e-a775d2b173ca> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Financial Times (2017), Aleksandar Vucic Set for Certain Victory in Serbia Presidential Poll, 31 Mart. <https://www.ft.com/content/3062990e-1545-11e7-80f4-13e067d5072c> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Foot, R. (2006). Chinese Strategies in a US-Hegemonic Global Order: Accommodating and Hedging, *Royal Institute of International Affairs*, 82(1), 77-49.

Freedom House (2016), Europe and Eurasia Brace for Impact, Nation in Transit 2016, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2016/europe-and-eurasia-brace-impact> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Friedrich Ebert Stiftung (2011). *Western Balkans' Accession to the European Union: Mission (Im)possible*, Sofia: Bonn.

FPRI (2018), The Eurasian Economic Union: Putin's Geopolitical Project, Foreign Policy Research Institute (FPRI), <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/10/rpe-6-dragneva-final.pdf> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Gateva, E. (2015). *European Union Enlargement Conditionality*, New York: Palgrave MacMillian.

Geopolitical Intelligence Services (2017), Serbia Prepares to Change Course on Kosovo, 12 Aralık. <https://www.gisreportsonline.com/serbia-prepares-to-change-course-on-kosovo,politics,2415.html> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Global Fire Power (2021). Serbia Military Strength. https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=serbia (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Goetschel, L. (1998). The Foreign and Security Policy Interests of Small States in Today's Europe, 13-31. In *Small States Inside and Outside the European Union: Interests and Policies*. (Ed.). Laurent Goetschel, Dordrecht, Boston: Kluwer Academic Publishers.

Goetschel, L. (1999). Neutrality, a Really Dead Concept?. *Cooperation and Conflict*, 34 (2), 115-139.

Goetschel, L. (2013). Introduction to Special Issue: Bound to Be Peaceful? The Changing Approach of Western European Small States to Peace, *Swiss Political Science Review*, 19(3), 259-278.

Goh, E. (2005). *Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies*, Washington D.C.: East-West Center Policy Studies.

Government of The Russian Federation (2013), Talks Between Dimitry Medvedev and Serbian Prime Minister and Minister of Internal Affairs Ivica Dacic, 10 Nisan. <http://archive.government.ru/eng/docs/23846/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Grabbe, H. (2006). *The EU's Transformative Power: Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe*, Palgrave MacMillian UK.

Grabbe, H. (2014). Six Lessons of Enlargement Ten Years On: The EU's Transformative Power in Retrospect and Prospect, *Journal of Common Market Studies, Annual Review*, 52, 40-56.

Guardian (2014), European Leaders Fear Growth of Russian Influence Abroad, 17 Kasım. <https://www.theguardian.com/world/2014/nov/17/european-leaders-fear-growth-russian-influence-angela-merkel-vladimir-putin> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Guardian (2018), Now is Chance for Kosovo Deal, Says Serbian President but What a Cost?, 26 Nisan. <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/26/now-chance-kosovo-deal-serbian-president-what-cost-aleksandar-vucic> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Guzansky, Y. (2015). The Foreign-Policy Tools of Small Powers: Strategic Hedging in the Persian Gulf, *Middle East Policy*, 22(1), 112-122.

Haas, M. (2005). *Ideological Origins of Great Power Politics, 1789-1989*, Ithaca, NY: Cornell University Press.

Haggard, S. (1991). *Pathways from the Periphery: The Politics of Growth in the Newly Industrializing Countries*, Ithaca, NY: Cornell University Press.

Haitas, D. (2017). An Overview the Eurasian Economic Union and its Relationship with Serbia, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Novi Sad*, 51(3-2), 895–906.

Hajdari, İ. (2017). Power-Broking From Brussels: Serbia, Kosova Tensions Flex The EU's Foreign Policy Prowess, *UBT International Conference*, 90-98.

Handel, M. (2016). *Weak States in the International System*, London: Routledge.

Harknett, R. J. (1997). Alignment Theory and Interrelated Threats: Jordan and The Persian Gulf Crisis, *Security Studies*, 6(3), 112-153.

Haughton T. (2010). Vulnerabilities, Accession Hangovers and the Presidency Role: Explaining New EU Member States' Choices for Europe, *CES & Eastern Europe Working Paper Series*, 68.

Haukkala, H. (2011). The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighbourhood Policy, 45-64. In *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives*, (Ed.). Richard G. Whitman, Palgrave MacMillan.

Helsinki Bulletin (2013). Serbia: Towards EU at Long Last, 94.

Helsinki Bulletin (2015), Chairmanship of OSCE Drives Serbia Out in the Open, 118.

Helsinki Bulletin (2015a). Serbia: No Alternative to European Option, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 121.

Helsinki Bulletin (2016). Serbia Between Scylla And Charybdis, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 124.

Hermann, M. G. (2003). Assessing Leadership Style: A Traits Analysis. 178-214. In *The Psychological Assessment of Political Leaders: With Profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton*. (Ed.). Jerrold M. Post, Michigan: The University of Michigan Press.

Hermann, M. G. vd. (2001). Who Leads Matters: The Effects of Powerful Individuals, *International Studies Review*, 3(2), 83-131.

Hermann, M. G. (2002). Assessing Leadership Style: A Trait Analysis, *Social Science*.

Hey, J. A. K. (2003). Introducing Small State Foreign Policy. 1-12. In *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behaviour*. (Ed.). Jeanne A. K. Hey. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Hey, J. A. K. (2003). Refining Our Understanding of Small State Foreign Policy. 185-196. In *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*. (Ed.). Jeanne A. K. Hey, Boulder, Lynne Rienner Publishers.

Hoo, H. T. (2016). The Hedging Prong in India's Evolving China Strategy, *Journal of Contemporary China*, 25(1), 792-804.

Hopf T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory, *International Security*, 23(1), 171-200.

Hornung, J. W. (2014). Japan's Growing Hard Hedge Against China, *Asian Security*, 10(2), 97-122.

IMF (2021). Real GDP Growth. https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOORLD (Erişim Tarihi: 12.08.2021).

Inbar, E. (1977). Israel's Predicament in a New Strategic Environment, 155-174. In *The National Security of Small States in a Changing World*, (Eds.). Efraim Inbar ve Gabriel Sheffer, London: Frank Cass & Co. LTD.

International Court of Justice (2009), Written Statement by the Russian Federation, 16 Nisan. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/15628.pdf> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

International Policy Digest (2017), Serbia's Balancing Act, 11 Temmuz. <https://intpolicydigest.org/serbia-s-balancing-act/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

ISAC Fund (2013). *From Four Pillars of Foreign Policy to European Integration: Is There A Will for Strategically Orienting Serbia's Foreign Policy?*, Belgrade.

Jackson, V. (2014). Power, Trust, and Network Complexity: Three Logics of Hedging in Asian Security, *International Relations of the Asia-Pacific*, 14(3), 331–356.

- Jaquet, L. (1971). The Role of a Small State Within Alliance System, 57-70. In *Small States in International Relations*, (Eds.). August Schou ve Arne Olav Brundtland, Wiley-InterScience.
- Javanovic, M. (2010). Two Russias: On the Two Dominant Discourses of Russia in the Serbian Public, 1-18. In *Russia-Serbia Relations at the Beginning of XXI Century*, (Ed.). Zarko Petrovic, Belgrade: ISAC Fund.
- Jazbec, M. (2010). Small States and Diplomacy: An Indispensible, Though Much Diversified Relation, *Halduskultuur-Administrative Culture*, 11(1): 66-83.
- Jervis, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma, *World Politics*, 30(2), 167-214.
- Joenniemi, P. (1998). From Small to Smart: Reflections on the Concept of Small States, *Irish Studies in International Affairs*, 9. 61-62.
- Jovic, D. (2001). The Disintegration of Yugoslavia, A Critical Review Explanatory Approaches, *European Journal of Social Theory*, 4(1), 101-120.
- Juncos, A. E. (2011). Power Discourses and Power Practices: The EU's Role as a Normative Power in Bosnia, 83-99. In *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives*, (Ed.). Richard G. Whitmann, Palgrave MacMillian.
- Juvan, N. ve Grizold, A. (2017). The Complex of Security in the Western Balkans: Process and Issues, *Teorija in Praksa*, 54(2), 241-264.
- Karganovic, S. (2016), Instability and Uncertain Future in the Central Balkans Part I: Serbia, *Geopolitica*, 29 Ocak. <https://www.geopolitica.ru/en/article/instability-and-uncertain-future-central-balkans-part-i-serbia> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Keohane, R. O. (2006). Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics, 291-310. In *Small States in International Relations*. (Eds.). Christine

Ingebritsen, Iver Neumann, Sieglinde Gstohl ve Jessica Beyer, Seattle, University of Washington Press, s.55-76.

Ker-Lindsay, J. (2020), What was the Kosovo-Serbia Agreement? And why was the Inclusion of Israel so Controversial?, 18 Eylül. <https://www.youtube.com/watch?v=UCjtcxxPuTg> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

Knecht, T. (2010). *Paying Attention to Foreign Affairs: How Public Opinion Affects Presidential Decision Making*, Penn State University Press.

Knudsen, O. (2002). Small States, Latent and Extant: Towards a General Perspective, *Journal of International Relations and Development*, 5(2), 182-198.

Koga, K. (2018). Concept of 'Hedging' Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy in East Asia's Power Shift, *International Studies Review*, 20(4), 633-660.

Konitzer, A. (2011). Serbia between East and West, *Russian History*, 38(1), 103-124.

Korolev, A. (2016). Systemic Balancing and Regional Hedging: China-Russia Relations, *The Chinese Journal of International Politics*, 9(4), 375-397.

Kotchikian, A. (2008). The Dialectics of Small States, Foreign Policy Making in Armenia and Georgia, *Saarbrücken, VDM Verlag Dr. Müller*.

Kouskouvelis, I. I. (2015). 'Smart' Leadership in a Small State: The Case of Cyprus. 93-117. In *The Eastern Mediterranean in Transition: Multipolarity, Power and Politics*. (Eds.). Spyridon N.Litsas ve Aristotle Tziampiris, London: Ashgate Publishing.

Kovacevic, M. (2014). Small States, Identity and Europeanisation in the Western Balkans: An Analysis of Serbia's Foreign Policy After 2000, 31-46. In *Lessons Learned for the European Union: A Reflection on Stronger Co-operation in the Western Balkans for a Better European Future*, (Ed.). Marko Lovec, Faculty of Social Sciences.

- Kovacevic, M. (2018), Serbia's Foreign Policy Beyond the Kosovo Conundrum, 16 Mayıs. <https://www.ispionline.it/it/publicazione/serbias-foreign-policy-beyond-kosovo-conundrum-20509> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Kremlin (2014), Address by President of the Russian Federation, 12 Mart. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/page/422> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Kremlin (2014a), Interview to Politika Newspaper, 15 Ekim. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46806> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Krstic, M. (2011). The SFR Yugoslavia During The Cold War and Current Serbian Foreign Policy, *Antropologija*, 11(1), 21-44.
- Kuik, CC. (2008). The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China, *Contemporary Southeast Asia*, 30(2), 159-185.
- Kuik, CC. (2016). How Do Weaker States Hedge? Unpacking ASEAN States' Alignment Behavior Towards China, *Journal of Contemporary China*, 25(100), 500-514.
- Lake, D. A. (2009). *Hierarchy in International Relations*, Cornell University Press.
- Larson, D. W. (1991). Bandwagoning Images in American Foreign Policy: Myth or Reality. 85-111. In *Dominoes and Bandwagons: Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland*. (Eds.). Robert Jervis ve Jack Snyder, Oxford University Press, New York.
- Lee, J. (2012). Hedging Against Uncertain Future: The Response of East Asian Secondary Powers to Rising China, *International Political Science Association XXII World Congress of Political Science*.
- Lee, J. (2017). Hedging Strategies of the Middle Powers in East Asian Security: The Cases of South Korea and Malaysia, *East Asia*, 34(1).
- Lees, L. (1997). *Keeping Tito Afloat: The United States, Yugoslavia and the Cold War*, University Park: PN: Pennsylvania State University Press.

- Lim D. J. and Cooper, Z. (2015). Reassessing Hedging: The Logic of Alignment in East Asia. *Security Studies*, 24(4), 696–727.
- Lippmann, W. (1995). *Essays in Public Philosophy*, Little Brown.
- Ljubojevic, A. (2017). *Frames of Acceptance of International Criminal Justice in Serbia*, International Nuremberg Principles Academy.
- Magurean, ME. (2017). (De)Constructing Serbian Russophilia in The Context of the Crisis in Ukraine, *Europolity*, 11(1), 63-86.
- Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction In Terms?, *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235-285.
- Manners, I. (2009). The Concept of Normative Power in World Politics, *Danish Institute for International Studies*.
- Matsuda, Y. (2012). Engagement and Hedging: Japan's Strategy towards China, *SAIS Review of International Affairs*, 32(2), 109-119.
- McFaul, M. (2020). Putin, Putinism, and the Domestic Determinants of Russian Foreign Policy, *International Security*, 45(2), 95-139.
- Mearsheimer, J. J. (2010). The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia, *The Chinese Journal of International Politics*, 3(4), 381-396.
- Medeiros, E. S. (2005). Strategic Hedging and the Future of Asia-Pacific Stability, *Washington Quarterly*, 29(1), 145-167.
- Meseznikov, G. (2020), Stuck in the Russian Web, 26 Kasım. <https://visegradinsight.eu/serbia-stuck-in-the-russian-web/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Minic, J. ve Dukanovic, D. (2016). Serbia, 67-92. In *Advocacy Strategy for the EU Integration of the Western Balkans Guidelines*, Visegrad Fund, European Movement in Serbia.

Mingst, K. A. (2008). Essentials of International Relations, London: Norton & Company.

Ministry of Defence Republic of Serbia, Partnership for Peace. <http://www.mod.gov.rs/eng/4358/partnerstvo-za-mir-4358> (Erişim Tarihi: 28.07.2021).

Ministry of Defence Republic of Serbia (2019), Strategy of National Security of the Republic of Serbia, 27 Aralık. http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/2019/Strategy%20of%20National%20Security%20of%20the%20Republic%20of%20Serbia.pdf (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Ministry of Defence Republic of Serbia (2019a), Strategy of Defence of the Republic of Serbia, 27 Aralık. http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/2019/Strategy%20of%20Defence%20of%20the%20Republic%20of%20Serbia.pdf (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Ministry of Defence Republic of Serbia (2019b), Successful Military Cooperation between Serbia and Russia, 17 Ocak. <http://www.mod.gov.rs/eng/13545/uspesna-vojna-saradnja-srbije-i-rusije-13545> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Ministry of Defence Republic of Serbia (2019c), Minister Vulin: Vucic has the Support of the Serbian Armed Forces for Military Neutrality Policy, 28 Kasım. <http://www.mod.gov.rs/eng/14757/ministar-vulin-vucic-ima-podrsku-vojske-srbije-za-politiku-vojne-neutralnosti-14757> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Ministry of Defence Republic of Serbia (2019ç), Minister Vulin Presented the Defense and National Security Strategies of the Republic of Serbia at the National Assembly, 24 Aralık. <http://www.mod.gov.rs/eng/14848/ministar-vulin-u-skupstini-predstavio-strategije-odbrane-i-nacionalne-bezbednosti-republike-srbije-14848> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Ministry of Defence Republic of Serbia (2021), Current Multinational Operations. <http://www.mod.gov.rs/eng/4366/aktuelne-multinacionalne-operacije-4366> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Ministry of European Integration Government of the Republic of Serbia (2015), Chapter 35 European Union Common Position, Chapter 35 European Union Common Position, 30 Kasım. http://www.mei.gov.rs/upload/documents/pristupni_pregovori/pregovaracke_pozicije/ch35_common_position_eu.pdf (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Ministry of European Integration Government of the Republic of Serbia (2017),. Jadranka Joksimovic: We are not a Russian Trojan Horse in Europe, 28 Temmuz. <http://www.mei.gov.rs/eng/news/440/189/335/details/jadranka-joksimovic-we-are-not-a-russian-trojan-horse-in-europe/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia (2015), Minister Dacic Attends 3rd EU-SEE Summit in Split, 27 Mart. <https://www.mfa.gov.rs/en/about-the-ministry/minister/ministry-speeches/14009-minister-dacic-attends-3rdeu-see-summit-in-split> (Erişim Tarihi: 31.07.2021).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia (2015a), Interview: Ivica Dacic Speaks for Danas Daily, 12 Ocak. <http://www.msp.gov.rs/en/about-the-ministry/minister/minister-interviews/16073-interview-ivica-dacic-speaks-for-danas-daily> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2015), Sergey Lavrov, 'Russia's Priorities in Europe and the World', 28 Ocak. http://www.mid.ru/en/web/guest/maps/rs/-/asset_publisher/GLz7aPgDnSfP/content/id/916716 (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia (2015a), Minister Dacic Attends 3rd EU-SEE Summit in Split, 27 Mart. <http://www.mfa.gov.rs/en/about-the-ministry/minister/ministry-speeches/14009-minister-dacic-attends-3rdeu-see-summit-in-split> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

- Mjoset, L. (1997). Historical Meanings of Europeanisation, *ARENA Working Paper*, 24.
- Moravcsik, A. (1997). Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics, *International Organization*, 51(4), 512-530.
- Moravcsik, A. (2010). Europe, the Second Power, *Current History*, 109(725), 91-98.
- Mouritzen, H. (1994). Testing Weak Power Theory: Three Nordic Reactions to the Soviet Coup and Disintegration 1991, 156-177. In *European Foreign Policy, The EU and Changing Perspectives in Europe*. (Eds.). Walter Carlsnaes ve Steve Smith,, London: Sage.
- Mouritzen, H. ve Wivel, A. (2005). *The Geopolitics of Euro-Atlantic Integration*, New York, Routledge.
- Mowle, T.S. (2003). Worldviews in Foreign Policy: Realism, Liberalism, and External Conflict Author(s), *Political Psychology*, 24(3), 561-592.
- Murphy, A. M. (2017). Great Power Rivalries, Domestic Politics and Southeast Asian Foreign Policy: Exploring the Linkages, *Asian Security*, 13(3), 165-182.
- N1 (2018), Serbian President Says Kosovo Policy Has Failed, 24 Eylül. <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a422648/Serbian-president-says-Kosovo-policy-has-failed.html> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- N1 (2019), France and Serbia Sign 18 Documents, Including One on Mistral Missiles, 15 Temmuz. <https://rs.n1info.com/english/news/a499957-belgarde-and-paris-sign-18-documents/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- N1 (2019a), Analyst: Serbia has No Economic Benefit from Agreement with the Eurasian Union, 21 Eylül. <https://rs.n1info.com/english/news/a527810-analyst-serbia-has-no-economic-benefit-from-agreement-with-the-eurasian-union/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

N1 (2020), Dacic Continue to Campaign to Revoke Recognition of Kosovo, 7 Ocak. <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a558577/Dacic-to-continue-campaign-to-revoke-recognition-of-Kosovo.html> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

N1 (2020a), SIPRI: Serbian Military Spending Rises 43 percent in 2019, 27 Nisan. <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a593348/SIPRI-Serbian-military-spending-rises-43-percent-in-2019.html> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

N1 (2020b), Mixed Reactions to Belgrade-Pristina Agreement from Kosovo and Serbia, 5 Eylöl. <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a636633/Mixed-reactions-to-Belgrade-Pristina-agreement-from-Kosovo-and-Serbia.html> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

N1 (2021), Vucic Says Belgrade not Interested in Creating Greater Serbia, N1, 22 Nisan. <https://rs.n1info.com/english/news/vucic-says-belgrade-not-interested-in-creating-greater-serbia/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

National Assembly of the Republic of Serbia, European Integration. <http://www.parlament.gov.rs/activities/european-integration.4019.html> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

National Democratic Institute (2008). Serbia's May 2008 Elections A Pre-election View from Belgrade.

National Security Strategy Republic of Serbia (2009), Belgrade, October. <https://www.files.ethz.ch/isn/156807/SerbiaNationalSecurityEnglish2009.pdf> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Nations Online, Country Profile: Serbia, <https://www.nationsonline.org/oneworld/serbia.htm> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Nelaeva, G. ve Semenov, A. (2016). EU-Russia Rivalry in the Balkans: Linkage, Leverage and Competition (The Case of Serbia), *Romanian Journal of European Affairs*, 16(3), 56-71.

Neumann, I. B. ve Gstöhl, S. (2006). Introduction: Lilliputians in Gulliver's World?. 3-36. In *Small States in International Relations*. (Eds.). Christine Ingebritsen ve Iver B. Neumann ve Sieglinde Gstöhl ve Jessica L. Beyer, Seattle, WA: University of Washington Press.

New Eastern Europe (2020), President Vucic's Bizarre Interview and What It Reveals About the Upcoming Serbia-Kosova Dialogue, 2 Eylül. <https://neweasterneurope.eu/2020/09/02/president-vucics-bizarre-interview-and-what-it-reveals-about-the-upcoming-serbia-kosovo-dialogue/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Newsweek (2019), Will Kosovo and Serbia Swap Territory? A Look At The Latest Proposal to End A Frozen Conflict, 8 Eylül. <https://www.newsweek.com/will-kosovo-and-serbia-swap-territory-look-latest-proposal-end-frozen-1053237> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Noreen, E. ve Sjöstedt, R. ve Angström, J. (2017). Why Small States Join Big Wars: The Case of Sweden in Afghanistan 2002–2014. *International Relations*, 31(2), 1-24,

NUPI (2017), Serbian Prime Minister on EU Integration and the Regional Cooperation, 23.Kasım. <https://www.youtube.com/watch?v=rPFX14zzMIM> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

NUPI (2020), Serbian Prime Minister on EU Integration and Regional Cooperation, 23 Kasım. <https://www.youtube.com/watch?v=rPFX14zzMIM> (Erişim Tarihi: 31.07.2021).

O'Brien, R. ve Williams, M. (2007). *Global Political Economy, Evolution and Dynamics*, New York: Palgrave Macmillan.

Official Website of Council of the European Union (2021), Serbia: Status of Negotiations, 23 Nisan. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/serbia/> (Erişim Tarihi: 21.08.2021).

Official Website of European Union (2017), President Jean-Claude Juncker's State of the Union Address 2017, 13 Eylül. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_17_3165 (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Official Website of European Union (2021), Common Regional Market, 12 Ocak. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/common-regional-market_en (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

Official Website of European Union (2021a), 'Serbia: Financial Assistance Under IPA II', European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations, 22 Mart. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/serbia_en (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Official Website of United Nations (2018), General Assembly Adopts Resolution Recognizing Right of Return by Refugees, Internally Displaced Persons to Abkhazia, Georgia, 15 Mayıs. <https://www.un.org/press/en/2008/ga10708.doc.htm> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

Onuf, N. (1989). *Worlds of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, Columbia: University of South Carolina Press.

OSCE (2015), Constructive Spirit at 22nd OSCE Ministerial Council Laid Solid Foundations for Continuing Dialogue on Europe's Security Challenges, Says Chairperson Dacic, 5 Aralık. <https://www.osce.org/cio/207056> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

OSCE (2015a), Serbia Reveals Chairmanship Priorities Pledging to Rebuild Trust and Confidence in OSCE Region, 15 Ocak. <https://www.osce.org/cio/134821> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

OSCE (2017), Three Years of Russia's Attempted Annexation of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol (Ukraine), 17 Mart. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/5/307196.pdf> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

OSW (2017), Serbia: Prime Minister Vucic's Sweeping Victory in the Presidential Race, 5 Nisan. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2017-04-05/serbia-prime-minister-vucics-sweeping-victory-presidential-race> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Pace, M. (2007). The Construction of EU Normative Power, *Journal of Common Market Studies*, 45(5), 1041-1064.

Papadakis, M. ve Starr, H. (1991). Opportunity, Willingness and Small States: The Relationship between Environment and Foreign Policy, 409-432. In *New Directions in the Study of Foreign Policy*. (Eds.). Charles F. Hermann ve Charles W. Kegley ve James N. Rosenau, London: Harper Collins Academics.

Papadimitriou, D. ve Petrov, P. (2013). State Building without Recognition: A Critical Prospective of the European Union's Strategy in Kosovo (1999-2010), 121-137. In *European Integration and Transformation in the Western Balkans: Europeanization or Business as Usual?*, (Ed.). Arolda Elbasani, Routledge.

Pape, R. (2005). Soft Balancing against the United States, *International Security*, 30(1), 7-45.

Partnership for Peace Presentation Document, Republic of Serbia, 27 Temmuz. http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/mvs/Prezentacioni_dokument_eng.pdf (Erişim Tarihi: 28.07.2021).

Paul, T. V. (2005). Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy, *International Security*, XXX/1.

Paul, T. V. (2018). *Restraining Great Powers: Soft Balancing from Empires to the Global Era*, New Heaven & London Yale University Press.

Perovic, J. (2007). The Tito–Stalin Split: A Reassessment in Light of New Evidence, *Journal of Cold War Studies*, 9(2):32-63.

Perovci, J. (2011). Josip Broz Tito, 131-159. In *Mental Maps in the Early Cold War Era 1945-68*. (Eds.). Steven Casey ve Jonathan Wright, Palgrave MacMillian UK.

Pescanik (2015), False Bottom of Serbia, 3 Eylül. <https://pescanik.net/false-bottom-of-serbia/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Petrovic, Z. (2010). Russian-Serbian Strategic Partnership: Scope and Content, 25-40. In *Russia-Serbia Relations at the Beginning of XXI Century*, (Ed.). Zarko Petrovic, Belgrade: ISAC Fund.

Pivovarenko, A. (2014). Modern Russia in the Modern Balkans: Soft Power through Investment, *RIAC*.

Politico (2016), Serbia's Latest would-be Savior is a Modernizer, a Strongman - or both, 14 Nisan. <https://www.politico.eu/article/aleksandar-vucic-serbias-latest-savior-is-a-modernizer-or-strongman-or-both/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Politico (2017), EU the Biggest Loser in Serbia's Elections, 5 Nisan. <https://www.politico.eu/article/aleksandar-vucic-eu-the-biggest-loser-in-serbia-elections-eu-the-biggest-loser-in-serbias-elections/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Politico (2017a), Aleksandar Vucic: Tito was a Very Smart Guy, 6 Nisan. <https://www.politico.eu/article/q-and-a-with-aleksandar-vucic-serbia-prime-minister-president-election/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Politico (2017b), Kosovo, Serb Dispute Threatens to Derail Balkan Peace, 24 Ekim. <https://www.politico.eu/article/eu-kosovo-serbia-train-dispute-eu-mogherini-vucic-thaci/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Poltermann, A. (2014), Serbia Caught between Two Chairs? Does Serbia want to be Part of Russian Sphere of Influence or Join the European Union?, 10 Aralık. <https://rs.boell.org/en/2014/12/10/serbia-caught-between-two-chairs-does-serbia-want-be-part-russian-sphere-influence-or> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

Poltermann, A. (2015), Dispute over Serbia's Course, 8 Temmuz. <https://rs.boell.org/en/2015/07/08/dispute-over-serbia%E2%80%99s-course> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Poltermann, A. ve Petric, P. (2016), The Meaning of Vucic's Election Victory for Serbia and the EU, Belgrade, 6 Mayıs. <https://rs.boell.org/en/2016/05/06/meaning-vu%C4%8Di%C4%87s-election-victory-serbia-and-eu> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Ponomareva, E. (2020). Quo Vadis, Serbia?: A Multi-Vector Policy As A Way to Retain Political Agency, *Russia in Global Affairs*, 18(1), 158-179.

Presidency Conclusions (2006), 15/16 Temmuz. https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/90111.pdf (Erişim Tarihi: 28.07.2021).

Qehaja, F. (2018). Acting against the Normalization: Serbia's Diplomatic Offensive on Kosovo. 39-50. In *Threats and Challenges to Kosovo's Sovereignty*. (Eds.). David L. Phillips ve Lulzim Peci, Institute for the Study of Human Rights, Columbia University.

Radio Slobodna Evropa (2015), Serbia Faces Pressure in Presiding Over OSCE, 19 Ocak. <https://www.slobodnaevropa.org/a/serbia-face-pressurein-presiding-over-osce/26801699.html> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Radoman, J. (2012). Serbia and NATO: From Enemies to (almost) Partners, *Belgrade Centre for Security Policy*, Working Paper, 2.

Ramani, S. (2016), Why Serbia is Strengthening its Alliance with Russia, 15 Şubat. https://www.huffpost.com/entry/why-russia-is-tightening-_b_9218306 (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Reljic, D. (2016). Russia Gives Serbia the Choice: Satellite or Bargaining Chip, 25-29. In *Conceivable Surprises Eleven Possible Turns in Russia's Foreign Policy*. (Eds.). Sabine Fischer ve Margarete Klein, SWP Resaerch Paper 10, Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik.

Reszczynski, L. (2010). From Isolation to Stabilization: The New Opening in Serbian Foreign Policy. *Nova Srpska Politicka Misao*, 12 Mayıs. <http://www.nspm.rs/nspm-in-english/from-isolation-to-stabilization-%E2%80%93-the-new-opening-in-serbian-foreign-policy.html?alphabet=1> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Reuters (2008), EU Says Tadic Win Brings Serbia Closer to Europe, 4 Şubat. <https://www.reuters.com/article/uk-serbia-election-eu-idUKL0316547620080204> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Reuters (2012), Serbian Tells Putin He will not Trade Kosova for EU, 26 Mayıs. <https://in.reuters.com/article/us-russia-serbia/serbian-tells-putin-he-will-not-trade-kosovo-for-eu-idUSBRE84P0DP20120526> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Reuters (2014), EU Candidate Serbia Says Will Not Exploit Russian Embargo, 22 Ağustos <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-sanctions-serbia/eu-candidate-serbia-says-will-not-exploit-russian-embargo-idUSKBN0GM12120140822> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Reuters (2017), Go West, VP Pence Tells Balkan Leaders, 2 Ağustos. <https://www.reuters.com/article/us-usa-balkans-pence-idUSKBN1AI166> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

Reuters (2019), Vucic: Accept Reality, Serbia does not Control Kosovo, 27 Mayıs. <https://www.reuters.com/article/us-serbia-kosovo/accept-reality-serbia-does-not-control-kosovo-vucic-idUSKCN1SX1U2> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Reuters (2020), Serbian Purchase of Missile Defence System Shows Ties Deepening with China, 3 Ağustos. <https://www.reuters.com/article/us-serbia-arms-china-idUSKBN24Z171> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Rickli, J. M. (2008). European Small States' Military Policies After the Cold War: From Territorial to Niche Strategies, *Cambridge Review of International Affairs*, 21(3). 307-325.

RFE/RL (2017), Belgrade's Balancing Act between East and West Tested by Ukraine, 19 Kasım. <https://www.rferl.org/a/balkans-without-borders-belgrade-balancing-act-ukraine-russia/28862554.html> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

RFE/RL (2017a). Kosovo's President Accuses Belgrade Of Provocation Over Train, 16 Ocak. <https://www.rferl.org/a/kosovo-thaci-serbia-train-provocation/28237112.html> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

RFE/RL (2020), Some Pro-Russian Voices Tamed in Serbia, But Vucic Keeping His Options Open, 10 Kasım. <https://www.rferl.org/a/some-pro-russian-voices-tamed-in-serbia-but-vucic-keeping-options-open/30940585.html> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

RFE/RL (2020a), EU Says Accession for Balkan Countries Still Possible, 17 Şubat. <https://www.rferl.org/a/eu-says-accession-for-balkan-countries-still-possible/30437871.html> (Erişim Tarihi: 31.07.2021).

Risse-Kappen, T. (1991). Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies, *World Politics*, 43(4), 479-512.

Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Politics, *World Politics*, 51(1), 144-172.

Rosenau, J. (1966). Pre-theories and Theories of International Politics, 3-92. In *Approaches to Comparative and International Politics*. (Ed.). Robert B. Farrell, Evanston, IL: Northwestern University Press.

Rothstein, R. L. (1968). *Alliances and Small Powers*, New York: Columbia University Press.

Rotta, A. (2008). Promoting Regional Cooperation: The EU in South Eastern Europe, *The International Spectator*, 43(1), 57-72.

Roy, D. (2007). Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning?. *Contemporary Southeast Asia*, 27(2), 305-322.

RT (2018), Serbian President: Some EU Countries are Hypocrites on Kosovo Issue, 5 Ekim. <https://www.youtube.com/watch?v=TtPRvprS2m0> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

RT (2019), Art of The Drill? Vuk Jeremic, Former Serbian Minister of Foreign Affairs, 24 Ekim. <https://www.youtube.com/watch?v=plshm5YkB-w> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

RT (2016), Zakharova: Special Humiliation for Serbia to be Dragged into After NATO Fatal US Bombings, 22 şubat. <https://www.rt.com/news/333218-serbia-joining-nato-humiliating/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Russett, B. ve Star, H. (1992). *World Politics The Menu For Choice*, W.H. Freeman and Company, New York.

Sabic, S. S. (2017). The Impact of the Refugee Crisis in the Balkans: A Drift Towards Security, *Journal of Regional Security*, 12(1), 51-74.

Sadakata, M. (2006). The Balkans between the EU and NATO: Focusing on the Former Yugoslavia, *Romanian Journal of European Affairs*, 6(3), 38-45.

Sadakata, M. (2016). Yugoslav Heritage and Serbian Foreign Policy. 58-68. In *Globalized World: Advantage and Disadvantage*, (Eds.). Branislav Dordevic ve Taro Tsukimura ve Ivona Laevic, Belgrade.

Saggu, E. H. (2019). Kosovo Crucified: Narratives in the Contemporary Serbian Orthodox Perception of Kosovo, *Religions*, 10(10).

SAIS Events (2015), Serbia's Strategic Choices: Prime Minister of Serbia, Aleksandar Vucic, 4 Haziran. (SAIS Events, 2015). <https://www.youtube.com/watch?v=mhfEbHK7f8Y> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Salzburg Forum (2006). EU Strategy Declaration of the Salzburg Forum G6 (Wachau), 27-28 July.

- Samorukov, M. (2020). Russia-Serbia Special Relationship Is On Borrowed Time. Carnegie Moscow Center, 24 Haziran. <https://carnegie.ru/commentary/82156> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Sauer, T. (2017). The Origins of the Ukraine Crisis and the Need for Collective Security Between Russia and the West, *Global Policy*, 8(1), 82-91.
- Schimmelfennig, F. (2013). Beyond the Golden Carrot of Conditionality: How the EU Influences Countries Across Its Borders, *Idee*, 34(6), 14-19.
- Schmidt, P. (2016). Reasons for Big “Blunders”—EU Policy towards Ukraine, *L’Europe En Formation*, 381, 73-100.
- Schroeder, P. (1994). Historical Reality vs. Neo-Realist Theory. *International Security*, (19)1.
- Schweller, R. L. (1992). Domestic Structure and Preventive War: Are Democracies More Pacific?, *World Politics*, 44(2), 243-269.
- Schweller, R. L. (1994). Bandwagoning for Profit: Bringing The Revisionist State Back In, *International Security*, 19(1), 72-107.
- Sebek, N. (2017), Serbian Presidential Elections: Bravely Forward towards the Past, 7 Nisan. <https://www.boell.de/en/2017/04/07/serbian-presidential-elections-bravely-forward-towards-past> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Secieru, S. (2019). Russia in the Western Balkans: Tactical Wins, Strategic Setbacks, *European Union Institute for Security Studies*, 8.
- See, S. T. (2009). Riding the Chinese Dragon: Singapore’s Pragmatic Relationship with China, 21-45, In *The Rise of China, Responses from Southeast Asia and Japan*, (Ed.). Jun Tsunekawa, Tokyo: National Institute of Defense Studies.
- Seger, P. (2014). The Law of Neutrality, 89-270. In *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*, (Eds.). Andrew Clapham ve Paola Gaeta, Oxford: Oxford University Press.

- Semanic, H. (2016). Hungary, 95-109. In *Advocacy Strategy for the EU Integration of the Western Balkans Guidelines*, Visegrad Fund, European Movement in Serbia.
- Seroka, J. (2010). Serbian National Security and Defense Strategy: Forever Wandering in the Wilderness?, *Journal of Slavic Military Studies*, 23(3), 438–460.
- Simic, P. (2013). Serbia: Continuity and Change After 2012 Elections, *International Relations Quarterly*, 4(1).
- Simpson, A. W. (2018). Realism, Small States and Neutrality. 119-130. In *Realism in Practice: An Appraisal*. (Eds.). Davide Orsi ve J. R. Avgustin ve Max Nurnus, E-International Relations Publishing.
- Smith, K. E. (1997). The Use of Political Conditionality in EU's Relations with Third Countries: How Effective, *EUI Working Paper*, 7.
- Smith, K. E. (2003). *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Cambridge: Polity Press.
- Snyder, J. (1991). *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Spasojevic, D. (2016). Serbian Political Parties and the Kosovo Question, 106-129. In *Kosovo and Serbia: Contested Options and Shared Consequences*, (Eds.). Leandrit I. Mehmeti ve Branislav Radeljic, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh
- Spechler, D. R. (2010). Russian Foreign Policy During the Putin Presidency, *Problems of Post-Communism*, 57(5), 35-50.
- Spiegel International (2019), I Would Probably Be Hanged in Brussels, 22 Kasım. <https://www.spiegel.de/international/europe/interview-with-serbian-president-aleksandar-vucic-a-1297616.html> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Sputnik (2015), Russia Backed Old Friend Vetoing UN Condemnation of Serbia, 9 Temmuz. <https://sputniknews.com/analysis/201507091024399587/> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

- Steinberg, R. H. (2002). In the Shadow of Law or Power? Consensus-based Bargaining and Outcomes in the GATT/WTO, *International Organization*, 56(2), 339-374.
- Stojanovic, J. (2013). EU Political Conditionality Towards Serbia: Membership Prospects vs. Domestic Constraints, 54-70. In *European Integration and Transformation in the Western Balkans*, (Ed.). Arolda Elbasani, Routledge.
- Stojkovic, D. ve Glisic, M. (2018). Serbia's Military Neutrality: Is It Economically Beneficial?. *Defence and Peace Economics*, 31(5).
- Stojic, M. (2011). The Changing Nature of Serbian Political Parties' Attitudes Towards Serbian EU Membership, *Sussex European Institute*.
- Stratulat, C. (2014). EU Integration and Party Politics in the Balkans, *European Policy Centre Issue Paper*, 77.
- Stronski, P. ve Himes, A. (2019). Russia's Game in the Balkans, *Carnegie Endowment for International Peace*.
- Stronski, P. ve Sokolsky, R. (2017). The Return of Global Russia: An Analytical Framework, *Carnegie Endowment for International Peace*.
- Subedi, S. P. (1993). Neutrality in a Changing World: European Neutral States and the European Community, *International & Comparative Law Quarterly*, 42(3).
- Subotic, J. (2011). Europe is a State of Mind: Identity and Europeanization in the Balkans. *International Studies Quarterly*, 55, 309-330.
- Subotic, M. ve Igrutinovic, M. (2019). Ambivalence of the Serbian Strategic Culture. 187-209. In *Strategic Culture in Russia's Neighborhood: Change and Continuity in an In-Between Space*. (Eds.). Katalin Miklóssy ve Hanna Smith, New York-London: Lexington Books.
- Szpala, M. (2014). Russia in Serbia – Soft Power and Hard Interests, *OSW Commentary Archive of European Integration*, 150.

Szpala, M. (2016). Hostages to Dialogue. The Process of Normalizing Serbian-Kosovar Relations, *Center for Eastern Studies*, 124.

TASS (2013), Russia, Serbia Sign Strategic Partnership Declaration, 24 Mayıs. <https://tass.com/russia/693906> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

TASS (2015), Quarrelling with Friends for Sake of Joining EU is Suicidal for Serbia – FM, 2 Eylül. <https://tass.com/world/818274> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

TASS (2015a), PM Vucic: Serbia to Remain Russia’s Friend but for Rational Reasons, 27 Ekim. <http://tass.com/world/832166> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

TASS (2015b), Serbia Tired of Waiting for Accession to EU, 20 Mayıs. https://tass.com/world/795681?_ga=2.55915307.1614504828.15755827922102468601.1575236417 (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

TASS (2016), Serbia Plans to Sign Free Trade Zone Agreement with Eurasian Economic Union, 3 Kasım. <https://tass.com/economy/910479> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

TASS (2018), Serbian Top Diplomats Speak against ‘Either with Us or against Us’ Choice, 21 Şubat. <https://tass.com/politics/990995> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

TASS (2019), Defense Minister: Serbia will not Join NATO as long as Vucic Remains President, 13 Mayıs. <https://tass.com/defense/1057929> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

TASS (2019a), President: Serbia will not Join NATO or CSTO, 22 Kasım. <https://tass.com/world/1091715> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Tessman, B. F. (2012). System Structure and State Strategy: Adding Hedging to the Menu, *Security Studies*, 21(2), 192-231.

The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia (2019), Ambassador Fabrizi Interview for Kurir – Serbia Keeps Progressing on its EU Path, 29 Ekim. <https://europa.rs/ambassador-fabrizi-interview-for-kurir-serbia-keeps-progressing-on-its-eu-path/?lang=en> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

The Government of the Republic of Serbia (2020a), Washington Agreement Proof of Success of Serbia's Foreign Policy, 4 Eylül. <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/160653/washington-agreement-proof-of-success-of-serbias-foreign-policy.php> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

The Irish Times (2017), Provocative Train Brings Serbia and Kosovo to Brink of Conflict, 15 Ocak. <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/provocative-train-brings-serbia-and-kosovo-to-brink-of-conflict-1.2937863> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2017), Statement by Russia's Ministry of Foreign Affairs on Kosovo Settlement, 17 Şubat. https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/354022 (Erişim Tarihi: 30.07.2021).

The World Factbook (2020), Serbia. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/serbia/> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Thorhallsson, B. (2006). The Size of States in the European Union: Theoretical and Conceptual Perspectives, *Journal of European Integration*, 28(1), 7-31.

Thorhallsson, B. (2018). Studying Small States: A Review, *Centre for Small State Studies*, 1(1), 17-34.

Toje, A. (2010). The EU Security Strategy Revised: Europe Hedging Its Bets, *European Foreign Affairs Review*, 15(2), 171-190.

Torralba, R. M. (2014). Belgrade at Crossroads: Serbian-Russian Relations in Light of the Ukraine Crisis, *Elcano Royal Institute of International and Strategic Studies*, 63.

- Trauner, F. (2008). The Europeanisation of the Western Balkans: Deconstructing the EU's Routes of Influence in Justice and Home Affairs, *ECPR Fourth Pan-European Conference on EU Politics*, Riga.
- Trenin, D. (2014). The Ukraine Crisis and the Resumption of Great-Power Rivalry, *Carnegie Moscow Center*.
- Trenin, D. (2015). Russian Foreign Policy as Exercise in Nation Building, 30-41, In *Russia's Foreign Policy: Ideas, Domestic Politics and External Relations*, (Eds.). David Cardier ve Margot Light, Palgrave.
- Triantaphyllou, D. (2002). The Balkans Today: The EU and the Region, *Marmara Journal of European Studies*, 10(2), 65-82.
- Troncota, M. (2019). The Challenges of 'Sitting on Two Chairs': Testing Serbia's Neutrality Policy in the Ukrainian Crisis, *Europolity*, 13(2), 31-64.
- UNDP (2020). Human Development Report 2020, The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene. http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/SRB.pdf (Erişim Tarihi: 27.07.2021).
- Vaicekauskaitė, Z. M. (2017). Security Strategies of Small States in Changing World, *Journal on Baltic Security*, 3(2), 7-15.
- Varga, B. (2016). Belgrade and Kiev Between Brussels and Moscow, 169-215. In *The Warp of Serbian Identity: Anti-Westernism, Russophilia, Traditionalism*, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia.
- Vayrynen, R. (1971). On the Definition and Measurement of Small Power Status, *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*, 6(1), 91-102.
- Vayrynen, R. (1997). Persisting Despite Doubts. 1-36. In *National Security of Small States in a Changing World*. (Eds.). Efraim Inbar ve Gabriel Sheffter, Routledge, London.

- Vellut, J.L. (1967). Smaller States and the Problem of War and Peace: Some Consequences of the Emergence of Smaller States in Africa, *Journal of Peace Research*, 4(3), 252-269.
- Vesnic-Allujevic, L. (2012). European Integration of Western Balkans: From Reconciliation to Europe Future, *European View*, 11(2).
- Vidal, L. ve Pelegrin, A. (2017). Hedging Against China: Japanese Strategy towards a Rising Power, *Asian Security*, 14(2), 1-19.
- Vidra, R. K. (2013). The Pragmatic Little 'Red Dot': Singapore's US Hedge against China, (Ed.). Nicholas Kitchen, SR015, LSE IDEAS, *London School of Economics and Political Science*, London, UK.
- Vital, D. (1967). *The Inequality of States: A Study of the Small Power in International Relations*, Oxford: Clarendon Press.
- Vital, D. (1971). *Survival of Small States: Studies in Small Power/Great Power Conflict*, Oxford University Press, Washington, DC.
- Vitorovic, D. (2020), The Impossible Trinity of Serbian Foreign Policy, *World Geostrategic Insights*, 24. Ağustos. <https://www.marshallcenter.org/de/node/1210> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Vuksanovic, V. (2020), From Russia With Love? Serbia's Lukewarm Reception of Russian Aid and Its Geopolitical Implications, LSE. <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/updates/LSE-IDEAS-From-Russia-With-Love.pdf> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Vuksanovic, V. (2020a), Belgrade's New Game: Scapegoating Russia and Courting Europe, *War on the Rocks*, 28 Ağustos. <https://warontherocks.com/2020/08/belgrades-new-game-scapegoating-russia-and-courting-europe/> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*, NY: University Press, New York.

Walt, S. M. (1992). Alliance, Threats, and U.S. Grand Strategy, *Security Studies*, 1(3), 450–51.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*, Waveland Press, Long Grove, IL.

Weiss, S. (2020). Pushing on a String?: An Evaluation of Regional Economic Cooperaiton in the Western Balkans, *Bertalsmann Stiftung and Vienna Institute for International Economic Studies*.

WB (2019), GDP (current US\$): Serbia, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RS&most_recent_year_desc=false (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

WB (2019a). Exports of Good and Services (current US\$): Serbia, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?locations=RS> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

WB (2019b). Imports of Good and Services (current US\$): Serbia, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=RS> (Erişim Tarihi: 27.07.2021).

Weldes, J. (1996). Constructing National Interests, *European Journal of International Relations*, 2(3).

Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and the International State, *American Political Science Review*, 88(2).

Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press.

Whitman, R. G. (2011). Norms, Power and Europe: A New Agenda for Study of the EU and International Relations, 1-2. In *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives*, (Ed.). Richard G. Whitman, Palgrave.

Wivel, A. (2005). The Security Challenge of Small EU Member States: Interests, Identity and the Development of the EU As A Security Actor, *Journal of Common Market Studies*, 43(2).

Woehrel, S. (1999). Kosovo: Historical Background to the Current Conflict, *CRS Report for Congress*.

World Bank (2020), Military Expenditure (% of GDP). <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=RS-BA-AL-MK-ME-XK> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

World Investment Report (2014). Investing in the SDGs: Action Plan, UNCTAD.

Wright, Q. (1942). *Study of War*, 2, University of Chicago Press.

Xinhua (2015), Serbia Marks 16th Anniversary of NATO Bombing, 25 Mart. <http://en.people.cn/n/2015/0325/c90777-8868266.html> (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

Zakem, V., Rosenau, B. ve Johnson, D. (2017). Shining a Light on the Western Balkans: Internal Vulnerabilities and Malign Influence from Russia, Terrorism, and Transnational Organized Crime, *Center for Naval Analyses*, Arlington United States.

Zakowska, M. (2016). Strategic Challenges for Serbia's Integration with the European Union, *Security and Defence Quarterly*, 2(11), 3-29.

Zarin, I. ve Dukanovic, D. (2015). Twenty Years of the Forum For International Relations of the European Movement in Serbia, 9-12. In *The Challenges Of Serbia's Foreign Policy-Collection Of Papers*, Friedrich Ebert Stiftung, Belgrade.